

***Şipşak* Kafka**

**Karla
Reimert**

DK

***Şipşak* Kafka**

**Karla
Reimert**

DK

ŞİPŞAK KAFKA

Orijinal adı: Kafka für Eilige

© Aufbau Verlag GmbH&Co. KG, Berlin 2008

Yazan: Karla Reimert

Almanca aslından eviren: Gl Gürtunca

Türkçe yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ő.

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Anatoliait Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Tic. Ltd. Őti.aracılığıyla alınmıştır.

Dijital yayın tarihi: Kasım 2013 / ISBN 978-605-09-1546-4

Kapak tasarımı: Geray Gençer

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ő.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 ŐiŐli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Şipşak Kafka

**Karla
Reimert**

Çeviren: Gül Gürtunca

Babam Rainer Reimert için.

Ölü bir yazardan sevgilerle

Praglı sigorta memuru Franz Kafka, gelmiş geçmiş tüm yazarlar arasında hakkında en çok yazılıp çizilenidir. Yaşadığı dönemde yayımlanan ve çoğu dar bir sanatçı çevresine ulaşabilmiş fabllardan ve kısa, hazin aile öykülerinden oluşan eserleri bir avuçtan fazla olmasa da, hatta ölümünden sonra hiçbir eserinin yayımlanmamasını vasiyet etmiş olsa da, o artık Petersburg'dan Amerika'ya, Afrika'nın gizemli Fildişi Kıyısı'na kadar dünyanın dört bir tarafında geniş okur kitlelerinin tutkusu haline gelmiş bir yazar. Hakkında yazılanlar bir araya getirilse şatoları ve mahkeme salonlarını ağzına kadar doldurur. Kırktan fazla ülkede öğrenciler her yıl onun yüzü suyu hürmetine yorumlama işkencesine mahkûm ediliyor, genç kızlar Felice Bauer ve Milena Jesenská ile yazışmalarını okuyor, yeni yetme yazarlar Kafka'dan feyiz alarak yazınsal olgunluğa ulaşıyor. Hayvanlar âleminde bile geniş kitlelere ulaştığı düşünülüyor.

Kendisine duyulan ilgi ve hayranlığın ne kadar kafkaesk bir hal aldığını görseydi hiç şüphesiz ki çok sevinirdi. İroni onun olağanüstü niteliklerinden sadece biriydi. İsminin Alman dilinde bir sıfat olarak kullanıldığını görseydi bundan da büyük keyif alırdı. Almanca'nın Duden sözlüğü 1940'tan bu yana "kafkaesk" sözcüğünü "Kafka'nın betimlediği şekilde, gizemli ve ürkütücü olan" biçiminde tanımlamaktadır. Bu gizemli açıklamanın korkunç derecede az şey anlattığı da bir gerçektir.

Kendisinin de kabul ettiği kibri (özellikle de edebiyat konusunda) en güçlü kişisel özelliklerinden biriydi. Metin değerlendirme –kendi kaleme aldıkları da dahil– konusunda gösterdiği ustalığın yanı sıra dikkatli, dürüst, esprili, hassas kişiliği ve empati yeteneğiyle de tanınmaktadır. Kafka, pek olumlu sayılamayacak kişilik özelliklerine de sahipti; örneğin kararsızdı, korkaktı, hastalık hastasıydı ve ezici bir tutumla başkalarının hayatına el koymak gibi bir alışkanlığı vardı. İşte bütün bu kişisel özellikleri onun yazma serüvenini de doğrudan etkilediğinden, burada onlardan bahsedeceğiz.

Hemen bir örnek vererek başlayalım. Ne zaman Kafka'dan bahsedilse ilk önce şu satırları akla gelir: "Biri Josef K.'ya iftira etmiş olmalıydı; çünkü kötü bir şey yapmamış olmasına karşın bir sabah tutuklandı." Demek öyle olmuştu. Daha yakından bakacak olursak "iftira etmiş olmalıydı" ifadesinin gitgide gizemli bir hal aldığını görürüz. Ahlaki değerlerin (iyi ve kötünün), nasıl bir sadakat ve ikiye bölmeyle tutuklama sürecindeki dünyevi adalet ile bir araya geldiğinden bahsetmiyorum bile. Peki, az önce giriş cümlesini alıntıladığımız *Dava* nasıl sonlanır? "(S)anki utanç, ondan sonra da hayatta kalacaktı." Başlangıçtaki "iftira etmiş olmalıydı" ifadesi burada "utanç ... hayatta kalacaktı"ya dönüşürken, "suç" kavramı yerini "utanç"a mı bırakmıştır? Bir kez de olsa Dostoyevski'nin "suç ve ceza" modelini bir yana bırakıp gelin de birlikle kahkahalarla gülelim. Bir düşünün: Hayatımız boyunca kaç kez "yapmalıyım"larımız yerini gizliden gizliye "aslında yapmam gerekir"lere bıraktı ve gerçek anlamda suçlu olmamıza rağmen, pişman olmamız, ceza çekmemiz gerekirken, sadece utanç

duymakla yetindik?

Kafka'nın belki de en güçlü yanı, buna benzer durumları bir sorun olarak algılayıp dâhiyane bir biçimde dile getirmesidir.

90'lı yılların başında Berlin'de Immanuelkirchstraße'de¹ bir daireye taşındım. Bu dairenin çaprazında "Felice'ye Mektuplar" isimli bir kafe vardı. Bu kafenin ismi, arkadaşlarım bana Franz Kafka'nın sevgilisi Felice Bauer'e yazdığı, Felice'nin ölümünden sonra yayımlanan o mektuplardan bahsedene ve kitabı Immanuelkirchstraße 29 numaradaki daireme postalayana kadar benim için bir muamma olarak kaldı. Kafka, bir kez bile görmemiş olsa da günde en az bir mektup gönderdiği o adresi hayalinde son derece etkili bir biçimde canlandırabiliyordu:

Hem, adres yanlış da olabilirdi, çünkü Immanuel Kirch kimdi? Kuşkulu bir adrese bir mektup göndermekten daha hüznü bir şey yoktur. Daha çok bir iç çekme gibidir. Sonra, caddenizde Immanuel Kilisesi'nin bulunduğunu öğrenince bir müddet her şey yolunda gitti. Ama adresinizin yanı sıra bir nirengi noktası da elde etmek isterdim, çünkü Berlin'deki bütün adreslerde var. Burasının fakir bir bölge olduğunu düşünmeme rağmen sizi kuzeyde düşünmek isterim.

Anlaşılan o ki, Kafka uzun süre Bayan Bauer'in gerçekte kaç numaralı binada oturduğunu bilmiyor, 20 ya da 30 numara olduğunu tahmin ediyordu. Hatta Berlin'deki apartman kompleksleri² arasında dolaşırken yolunu kaybetmiş bile olabilirdi. Buna rağmen Kafka'nın mektupları doğru adrese varmıştı. Kafka ile Felice'nin mektuplarından oluşan o muhteşem aşk romanı bu kez de yolunu kaybetmeden adresime ulaşmayı başarmıştı.

Değerli dostlarımdan gelen kitabın sayfalarını karıştırmaya başladığımda nutkum tutuldu. Bunun üzerine kısa sürede Kafka'nın bütün eserlerini edindim. Sonra da Berlin'in kuzeyinde bulunan ve hâlâ yoksul bir bölge olan bu muhitte onun *Felice'ye Mektuplar*'ını okumaya başladım.

Önümde bambaşka bir dünyanın kapıları açıldı. İnsanların kimi zaman taş kesilip hareketsiz kaldığı, topların ise dolapların içinde kendi yaşamlarını sürdürdükleri bir dünya. Öyle bir dünya ki insanlar bazen küçük hayvanlara ya da binalara dönüşürken, bazen de hiç beklemedikleri halde suçlanarak kendilerini rütbelerin sakal-bıyık biçimlerine göre dağıtıldığı ya da kaldırıldığı, aynı kişinin çoğu kez hem davalı hem davacı, hem tanık hem de avukat olduğu anlaşılmasız yargı süreçlerinin içinde yeniden keşfediyor. Kimin kimi suçladığı, kimin suç duyurusunda bulunma hakkına sahip olduğu soruları – bunlar büyük olasılıkla, Kafka'nın çalıştığı Prag'daki Bohemya Krallığı İş Kazaları Sigorta Şirketi'nin avukatlarının karşılaştığı sorulardı. Yazdıkları, kimi zaman sonu ölümle biten erken dönem absürd tiyatro oyunlarını andırıyordu. Okurken acımasız babalar ve onlardan çok daha acımasız olan oğullarla karşılaştım. Dahası işkencelere, karanlık ve zorba bürokrasinin saçtığı dehşete tanıklık ettim; dağ gibi yükselen azgın dosya yığınlarıyla, kimsenin ehemmiyet vermediği insanlarla ve makinelerle karşılaşmakla kalmadım, coşkuyla yuvarlanıp giderken tökezlenen memur kılığındaki palyaçolarla, içlerini dökmek istemelerine rağmen kendi duygusal tutumluluklarında tutsak kalan kadınlarla tanıştım; sonra, terbiye edilmelerine rağmen onurları için savaş vermeyi sürdüren sanatçılar ve hayvanlar –onlar ki Kafka'nın metinlerindeki en insani varlıklardır– çıktı karşıma. Yargı süreçlerinin rutin akışı sürüp giderken, çiçeği andıran derin yaralardan ansızın çıkıp metinlerin içine süzülen mucizeler tekdüzeliklerle, tozlu dosya

yıĝınlarıyla ya da bilindik yöntemlerle karşılaşma olasılığını daha baştan sıfıra indiriyor. Kafka'nın öykülerindeki o öykünülmesi güç ironi sessiz filmleri andırır, rüzgâra karşı yürüyen Buster Keaton'ı ya da kendisini alaya alarak diktatörlere karşı savaşılan Charlie Chaplin'i hatırlatır. Bunun yanı sıra anlatıcının kimliğinden emin olunamadığı için metinler kendilerine özgü gizem dolu yaşamlarını sürdürmeye devam ederler. Kafka'nın eserlerini bu denli sürükleyici kılan da işte budur.

Kafka'yı anlatmak mı? Yazarın tamamlanamayan ve ölümünden sonra yayımlanan üç romanı *Amerika*, *Dava* ve *Şato* ya da uzun öyküleri “Bir Taşra Hekimi”, “Dönüşüm” ve “Hüküm” ile babasına yazdığı yarı kurmaca mektup nispeten bu amaca hizmet edebilir. Peki, ya sıra sadece iki cümleden ya da beş satırdan oluşmalarına rağmen herkesçe 20. yüzyıl Alman edebiyatının en iyileri arasında kabul edilen aforizmalarını anlatmaya gelince? En katı ölçütler ışığında değerlendirildiğinde bile tek kelimesi yadırganmayan metinleri anlatmaya çalışmanın ne anlamı var?

Belki de sadece dikkatleri bir kez daha bu sözcüklere çekerek, kaleminden dökülenlerin insanlar için ne kadar şaşırtıcı armağanlar vaat ettiğini göstermektir amacım. Kafka'nın yazı-armağanları, kusursuz bir üslubun şeffaf ve renkli kâğıtlarına sarılmış, ancak paket sıkıca bağlanmış. Bir kez laf olsun diye Kafka'nın metinlerinde “iyice”³ diye başlayan tüm sözcükleri bir sayın da görün: “iyice donmuş”, “iyice sarılmış”, “iyice bağlanmış”, “iyice tutulmuş” vb. kavramlarla ne kadar sık karşılaştığınızı görünce şaşıracaksınız. Bu, Kafka'nın öykülerini nasıl bir ustalıkla ördüğünün göstergesidir. Böyle bir önleme ihtiyaç duymasının en temel nedeni kendini korumaktır. Çünkü Kafka'nın eserlerinin en karakteristik özelliği mahremiyet içermesidir. Onun soğuk ve ölçülü üslubunun yöneldiği tek nokta kendi hayatıdır.

İnsanın, onun öykülerini çevreleyen düğümleri hiçbir kaynağa gereksinim duymaksızın çözmeye kalkıştığında kendisini vahim bir çaresizliğin ortasında bulması işten bile değildir. Diğer taraftan düğümleri betimleyen bir kitapla o koskocaman paketlerin karşısında oturup, gururla “Şu görmüş olduğunuz düğüm var ya, toplum eleştirisi ve prenatal⁴ Yahudi psikolojisiyle ilgilidir” demeniz sizi bir adım bile ileriye taşımayacaktır. Bu tip sorularla insan sadece metinlere ve kendi zihnine eziyet etmekle kalacaktır. Kafka bu tip eziyetleri gayet iyi biliyordu:

Elbette eziyet de berbat bir şeydir. İskender bir türlü çözülmeyen Gordion düğümüne işkence etmeyi aklından bile geçirmemiştir.

Gerekirse elimize bir kılıç alıp önümüze çıkan düğümleri sırayla keser, paketleri birbiri ardına açabiliriz – böyle yaparsak işimize yaracak ya da sadece hoşumuza gidecek bir tek armağana bile rastlamayacağımız kesindir.

Tam da bu noktada, bu kitabı da size yardım eli uzatsın diye aldınız. Çok pahalı değil, hoş bir okuma vaat ediyor ve sizden kördüğümüleri çözmenizi beklemiyor. Ve belki kısa olmasına rağmen bazı soruları bile aydınlatabilir. Böylece tam da Kafka'nın istediği gibi davranmış oluyoruz, çünkü o kısa yaşamının her aşamasında aceleliydi:

Ve böylece zaman sorularla geçip gidiyor. “Çok acil” diye yazdığımı hatırlamıyorum, ama aklımdan geçirdiğim olmuştur.

1. ImmanuelkirchstraÙe (Almanca): Immanuel Kilisesi Sokağı. (ç.n.)
2. Mietkaserne: “Kira kışlası” diye de bilinir. Yoksullar için kiralık apartman dairelerinden oluşan kompleks. (ç.n.)
3. Almanca “fest”. Birleşik sözcüklerin başına getirilir. Çoğu zaman “iyice, tamamen” vb. anlamı taşır. Sonraki cümlede verilen örneklerin Almancaları: *festgefroren*, *festgeschnürt*, *festgehalten*, *festgebunden*. (ç.n.)
4. Doğum öncesiyle ilgili. (ç.n.)

Herkes için Kafka

Önce iyi haberi verelim: Bugün biri çıksa ve Kafka'nın eserlerinin tümünü etraflıca açıklayan bir eser ortaya koyduğunu iddia etse herkes onun keçileri⁵ kaçırdığını düşünür, ki bu keçiler de en iyi ihtimalle Kafka'nın kendilerine “bir yuva olacağını” düşünerek yollara düşmüş mahluklardır. Ne var ki yuva falan bulamaz, başıboş dolaşmaya devam ederler. Sayıları 12.000'i bulan yorumlama girişimine rağmen bugün edebiyatbilim bile Kafka'nın metinleri üzerindeki “esrar” perdesinin tam anlamıyla kaldırılamadığını kabul etmiştir.

Peki, nasıl oluyor da Kafka'nın etkisine karşı bir ilaç bulunamıyor? Eğer yorum ortalığı kasıp kavuran bir hastalıksa, Kafka'nın yazdığı metinler bu hastalığa direnç gösteriyor demektir. Yataklarında oturmuş afacanlar gibi neşe içinde “Alt tarafı bir hekim, alt tarafı bir hekim” diye şarkılar söylüyor olmaları işten bile değil. Kafka'nın eserlerini “şifreleyerek” kaleme aldığını, onları –ve elbette ki yazarı da– “anlamak” için sadece ve sadece doğru şablonu kullanmamız gerektiğini düşünmek ise koskocaman bir yanılgıdır.

Evet, Kafka yorumcularının dünden bugüne büyük bir aşkla yaptığı şey tam da budur. Kafka'nın arkadaşı Max Brod bunların başında gelir. Brod 1927'de Kafka'nın eserlerinin “Siyonist” yorumu üzerine yazdığı makalede: “*Şato*'da ‘Yahudi’ sözcüğüne hiç rastlanmaz” der ve devam eder: “Buna rağmen *Şato*'da Kafka'nın asimilasyonu nasıl tüm dehşeti ve anlamsızlığıyla ortaya koyduğu elle tutulur biçimde fark edilir.” Belki elle tutuluyor olabilir, ama ne yazık ki gözle görülmediği su götürmez bir gerçek.

Kafka'nın eserlerinin okura ulaşmasını sağlamakla yetinmeyen sadık dostu Max Brod, çok sayıda başka eserinin yanı sıra *Şato* ve *Dava* gibi iki büyük yapıtın da sonsözlerini yazmış, bu iki eseri teolojik açıdan yorumlayarak Tanrı figürünün iki biçimde yani “merhamet” ve “yargı” olarak metinlere sızdığını iddia etmiştir – böylece de onunkinin izini süren ya da sürmeyen birçok farklı yorumun önünü açmıştır. Günümüze gelene kadar çok sayıda araştırmacı Kafka'nın eserlerinde Yahudilik olgusu hakkında çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarda kimi zaman Kabalacı ya da Siyonist etkiler ön plana çıkarken, kimi zaman da Yahudi halk tiyatrosu, Yahudilerin dili ya da daha genel anlamda doğuda yaşayan Yahudiler gibi konulara ağırlık verilmiştir. Tam da bu noktada tehlike arz eden bir durum söz konusudur: İnsanın “dini” ve “kültürel yapısı” ömür boyu devam eden bir süreci ifade etmesine rağmen, bu süreç bir duruma indirgenmiş, dolayısıyla aldatıcı bir biçimde kısaltılmış olur. Yine de Kafka'nın metinlerinde “Yahudiliğin izleri”nin peşine düşmek, özellikle de Yahudilerin dünya görüşünün izini sürmek son derece ilginç bir deneyim vaat edebilir. Hatta öykülerini okurken satır aralarında “Yahudi” Kafka'yla karşılaşmak keyifli bile olabilir.

Bunun yanı sıra hiç de inandırıcı olmayan Kafka yorumlarıyla da karşılaşılır. Bunlardan biri özellikle 50'li yıllarda öne çıkan Kafka'yı “Hıristiyanlaştırma” girişimidir ve iki temel yöntem izlemiştir: ya Kafka'nın Mesih tarafından kurtarılmayı kabul edemeyen kahramanlarından derme çatma “Yahudi”ler inşa etmiş, ya da Kafka'nın Kierkegaard okumalarına gereğinden fazla önem vererek, Kafka'nın eserlerinin temelde dini çatışmaları

konu aldığını ileri sürmüşlerdir. Sonuçta, bu görüşler az ya da çok sadece sahiplerinin yaşadığı çatışmaları ve kurtuluş tasavvurlarını ortaya koymaktadır.

Kafka'nın ölümünden kısa bir süre sonra Avrupa önce nasyonal sosyalistler ile faşistlerin, sonra da Stalinistlerin ve onların hem büyük hem de küçük burjuva destekçi ve sempatanlarının terörüne sahne oldu. Kafka'nın eserleri 1935'ten itibaren Berlin'de, kısa bir süre sonra da Prag'da yayımlanamaz hale geldi. Yazarın çok sayıda arkadaşı ve yakını Fransa, İngiltere ya da Amerika'ya kaçmak zorunda kaldı, aralarında üç küçük kız kardeşi ile gençlik aşkı Milena Jesenská'nın da bulunduğu çok sayıda yakını acımasızca öldürüldü. Hayatta kalmayı başaranlar gittikleri ülkelerde –önce Fransa, sonra Amerika ve İngiltere'de– Kafka'nın tanınmasını sağladı, öyle ki bugün Kafka Anglosakson dünyasında son derece popüler bir yazar halindedir.

Benjamin, Musil, Tucholsky, Thomas Mann ya da Canetti gibi çağdaşları genellikle yazarın tanıklık ettikleri yaşamından yola çıkarak özellikle eserlerindeki “iktidar” olgusu üzerinde yoğunlaşmışlardır. Örneğin Canetti, iktidarı Kafka kadar iyi anlayan bir Alman yazarı daha olmadığını ileri sürmüştür. Canetti'nin yanı sıra Milena Jesenská ve Philip Roth başta olmak üzere, Kafka'nın eserlerinin 20. yüzyılın dehşetine işaret eden “yarı-peygamberce” öngörüler içerdiğine inananların sayısı hiç de az değildir. Bahsedilen dehşet, 20. yüzyılda sandık odalarından dışarıya taşan işkenceleri; sapkın bir bürokrasinin sadece Auschwitz'e giden trenlerin tarifelerine ve özürülülerin yaşam maliyetlerinin hesaplandığı matematik problemlerine yansımakla kalmayan canavarlığını ifade etmektedir.

Kafka'nın sadece dar bir yazar çevresinde kalmayıp genişleyen popüleritesinden dolayı, kimlerden etkilendiği merak konusu haline gelmiş, bu dilsel evrenin kaynağı, köklerinin nerelere dayandığı herkesçe merak edilmiştir. Yanıtlar Homeros'tan Cervantes'e, Kant'tan Hegel'e, Aydınlanma geleneğinden varoluşçulara, Georg Büchner ya da E.T.A. Hoffmann'dan ekspresyonistlere kadar uzanan bir yelpazede dağılım göstermektedir. Bu bağlamda tarihselliğin belirleyici olmayışının nedeni, –Jorge Luis Borges'in Kafka için söylediği gibi– gerçek bir yazarın durup dinlenmeden “kendi öncülerini yarattığı” gerçeğidir. Kafka, zihinsel gelişimine katkıda bulunanları belirtirken son derece titiz davranmıştır. Dostoyevski ve Kierkegaard'ın dışında Kleist, Flaubert ve Gillparzer'i de anmadan geçmemiştir. Pek üzerinde durmadıysa da Goethe'den de etkilendiğini dile getirmiştir. Kafka'nın Goethe'den bahsetmeyişinin bir nedeni de Weimar'daki Goethe Evi'nde Margarete Kirchner ile “dillere destan” bir aşk yaşamış olmasıdır.

Kafka'nın eserlerinin okurla buluşmasını sağlayan önemli girişimlerin çoğunun kaynağı ABD'dir. Örneğin Kafka romanlarının Max Board tarafından düzenlenen bölümleri titizlikle gözden geçirilerek yeniden sıralanmış, yazarın yaşamı ve eserlerinin alımlanışına ilişkin değerlendirmeler de eklenmiştir. Kafka, daha önce de belirttiğimiz gibi, sadece “yazarların yazarı” olmakla kalmayıp aynı zamanda yayıncıların yazarı da olduğundan, hakkındaki eleştiriler ve araştırmalarda kullanılan dil düzeyi sıklıkla son derece yüksektir, bu nedenle kendi başlarına bir edebi eser kabul edilirler. Kafka hakkında yazdıkları edebiyat bağlamında değerlendirilen yazarlar arasında Canetti'den Hesse'ye, Wagenbach'tan Ilse Aichinger'e, Reinhard Baumgart'a, Philip Roth'a ve elbette Nobel ödüllü Imre Kertész'e kadar birçok isim

sayılabilir. Bu noktada 50'li yıllarda hayatını tehlikeye atmak pahasına da olsa yeni veriler toplayıp Kafka'nın gençlik yıllarını konu alan bir biyografi kaleme alan ve bu çalışmasıyla diğerlerine önyak olan Klaus Wagenbach'ı anmadan geçemeyiz. Wagenbach, yazdıklarıyla yazarın yaşamına ışık tutmakla, Max Board'ın çizdiği Kafka profilini revize etmekle kalmadı, Kafka'yı Germanistiğin restoratif ellerinden kurtardı. Klaus Wagenbach'ın Kafka biyografisi günümüzde hâlâ temel eser kabul edilmektedir. Yazar, çıplaklık kültürü, vejetaryenlik ve o dönem Filistin'deki Kibbutizm gibi çok sayıda yenilikçi harekete yakınlık duyan Kafka'yı oldukça modern biri olarak tanıtmıştır.

Ayrıca Hartmut Binder de Kafka'nın eserleri üzerinde yıllarca süren çalışması sonucunda detaylı bir araştırma ortaya koymuştur. Bugünkü ölçütler göz önünde bulundurulduğunda onun çalışmasından bağımsız bir Kafka araştırması düşünülemez.

Demirperde'nin böldüğü topraklarda insanlar her iki tarafta da Kafka okumayı sürdürdü. Doğu bloğu ülkelerinde sosyal adaletsizliği eleştirdiğine inanıldı ve sevilerek okundu. Stalin diktatörlüğüyle birlikte yasaklandıysa da sosyalist ülkelerin çoğunda okuruyla buluşması engellenemedi. Diğer yazarlara oranla terör olgusuyla çok daha yoğun bir biçimde hesaplaşan, reel-komünizm diktatörlüğünün vahşetine çok önceden parmak basan bu yazar büyük hayranlık uyandırmıştır.

Kafka'nın eserleri, içerdikleri düşsel öğeler, dini unsurlar ve muğlak dil kullanımı nedeniyle psikolojinin de ilgi alanı haline gelmiştir. Hellmuth Kaiser 1931 yılında Kafka üzerine yazılmış ilk psikanalitik çalışmayı yayımlamıştır. Kaiser bu araştırmasında daha önce dini birer motif olarak değerlendirilen öğelerin çoğunu cinsellik açısından ele almıştır. Kafka ile ilgili bir yığın biyografik detay bulunması nedeniyle hakkındaki yorumlar her defasında yazarın hayatı ile eserleri, edebiyatı ile gerçekliğini birbirine karıştırma eğilimi göstermekte, dolayısıyla Kafka'nın estetik kaygıları kadar eserleriyle arasındaki analitik mesafe de göz ardı edilmektedir. Öyle ki roman ve öykülerindeki kahramanlarla Kafka arasında çoğunlukla kayda değer bir fark gözetilmektedir.

Bu yüzden özellikle "Ceza Kolonisinde", *Dava* ve "Dönüşüm"de Kafka'nın eşcinselliğine ya da en azından sado-mazoşist eğilimlerine dair kanıtlar bulunduğu inanılmıştır. Yazar hakkındaki psikanalitik açıklamalar arasında Kafka'ya ağır Oidipus kompleksi tanısı koymayan yok gibidir. Ayrıca bu yorumlar arasında, Kafka'daki bilgi açlığı ve bilgiyi gizleme davranışları arasındaki dengesizliğin temelinde, çok arzulanan anne figürünü elde edemeyişinin yattığı açıklamasında da sıkça rastlanmaktadır.

Edebiyatbilim fazlasıyla basit olan bu gibi yorumları son yirmi beş yıldır bir kenara bırakmış ve metinleri farklı bakış açıları ışığında aydınlatma ya da oluşum öykülerini araştırma yoluna gitmiştir. Bu şekilde, içerdikleri tartışmalı tezlerden ziyade uzmanlık bilgileriyle kendilerinden bahsettiren yeni, büyük incelemeler ve biyografiler ortaya çıkmıştır. İşte Reiner Stach'ın ortaya koyduğu geniş çaplı biyografik projenin büyük övgüyle karşılanmasının nedeni de, masal anlatma sevdasına kapılmaksızın titiz bir biçimde Kafka'nın izini sürerken, hassasiyetle ve zekice seçtiği alıntılara yer vermiş olmasıdır.

Kafka'nın izini sürmek, onun eserlerinin âlemine dalmak, bu âleme alışmakla kalmayıp, tam bir Kafka müptelası olmak, okurların yüreğine derin korkular salsada da edebi maceraların en

harika ve karşı konulmaz olanıdır. Kafka'nın metinlerinin derinlerine de inseniz, yüzeysel bir okumayla da yetinseniz, bir "son"a ulaşamayacağınız kesindir. Sonuçta gerçek olan tek şey, Kafka'nın Felice Bauer'e dinlemenin, okumanın, metne güvenmenin, kendini metne bırakmanın sırrını açıklarken söylediği gibi, bir metnin "içsel gerçekliği"nin asla baştan saptanamaz olduğudur, "her okur ya da dinleyici tarafından her defasında yeniden ya kabul görmeli ya da reddedilmelidir."

5. Metnin Almanca aslında Kafka'nın "Bir kafes kuş aramaya çıktı" aforizmasına gönderme yapılarak "kuş" ve "kafes" benzetmesi kullanılmıştır. (ç.n.)

Şişsakçılar için kısa bir Kafka profili

Franz Kafka çok çelimsiz biriydi. Öyle çelimsizdi ki hayatı boyunca kendisinden daha zayıf biriyle karşılaşmadı. Dışarıdan bakıldığında yaşamı da pek renkli sayılmazdı. Franz Kafka 3 Temmuz 1883 günü tüccarlık yapan Hermann Kafka ile kızlık soyadı Löwy olan Bayan Julie Kafka'nın ilk çocuğu olarak Prag'da dünyaya geldi. Kafka Berlin'in dışında Münih, Zürih, Paris, Milano, Viyana, Budapeşte, Venedik ve Verona'da bulundu. Kafka Yahudi'ydi. Kuzey Denizi'ni, Baltık Denizi'ni ve İtalya'nın Adriyatik kıyılarını gördü. Kafka'nın hayatında aşk hiç eksik olmamıştır; en tutkulu ilişkisi bir gazeteci olan ve bavul taşıyarak para kazanan Milena Jesenská ile yaşadığı, en mutlu olanı ise Dora Diamant ile yaşadığıdır. Franz Kafka üç kez nişanlanmıştır: iki kez memure Felice Bauer'le, bir kez de Praglı bir sekreter olan ve daha sonra da tuhafiyecilik yapan Julie Wohryzek'le.

Franz Kafka kimya, Germanistik ve sanat tarihi eğitimi almış, sonra da hukukta karar kılarak bu alanda doktorasını tamamlamıştır. Franz Kafka yaşamının azımsanmayacak bir bölümünde vejetaryen beslenmiştir. Franz Kafka Hellerau mobilyalarını severdi. Franz Kafka'nın göz rengi tam olarak bilinmemektedir. Franz Kafka'nın üç kız kardeşi vardı. Franz Kafka, İş Kazaları Sigorta Şirketi'nde avukatlık yaptı. 1 Temmuz 1922'de emekliye ayrıldı. Kafka'nın en iyi arkadaşları arasında Max Brod, Ernst Weiß, Milena Jesenská, Robert Klopstock ve Oskar Baum sayılabilir. Franz Kafka hayatı boyunca her gün en az bir mektup yazmıştır. O mektuplardan her biri, okumakta olduğunuz şu metinden en az on kat daha üstündür.

Franz Kafka o kısacık hayatına yaklaşık kırk eser sığdırmıştır. Bunlar arasında tamamlanamamış üç romanı *Amerika*, *Dava* ve *Şato*'nun yanı sıra dokuz büyük öyküsü “Hüküm”, “Ateşçi”, “Dönüşüm”, “Ceza Kolonisinde”, “Akademi İçin Bir Rapor”, “İlk İstirap”, “Küçümen Bir Kadın”, “Bir Açlık Sanatçısı” ve “Şarkıcı Josefina ya da Fare Halkı” da bulunmaktadır. Franz Kafka'nın eserleri toplam 3400 sayfayı bulmaktadır. Kendisi bunların sadece 350 sayfasını yayımlanmaya değer bulmuştur. 1915 yılında, ödüle layık görülmediyse de, Fontane Ödülü'nün maddi kısmı Franz Kafka'ya aktarılmıştır.

Franz Kafka hem hastalık hastasıydı hem de tüberkülozu vardı. Franz Kafka uzun süre sanatoryumlarda kalmış olmasına rağmen, orada bile kendisi kadar zayıf birine rastlayamamıştır. Franz Kafka Prag, Zürau ve Berlin'de yaşamıştır. Franz Kafka'nın babasıyla sorunları vardır. Franz Kafka 3 Haziran 1924'te Viyana Kierling'de hayata gözlerini yummuştur. Franz Kafka zayıflığını, hayatı sürdürmek için zaruri olmayan her şeyin akıp yazdıklarına karışmasına bağlamıştır.

“Galeride”

Öyle düşkün, akciğer hastası herhangi bir binici kadın manejde yalpalayan atın üstünde yorulmak bilmez bir seyirci topluluğunun karşısında kırbacını savurup duran, merhametsiz bir patron tarafından aylarca, kesintisiz, bir daire üstünde döndürülüp dursa, atın üstünde fırdolayı, öpücükler dağıtarak, belini kıvrarak ve bu oyun orkestranın ve vantilatörlerin durmak bilmeyen uğultusu altında sonsuza kadar açılıp duran geleceğin alacakaranlığı çökmesiye devam etse, avuçların dinip dinip yeniden kabaran ve aslında buharlı şahmerdanlar olan alkışları eşliğinde – belki o zaman genç bir galeri seyircisi bir koşu, bütün sıraları geçip aşağı uzanan merdivenden gelir, maneje fırlar, “Dur!” diye bağırırdı, her duruma uymasını bilen orkestranın fanfarları arasından.

Ama öyle olmadığı için; güzel bir hanım, beyazlı kırmızılı, üniformalı mağrur uşakların kendisine açtığı perdelerin arasından uçar gibi içeri girdiği; müdür gözleriyle tapınırcasına onun bakışlarını aradığı; bir hayvan duruşuyla soluğunu ona yönelttiği; onu demirkırı atın sırtına itinayla, tehlikeli yolculuğa çıkan, her şeyin üstünde sevdiği torunuymuşçasına kaldırdığı; kırbaçla işareti vermeye bir türlü davranmadığı; sonunda kendini yenerek bir şaklamayla verdiği; atın yanı başında ağzı açık koşup durduğu; binicinin sıçrayışlarını keskin bakışlarla takip ettiği; onun hünerini bir türlü aklına sığdıramadığı; onu İngilizce tabirlerle uyarmaya çalıştığı; çember tutan seyisleri öfkeyle, alabildiğine dikkatli olmaları yolunda haşladı; o büyük ölüm taklasından önce ellerini kaldırıp orkestraya susması için yalvardığı; nihayet küçüğünü titremeler içindeki attan indirdiği, iki yanağından öptüğü ve seyircilerin hayranlık gösterilerini yeterli bulduğu için; binicinin kendisiyse, müdüre yaslanmış halde, ayakuçlarında yükselerek, etrafında toz bulutları, kollarını açarak, narin başını arkaya atıp mutluluğunu bütün sirkle paylaşmak istediği için – işte bu böyle olduğundan, galerideki seyirci yüzünü korkuluğa dayıyor ve kapanış marşı sırasında, ağır bir rüyaya gömülür gibi, ağlıyor, ağladığını bilmeden.

Müzik! Ta ta ta tam! Şaklayan kamçı! Ve reverans! Taa tepelerde inip atmaca gibi Kafka'nın dünyasına dalıyor, sirkteki kalabalığa kısa bir bakış attıktan sonra, ışık saçan bir melek ya da belki de hayatın ta kendisi gibi ayaklarımızın altındaki tozlu manejde ansızın belirip daireler çizmeye başlayan meşhur bir at cambazının gösterisini izliyoruz.

Bu göz kamaştırıcı gösteri başlamadan önce, sadece iki cümleden oluşan öykünün ilk cümlesinde bambaşka bir şeye tanık oluruz: Seyirciler arasındaki genç adamın “Dur!” diye haykırarak sahnedeki sömürüye müdahale edebildiği gençlik rüyasıdır tanıklık ettiğimiz. Boz bulanık bir geleceğe doğru ilerleyen, akciğer hastası, sıska bir kadın binici ile elindeki kırbacı şaklatıp duran acımasız bir “patron” ve “aylarca, kesintisiz, bir daire üstünde döndürülüp dur(an)” bir at çıkar karşımıza. Biz de ayağa kalkma olasılığı bulunan galerideki genç seyircinin, merdivenden koşarak inip, o zavallıyı “her duruma uymasını bilen orkestranın” pençesinden kurtararak aşağıdaki oyuna son vermesi için dua ederiz. Karşılaştığımız tablo, son derece güzel ve gösterişli bir sosyo-romantik çerçeve içine yerleştirilmiştir.

Ne var ki ikinci cümle adeta bir tokat gibi iner yüzümüze: az önce ciğerlerinden rahatsız olduğunu öğrendiğimiz kız, yalnızca burnu havada bir hanımefendi değildir, “patronu” ona, “hünerini bir türlü aklına sığdıramadığı” için torunu kadar değer vermektedir. Bu noktada artık bize, öykünün son sözcüklerinin melodisi eşliğinde galerideki genç seyirciyle birlikte yüzümüzü korkuluğa dayayıp kendimizden geçercesine göz yaşlarına boğulmaktan başka bir şey düşmez.

Lakin, kendimizden geçmeden önce kısa bir an durup ne için ağladığımızı düşünsek hiç fena olmaz. Bizi üzen temel neden nedir? “Belki” sözcüğünün kendisi mi, yoksa başkalarının gözünde “kahraman” olma şansını –olasılığını– yitirmek mi? Ama bu biraz sosyo-romantik bir

yaklaşım.

Gözyaşlarımıza hâkim olamayışımızın asıl nedeni, yeryüzünde “gerçekte” ciğerlerinden rahatsız, özgürlüğü elinden alınmış, kendini satan ve seyirci kalabalığının şahmerdanlardan farksız ellerinden çıkan seslerden başka eşlikçisi bulunmayan gösteri binicilerinin sayısının, patron tarafında el üstünde tutulan, “uçar gibi” salona girip, demirkırı atların üzerinde oturan beyazlı kırmızılı giysili torunlardan çok daha fazla olmasıdır. Adına gündelik hayat dediğimiz ve gitgide yabancılaştığımız bir alanda “aylarca, kesintisiz, bir daire üstünde döndürülüp dur(an)” bizler de bu durumun en canlı örnekleriyiz.

Peki ya Kafka, ya edebiyat? Bir kahraman edasıyla toplumun “bütün sıraları geçip” genç bir seyirci kılığında gelerek bizi kurtaran onlar mı? Galerideki genç seyirci bir tür İsa, bir Mesih mi? Gerçekten o kadar kötü durumda olsak bizi kurtaracak mı? Eee, o zaman demek ki durumumuz yeterince içler acısı değil, öyle mi? Yoksa kurtarıcımız sirkteki müziğe mi aldanyor? İkinci kısımda anlatılan hünerli eğlence toplumunda edebiyatın bir yeri yok mu artık?

Belki de aslında bizi ağlatan şey, tüm bayağılığına, acımasızlığına ve monotonluğuna rağmen öykünün ilk kısmında asalet benzeri bir olguyla karşılaşmamız, ilk bakışta çok daha pozitif gibi görünen ikinci kısımda ise bundan eser olmayışdır. Birinci kısımda karşılaştığımız “oyun”; o büyük, yüce “hayat oyunu” ikinci kısımda yerini sefil biçimde dikkatleri üzerine çeken üniformalıların sergilediği boş bir “hüner”e bırakır. Acımasız “patron”, erdemli “büyükbaba-müdür”e dönüşür. Demek ki neymiş: Musevilerin Yahve’si ile “bebek İsa”da ifadesini bulan çocuklaştırılmış Hıristiyanlık imgesi birbirine çok yakınmış. Az önce galerideki genç seyircinin ayağa kalkıp oyuna son vermesi için dua ettiğimizi mi söylemişim? Artık pek emin değilim.

“Şu an, gösteri başlarken Sirk Müdürü Schumann’ın önünde şaha kalkan atlar gibi dört ya da beş öykü karşımda dikilmiş duruyor” diye yazar Kafka 1915’te. Bir yıl sonra da –büyük olasılıkla 1916’da– Prag Alchimistengasse’deki kiralık dairede *Bir Taşra Hekimi* kitabında yer vereceği “Galeride” başlıklı kısa öyküyü kaleme alır. Öyleyse “Galeride” Kafka’nın yaşamını mı –onun yazmanın sefaleti ile görkemi arasındaki varoluşunu mu– anlatmaktadır? Tanrı eleştirisi bağlamında dinsel-dinbilimsel açıdan mı ele alınmalıdır? Yoksa ödipal bir rüyanın yansıması olarak psikolojik açıdan mı incelenmelidir? Şu andan itibaren birbirini kovalayan düşüncelerimizin manejinden kurtulmak bizim için pek de mümkün değildir. Toplum eleştirisi, sanat eleştirisi, teoloji: Okuduğumuz öykü, seyirci sıfatıyla bulunduğumuz o galeride her şeyi görebilmemize rağmen tüm olan bitene müdahale etmek zorunda kalmayacağımıza dair söz vermemiş miydi? Hatta öykünün “ağır bir rüyaya gömül(ebileceğimiz)”den bahsedilen son kısmında bağışlanmış (günahlarımızdan arınmış) olmuyor muyuz?

Kafka’nın neden zihinleri bu kadar meşgul ettiğini, peşimizi neden bırakmadığını anlatan güzel bir örnek vermiş olduk; başka bir deyişle Kafka’nın eserlerinin klasik anlamda bir “son”u olmadığını, okuru geçici olarak serbest bıraktığını anlamış bulunuyoruz.

Gösteri çoktan bitti, üniformalı uşaklar sahneyi toparlayıp ışığı söndürüyor, dışarıda birinin kahkahası duyuluyor. Sanki başkasının acılarından zevk alan birinin gülüşü bu, ya da belki

sadece bir espridir onu güldüren, kim olduğunu bilmediğimiz bu kişinin neşesinin kaynağını anlayamıyoruz. Kafka'yı ve eserlerini kronolojik açıdan incelemeden evvel bir kez daha durup düşünürüz.

Curcunaya dalıp gittik, öykünün bizi hangi noktada bıraktığına değinmeyi unuttuk. En son yüzümüzü korkuluğa dayamıştık. Bu kusursuz öyküde sadece bir korkuluk var, o da ilk ve son cümle arasındaki boşluktan ibaret. İşte "bu böyle olduğundan", yani hayat başka türlü değil de böyle olduğu için, ağır bir rüyadaymış gibi mevcudiyetimizin ihtimalleri arasında gidip geliyor ve ağlıyoruz. Neden ağladığımızı bilmiyoruz. Nedenini bilmeden ağlıyoruz.

“Hüküm”. Matmazel Felice B. için bir hikâye

22 Eylül 1912, gece. Kafka'nın anne babasıyla birlikte yaşadığı ev derin bir sessizliğe gömülmüştü, her şey uykuya dalmış gibiydi. Franz odasına çekildi, bir süre camdan dışarıyı izledi. Daha sonra çalışma masasına geçti, çekmecedен yeni bir mürekkep hokkası çıkarttı. Kafka bir oturuşta “saat ondan sabah altıya kadar”, tam sekiz saat kendinden geçercesine çalışarak yirmi sayfadan fazla yazmayı başarmıştı. Kaleminden dökülen bu satırlarda onun en mahrem deneyimler ile son derece yüksek düzeydeki eklemli, girift yapıyı benzersiz bir biçimde harmanlayabildiğine şahit olmakla kalmayız, yoğunlaştığı temel konuların hepsiyle değilse bile büyük çoğunluğuyla da karşılaşmış oluruz: olağanüstü kuvvetli babalar ile yaşanan çatışmalar, evlilikle sonuçlanamayan nişanlılık dönemi, erkekler arasındaki dostluk ve üstünlüğü tartışılmayan, anlaşılmaz bir “hüküm”e boyun eğiş. O gecenin ardından Kafka, “Yazı, ancak böyle yazılabilir, böyle bir kesintisizlik içinde, ruh ve bedenin böylesine eksiksiz bir açılımıyla ancak” diye yazdı anılarına, öykü ve roman taslaklarına, fikirlerine yer verdiği küçük not defterlerine. Biraz önce de şu satırları yazmıştı: “Bu gece pek çok kez ağırlığımı sırtımda taşıdım.” Daha önce yazılmış ne varsa artık Kafka'nın “her şey için (...) bir büyük ateş” diye tanımladığı bu epifanik an'a direnememiş, gitgide solgunlaşmıştır. Kafka'nın –tasarlamadan, yazınsal oyunlara başvurmadan, açık ve net, her seferinde “nasıl her şey söylenebiliyor” şaşarak– yazarken içinde bulunmak istediği ateş, bilinçaltının en derinlerinde kalmış düşünceleri bile eritebilecek güçteki dev fırının ateşidir.

Aylardan sonbahardı, hava serindi ve saat gece yarısını çoktan geçmişti – ve “Hüküm” adını alacak olan öykü şu cümle ile başlıyor: “Baharın en güzel zamanı, bir Pazar sabahıydı.” Güneşlik çekilince karşımıza, parlak gün ışığının altında üzerinde kalabalık köprülerin bulunduğu nehir boyunda tıpkı tablolarındaki gibi uzun bir sıra halinde dizilmiş küçük, “alçak, hafif yapılı” evler çıkıyor. Bu manzara hüznü Prag'inkine hiç mi hiç benzemiyor. Yavaş yavaş evin birinci katına çıkıp buradaki “kendi odası”nda mektup yazmakta olan genç tüccar ve mirasçı Georg Bendemann'ı izleme olanağı buluyoruz. Mektup Saint Petersburg'a gönderilecek. Böylesi uzak bir diyarda yaşayan birine mektup yazmanın, bazı gelişmeler ve başarılar hakkında düşünmek için iyi bir fırsat olduğu kesin:

Arkadaşı Georg'un annesinin yaklaşık iki sene önceki vefatını (...) gerçi öğrenmişti ve başsağlığı dileğini bir mektupla, öyle kuru bir ifadeyle dile getirmişti ki, nedeni ancak, böyle bir olayın verdiği kederin yabancı bir ülkede hepten tasavvur edilemez hale gelmiş olması olabilirdi. Fakat Georg o zamandan bu yana, başka her şeyi olduğu gibi, işini de daha büyük bir azimle ele almıştı. Belki annesi yaşadığı sürece babası, iş konusunda sadece kendi görüşünü saydırmak istediğinden, Georg'un gerçekten kendi başına bir şeyler yapmasını engellemişti, belki babası annesinin ölümünden beri, hâlâ ticarethanede çalışıyor olmasına rağmen, daha bir çekingen davranmaktaydı (...).

Bahar güzeldi, ticarethanede de işler de yolundaydı, babası da Georg'un yetki alanını her geçen gün daha genişletiyordu, münasip bir gelin adayı da mevcuttu. Ne var ki Saint Petersburg'daki arkadaşının durumu hiç de parlak değildi; eşek gibi çalışmasına rağmen eline fazla bir şey geçmiyordu. Bir deri bir kemik kalmıştı, hatta hastalıklı bir görüntüsü vardı,

kendi memleketinden insanlarla doğru dürüst görüşmüyordu bile; bu da yetmezmiş gibi bir de ebediyen bekâr kalmak için elinden geleni yapıyordu. Acaba memlekete dönmesini mi tavsiye etmeliydi? Ama böyle yaparak mutluluğumuzu gözüne sokmak istediğimizi düşünmez miydi? Gösterdiğimiz özen onu rahatsız etmez miydi? Georg hiç vakit kaybetmeden daha önce de bazı arkadaşlık ve aşk ilişkilerinin temelden yıkılmasına neden olan o bencil fikirlerine sarılarak, “Böyleyim ben, o da beni olduğum gibi kabullensin” deyiverdi.

Peki ama, insan nasıl olur da uzaklardaki bir arkadaşından, hele de arkadaşlıkları ağır bir ipotek altındayken, böyle bir şey bekleyebilirdi? Evet, Georg annesinin ölümünü arkadaşına bildirmişti, babasının her geçen gün elini işlerden biraz daha çektiğinden de bahsetmişti, ancak hızla büyüyen işletmeye ve mesleki başarılarına dair tek satır yazmadığı gibi, onu “gayet mutlu” etmeyi başaran ve uzaklardaki arkadaşını tanımak için sabırsızlanan, hem çekici hem de varsıl Matmazel Frieda Brandenfeld ile nişanlandığını gizlemişti. Şimdi bunu ondan nasıl isterdi? Üstelik nişanlısı Georg’a imalı bir biçimde “Böyle arkadaşların varsa, Georg, hiç mi hiç nişanlanmamalıydın” demişken.

Sonunda arkadaşımızı düğüne davet etmeye karar verdik. Yoksa gerçekler, gösterilen anlamsız ihtimama üstün mü geldi? Ondaki daha ziyade bir tevekküldü, çünkü Georg, “kendimi kesip biçip yeni, onun dostluğu bakımından olduğumdan belki daha elverişli olacak bir insan çıkaramam” dedi kendi kendine. Sonra da “oyun oynarcasına bir yavaşlıkla” zarfın ağzını kapattı. Buraya kadar her şey pazar günlerinin rutinine uygun şekilde ilerledi:

Nihayet mektubu cebine soktu ve odasından çıkıp küçük bir koridoru geçerek babasının odasına yürüdü; aylardan beri girmemişti buraya.

Hayır, olamaz! Bunu yapması için ortada hiçbir neden yok ki. Öyküde de bu açıkça belirtilmiyor mu:

Buna gerek de yoktu zaten; çünkü babasıyla devamlı olarak ticarethanede haşır neşir oluyor, öğle yemeklerini bir lokantada aynı zamanda yiyorlar, akşamları gerçi her biri kendi isteğine göre karnını doyuruyor, fakat sonra çoğu zaman, eğer Georg gayet sık olduğu üzere arkadaşlarıyla beraber değilse ya da şimdilerde yaptığı gibi nişanlısına uğramamışsa, birazcık daha, her birinin elinde kendi gazetesi, ortak oturma odalarında beraber oturuyorlardı.

İşte tam da burada insanın içinden Georg’un omzuna hafifçe vurarak, “Aferin sana oğlum, iyi iş çıkardın. Şimdi o mektubu al ve ister postaya ver, ister nehre at, hiç fark etmez – babana gösterme de ne yaparsan yap!” demek geliyor.

Sahne değişiyor. Babanın odası. Güneş ışığından eser yok, yüksek bir duvarın gölgesinin düştüğü oda karanlık. Kim bilir belki de odadaki karanlığın kaynağı babanın ta kendisidir. Çünkü büyük ve karanlık olan tek şey duvar değildir, baba da oğlunun üzerinde ürkütücü bir etki bırakmaktadır – “ ‘Babam hâlâ bir dev’ diye düşündü Georg, ‘Burası amma da karanlıkmiş’ dedi sonra.” Bu oda bir daha asla bundan daha aydınlık olmayacaktır. Karanlık gibi babanın cüssesi de yetişkin Georg’un gözünden değil çocuk Georg’un gözünden anlatılmaktadır. Babası kadar oğlunu da içine almış olan bu karanlık ortamda aile bireylerinin kirli çamaşırları yıkanacaktır. Ve gerçekten de öyle olur:

İç çamaşırının pek de temiz olmadığını görünce, babasını ihmal ettiği için kendisini suçladı. Babasının çamaşır

değiştirmesini kontrol etmek de kesinlikle onun görevi olmalıydı.

Georg'un dūřündükleri ile söyledikleri birbirini tutmuyor. Ancak bu Georg için zaten uzun zamandır bir sorun değil mi? Ve bu sorunu yeni fark etmesinin sebebi de yakın tarihte gerçekleşmesi beklenen evlilik sonrasında hayatını yeniden düzenleyecek olması değil mi? Bu planlara her geçen gün biraz daha yaşlanan babanın geleceğine dair düzenlemeler de ekleniyor:

Senin için başka bir hayat tarzı getirmemiz lazım. Ama temelden. (...) Ama bunların acelesi yok, şimdi biraz daha uzan, mutlaka dinlenmen lazım. (...) Yoksa hemen ön odaya mı gidersin, o zaman şimdilik benim yatağına yatarsın. Aslında en akıllcası bu olur.

Babaya getirilen kısıtlamaların ayak sesleri günden güne daha da duyulur oluyor, mantık çerçevesinde ilerleyen Georg babayı yatağa taşıyarak, hatta onu kendi yatağına, yani çocuk yatağına yatırarak gelecekte onun yerini alma emeline daha da yaklaşmış oluyor. Buraya kadar, aile bireylerinin bakımında sergilenen acımasızlık da dahil olmak üzere, her řey gayet normal görünmektedir. Oęlunun kendisini kollarında taşımasına izin veren ve bu sırada Georg'un saatinin zinciriyle oynayan baba da, neticede şaşkın, kırılğan yaşlı adam rolünü üstlenmiş vaziyettedir. Georg uzaklardaki arkadaşını dūęününe davet etmek istediğini söylediğinde, babanın dişsiz ağzından bunadığını dūřündüren sözler dökülüyor: "Senin Petersburg'da arkadaşın yok. (...) Nasıl olur da ta orada bir arkadaşın olur!"

Baba bulunduğu yerden birdenbire doğrulur, yatağında tıpkı bir dev gibi ayağa kalkar ve oğluna çeşitli ithamlarda bulunmaya başlar. Bunların başında nişanlısıyla ilgili olanlar vardır – Bu aynı zamanda Kafka'nın durum komedilerine harika bir örnektir:

"Eteklerini kaldırıverdi de ondan" diye başlamıştı babası düdük gibi öten bir sesle, "eteklerini öyle bir kaldırdı ki, o rezil kaz kafalı." Bunun nasıl olduğunu canlandırmak için gömleğini o kadar yukarıya çekti ki, uyluğundaki, savaşa gittiği yıllardan kalma yara izi görüldü. "Eteklerini böyle, böyle, işte böyle kaldırdığı için sen hemen asıldın o karıya, hiç rahatsız edilmeden gönül eyleyebilmek için de annemizin hatrasını kirlettin, arkadaşına ihanet ettin, babanı da yatağa soktun kımıldayamasın diye."

Peki, bu hakaretler karşında Georg ne yapar? Duvar gibi dimdik durur. Sanık sandalyesindeki oęul kendini savunmaz, susar. Kendini savunmak yerine babasını yatağına nasıl yatıracağını, çamaşlıklarının ne kadar kirli olduğunu vb. dūřünür. Yanıt sayılabilecek tek girişimi, en azından fikir temelinde, babanın yetkisini –sanki vicdan azabı gibi– "kımıldayamasın diye" elinden almaya çalışmaktır. Ne var ki baba Georg'un niyetini anlar ve alaycı bir biçimde yanıt verir: " 'Evet, elbette komedi oynadım.' Artık babanın ithamları öyle ağırlaşıyor ki, bu noktadan sonra hangisine inanacağımızı bilemiyoruz: karşımızdakinin başlangıçta tanıdığımız, ahlaki açıdan pek olgun sayılmayan genç bir adam olduğuna mı, yoksa babası tarafından boğularak ölmeye mahkûm edilen, ahlaksızlığın dibine vurmuş, acımasız bir egoist olduğuna mı? Hüküm aynen şöyle:

şimdi biliyorsun işte, dünyada senden başka daha neyin olduğunu, şimdiye kadar sadece kendinden haberin vardı! Doğrusu, masum bir çocuktun sen, ama daha da doğrusu, şeytani bir insandın! – İşte bunun için bil ki: Ben seni şimdi suda boğularak ölmeye mahkûm ediyorum!

İyi ama şimdi kim haklı? Babasının çamaşırlarının sorumluluğunu almanın bir görev olduğunu düşünen Georg mu? Ancak oğulların kuşağı –ki aktarım şarttır– nasıl olacak da babaların ahlaki kusurlarının sorumluluğunu üstlenecek? Bu kusur ister kirli çamaşırlar, isterse iki cins arasındaki savaşıardan birinde alınmış “yaralar” olsun. Yani haklı olan, annesinin ölümü ve babasının matemini neredeyse talihli bir rastlantı olarak değerlendirmek suretiyle, kendi mesleki başarısıyla ilişkilendiren genç yönetici mi? Ailesine olan bağlılığı, öğle yemeğini babasıyla aynı lokantada ve aynı “zamanda” yemesine rağmen, onunla aynı “masada” oturmayacak kadar zayıflayan oğul mu? Babasıyla tek ortak noktası bazı akşamlar her birinin elinde kendi gazetesi, “ortak” oturma odalarında beraber oturmak olan oğul mu? Yoksa, babasını yatağa taşıyıp üzerini, tıpkı mezara gömer gibi, sonsuza dek örtmek isteyen güçlü halef mi?

Dalından hiç de uzağa düşmeyen “armutçuğun”–oğluna bu ismi takmıştır– babası mı haklıdır? Kapitalist toplumla mücadele etmeyi de başarmış olan –bunun için yüce ahlakın değil uyum sağlamanın gerektiğini çok iyi biliyoruz– ve meydanı boş bırakmaya hiç mi hiç niyeti olmayan baba mı? Oğlunun zamanını ellerinde tuttuğunu ifade etmek için onun saatinin zinciriyle oynayan adam mı? Kendi oğlunun arkasında durmayıp, “O çocuk benim gönlümdeki oğul olurdu” diyen baba mı? Oğlunu kandırıp, arkasından iş çevirerek Georg’un da bildiği bir şeyi: Petersburg’da arkadaşı olmadığını yüzüne vuran baba mı? Çünkü arkadaşlık ancak ve ancak arkadaşına gerçekleri söyleme cesaretinin bulunduğu yerde olur.

Ne kadar da esrarengiz bir arkadaş. Anlaşılan o ki, bu arkadaş hakkında en az bilgiye sahip olan kişi Georg. O bir devrimci mi? Sosyalist mi? Georg’un burjuva-kapitalist dünyasına boyun eğmek istemeyen, özgürlük arayışı bastırılmış karakterini mi temsil ediyor? Bu arkadaş, burjuva toplumunda yaşayan bireyin özgürlük ve ölüm özleminin hayat bulmuş biçimi midir? Kafka 11 Şubat 1913 günü şu notu düşmüştür: “Oysa öykünün gelişimi, aradaki beraberliği sağlayan ortak dosttan babanın nasıl ayrılarak Georg’un karşısına, ona karşıt biri kimliğiyle dikildiğini gösterir.” Babasının karşıt biri kimliğiyle karşısına dikildiği Georg sanki bir ceza davasını kaybetmiştir. Babasının hakkında verdiği “hükmü” –suda boğularak ölmek– kabul eder, koşarak evden uzaklaşır (başlangıçtaki oyunu andıran ağırlıktan artık eser yoktur), “Sevgili annem babam, ben sizi yine de hep sevdim” diyerek, öykünün başında şırıltısı uzaklardan duyulan nehrin üzerindeki köprüden aşağı atlar.

Prag’da artık gün doğmuştur. Kapının dışından canlanan hayatın sesleri duyuluyor. Kafka bir kez daha derin nefes alır: Adı sanı bilinmeyen bir nehrin derinlerine doğru ilerlemekte olan öykü de son nefesini vermek üzeredir. Georg’un son cümlesinde “sevgi” sözcüğü iki kez geçer. Burada kastedilen: “Sizi sevdim, sevgili annem babam – ama itaat etmedim” midir? Bu final sesi fazla yüksek bir finaldir: olgunluktan uzak bir ergen çılgılığına benzer. Bu çılgılığı bastırmak için dünya çaba sarf etmelidir. Öyle de yapar. Olgunlaşmamış ergen duygular karşısında dünyanın gösterdiği acımasızlıkta görürüz bunu, en azından Kafka’nın öyküsünde böyledir: “Bu sırada köprüünün üzerinde neredeyse bitip tükenmez bir gidiş geliş vardı.” Hiçbir şey, ama gerçek anlamda hiç ama hiçbir şey –tuhaf biçimde onanan ebeveyn sevgisi dışında (ki annenin ölümünden sonra ikicilik çerçevesinde varlık göstermemektedir)– “ayan beyan ortada” değildir ya da “sonsuza” dek sürmez, özellikle de “gidiş geliş”lerden

bahsediyorsak. Bu gidiş gelişler (trafik) kişisel olabileceği gibi, mektuplaşma formatında ya da cinsellik çerçevesinde de gerçekleşebilir. Bu öykü, üzerinde hayatın durmaksızın yuvarlanıp gittiği ve giderken de birilerinin kaderini tekerleklerinin altına aldığı köprünün uysal-geçimsiz atmosferinde son bulur. Anlaşılan o ki, Georg sonunda suçunu anladı: Babasını taklit ederken kendi hayatını yaşayamamış olmanın getirdiği “şeytaniliği” gördü, ne kadar ikiyüzlü, ne kadar acımasız ve duygusuz olduğunu anladı, ölümle sonuçlanacağı bilinen o büyük suçunu: içindeki iktidar istencini fark etti. Peki ama, neden bu kararı verme yetkisi başkasına değil de Georg’a çok benzeyen babaya verilmiş? Bu soruyu, babanın Georg’u onun kendini tanıdığından çok daha iyi tanıdığını söyleyerek yanıtlayabiliriz, çünkü “kimsenin babaya oğlun kafasından ne geçtiğini görmesi için ders vermesi gerekmemektedir”. Babaları oğullarını yargılamaya muktedir kılan ahlak değil, sadece ve sadece iktidar hırısındır. Kafka 11 Şubat 1913 tarihinde şunları yazmıştır:

(“Hüküm”ün) tashihi fırsat bilerek, öyküde görebildiğim ilişkiler örgüsünü şu anda anımsayabildiğim kadarıyla not ediyorum. (...) Georg’da da Franz’daki kadar hece sayısı vardır. Bendemann’daki⁶ *mann*, öyküde saklı henüz bilinmedik olanaklar düşünülerek başvuru *Bende*’nin güçlendirilmesidir yalnız. Bende’de ise, Kafka’daki kadar harf sayısı vardır ve (e) seslisi Kafka’daki (a) seslisi gibi sözcüğün aynı yerlerinde geçmektedir. Frieda’da F.’deki kadar harf olup iki isim de aynı harfle başlar. Sonra Brandenfild’in baş harfiyle B’nin baş harfi aynıdır ve ‘Feld’ sözcüğünden ötürü anlam bakımından da aralarında belli bir ilişki bulunur.”

“Belli bir ilişki” mi? Bu kadarla yetinmeyelim. Daha ileriye giderek çağrışım zincirine yeni halkalar ekleyelim: Brandenfild⁷ “yanmış” ya da “yanmakta” olan bir tarladır. Bu bağlamda “Frieda”yı⁸ düşünecek olursak akla ilk gelen şey şüphesiz mezarlık olacaktır: babanın yatmak istemediği mezar benzeri yatağın şekil değiştirmiş, bir adım daha ileri götürülmüş şeklindedir. Bir “Bauer”⁹ için, hele bir de “Felice” gibi şen bir isme sahipse, hiç de uygun bir ortam değil. Bu, Kafka’nın da gözünden kaçmamıştır. 14 Ağustos 1913’te yazdıklarına bakıldığında bunu açıkça görebiliriz: “Kendi durumum konusunda (‘Hüküm’den) çıkardığım sonuçlar: Öyküyü dolaylı olarak nişanlıma borçluyum; ama Georg, bu nişanlı yüzünden mahvoluyor.” Eğer Felice Bauer biraz daha duyarlı olsaydı, burada daha dikkatli davranır, yazarını rüzgâra ya da nehre bırakırdı. Kafka “Bendemann”¹⁰ ismini kullanarak kendisini tuhaf bir karakterin ayağına sıkı sıkıya bağlıyor. Öyle birinin ayağına bağlıyor ki, körlükler, korkular, hatalar ve sürekli beslenen iyiniyetle şişmiş bir *alter ego*’ya; en iğrenç karakterlerden birinin ayağına bağlanıyor. Bu tür şeylerin öç alma ihtimali vardır. “Sanat” diye yazar Kafka daha ileriki bir tarihte, “–kimi zaman– saat gibi insanın önüne geçen bir aynadır.” Georg Bendemann doğdu ve kısa sürede hayata gözlerini yumdu, bundan sonraki eserlerde onun yerini “K.”lar alacak. Ancak Kafka miti, öyküdeki özel oda ile köprü arasında, mesai akşamı ile işgünü sabahı arasında her seferinde yeniden doğar. Kafka “Hüküm”ün tashihi sırasında şunları yazmıştır: “Öykü tıpkı bir doğum olayındaki gibi pislik ve sümüksü sıvılarla örtülmüş durumda çıktı içimden (...)”. En güzel çocuğu değildi belki ama, Kafka ilk göz ağrısıyla her zaman gurur duydu. “Hüküm”, hayatının sonuna dek en sevdiği öykülerinden biri olarak kaldı.

6. “Bendemann’daki ‘mann’ sözcüğü erkek anlamına gelmekte, Brandenfild ismindeki ‘feld’ sözcüğü tarla anlamını içermektedir. F. ile

Felice anlatılmıştır.” (Günlükler; çevirmen Kâmuran Şipal’in notu). (ç.n.)

7. Brand: Almanca “yangın”. (ç.n.)

8. Frieda: Almanca “huzur, sükûnet”. (ç.n.)

9. Bauer: Almanca “çiftçi”; aynı zamanda Felice’nin soyadıdır. (ç.n.)

10. Bende: Almanca Binden: bağlamak, bağlanmak. (ç.n.)

“Bir Kavganın Tasviri”. Kafkaneden bir doğa şairi olamadı?

Akşam gün batarken¹¹
kamburlaşmış sırtlarımızla
otururuz yeşillikteki banklarda.
Kollarımız sarkmış,
gözlerimizde hüzünlü bakışlar.

Ve insanlar giyimleri içinde
akıllarda salınarak gezinir
bu büyük göğün altında
uzaktaki tepelerden
uzaktaki tepelere uzanan.

Her zaman olduğu gibi bu kez de Franz’ı sonunda başlarından savmak durumunda kalmışlardı. Franz’ın, arkadaşı Max Brod’un ailesine yaptığı ziyaret yine uzamıştı ve Franz bu süreçte içinde bulunduğu atmosferi –neredeyse tek kelime etmeden– adeta bir sünger gibi emerek, içine hapsetmişti. Brod ailesindeki herkes ince bir zevke sahipti, aynı zamanda kültürle ilgili şeylere de ilgi duyuyorlardı. Yazarlıkla ilgilenen oğulları ve onun “entelektüel” arkadaşlarıyla gurur duyan bu ailede akşamları, Kafka’larinkinden çok daha samimi olan uzun sohbetler yapılırdı. Bu durumu hem kıskanmamak hem de minnet duymamak elde değildi.

Huzurlu geçen gecenin sonunda tam dışarıya çıkmak üzere paltosunu giyen Kafka’yı ansızın bir heyecan sardı. Kapıyı henüz kapatmamıştı. Eldivenlerini giyerken, uzun ve ince gölgesi oturma odasına sızıyordu. Aynadaki yansımasını dikkatle süzdü: yüzü, son günlerde gece geç saatlere kadar çalıştığı için olsa gerek, çok daha zayıf, ince ve öfkeli görünüyordu. Elmacık kemikleri iyice ne fırlamıştı, bu da burnunun çok daha uzun görünmesine neden oluyordu. Yeni sa stili kepçe kulaklarını iyice ortaya çıkarmıştı. Gözleri neredeyse silinmiş gibiydi. Küçük ve karanlıktılar, renkleri bile belli olmuyordu. Belki kahverengiydiler, gri de olabilirlerdi ya da belki de mavi. İpince paltosunun içinde kolları çok uzun görünüyordu – yeni aldığı keçi derisi eldivenleri bile buna engel olamıyordu. Bu vcoda bakarak kltrfizik çalıştığını anlamak mümkün değildi. Yüzünün Max ile birlikte çıktığı tatilden sonra aldığı o renk yeniden solmuştu.

Franz ışlık almak üzere dudaklarını uzattı, ancak dudaklarından sadece sessiz bir inilti ıktı. Kim bilir belki Max’ı Prag Kalesi’ne ya da Laurenzi Tepesi’ne doğru yürüyüş yapmaya ikna edebilirdi. Ve belki çıkacakları yürüyüş sırasında edebiyat çevrelerince çok daha fazla tanınan arkadaşına bu küçük öyküsünden bahsetme cesaretini bulabilirdi...

Ona, bu şiirden yola çıkararak sonunda nihayet düzyazıya uzanışının öyküsünü anlatacaktı. “Bir Kavganın Tasviri”ndeki bu kıtaların nasıl ortaya çıkıp, nasıl dönüştüğünden bahsedecekti. Bu hiç de sessiz sedasız olmamıştı, aksine büyük bir kavga neticesinde gerçekleşmişti. O “kavga” ki, an itibarıyla Kafka’nın eserinin en önemli motiflerden biri haline gelmişti. Burada bahsi geçen, her geç yeteneğin kendi ismini duyurmak için giriştiği kavga değildir, ki bu Kafka’nın da hareketli arkadaşı Max Brod ile sıkça konuştuğu bir

konudur. Kafka'nın eserinde öne çıkan kavganın kendisi değil onun "tasvir"idir; dil aracılığıyla gerçek kılınmasıdır:

Daha saat on ikiye doğru birkaç kişi kalktı, eğildiler, birbirlerine ellerini uzattılar, çok güzel geçtiğini söylediler, sonra da büyük kapı açıklığından, giyinmeye, hole çıktılar. Evin hanımı odanın ortasında durmuş kıvrak reveranslar yapıyor, arada elbisesinde narin kıvrımlar meydana geliyordu.

Ve burada, daha ilk cümleden itibaren nasıl bir kavga verildiğine baksana Max! Gece yarısından biraz önceydi, yani yazmak için son fırsatı yakalamak gereken saatlerdi, oysa sözcükler inadına ayak diriyor, tökezleyip duruyordu. Ayağa kalkıp birilerinin elini sıkarak, çok güzel geçtiğini söylemek yerine kapı açıklığında dimdik duruyorlardı. Hayır, narin kıvrımları olan sadece evin hanımının elbisesi değildi, dilin de bir sonraki paragrafta ifade edildiği gibi kendine özgü "ince bir lezzet"i vardı. Yan cümlelerde yolunu kaybeden bu dil, aslında "kıvrak reveranslar yapmak" istemesine rağmen olduğu yerde "duruyordu".

İnsan yazmak için ellere ihtiyaç duyar. Dostunun sırtına neşesini kamçılıyıcı bir şaplak indirdikten sonra bu davranışından utanan anlatıcı şunları söyler: "(E)limi beceriksizce geri çektim. İşe yaramayacağı için de ceketimin cebine soktum."

O el, veda zamanı gelip de işe yarayınca kadar olduğu yerde kalır ve sonra da hakkında şunlar söylenir: "(Tanıdığım) dedi ki: 'Eliniz çok soğuk, hizmetçi kızın dudakları daha sıcaktı, hem de nasıl.' Anlayışla başımı salladım." Kavga halinde olan elin soğuk kalması mümkün değildir, oysa kavgayı uzaktan izleyip yazıya dökenin eli için böyle bir olasılık söz konusudur. Öyleyse Kafka'nın ilk olarak *Hyperion*¹² isimli edebiyat dergisinde yayımladığı eseri için, *Diabelli Etüdüleri*'ni andıran bir başlık olan "Seyir"i seçmesi bizleri şaşırtmamalıdır. Robert Musil eleştirisinde şunları söylemiştir: "(M)ütevazı davranışlar değersiz bir malzeme seçilmiş" ve "Bilinçli bir biçimde sayfalarca süren cümleler kurarak, tıpkı durup dinlenmeksizin buz pistinde dolanan, değişik figürler yapan bir patenci gibi melankolik bir etki yaratmak için özen göstermişsiniz."

Kafka'nın kaleme aldığı ilk düzyazılarda kullandığı dil adeta incecik buzun üzerinde dolanıp durmaktadır. Oysa "Hüküm"de durum çok daha farklıdır; yazar orada dil ve motif kullanımında kendinden emin bir tavır sergilemektedir. Farklılıklar bu kadarla da kalmaz. Kuşak çatışmasının tahrip gücü ile "Bir Kavganın Tasviri"nin konusu arasında da büyük bir fark bulunmaktadır. Burada her şeyden önce, geri planda kalmak isteyen şeylerin dile getirilmesi için savaş verilir:

Akşamleyin, yalnız yaşayan kimse sorumluluk taşımaz. Nice şeyden korkulur. Belki bedenselliğin kaybolmasından, insanların belki sahiden, alacakaranlıkta gördükleri gibi olmasından, insanın bastonsuz yürümemesinin gerekmesinden, belki kiliseye gitmenin, başkalarının bakması için ve beden kazanmak için bağıra bağıra dua etmenin iyi olacağından.

Böylece Kafka'nın yazdıklarından duyduğu hoşnutsuzluğun nedeni net bir biçimde gözler önüne serilmiş bulunuyor: Bedenselliğin kaybı, yalnızlık, belirsiz korkular. Bu korkular yüzünden tüm "düzyazı" girişimleri daha baştan başarısızlığa yazgılı benziyordu. Tıpkı, öykünün en başında tasvir edilen evden uzun bir yürüyüş yapmak üzere çıkan iki tanıdık arasındaki ilişkinin başarısızlıkla sonuçlanacakmış izlenimi uyandırması gibi.

Almanca'nın belirgin bir biçimde Prag aksanıyla konuşulduğu, söz söyleme zorunluluğu ve

laf kalabalığı arasında gidip gelen diyaloglar, konuşmalar ne kadar da güçlüdür. Tanıdığı, anlatıcıya dur durak bilmeksizin kendisinin kadınlar konusunda ne kadar şanslı olduğundan bahsederken, bunun karşısındakiyle konuşulacak en uygunsuz konu olduğunun farkına bile varmaz. Çaresizlik içindeki anlatıcı, önce hızlı adımlarla ilerleyerek tanıdığını geçer, sonra bir an olduğu yerde dikilip kalır, şapkasını yukarı fırlatıp gösterişli hareketlerle tekrar tutar, bir ara kendi başına dolaşmaya çıktığını bile hayal eder. Tüm bunlar bir “hiçliğin” içinde gerçekleşir; olayın geçtiği yer betimlenmemiştir.

Kafka kararsız ve biraz da şaşkındı, giriş kapısında beklemekteydi. Prag’da hava çoktan kararmıştı. Kararan gökyüzünde bulutlar dolanmaktaydı, havagazı lambalarının titreyen ışığı sokakları aydınlatmaktaydı. Vltava Nehri’nden sis gibi bir koku yükselmekteydi. Franz bu şiiri nasıl keşfettiğini Max’a mutlaka anlatmak istiyordu, ancak dışarıdaki hava gezinti yapmak için pek de uygun değildi. Buna rağmen arkadaşını yürüyüşe çıkmaya ikna etmenin bir yolu olmalıydı. İşte tam bu noktada tesadüfler devreye girdi. Max, Kafka’ya Brod ailesinin duymaması gereken küçük, tatlı bir sırrını paylaşmak istediğini söyledi. Suç ortaklığının verdiği samimiyetle gülümsedikten sonra Franz’la birlikte evden çıktı, neşe içinde girişteki merdivenlerden atladı. Franz göğsünde bir ağrı hissetti.

Fakat beni çok etkiledi ve kendisi için benim boyumun belki nahoş bir şey olabileceği içime acı verdi, benim yanımda belki fazla kısa görünüyordu. Ve böyle olması, her ne kadar gece de olsa ve neredeyse kimseye rastlamıyor idiysek de, içimi alabildiğine eziyordu, öyle ki, sırtımı eğerek yürüyordum ve ellerim adım atarken dizlerime değiyordu. Fakat tanıdığım niyetimi anlamasın diye, duruşumu pek yavaştan, büyük sakıncıyla değiştirdim ve Nişancılar Adası’nın ağaçları üzerine, köprü lambalarının nehirdeki yansıması üzerine bir şeyler söyleyerek dikkatini benden başka taraflara çekmeye çalıştım. Ama o birdenbire dönerek, yüzünü bana çevirip anlayışlı bir tavırla dedi ki: “Niçin böyle yürüyorsunuz ki? İki büküm olmuşsunuz, neredeyse benim kadar kısalmış boyunuz!”

Kafka yeniden derin bir nefes aldı. Max şiir hakkında ne söyleyebilirdi ki? Gün ağarınca dek şarkılar söylemek varken “biz” “gün batarken” öylece oturuyorduk. Franz, senin gibi genç biri nasıl olup da böyle dedelere yaraşır bir konu seçiyor? Peki, tamam, en azından bir göz atalım. O gün batımında atmosfer nasıldı? Başarılı bir işgününün ardından yorgun düşmüş olan iki arkadaş arasında samimi ve rahat bir ortam mı hâkimdi? Hayır, “kamburlaşmış sırtlarımızla” oturuyorduk, sırtımıza tüm günün ağırlığı çökmüştü, kollarımız Vltava boyunca uzanan çimenliklerin üzerindeki salkım söğütlerin dalları gibi aşağı sarkıyordu; kollarımız maymun kollarını andırıyordu, bakışlarımız ise kafese kapatılmış bir hayvanınki kadar hüznüydü.

Franz’ın cesareti kırılmıştı, yazdıklarının iyi olmadığını biliyor, Max’a hak veriyordu. Ama arkadaşını henüz şiirden doğan düşüncenin metnin içinde kendine yer edindiği tasvirin o bölümünü okumamıştı. Max daha “yeşillikteki banklarda” kısmında idi. Franz’ın omzuna vurarak bir espri patlattı: Affedersiniz Bay Kafka ama hangi yeşilliklerden bahsediyorsunuz acaba? Şiirinize bakılacak olursa bu bankları tanımam gerekiyor, elbette yeşilliği de. Bu şiiri yalnızca kısıtlı bir müşteri kitlesi için, örneğin –buradaki imgeden hareket edersek– huzurevinde kalan yaşlılar için mi kaleme aldınız? “Otururuz yeşillikteki banklarda.” Bu koskoca dünyada tek kalan yeşil alan o avuç içi kadar yeşillik olduğu için mi hepsi orada oturuyor? Ama o da ne? Bu insanlar Nietzsche’nin son insanları değil mi; onun şu tüm görmüş

geçirmişlikleri ve sözde bilgelikleriyle, yoksa sadece mahcubiyetle ya da sahte tavırlarla mı, akşam güneşinde oturup Batı medeniyetini izleyen insanları mı? Ve Max kibirle gülümsedi.

Gözümüzü tekrar açtığımızda kendimizi ikinci kıtada buluruz. Bu kıtanın ilk dizesi de tuhaflik konusunda diğerlerinden aşağı kalmamaktadır: “Ve insanlar giyimleri içinde”. İlahi Franz, başka nasıl gezeceklerdi? Çıplak mı? (“Bir Taşra Hekimi” adlı hikâyede bir kış gecesi çırılçıplak kaçmak zorunda kalan hekim gibi mi? Kafka’nın *Şato*’daki her an kaçmaya hazır karakterlerinin paçasından yakaladığı o kıyafetler olmadan mı?)

Yoksa burada her şey onlardan çok farklı olan, akli başında her hayvan gibi avlanmak yerine iki ayak üstünde salınarak dolaşmaya çıkan, yolları anlamsızca ardında bırakan insan ırkını gözlemleyen farelerin, köpeklerin ya da belki çok daha gizemli hayvanların bakış açısından mı anlatılmaktaydı? Ne var ki Kafka’nın henüz bu sorulara verecek bir cevabı yoktu.

Gökyüzüne geri dönecek olursak –hani şu “uzaktaki tepelerden / uzaktaki tepelere uzanan” gökyüzüne– gözlerimizi kısıp güneşe bakarız ve gökyüzünün gerçekten de her şeyiyle bizden çok çok uzak olduğunun, bize uzak kaldığının farkına varırız. Göğün uzaklarda hareket halinde olduğunu, tepelerin üzerindeki bulutların bile kendi başlarına birer tepe gibi görüldüğünü fark ederiz. Şiirde de gökyüzü bir metamorfoz, bir değişim, bir dönüşüm geçirir ve şiir aracılığıyla tepelere dönüşür:

Acelem yerindeydi. Yıldızlar kararmaya başlamıştı bile, ay da gökte zayıflamış, iniyordu, dalgalı bir sudaymış gibi. (...) Bütün gece yanımda birisinin konuştuğunu duydum. Kelimelerin kendilerini, olsa olsa “nehir kıyısındaki bank”, “bulutsu dağlar”, “dumanları parlayan trenler” gibi tek tek sözler dışında, pek işitmiyordum, sadece vurgulanışları kulağımdaydı; bir de, tek tek kelimeleri seçmek zorunda olmadığım için, daha uykudayken, sevinçten ellerimi nasıl ovuşturduğumu hatırlıyorum.

Ve belki de öykünün bu bölümünde Kafka’nın çalاکalem yazma eyleminden, hatta belki de şiirden uzaklaşarak, düzyazı oluşumunun olmazsa olmazlarından sayılan bilinçli ve analitik bir yazma eylemine geçtiği an anlatılmaktadır. Henüz tam olarak uyanmamıştır, sözcükleri tek tek, adeta rüyadaymış gibi el yordamıyla arayıp bulmakta, tıpkı sembolik bir şair gibi sözcüklerin melodisine kulak vermekte, ancak onları bu kez bir öyküye dönüştürmektedir. “Sonra, öbür kıyıda bulutumsu dağlar vardı.”

Fakat ben gözüm kapalıyken diyorsam: “Dağ, seni sevmiyorum, sen bana bulutları hatırlatıyorsun, akşam kızılığımı ve yükselen gökyüzünü; ve bunlar beni neredeyse ağlatan şeyler, çünkü insan hiçbir zaman ulaşamaz onlara, eğer kendini küçük bir tahtırevanın üstünde taşıyorsa. (...)”

Öykü kendini ne kadar yorsa da, gerçek üstüne kaysa, gözlerini kapatsa, kendini tahtırevanın üstünde taşıtsa da – hiçbir yere varmıyor. Her şey belirsiz, mekanik bir “tasvir”in sınırları içinde kalıyor. Öykü dünyayı parçalayıp, büyük hareketsiz katmanlara bölüyor.

“Bir Kavganın Tasviri” şöyle sona erer:

Yukarıda, duvarın yakınında bir sokak lambası yanıyor, ağaç gövdelerinin gölgelerini yolun ve beyaz karın üzerine seriyordu, bir yandan da ağacın çetrefilli dallarının gölgesi kıvrılmış, kırılıp dağılmış gibi yamaca yayılmıştı.

Burada bahsedilen –sonsuz olarak imgelenen– duvarın kendisi değil, gölgesidir: Bembeyaz

karın üzerine düşen karanlık gölgelerin yarattığı kontrastta kaybolup giden dil, en nihayetinde başarısızlığın kabul edildiğinin bir göstergesidir. Öykünün kendisi ve içerdiği motifler yıllar süren çalışmalarda öyle çok “kıvrılmıştır” ki artık motiflerden uzanan dallar “kırılıp dağılmış gibi” bir yamaca yayılmıştır.

Kafka'nın yayımlanan ilk kitabı olan *Seyir*, 1904'ten 1912'ye kadar kaleme aldığı on sekiz küçük öyküyü içerir ve bu öykülerin çoğu onun günlüklerinden çıkmıştır. Bu derlemede yer alan öyküler arasında o ünlü “Binici Beyler Bir Düşünmeli” de bulunmaktadır. At yarışında kazanmanın olumsuz yönlerinin sıralandığı öyküde zafer öyle bir kötülenmiştir ki insanda zafer kazanma hevesi kalmaz. Kitapta, hatıralar yığına yıldırım gibi düşen “Şosede Çocuklar” da yer alır. Burada yazar çocukken başından geçen bir olayı yapısal kaygılar gütmeyen canlı bir biçimde aktarmıştır. Oldukça kısa bir öykü olan “Dalgınca Dışarı Bakış”ın konusu ise yolda yürürken çocuk yaşta bir kızın yanından geçen adamın gölgesinin kızın yüzünü kaplaması ve –kazanılan bir savaşın ardından olduğu gibi– yeniden çekilmesidir. Kafka verdiği ilk düzyazı eserlerden hiçbirini beğenmez. İlk kitabının yayımlanmasının üzerinden henüz bir yıl bile geçmeden Felice Bauer'e, o kadar “eski” ve “kötü” kitaplar okumamasını tavsiye etmiştir.

Ne pahasına olursa olsun öyküyü terk etmek istemeyen hatalı bölümler beni rahat bıraksın diye onları şimdi buraya da yazıyorum: “Gördüğü rüyadan duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmek ister gibi derin derin nefes alıp veriyordu, sanki derin derin nefes alınca rüyadaki mutsuzluklar bu dünyadakilerden daha katlanılabilir oluyordu.”

Hoşnutsuzluklar burada son bulmadı. Kafka, sadece elbiselerdeki derin kıvrımlar, yüzlere düşen gölgeler, “–mış gibi (varsayımsal)” hikâyeler ya da kısa anılar değil de bedenler ve onların hareketleri hakkında da yazmayı ancak “Hüküm”de başarabildi. Ne var ki bu başarı için doğa incelemelerini, birkaç küçük istisna dışında, bir kenara bırakmak zorunda kaldı. Doğa incelemesi ona göre bir şey değildi ve bu nedenle doğa, bundan sonraki bazı eserlerinde “doğa tiyatrosu” ya da belirsiz kar manzaraları şeklinde yer almıştır.

Buna rağmen nehirler, köprüler ve gece manzaraları Kafka eserlerinin adeta alameti fârikası haline gelmiştir. Benzer manzaralara sadece Georg Bendemann'ın köprüden atladığı öyküde değil, büyük bir değişim geçirerek bir köprüye dönüşmüş olan adamın hikâyesinde de rastlarız. *Şato*'nun başkahramanı kadastro memuru K. da köyün –ve böylece romanın da– içine doğru yürümeye başlamadan önce uzun süre bir köprünün üzerinde dikilip şatoyu izler. Köprü imgesi *Dava*'nın can alıcı noktalarından birinde de yine karşımıza çıkar: Tökezleyip duran bir adam iki gözlemci eşliğinde nehrin üzerindeki köprüden geçer. Bundan birkaç saat sonra kendi infazının gerçekleşeceği yere gitmek üzere iki gözlemci eşliğinde yola çıkan Josef K. da aynı köprüden geçer, o sırada aklına şunlar gelir:

Ay ışığında parlayan ve titreyen su, üstünde ağaçların ve çalıkların adeta bir yığın oluşturduğu küçük bir adayla bölünüyordu. Şimdi altlarında, K.'nin kimi yaz mevsimlerinde uzanmış ve gerinmiş olduğu rahat bankların bulunduğu çakıllı yollar vardı. “Aslında durmaya niyetim yoktu” dedi K. eşlikçilerine, onların uysallığından ötürü utanmıştı.

“Ada” figürünün yeniden –sözcüğün tam anlamıyla– gün yüzüne çıkması önemli bir şeye işaret eder. Kafka'nın eseri gizli bir bütünlük arz etmektedir, akıntıya göre değişseler bile beslendikleri nehir de manzaralar da hep aynıdır, dönüp dolaşıp bir deneyime dayanırlar.

Pırıl pırıl parlayan ve titreşen var oluş suyunun üzerinde bulunan küçük, uzak ada, el yazmaları gibi üst üste yığılmış ağaç yapraklarının oluşturduğu yığınlar, bir zamanlar; yaşamın çok daha kolay olduğu, yaz aylarında insanların rahat bir bankın ya da bankların üzerine bırakıp sere serpe yayıldığı zamanlarda bir yerlere ulaşmış olan belirsiz beyaz yollar. “Aslında durmaya niyetim yoktu” der Josef K. yanındakilere. Bu sözleri söylerken o şair gözlerinin nasıl hüznle baktığını hayal edebiliriz.

Akşam gezintisinin artık sonuna gelinmişti. Mala Strana’daki sokak ışıkları çoktan sönmüştü. Franz biraz dolaşarak eve Wenzel Meydanı üzerinden gitmeye karar verdi. Kendini henüz ailesindeki curcunaya katlanmaya hazır hissetmiyordu. Aynı anda hem yaşamın gürültüsünü ve hem de tek başınalığı kaldırmak için fazla yorgundu.

Max her zamanki gibi o gün de yine kendi meseleleriyle meşguldü, kız hikâyeleri ve yeni kitabı onu gereğinden fazla meşgul ediyordu. Her ikisini de dipsiz bir kuyu gibi içine çekecek olan o büyük konuşma o gün de yapılamamıştı. Asla da yapılamadı. Max Brod’un yüzündeki kibirli gülüş silinip gitti. Kafka’daki muhteşem yeteneğini ilk keşfeden de oydu. Kafka, Max Brod’un en hareketli ve en önemli destekçilerinden biri olduğunu düşünüyor, arkadaşının hayatının sonuna kadar ona sadık kalacağını sanıyordu. Ancak Max seçimini arkadaşına karşı, onun eserlerinden yana kullandı. Eserlerini yayımladı, inceledi, onlar hakkında yazılar da yazdı. Eserler onun var olma savaşının bir parçası haline geldi.

Kafka “Seyir”i, Max Brod’larda görüp gönlünü kaptırdığı Felice Bauer’le karşılaştıktan kısa bir süre sonra yayımlamıştı. Kafka tamamlanan ilk öyküsü ile evlenmeyi düşündüğü ilk kadının hayatının aynı dönemine rastlamasının güzel bir işaret olduğunu düşündü. Tutkulu mükemmeliyetçiliği –“insanın kötü olanı, sonsuza dek öylece bırakmaya sadece ve sadece ölüm döşeğinde hakkı vardır”– ile yazdıklarını yayımlatmanın o ateşli arzusu –“asıl arzum büyük bir öykü kitabı yayımlamaktır”– arasında sürekli gidip gelmesine rağmen bu yükü omuzlamaya karar verdi. Yazmak ile yayımlatmak üzere yazmak arasındaki büyük farkı çekinmeksizin dile getirdiği satırlarda şöyle der:

Küçük kitabın hazırlanması ne çok vaktimi alıyor. Önceden yayımlanmış eski şeyleri okumak ne kadar zararlı, ne kadar gülünç bir özgüven duygusuyla dolduruyor içimi. Bu iş yazmaktan beni alkoyuyor.¹³

Kitabın yayımlanmasıyla birlikte Franz Kafka yeni bir dert edinir. Yazarlara özgü bir dert.

¹¹. Kaynak olarak kullandığımız Tefik Turan çevirisinde (“Bir Kavganın Tasviri”, *Bir Kavganın Tasviri: Anlatılar-II*, 13-65), öykünün girişindeki bu şiirin ilk kıtası yer almamaktadır. (ç.n.)

¹². Hyperion: Yunan mitolojisinde gözlem tanrısı. Görme tanrısı Theia’nın kardeşidir. (ç.n.)

¹³. *Bütün Öyküler*, çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi. (ç.n.)

“Dönüşüm”

Bir tatil günü öğleden sonra ailece yemek masasının etrafında oturuyorlardı. Hizmetçi kadın tatlı tabaklarını az önce mutfığa taşımıştı. Hermann Kafka kartları oldukları yerden çıkardı ve kendisine bir oyun arkadaşı bulmak için bayanları şöyle bir süzdü, üç kez masaya vurarak itaatkâr hanımına oynamasını “emretti”. Ailenin muzip oğlu, Felice’ye yazdığı mektupta bu durumdan bahsederken aynen yukarıdaki ifadeleri kullanmıştır. Franz öğle yemeğinde sırf babasına inat olsun diye yine sadece sebze yediyse de midesinde dayanılmaz bir ağırlık hissediyordu. Homurdanır gibi “...çalışmam gerek” dedi utana sıkıla, sonra da dinlenmek üzere odasına çıktı. Başını yastığa koyar koymaz uykunun güvenli kollarına kendini bıraktı. Bu sırada dışarıda aile bireylerinin sebep olduğu gürültü hüküm sürüyordu. Kafka “Büyük Gürültü”nün¹⁴ başında şöyle der: “Odamda, bütün dairenin gürültüsünün genel karargâhında oturuyorum.” Kafka ailesindeki kavgaların şiddeti gürültüyle ölçülürdü. İnsan bu gürültüden kimi zaman ancak uyuyarak kaçabiliyordu.

Başka bir şekilde ifade edecek olursak: Kafka’nın ünlü böcek hikâyesinin anafikrini tek cümleyle anlatmak mümkündür. O cümle, pek saygıdeğer bir vatandaş olan Hermann Kafka’nın da özlü sözlerinden biri haline gelmiş bulunan “Yeter ki böyle uyuşuk uyuşuk yatıp durmayın”dır. Yatarak zamanını boşa geçiren Kafka’nın yüzüne kibirli ve hüznü bir gülümseme yerleşmiş ve ardından da hızla Böcek Gregor’unki gibi aptalca bir öyküyü kaleme almıştır:

Gregor Samsa bir sabah bunaltıcı düşlerden uyandığında, kendini yatağında dev bir böceğe dönüşmüş olarak buldu.

Gregor’un kötü bir peri tarafından ya da rüyasına giren ruhani bir güç tarafından mı dönüştürüldüğünü, yoksa kendini birdenbire mi “dev gibi bir böceğe dönüşmüş bulduğunu” ilk etapta bir kenara bırakıyoruz. Yani, kahraman uzun süredir içinde bulunduğu durumun yeniden mi farkına varmıştır, yoksa bu durum gerçeği temsil etmemekte midir gibi sorularla ilgilenmiyoruz, çünkü Kafka bu öyküyü kaleme almadan çok önce, “Patronun akılsız ve omurgasız bir yaratığıyım” diye yazmıştır. Öykü ise bu sorulara yanıt vermeyi adeta reddeder.

“Ne olmuş bana böyle?” diye düşünür Gregor Samsa. “Gövdesinin çapıyla karşılaştırıldığında acınası incelikteki çok sayıda bacak, gözlerinin önünde çaresizlik içersinde, parıltılar saçarak sallanıp durmaktaydı.” Öykünün naif bir karaktere sahip olan kahramanı Gregor Samsa, önceki akşam kumaş firmasında çalışan bir pazarlamacı olarak yatağa girmiştir. Sevecen, kibar bir genç olan Gregor, aldığı maaşla hem kız kardeşinin hem de ailesinin geçimini sağlamakta, böylece onlara olan “borcunu” ödemektedir. Ne var ki yaptığı işten hiç mi hiç memnun değildir, “insanlarla, sürekli değişen, asla süreklilik kazanamayan, hep içtenlikten uzak ilişkiler” yaşamaktan ve erken kalkmaktan sıkılmıştır. Oysa başka pazarlamacılar “harem kadınları gibi” yaşamaktadırlar. Ve elbette Gregor da onlar gibi bekârdır. Babasının iflasından sonra mesleki başarılar elde eden Gregor’un eskisinden daha özgür olduğu söylenemez. Baba evinde yaşamakta, bazen de yalnız otel odalarında

konaklamaktadır. En büyük zevki gazetelerden güzel kadın fotoğrafları kesip çerçeveleterek, adeta bir böcek koleksiyonu gibi duvara asmaktır. Ama siz daha durun bakalım. Altı yedi yıl kadar sonra göreceksiniz. Gregor aklından geçenleri pek yakında gerçekleştireceğini her gün yeniden hatırlatır kendine. Ve işte tam da bu yüzden şimdi sepetçikten çıkıp, yola koyulmalıdır: “Önce böyle uyuşuk uyuşuk yatıp durmaya son vermeli!”

Peki ama, gelecekte bir harem kadını olmaya hazırlanan kolsuz yaratık, bacakçıklarını kullanarak bu odadan nasıl çıkacaktır? Gregor önce içinde bulunduğu durumdan kendisini kurtarması için bir doktor çağırmayı düşünür, ama çilingir çağırarak daha iyi bir fikir değil midir? Çünkü Gregor’un geceleri yattığı odanın kapısını kilitlemek gibi bir alışkanlığı vardır ve bu alışkanlık şimdi karşısına ilk büyük engeli çıkarmıştır. Neyse ki, “gövdesinin alt bölümündeki yakıcı acılara” rağmen yataktan çıkmayı ve bacakçıklarının üzerinde kapıya kadar gitmeyi başarır.

Elbette bu öyle göz açıp kapayıncaya kadar olmaz, bu olaya öyküde yaklaşık yarım sayfa ayrılmıştır. Bu arada çalıştığı firmanın müdürü Georg’un neden işe gelmediğini öğrenmek için eve gelir ve şunları söyler: “(D)oğrusu şaşırımdım, hem de çok şaşırımdım. Sizi ağırbaşlı, akıllı bir insan olarak tanıdığımı sanıyordum, şimdi ise ansızın tuhaf davranışlar sergilemeye başladınız.” Gregor’u korumak istercesine onu uyarır; eğer hemen odasından çıkmazsa onu işten çıkaracaktır. Biz de Müdür Bey ve ailenin geri kalanıyla birlikte kapının önünde bekler ve içimizden ona kadar sayarız. Sonunda Gregor böcek vücudunu kullanarak anahtar çevirmeyi başarır. O an Gregor için gerçeklerle yüzleşme zamanıdır, bu kelimenin tam anlamıyla onun “coming-out”u¹⁵ olacaktır: “(...) şimdi kendisini o denli isteyenlerin, durumunu gördüklerinde ne diyeceklerini çok merak ediyordu.”

Gregor ilkin, kalın dudakları ve giydiği rugan çizmelerle tam bir “kadın düşkününü” izlenimi uyandıran Müdür Bey’i görür. Adam güçsüz bir çılgılık attıktan sonra yavaş yavaş geri çekilir gibi kapıya doğru yanaşır. Naif biri olduğundan daha önce de bahsettiğim Gregor, Müdür Bey’i görür görmez, derhal giyinip işyerine gitmek üzere ilk trene atlayacağını söyler. Oysa adam çoktan kapının yanına varmıştır ve dehşet içinde ona bakmaktadır. Çıkan tuhaf sesler karşısında dehşete kapılması ise son derece normaldir, çünkü değişim geçiren sadece Gregor’un bedeni değildir, sesi de değişmiş, anlaşılmaz bir hal almıştır. İçinde bulunduğu durumu anlatmaya çalışsa da söylediklerini anlayan çıkmaz: “ ‘Tek sözcük anladınız mı söylediklerinden?’ diye soruyordu Müdür Bey annesiyle babasına. ‘Yoksa bizimle alay mı ediyor?’ ” Peki, ya yaptığı bu olsaydı? Ya Gregor günün birinde daha fazla dayanamayacağını düşünüp toplumla yolunu ayırmak istese, ailenin geçimini üstlenmek yerine sonsuz özgürlüklerin tadını çıkarmak isteseydi?

Gregor’un dehşete kapılan annesi mutfığa kaçar. Babası ise eline bir baston alıp Gregor’u yabani bir sığır gibi ite kaka odasına tıkmaya çalışır:

Gövdesinin bir yanı havaya kalktı; Gregor kapının ağzında çarpık konumdaydı, bir yanı olduğu gibi sıyrılmıştı, beyaz kapının üstünde çirkin lekeler kalmıştı, bir an sonra Gregor kapıya sıkışmıştı ve artık salt kendi gücüyle yerinden kırdayabilmesi olanaksızdı; (...) tam bu sırada babası arkasından gerçekten kurtarıcı bir darbe indirdi ve Gregor şiddetli bir kanamayla birlikte odanın ortasına uçtu.

Oda kapısı dışarıdan kapatılır, babasının attığı tekmeyle yaralanmış vaziyette kanepenin

altına girer. Öyküde bu bölüm riyakârca önemsizleştirilerek şöyle anlatılır: “Üstelik bacaklarından biri öğleden önceki olaylar sırasında ağır yara almıştı –yalnızca bir bacağının yaralanmış olması, neredeyse bir mucizeydi– ve cansız, arkasından sürükleniyordu.” Bu bacakçığın ne tür bir “bacakçık” olduğunu tahmin etmek için üç hakkımız var.

Şimdi eğer burada iğdiş edilmekten bahsedildiğini düşünürsek, o zaman uzun süredir varlık gösteren bir durumun acımasızca ifade edildiğini kabul etmemiz gerekir: Metinde Gregor’un girdiği cinsel ilişkilere –ister heteroseksüel olsun ister homoseksüel– dair tek kelime edilmez. Kadın resimlerini fetiş gibi duvarlara asmaktadır, onun gibi canla başla çalışmak yerine tembellik eden arkadaşlarından bahsederken “harem kadınları”¹⁶ ya da müdürden bahsederken “kadınlarla arası pek iyi olan”¹⁷ gibi cinselliğe dair ifadeleri yanlış kullandığı gözümüzden kaçmaz. Gregor’un –çalıştığı “kumaş” işini bahane ederek– bastırıldığı içgüdüleri artık varlığının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Geleceğe dair beklenti ve arzularla dolu olan yanı havada titrerken, çöküntü içindeki diğer yanı ise yere yapışmıştır. Kurtarıcısı bir peri ya da bir Mesih değil, tıpkı “Hüküm”deki gibi, babası olur. Sadece bir “tekme” savurmak suretiyle, Gregor’un içinde uyuyan şeyi “gerçeğe dönüştürür”. Çünkü Gregor Samsa yaşamını, tüm sessizliğiyle derinlerinde bir yerlerde kilitli tutmaktadır, tıpkı dışarıdakilerle iletişim kurarak değil, kendi böcek bedenini kullanarak kilidini açmak zorunda kaldığı odası gibi. Şaşırtma sırası şimdi dışarıdakiler tarafından fark edilmiş olan ve yaraları ciddi biçimde kanayan Gregor’dadır. Ve böylece tüm naifliğiyle şu sonuca varır:

Sabahleyin, kapılar kilitliyken herkes yanına gelmek istemişti, şimdi yani Gregor kapılardan birini açtıktan sonra ve ötekiler de gündüz herhalde açılmışken, artık gelen giden yoktu ve anahtarlar da şimdi kilitlere dışardan sokulmuştu.

Günlerden cumartesiydi. Gün sona ermek üzereydi. Saat on buçuğu geçmesine rağmen masada oturan babası hâlâ kart oynamaktaydı. Böyle yapmakla evin ısıtılan tek odasını da işgal etmiş oluyordu. Burası aynı zamanda, son dönemde soğuğa karşı aşırı duyarlılık geliştiren Kafka’nın çalışma odasıydı da. Kafka, annesinden odalarına çekilip yatmalarını rica etti:

“Hadi artık gidip yatın” dedim, şüphesiz annemin isteği de bu yöndeydi, ama bu çok zordu. “Son ikisi iki misli!” dedi babam, bu iki el daha oynanacağı anlamına geliyordu ve uzun zaman alabilirdi.

Kafka babasını asbest fabrikasına hissedar olmaya razı ettiğinden ve fakat artık bir nebze olsun bu işle ilgilenmediğinden dolayı evdeki atmosfer son derece gergindi. Bu kez kız kardeşi Ottilie bile, kendisinden dokuz yaş küçük olan o pek sevgili Ottla’sı bile onun tarafını tutmuyordu. Bu da yetmezmiş gibi şimdi bir de oyunun bitmesini bekleyecekti.

“Dönüşüm”ün ikinci bölümünde, ertesi sabah Gregor’un kaldığı hücreye ilk adım atan kız kardeşi olur. Ağabeyinin yüzüne bile bakmadan elindeki yiyecekleri bırakıp odadan çıkar. Geçen defa getirdiği süt ve ekmeği yemediği için bu kez farklı bir menü hazırlamıştır:

Durmuş ve yarı çürümüş sebzeler; akşam yemeğinden kalma, üstünde donmuş beyaz sos bulunan kemikler; birkaç kuruüzüm tanesi ve badem; Gregor’un iki gün önce bu yenmez dediği bir peynir; bir dilim kuru ekmeğe, bir dilim tereyağlı ekmeğe ve bir dilim tereyağlı, üstüne tuz ekilmiş ekmeğe. Kız kardeşi bunlarla birlikte içi su dolu bir kap da getirmişti ve kap herhalde bundan böyle yalnız bu iş için kullanılacaktı. Kız, o odadayken Gregor’un yemeklere dokunmayacağını bildiğinden, incelik göstererek odadan çıktı ve Gregor artık istediği gibi hareket edebileceğini anlasın diye anahtarları da

Gerçekten de insan gösterilen bu incelik karşısında ağlasın mı gülsün mü bilemiyor.

Kız kardeşi odadan çıkar çıkmaz peynirin üstüne tırmanan Gregor, peyniri “mutluluk gözyaşları arasında” hırsıyla yalayıp yutar. Ancak taze yiyeceklere elini bile sürmez. Yemeğini yedikten sonra olduğu yerde tembel tembel yatar. Kız kardeşinin ayak seslerini duyar duymaz da yine kanepenin altına saklanır. Kardeşi elindeki süpürgeyle yemek kalıntılarını toplayıp, kovaya boşaltır. Bundan böyle Gregor’a bu şekilde iki öğün halinde yiyecek sunulur.

Bu bölümde yiyecekler ve yaralar imgesel bağlamda iç içe geçmiş vaziyettedir. Babasının attığı tekme sonucu oluşan “sakatlığın” hızla iyileştiğini gören Gregor, bu iyileşmeyi hayretle karşılar. Gücünü kuvvetini geri kazanınca da kendisiyle ilgili yanlış bir yargıya kapılır: “Yoksa kabalaşıp duygusuzlaştım mı eskisine göre?” diye sorar kendine. Bu süreçte kimsenin bilmediği kadar yoğun tecrübeler edinir: Yemeğini çok daha hızlı ve hırsıyla yer, yerde tembel tembel yatar, kız kardeşinin davranışları hakkındaki gerçek düşüncelerini dile getirir – bunlar, hayatında bir kez olsun kendini rahat bırakıp hayatın tadını çıkarmamış tutuk kumaş pazarlamacısından beklenemeyecek davranışlardır.

Şu işe bakın – ailesi Gregor’un kazancı olmadan da yaşamını sürdürebilmektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse; artık ailesinin yaşamını sağlayan onun kazancı değildir. Çünkü, yeniden ailedekilerin karnını doyurması beklenen kişi haline gelen –ki bu, artık evde doğru dürüst bir şey yenmediği için pek de zor bir iş değildir– baba, kızına ve eşine iflasın ardından kenara bir miktar para ayırdığını söyler. Bunun üzerine ailesinin kullanmakla kalmayıp tekmelediği, bununla da yetinmeyip odasına hapsedtiği oğlan yine dile gelir ve tüm nezaketiyle şunları söyler:

Babanın bu yöndeki açıklamaları, bir bölümüyle Gregor’un hapisliğinden bu yana duyduğu ilk sevindirici şeyler olmuştu. Gregor hep o yıkımdan sonra babasının elinde avucunda bir şey kalmadığını düşünürdü, en azından babası bunun aksi bir şey söylemiş değildi oğluna, ve aslında Gregor da bu konuda ona hiç soru sormamıştı.

Burada karşılaştığımız çatışma da “Hüküm”dekiyle aynıdır: Oğulun hatası, sessiz kalması ve babasının çöküşünden sonra güçlenmesidir. Bu çatışmanın son ana dek gerçekliğini korumadığını görmek Gregor’u en azından “bir ölçüde” sevindirir. Anne babasıyla arasında bir tür çıkar ilişkisi bulunmaktadır. Öykünün başında mesleki yaşamında insanlarla “içtenlik kazanamayan ilişkiler” yaşadığından yakınan Gregor’un ailesiyle kurduğu ilişki de öyle pek içten ve samimi değildir. Anlaşılan babası patronuna olan borcunu kapatması için Gregor’un ona düzenli olarak verdiği paranın bir kısmını biriktirmiştir, bugün ise bu para diğer aile bireylerinin işine yarayacaktır. Gregor hiç sevmediği o mesleği çok daha erken bırakabilecek durumda olduğunu anlar. Ailesi tarafından sömürülmüştür. Ne var ki

artık o düzeye alışılmıştı, gerek ailesi, gerekse Gregor alışmışlardı, alanlar parayı şükranla alıyorlardı, Gregor da sevinerek veriyordu ama aralarında artık sıcak bir içtenlik kurulamıyordu. Yalnız kız kardeşi Gregor’a yine de yakın kalmıştı ve Gregor’un gizli tasarısı, kendisinden farklı olarak müziği çok seven, etkileyici biçimde keman çalabilen kız kardeşini gelecek yıl konservatuvara yollamaktı; bunun zorunlu olarak yol açacağı harcamalara aldırılmayacak, bunları dengelemenin bir yolunu elbet bulacaktı.

Gregor'un yeni hayatı gitgide tekdüze bir hal alır. Kız kardeşi her gün onun bulunduğu odaya gelir, odayı havalandırmak için camı açar, yemek getirir, etrafa biraz çeki düzen verir. Oğullarını o halde görmeye katlanamayan anne ve babası önceleri miskin biri olan kızlarının işe yarar bir şeyler yaptığını görünce, onunla gurur duyarlar. Kız kardeşi odaya girer girmez Gregor kefene benzeyen beyaz "çarşaf"ın altına girerek saklanır. Kız odadan çıkar çıkmaz Gregor kapıya yapışıp dışarıdakilerin kendisi hakkında söylediklerini duymaya çalışır. Ve başına gelen "bu talihsiz olay"ın aile gündemini fazlasıyla meşgul ettiğini görür. Annesi Gregor'u görmek ister, ancak baba-kız önce mantıklı gerekçelerle, daha sonra da güç kullanarak ona engel olurlar.

Gregor garipliğinin içinde yalnız başına büyümeye devam eder. Duvarlara tırmanıp tavanda rasgele gezinmeyi alışkanlık haline getirir:

Özellikle tavanda asılıp kalmaktan hoşlanıyordu; bu, döşemede yatmaktan çok farklıydı; insan daha rahat soluk alabiliyordu; bütün gövdesinden hafif bir titreşim geçiyordu ve Gregor'un tavandayken kendini kapırdığı, neredeyse mutluluk denebilecek dalgınlık içersinde, sonradan kendisini de hayrete sürükleyecek bir biçimde tavanı bırakıp yere düştüğü oluyordu. Ama şimdi bedeni üstündeki denetimi doğal olarak eskisinden çok farklıydı ve bu denli şiddetli bir düşme sonucu bile kendine zarar vermiyordu.

Gregor'un önceleri örtülerin altında sakladığı bedeni, babasının isabetli tekmesi sonucunda artık kendi "denetimi altına" girmiştir. Sabit kalmayıp tüm vücuduna yayılan bu denetim onu daha özgür kılar, vücudunu ahenkli "titremeler" sarar. Ruhu da içinde bulunduğu bu yeni duruma uyum sağlar. Artık hayatında mutsuzluk öbeklerinin yerini "neredeyse mutluluk denebilecek dalgınlık(lar)", kendisinin bile hayretle karşıladığı düşüşler alır. O "musikişinas" ve "miskin" kız kardeşi (ki bu özellikler onu, gerçekte kendisine çok benzeyen oğlan kardeşinden "farklı kılmak" için elzemdir) işe yarar şeyler yapmaya başlayınca büyük bir otorite haline gelirken, Gregor ise, her geçen gün özgürlüklerine bir yenisini daha ekler. Bu durum kız kardeşinin gözünden kaçmaz. Ancak Gregor günün birinde "eski haline dönüşeceği" yolundaki umudunu hiç kaybetmez.

Gregor'un bir zamanlar "insan olmak"tan anladığı şeyle, kendisine miras kalanlarla, rahatça döşediği mekânla yaşadığı sorunlar, annesinin ve kız kardeşinin onun odasındaki mobilyaları boşaltmaya karar vermesiyle doruk noktasına ulaşır. Gregor'un bu noktada sorması gereken soru, bunun bir heves meselesi olup olmadığıdır:

(O)dasının boşaltılmasını ciddi olarak isteyebilmesini başka türlü açıklayabilmesi olanaksızdı. Aileden miras yoluyla kalma eşyalarla rahat bir biçimde döşenmiş, sıcak atmosferli odasının, hiç kuşkusuz her yöne rahatça sürünerek gitmesini sağlayacak, ama bunun yanı sıra ona bir insan olarak geçmişini hızla ve bütünüyle unutturacak bir mağaraya dönüştürülmesini istiyor muydu gerçekten?

Kafka ironik bir biçimde şunu da ekler:

Gregor, mutlaka dışarı çıkarılması gerekiyorsa eğer, dolapsız da idare edebilirdi, ama yazı masası odada kalmalıydı.

Evet, mülkiyet sembolü olan dolabın Gregor'un başladığı bu yeni hayatında artık hiçbir önemi yoktur, ama yaşamın her döneminde yanında olan, daha küçük bir çocukken üzerinde ödevlerini yaptığı ve onu saygıdeğer bir vatandaş olunca bile yalnız bırakmayan o yazı

masasını bu yeni koşullara kurban etmeyecektir.

Umutsuzluğa kapılan Gregor kanepenin altından çıkar ve moda dergilerinden kestiği kadın resimlerinin asılı olduğu duvar boyunca tırmanır. “İnsan geçmişinden” geri kalan bu son parçalara sıkı sıkıya tutunur. Annesi ve kız kardeşi odaya girdiklerinde onun duvara tırmanmış olduğunu görürler. Annesi oracıkta bayılıverince Grete ağabeyini azarlar. Sonra annesini ayıltmak için esans aramak üzere mutfığa gider. Gregor da yardım etmek için kız kardeşinin peşi sıra gider. Ancak elinden bir şey gelmez, kızın arkasında öylece bekler. Sonra ansızın evin kapısından babası girer, neler yaşandığını anlar anlamaz oturma odasında bir kovalamacadır başlar. Babası bir yandan Gregor’u kovalarken bir yandan da arkasından elma fırlatır:

Gregor dehşete kapılarak durdu; koşmayı sürdürmek yararsızdı, çünkü babası onu bombardımana tutmayı kafasına koymuştu.

Yaşanan tam anlamıyla bir savaştır ve savaşın gidişini belirleyecek olan çatışma başlamıştır. İlk hamleyi yapan babası önce bastonunun ucuyla Gregor’un sırtına vurur, daha sonra ise ansızın Gregor’u gerçekten esenliğe kavuşturan bir tekme savurur. Bunun üzerine Gregor havada uçup orası burası şiddetle kanayarak odasına doğru savrulur: odasındaki cennetine sürülmüştür, burası onun aynı zamanda cehennemi ve arafıdır da. İkinci çarpışmada babanın oğluna Âdem’in elmalarından atması, dahası attığı bu elmalarla onu ağır biçimde yaralaması, satirik bir durumdur.

Burada belki de bilginin sembolü olarak kullanılan elma Gregor’un “arkasına tam anlamıyla saplan(ır)” ve inanılmaz bir acı verir. Bu olayın ardından Gregor, çok da iyi görmeyen gözleriyle, koşa koşa gelen annesinin ellerini –cinsel birleşme anındaki gibi– babasının boynuna dolayarak, oğlunun hayatını bağışlaması için yalvardığına şahit olur.

Gregor’un sırtındaki elmaya el süren olmaz. Genç adam gün geçtikçe güçten düşer, yemek yemez, daha doğrusu bu yemeklere karşı bir iştahsızlığı vardır. Sonunda artık ayakları üzerinde güçlkle durabilir hale gelir.

Günün birinde kız kardeşi Grete’nin çaldığı kemanın sesi Gregor’un kendine gelmesini sağlar:

Müzikten bu kadar etkilendiğine göre, bir hayvan mıydı gerçekten? Gregor, kendisini o bilmediği ama özlemini çektiği besine götürecek yolun önünde açıldığını duyar gibi oldu.

Anlaşılan o ki –dönüşümünü tamamlamak üzere olan– Gregor’un, müziğin insanları değil, hayvanları duygulandırdığı yönündeki kanaati güçlenmiştir. Tam da bu noktada gerçekleşen U dönüşü sayesinde, Gregor’un gerçek hayatına yönelik değer yargılarının dönüşüm geçirmeden öncekilerden ne kadar farklı olduğunu bir kez daha anlıyoruz: Böcek Samsa’nın yapması gereken tıpkı ağustosböcekleri gibi şarkı söyleyip dans etmektir. O bundan beslenmeliydi, dünyaya bunun için gönderilmiş olmalıydı. Oysa o şarkı söyleyip dans etmek yerine gözlerden uzak kalmayı seçmiş, kendini gizlemişti. Kumaş firmasında pazarlamacılık yapan Gregor Samsa bambaşka malzemelerden yapılmış “kumaşlar”¹⁸ istemeliydi. Öyküler –ya da şarkılar– hangi malzemeden yapılıyorsa o kumaştan mesela.

Saat gecenin iki buçuğuydu. Franz anne ve babasının odalarına çekildiği fark etmemiştir bile. Önünde yıldızlar uçuşan yorgun gözlerini ovuşturdu. Öyküyü bir kenara bıraktığı için en ufak bir huzursuzluk duymamaktaydı. Temiz bir mektup kâğıdı çıkardı ve Felice'ye yazmaya başladı:

24.11.12 – Bir kez daha sevgilim, seni daha net düşünebilmek için, oldukça tiksindirici olan bu öyküyü bir kenara koyuyorum. Yarısından fazlasını bitirdim ve bütününde tatmin olmadım. Son derece iğrenç ve gördüğün gibi bunlar, senin bulunduğun ve kalabilecek bir yer olarak kabul ettiğin aynı kalpten ortaya çıkıyorlar. Ama bu seni mutsuz kılmasın. Kim bilir, belki daha çok yazdıkça, daha çok özgürleşebilirim ve böylece senin için daha temiz ve değerli olurum. Ama, bu durumdan kurtulmam için yapılacak çok şey olduğu şüphesiz ve çok fazla zevk verici olan bu iş için, geceler yeterince uzun değiller.

Kafka, işgüzar Felice'nin yanına uzanmak yerine, “çok daha fazla zevk verici olan” yazma işiyle uğraşmayı tercih etmiştir. Kim bilir, belki Gregor Samsa'nın da yazı masasının başında bu hazzı tatması gerekirdi... Peki ama, Kafka kendini neden bunun gibi korkunç bir şeyi yazmak zorunda hissetti? Çünkü, bir böceğin bedenine hapsolmaktan daha mide bulandırıcı bir durum neredeyse hayal bile edilemezdi. Kafka, hayvanları, özellikle de fareler ve böcekler gibi küçük hayvanları “uzak” ve “suskun” bulurdu. Belki o da kendisini ailesin yanında ve hatta insanlar arasında “uzak” ve “suskun” hissediyordu. Yoksa böyle bir hikâyeye durduk yere insanın “aklına gelmezdi”. Öyküde, gerçek yaşamda karşılaşılan –her biri kendi başına sıradan olan– binlerce ayrıntı bir araya getirilerek bir bütün oluşturuluyor. İnsan da zaten onlardan ancak bu şekilde kurtulabilir. Bu “kurtulma” işi, “kendi hakkında” ve “kendi içindekileri dökerek” yazma eylemi, zevkli olduğu kadar, insanın içini yiyip bitiren yorucu bir iş de.

O halde kendine birkaç zevkli dakika daha ayırabilirdi. Gece kısaydı, yarın ise bürodaki işler onu bekliyor olacaktı. Kafka mektubu yerleştirdiği zarfı yalayarak kapattı. Sonra da kimsenin duyamayacağı kadar alçak bir sesle o soğuk boşluğa “Seni nasıl sevdiğimi bir bilsen, sevgilim” diye fısıldadı.

“Dönüşüm”ün üçüncü bölümünde, “Bu işe boğulmuş ve aşırı yorgun düşmüş ailede Gregor'a kim gerektiğinden daha çok ilgi gösterebilirdi?” diye sorar. O güne dek Gregor'a herkesten daha anlayışlı davranan kız kardeşi bile, odasını değiştirdiklerinden beri onunla pek ilgilenmez olmuştur. Gregor odasında biriken tozun içinde yuvarlanıp durur:

Ama orada haftalarca kalsa bile kız kardeşinin düzeltmesini boşuna beklemiş olacaktı. Ortalığın pisliğini Grete de onun kadar görüyordu ama Gregor'u öylece bırakmaya karar vermişti.

Odadaki toz kimse fark etmeden böceği toza dönüştürmüştür, sanki Gregor çoktan ölmüştür. Bu arada ailenin diğer bireyleri Gregor'dan nasıl kurtulacaklarının hesabını yapmaya başlar, çünkü artık evlerine üç kiracı almışlardır ve kiracılar ailenin odak noktası haline gelmişlerdir. “Ondan kurtulmaya çalışmalıyız” der kız kardeşi, artık Gregor'un insan geçmişini unutmuştur, yeni kiracılarına akşam yemeğinde kemanyıyla eşlik etmektedir. Gregor bu ölüm kalım savaşında biraz ileri gitmiştir, dizlerinde derman kalmamıştır:

Bunun dışında, kendini bir ölçüde rahat hissediyordu. Gerçi tüm gövdesi ağrılar içindeydi ama Gregor'a bu ağrılar gittikçe hafifliyormuş ve sonunda tamamen geçecekmiş gibi geliyordu.

Gregor'un ölüm anı *apothēsis*'i¹⁹ andırmaktadır:

Sırtındaki çürümüş elmayla, çevresindeki üstü tümüyle yumuşak toz kaplı, iltihaplanmış bölgeyi artık neredeyse hiç hissetmiyordu. Düşünceleri yeniden ailesine yöneldiğinde duygulanıyor, içinde sevgi duyuyordu. Ortadan kaybolması gerektiğini belki kız kardeşinden bile daha ciddi düşünmekteydi. Saat kulesinde sabahın üçü vurulana değin bu bomboş ve huzur verici düşünceler içerisinde kaldı. Pencereilerin dışındaki dünyanın aydınlanmaya başladığını da görebildi. Sonra başı, elinde olmaksızın tamamen önüne düştü ve zayıf soluğu, burun deliklerinden son kez çıktı.

Dışarıda hava çoktan aydınlanmıştı. Çalışma masanın başında uyuyakalan Franz masadan başını kaldırıp, uzun bedenini usulca doğrulttu, derin bir nefes aldı. Evdeki o “büyük gürültü” yeniden başlamıştır:

Babam odanın kapısını açıp içeriye girdi, yürürken geceliğinin etekleri yerleri süpürüyordu. Yan odadan gelen sese bakılırsa, ocağın küllerini temizliyor olmalıydılar. Ön odada bulunan Valli, sesinin çıktığı kadar bağıarak babamın şapkasının temizlenip temizlenmediğini soruyordu. Islığı andıran tanıdık bir ses, var gücüyle Valli'ye cevap verenin çığlığını bastırmıştı. Ardından evin kapısının kilidi açılırken nezleli birinin öksürüğüne benzer bir ses duyuldu, yavaşça açılan kapılar şarkı söylen bir kadın sesini andırıyordu ve kapanırken ise bir erkeğinki kadar boğuktu çıkardığı ses, hepsinden daha özensiz. Baba gitmişti, şimdi evi saran gürültü çok daha yumuşak, dalgın ve umutsuzdur, bu gürültüye iki kanaryanın cıvıldaşması eşlik etmektedir. Daha önce de kapıyı azıcık aralayıp yılan gibi yan odaya süzülerek, ayağa kalkmadan kız kardeşlerimden biraz sessiz olmalarını rica etmeyi düşünmüştüm, şimdi bu kanarya cıvıltılarını duyunca yine hatırladım bu düşüncemi.

Franz şimdi kendini daha iyi hissediyordu, biraz yumuşamıştı, düşüncelerini dağıtmıştı. İçeriden gelen sesleri dinlerken yüzü gülüyordu. Şimdi birkaç satır daha yazacağı defteri, daha birçok boş sayfası bulunmasına rağmen bir daha kullanılmayacaktı.

Kafka gerindi. Sanki bir dönüşüm geçirmişti. Kendini güçlü ve canlı hissediyordu. Felice'yle ilk görüşmesinin –ve geceleri durmadan yazmaya başlamasının– ardından sekiz hafta geçmişti. Bu öyküde ustalığa ulaşmıştı ve “Dönüşüm”den daha kusursuz bir eseri olmayacaktı. Artık uzanabilirdi. İçi huzurla dolmuştu. Uykuya daldı.

Gündelikçi kadın, Gregor'u odasında ölü olarak bulur ve “Bakın, bakın, gebermiş! Orada yatıyor işte! Kuyruğu tamamen titretmiş!” diyerek, aile fertlerine onun öldüğünü haber verir. Gregor, “sahiden” mertebesine ancak ölü olarak erişebilmiştir. “Gebermek” suretiyle yaratık artık “es”²⁰ olmaktan çıkar, yeniden “er”²¹ zamiriyle anılmaya başlar. Öykünün başında olduğu gibi, sonunda da Gregor'u “yatar vaziyette” görürüz. “Dönüşüm” artık –sahiden de– tamamlanmıştır.

Gregor'un ölümünden sonra yaşananlar hızlıca anlatılır. Samsa ailesinin diğer üyeleri patronlarına birer mazeret mektubu yazarlar:

O günü dinlenmeye ve gezmeye ayırma kararına vardılar; çalışmalarına böyle bir ara vermeyi yalnız hak etmekle kalmayıp kesinlikle gereksinmekteydiler de.

Burada katmerli bir ironi vardır. Aile üyeleri, eskiden Gregor'un özlem duyduğu şeyi yaşamayı arzulamaktadırlar – aidiyet duygusu ve hiçbir ekonomik gerekçeye dayanmayan keyif: asıl olan sadece “kazanılan” değil “harcanan, kullanılan” da. Diğer taraftan çıktıkları bu yürüyüşü de bir bakıma “kullanırlar”. Her şeyin yeniden ikircikli hale gelmesine neden olan da işte bu kısacık sözcüktür.

Samsa ailesinin diğler üyeleri, Bay Samsa'nın "Gelin artık buraya. Eskiye de unuttun artık. Ve biraz da beni düşünün" sözleriyle canlanırlar. Gregor artık onlar için "eski"dir, şimdi tüm dikkatler yeniden, hem ailenin geçimini sağlayan hem de gizliden gizliye ailedeki birlik bütünlükten sorumlu olan babanın üzerinde toplanmalıdır. Aile temiz hava almak üzere tramvayla şehirden uzaklaşırken biraz hüzünlüdür.

Ve yolculuklarının sonunda aralarından ilk olarak kızları ayağa kalkıp da dipdiri bedeniyle gerindiğinde, bu onlara yeni düşlerinin ve iyi niyetlerinin bir tür onaylanışı gibi geldi.

Beceriksiz oğullarının ölümünden sonra aile, tüm umutlarını kızlarına bağlar – hem zaten bu genç kızın bedeni de, tıpkı uçmaya hazırlanan bir böceğinki gibi serpilip açılmıştır.

Aradan yıllar geçer. Kafka'nın en sevdiği ve "hem duygusal hem mesafeli, hem fedakâr hem bağımsız, hem çekingen hem de cesur olmayı şaşmaz bir dengeye oturttuğunu" düşündüğü kız kardeşi Ottlâ, kendi dikbaşlılığı ve ağabeyinin cesaretlendirmeleri sonucunda evden kaçmış, görme özürlülerin kaldığı bir bakımevinde çalışmaya başlamıştır. Bir de sevgili edinmiştir. Adam hem Yahudi değildir, hem de Alman. Böyle bir şeyin olacağını ağabeyi bile önceden kestirememiştir ve kız kardeşi için kaygılanmaktadır. Bu arada Franz üç yıldır tüberküloz hastası olmasına rağmen, sorun çıkarmadan büroda çalışmaya devam etmektedir. Milena Jesenská'ya yazdığı Eylül 1920 tarihli ilginç bir mektupta karşılaştığımız satırlar, bir kez daha "Dönüşüm"deki iç çatışmanın izlerine rastladığımızı düşündürmektedir:

Yarın sabah yataktan kalkıp (Kendi başıma kalkmak zorundayım! O zaman kendimi kendi altımda, ağır bir haçın altında yatar gibi görüyorum, yüzükoyun yapışmışım, en azından doğrulabilmem ve üzerimdeki cesedin biraz olsun kalkmasını sağlamam için epey çaba sarf etmem gerekiyor.) büroya gidemeyeceğimden ne kadar eminsem bundan da o kadar eminim.

Bir saniye. Kim kimi sırtında taşıyor? Kafka, çarmıha gerilen İsa'yı mı taşıyor sırtında? Yoksa sırtında taşıdığı – ölmüş bir böceğe dönüşmüş olan– kendisi mi? Bu sözcüklerin altında, acıya dayanıklı olduğunun sinyallerini veren bir ifade de gizlidir. Bu ifade, tıpkı Böcek Samsa'nın renk renk parlayan kabuğu gibi gözümüze çarpar. Buna karşın Kafka, bu "kesinliğin" sadece edebi bir kesinlik olduğunu, Gregor Samsa'nın Franz Kafka'nın kendisi olmadığını ifade etmekte gecikmez:

Fakat sen yataktan kalkmakla ilgili sözlerimi kelimesi kelimesine alma, durum o kadar da kötü değil; yarın kalkacak olmam yine de, birlikte yaşamamız yönündeki en uzak olasılıktan daha kesin.

Kapıların çarpıldığı, insanların birbirlerine susarak bağırdığı. Yan yana değil, beraberce yaşadığı. Yemeklerini aynı sofrada, aynı zamanda değil, birlikte yediği. Ekonomi hakkında düşüncelerin berbat etmediği, sıcak, güvenli ilişkilerin kurulduğu bir aile hayatı... Onun özlemine çektiği işte buydu. Aile bireylerine kol kanat germek, sararıp solmalarını engelleyerek onları bir çatı altında toplamak istiyordu. Kafka'nın bu ütopyası ancak yaşamının son günlerinde –Berlin'de enflasyonun hüküm sürdüğü yoksulluk yıllarında– genç bir Yahudi olan Dora ile birlikte yaşadığı kısa dönemde gerçekleşebilmiştir.

[14.](#) Kafka'nın 1912 yılında *Herder-Blätter* adlı bir Prag dergisinde yayımlanan otobiyografisidir. (ç.n.)

[15.](#) İngilizce: "Ortaya çıkış". (ç.n.)

[16.](#) Almanca: Haremsdame "cariye" yerine "harem kadını". (ç.n.)

[17.](#) Almanca: Damenfreund "kadın dostu" Türkçe çeviride "kadın düşküni" olarak geçer. Burada bahsedilen yanlış kullanımı karşılamak üzere (kadın dostu) ifadesi tercih edilmiştir. (ç.n.)

[18.](#) Almanca *Stoff* sözcüğünün "Kumaş" anlamına geldiği gibi "malzeme", "madde" gibi anlamları da vardır. Dolayısıyla burada her iki anlamı da karşılar. (ç.n.)

[19.](#) Tanrılaştırma: Dünyasal bir varlığın (fikir ya da bir yerleşim yeri) ya da ölümlü bir insanın tanrı ya da yaratıcı katına yükseltilmesi. (ç.n.)

[20.](#) Almanca "es": Cansız varlıklar için kullanılan üçüncü kişi zamiri. (ç.n.)

[21.](#) Alm. "er": Eril üçüncü kişi zamiri. (ç.n.)

“Dönüşüm”e dair küçük interaktif alıştırmalar

- 1.Sırtüstü yere yat, kollarını ve bacaklarını havaya kaldır. Bu sırada Arnold Schönberg dinle. Hislerini bir kompozisyon, resim ya da müzik biçiminde ifade etmeyi dene.
- 2.Dijital bir makineyle kendi fotoğrafını çek, sonra da dijital ortama aktarılmış bir böcek ya da kurbağa fotoğrafı bul. Kendi fotoğrafınla bulduğun bu fotoğrafları yan yana getir ve karşılaştır. Bu karşılaştırma sonucunda elde ettiğin sonuçları bir kenara not et.
- 3.Bir düşün: Erken kalkmayı seviyor musun? Yoksa tam bir uykucu musun? Bir gün uyandığında böceğe dönüşmüş olduğunu görsen ne yapardın?
- 4.Bir böceğe dönüşmüş olarak odandan dışarı çıktığında ailenin ve arkadaşlarının tepkisi ne olurdu?
- 5.Babanla aradaki ilişkiyi bir düşün. Baban senin için neler yapıyor? Sen onun için neler yapıyorsun? Birlikte neler yapıyorsunuz? Baban senin hangi yönlerini eleştiriyor?
- 6.Anne babanın yaşadığı eve taşın, ya da bir süreliğine onların evinde bir odaya yerleş, ama bu oda mümkünse tam da yatak odasının yanındaki oda olsun. Hayatı tersten yaşamaya başla: gündüzleri odandan hiç çıkma, geceleri de tıkrıtlar çıkararak günlük yaz.
- 7.Aradan bir yıl geçtikten sonra ilk kez aynaya bak.

Not: “Dönüşüm”ün bilinmeyen mutlu sonu

“Dönüşüm”ün bilim adamları tarafından da pek bilinmeyen başka bir sonu daha vardır. Kafka’nın “Dönüşüm” için uygun gördüğü sonun fazlasıyla hüznü olduğunu düşünenler, Milena Jesenská’ya yazdığı bir mektupta yer verdiği şu satırları öykünün sonu kabul edebilirler:

Orada uzanıyordum, bir adım uzağında sırtüstü düşmüş bir böcek vardı, umutsuzdu, doğrulamıyordu, ona yardım etmek isterdim, yardım etmek o kadar kolaydı ki, bir adım ve küçük bir dokunuşla kurtarılabilirdi, ama mektubunuzdan dolayı onu unuttum, aynı şekilde ben de doğrulup kalkamadım, ancak bir kertenkele tekrar etrafımdaki hayatla ilgilenmemi sağladı, çoktan hareketsiz kalmış olan böceğin üzerinden geçti; demek ki bu, dedim kendi kendime, bir kaza değil, can çekişmeydi, az rastlanır türden bir doğal hayvan ölümü gösterisi... Fakat kertenkele üzerinden kayınca onu düzeltmiş oldu, gerçi bir süre daha ölü gibi durdu, ama sonra hiçbir şey olmamışçasına evin duvarına tırmanmaya başladı. Galiba bir şekilde bu olaydan biraz cesaret aldım, ayağa kalktım, süt içtim ve size yazdım.

Amerika. Bir Amerikan yol filmi

Roman, gökyüzünü (tıpkı bugünkü gibi renksiz ve belirsiz) bir uçtan bir uca kaplayacak kadar büyük, daha ilk cümleyi yazmaya çalışırken işi arapsaçına döndürdüm. Kâğıda geçirdiğim şeyin neden olduğu umutsuzluğun beni korkutmasına izin vermemem gerektiğini zaten çoktan anlamıştım, dün bu tecrübe çok işime yaradı.

Kafka'nın Temmuz 1912'de Max Brod'a yazdığı bir mektup böyle başlar ve bu sözler *Amerika* romanının yazılış öyküsünün bir özetidir adeta. Öykünün giriş bölümüne baktığımızda da zaten "umutsuzluk"tan en ufak bir iz bulamayız:

Bir hizmetçi kız onu baştan çıkardığı ve ondan çocuk sahibi olduğu için fakir anne babası tarafından Amerika'ya gönderilen on altı yaşındaki Karl Roßmann, artık yavaşlamakta olan gemide New York Limanı'na girerken çoktandır gözlediği Özgürlük Heykeli'ni birdenbire sanki güçlenen güneş ışığında gördü. Kılıç taşıyan kolu sanki yeniden yükseliyor ve gövdesinin etrafında özgür rüzgârlar esiyordu.

Elinde bir kılıç tutan Özgürlük Heykeli onları selamlar, güneş bir an için eskisinden daha güçlü parlar, gemi yavaşlar, yavaşlar ve nihayet hedefe varır: Amerika! Kafka'nın bu ilk roman denemesinde fakir anne babası tarafından Amerika'ya gönderilen kahramanımız henüz çok gençtir ve yanında son derece güçlü isminden başka pek de bir şey getirmemiştir. Anne babasının Karl'ı tıpkı masal kahramanı Hansel gibi evden uzaklaştırmalarının tek nedeni ekonomik sorunlar değildir. Diğer neden kısaca şöyle açıklanır: "Bir hizmetçi kız onu baştan çıkardığı ve ondan çocuk sahibi olduğu için". Ailesinin oğullarıyla ilgili öyle büyük planları varken, yaşanan bu rezalet! Şimdi ise elinde ne almayı planladığı mühendislik diploması ne de geçimini sağlamaya yetecek parası vardır. Karl, birkaç parça giysi, bir parça Verona salamı ve ailesinin son çekilen fotoğrafından başka hiçbir şey koymadığı bavulunu kapıldığı gibi soluğu diğer göçmenlerin de beklemekte olduğu rıhtımda almıştır. Burada da kararı veren baba ya da daha doğrusu anne baba olmuştur. Ancak neyse ki bu defa, sonsuz olanaklar ülkesi Amerika'ya gönderilir. Nasıl olsa Karl gibi güçlü kuvvetli genç bir adam burada başının çaresine bakabilecektir!

Karşılaştığı bu yeni modern kıta karşısında heyecandan dili tutulan baba adayı New York limanına yanaşan gemiden inmek üzereyken şemsiyesini içeride unuttuğunu fark eder. Şemsiyesini aramak üzere geri döner ve geminin koridorlarında yolunu kaybeder. Sonunda kendini yabancı birinin yatağında bulur. Bununla da kalmaz, güvenip bavulunu teslim ettiği Alman yolcu bavulla birlikte kayıplara karışır. Zaten romanda tuhaf şeylerden bahsedildiğini, en azından Özgürlük Heykeli'nin elinde meşale değil de kılıç tuttuğunu görür görmez anlamış olmalıyız! Ayrıca romanın, kahramanın yaşını düşünecek olursak –Karl Amerika'ya geldiğinde henüz on altı yaşındadır– gerçekleri yansıtmadığını görürüz. Ama neticede orası Amerika'dır. Tıpkı sessiz komedi filmlerindeki gibi burada da aksilikler birbirini izler. Çok geçmeden, bu korunmasız genç kahramanın kendi başına dert açma konusunda hizmetçi kızı hamile bırakmaktan fazlasını yapabileceğini anlarız!

Romanın "Ateşçi" başlığını taşıyan ilk bölümünü Kafka daha önce öykü formunda yayımlamıştır. Bu bölümde eski kıta Avrupa'dan yabancı bir ülkeye yapılan bir yolculuk

anlatılır. Karl Roßmann burada yeni bir hayata başlayabilecek midir? Aslında roman taslağının daha ilk sayfasında buna ilişkin bir ipucuna yer verilmiştir: “Çaresizlik içinde, hiç kimseye rastlamadığından ve yalnızca ha bire binlerce insan ayağının sürtünmesi kulağına çarptığından (...)” Binlerce kişinin ayak sesi duyulur, ama etrafta bir Tanrı’nın kulu yoktur, dahası Karl geminin içinde yolunu kaybetmiştir, bu da yetmezmiş gibi artık şemsiyesi de yanında değildir ve bir vatandaşı tarafından dolandırılmıştır. Ne gün ama! Bu sadece başlangıçtır. Karl şemsiyesini ararken okyanus ötesi yolculuklar yapan geminin ateşçisiyle karşılaşır. Adam ona Rumen başmakiniist tarafından ayrımcılığa uğradığına inandığı için işi bırakmak üzere olduğunu anlatır. Tam bir Avrupalı gibi düşünen Karl, dinlediği bu hikâyeyi çok mantıksız bulur ve Ateşçi’yi elinden tuttuğu gibi soluğu Kaptan’ın yanında alır. Gençliğin verdiği heyecanla onun karşısına dikilerek Ateşçi’yi savunan bir konuşma yapar. Ne var ki sonunda Ateşçi’nin savunulacak bir yanı olmadığı anlaşılır. Kahramanın, Kaptan ve odadaki diğer kişiler karşısında kendisini nasıl gülünç duruma düşürdüğünü derin bir üzüntüyle izleriz. Oysa Karl bu durumu çok farklı değerlendirmektedir:

Karl, belki de yurdunda hiç hissetmediği kadar güçlü ve aklı başında hissediyordu kendini gerçekten. Onun yabancı ülkede saygın kişiliklerin karşısında iyi uğruna nasıl savaştığını ve daha zafere ulaşamamış olsa da, son kuşatma için nasıl tam anlamıyla hazır olduğunu annesiyle babası görebilseydi keşke. Onunla ilgili görüşlerini tekrar gözden geçirirler miydi? Onu aralarına oturtup överler miydi? Onlara böylesine sadık olan gözlerinin içine bir kez, bir kez olsun bakarlar mıydı? Kuşkulu sorular ve onları sormak için en uygunsuz an!

Sezar’ın hakkı Sezar’a: Kafka burada kahramanına karşı çok acımasız davranmıştır. Karl kendini ne zaman muhteşem hissetse ya da en azından doğru tarafta yer aldığını düşünse, hayattan sağlam bir tokat yer. İçinde bulunduğu bu çaresiz durumu Ateşçi’yle de şöyle paylaşacaktır:

“Ama kendini savunmalısın, evet ve hayır demelisin, yoksa insanların gerçek hakkında fikri olmaz. Beni dinleyeceğine söz vermelisin, çünkü ben, –bundan korkmak için bir sürü nedenim var– artık sana yardım edemeyeceğim.”

Ama neden Karl? Tam o anda Karl ile Rumen başmakiniist arasındaki farkı açıkça ortaya koyan bir şey olur. Tıpkı, *deus ex machina*²² gibi, bilin bakalım ortaya kim çıkar? Şu ünlü “Amerikalı dayı”! Varsıl bir senatör ve büyük bir taşımacılık firmasının sahibi olan Bay Jakob, Karl’ın dayısı olduğunu söyler. Arkasında Karl (onun da arkasında Georg Bendemann) ile ellerindeki parçaları birleştirerek durumu aydınlatırlar: Karl’ın hamile bıraktığı Johanna Brummer bir oğlan çocuğu dünyaya getirmiş ve çocuğa uzaklarda yaşayan dayının ismini vermiştir. Aslında gemide karşılaşmalarını sağlayan da Johanna’dır, çünkü bu haberi vermek üzere dayıya bir mektup yazmış, bu mektupta dayısından Karl’ı iyi karşılaşmasını da rica etmeyi unutmamıştır.

Dayısı da abartılı bir biçimde özür bildirmekten geri durmaz:

Sevgili yeğenim annesiyle babası tarafından –durumu gerçekten tanımladığı için kullanalım bu sözü– düpedüz bir kenara atılmıştır, insanı kızdıran bir kedinin kapı dışarı edilmesi gibi. Yeğenimin yaptığı ve böyle cezalandırıldığı şeyi mazur gösterecek değilim; ama öyle bir kusur işledi ki, ne olduğunu söylemek bile yeterince özür içeriyor.

Yepyeni başlangıçlar ülkesidir Amerika! Kendisi de sıfırdan başlayıp canını dişine takarak bugünlere gelmiş biri olan dayı Karl’ı oğlu yerine koyar ve evine alır. İşte sorunun kaynağı tam da buradadır –eh, Kafka’yı bunu tahmin edecek kadar tanıdık artık– bundan böyle Karl hakkında karar verecek kişi tam bir “ilke adamı” olan dayısıdır. Dayının aldığı kararlar onun

için anlaşılmazdır, karmaşık sonuçlar doğurdukları yetmezmiş gibi bir de anlamsız ve anlaşılmaz oluşları yüzünden onu felaketlere sürüklemektedir. Ama görünen o ki bu kararlar da Amerika'daki her şey gibi, çok hızlı bir biçimde uygulanmaktadır. Bu hız, kendisiyle ilgili durumlarda olmasa bile, Karl'ın başını döndürür. Dayısının firmasıyla ilgili olarak şunları söyler:

Telefon salonunda, nereye bakılırsa bakılsın, telefon kabinlerinin kapıları açılıp kapanıyor, çalan telefonlar insanı serseme çeviriyordu. Dayı bu kapılardan en yakındakini açtı; orada, zayıf bir elektrik ışığında bir memur görüldü, kapıların gürültüsüne karşı kayıtsızdı; başına geçirdiği çelik çember, kulaklıkları kulaklarına bastırıyordu. Sağ kolu özellikle ağırmişçasına küçük bir masaya dayanmıştı, kurşunkalemi tutan parmakları insanüstü bir düzenle ve hızla kıpırdıyordu.

İnsanlık dışı bir hal alan sanayileşme ve dünyanın elektrifikasyonu burada ilerlemenin işareti kabul edilmektedir, Karl da aynı fikirdedir:

“İşleri epey ilerletmişsin” dedi Karl bir keresinde, işletmedeki bu turlardan birinde. Her departmanı yalnızca görmüş olmakla yetinile bile, işletmeyi gözden geçirmek günler isterdi.

Karl dayısının kendisine sunduğu imkânlar çerçevesinde başlangıçta Avrupa-Amerikan terbiyesi alır; dil öğrenir, piyano ve binicilik dersleri alır. Müziğe olan yeteneğini keşfeden Karl, bu yeteneğini geliştirmeyi düşünür. Göz yaşartacak derecedeki saflığıyla, piyano çalarak “Amerikan koşullarını” değiştirmek gibi büyük hayallere kapılır. Her şey “mükemmel” yürümektedir, Karl'ın Amerikası başlı başına bir ilerleme, bir keyiftir, dahası “Amerikan rüyası”nın doruk noktasıdır.

Her şeyin mükemmel seyrettiğini düşünmeye başladığımız anlarda Kafka, karşımıza bir felakete çıkma fırsatını asla kaçırmaz. Ki bu felaketler çoğu zaman aldatıcı, ya da en azından dışarıya aldatıcı gibi görünen durumlar biçiminde şekillenmiştir. Ne yazık ki Karl günün birinde, kendi kibarlığı ve dikbaşlılığının kurbanı olur; dayısının iş arkadaşlarından biri onu şehir dışındaki çiftliğinde ağırlamak istediğini söyler, Karl da dayısının onaylamadığı bu teklifin neredeyse üzerine atlar. Bu teklif sayesinde kendini Amerikan toplumuna kabul ettireceğini düşünür. Dayı başlangıçta arkadaşının teklifini kabalık etmemek için kabul etse de, Karl'a bu geziye katılmasını imkânsızlaştıran –çok sayıda mazeret sunarak– zamansal kısıtlamalar getirir. Bu durum, gerçek hayatta farklı baba figürleriyle girişilen ve aslında kaybedeni zaten baştan belli olan iktidar savaşında yaşanan ikilemi temsil etmektedir. Kabul ve sevgi görmeye hâlâ aç olan Karl, tercihini yanlış babadan yana kullanır:

Dip dibe oturuyorlardı, Bay Pollunder anlatırken Karl'ın elini kendi elinde tutuyordu. Karl, Fräulein Klara'yla ilgili birçok şey öğrenmek istiyordu, sanki uzun yolculuk onu sabırsızlandırmıştı ve anlatılanlar sayesinde gerçekte olacağından daha çabuk varabilirdi.

Yanlış baba mı? Evet, çünkü Pollunder'in tam da Karl'a göre bir kızı vardır ve Karl'inkine çok benzeyen ismi, Karla değil, “temiz ve saf” anlamına gelen “Klara”dır. Klara kısa zaman önce babasına bir damat adayından bahsetmiştir, neşeli ve çekici bir Amerikalı olan bu aday, Karl'ın binicilik hocası Mack'tan başkası değildir. Aynı zamanda iyi bir dosttur. Pollunder'in tüm anlattıklarına rağmen belki de tam da bu yüzden, Karl çiftlikte bulunduğu süre içinde sportmen bir vücuda da sahip olan, yaşama sevinciyle dolu Klara'ya âşık olur. Daha Klara'yı

görür görmez kafası öyle bir karışır ki, o an çiftlikten kaçıp gitmek ister. Klara her şeyiyle tam bir Amerikalıdır, hem masum ve vahşi, hem de seksidir. Kızın davranışlarından onun hafif hafif Karl'ı baştan çıkarmaya çalıştığını düşünürüz, ne var ki sonunda kavgaya tutuşurlar. Aldığı *jiu-jitsu* dersleri sayesinde Klara'nın Karl'ı yenilgiye uğratması uzun sürmez. Kafka'da bir seks sahnesi mi? Neden olmasın? “ ‘Neden böyle sızlanıyor’ diye düşündü Karl, ‘canı acıyor olamaz, onu sıkıyorum ki’ (...).” Bu derecede bir saflık cezasız kalmamalıydı: “Ama orada bir kanepede vardı, Karl'ı oraya yatırdı ve ona doğru pek fazla eğilmeden şöyle dedi: ‘Şimdi kıpırda kıpırdayabilirsen.’ ” Karl harekete geçecek midir? Hayır, elbette. Çünkü sonuçta o daha önce Avrupalı bir hizmetçi tarafından baştan çıkarılmış biridir ve bu iş bir Amerikalı için çocuk oyuncağından farksızdır: “ ‘Kedi, kudurmuş kedi’ diye bağırabilirdi Karl, içinde bulunduğu öfke ve utanç karışımı arasından.” Aman Tanrım, Karl buradan hemen uzaklaşmalıdır. Bu çiftlikte artık tek bir duygu beslemektedir, o da dayısına duyduğu derin özlemdir. Bu yetmezmiş gibi gecenin bir yarısı dayısının başka bir arkadaşı olan Herr Green gelerek Karl'a –trampetler çalar– eğer gece yarısından önce Pollunderler'in çiftliğinden ayrılıp eve dönmez ve yarınki İngilizce dersine katılmazsa dayısı tarafından reddedileceğini bildiren bir mektup verir. Zavallı Karl her zamanki gibi yine yanılmıştır. Kedi olan Klara değil, dayısı tarafından kapı önüne konan ve Amerikan metropolünde birdenbire varını yoğunluğunu kaybetmiş halde kalıveren kendisidir. Bütün bu başına gelenler, Klara'yla karşılaşması, daha önce yabancı birinin yatağında yatarken de onu esir almış olan yorgunluğun bastırması, yolunu yeniden kaybetmesi ve gemide kaybettiği eşyaların yeniden kendisine teslim edilmesi, dayısının arkadaşı Herr Green'le oynadığı anlamsız şapka oyunları Karl'ın geç kalmasına neden olur. O da çareyi kaçmakta bulur, hem de Amerika'nın vahşi hayatına. Durun bir dakika. Vahşi dediysek, o kadar da değil. Neticede bir Avrupalı her zaman başını sokacak bir yere –hem de yatacak bir yatağa!– ihtiyaç duyar. Karl kısa süre sonra karnını doyurmak için bir lokantaya girer. Orada bir Fransız olan Delamarche ve İrlandalı Robinson'la tanışır. Adamlar işsiz makine tesviyecileri olduklarını söyler. Karl bu iki sıkı dostun onu kullandıklarını ve soymak için fırsat kolladıklarını anlar. Bu iki düzenbazın gözlerine kestirdikleri tek şey, Karl'ın bavulundaki Verona salamı değildir, adamlar salamla birlikte ailesinin son fotoğrafına da göz koymuşlardır! Bu aşamadan sonra romanın genel havası tam anlamıyla değişir, pikaresk ve hatta grotesk bir hal almakla kalmaz, Prag'da yaşayan bir sigorta şirketi çalışanının ancak hayalini kurabileceği kadar abartılı, “Amerikanvari” bir üsluba da kavuşur. Eğer *jiu-jitsu* yapan zengin kızının, prensiplerinden ödün vermeyen dayının ve o saf binicilik hocasının “gerçeği” yansıttığına zar zor da olsa inandıysak, şu an bambaşka bir evrene adım attık demektir. Bu nedenle, Karl'ın yaşadığı rüya âlemiyle taban tabana zıt olan Delamarche ve Robinson karakterleri, *slapstick* komedi figürleri örnek alınarak oluşturulduklarından artık antipatik kişiler gibi de görünmezler. Ertesi gün bu muhteşem üçlü beraberce Kaliforniya'ya doğru yola koyulur. Pek fazla yol alamazlar. O günün akşamı Delamarche ve Robinson Karl'ın en değerli varlığını, ailesinin fotoğrafını çalar. Karl, o iki serserinin yaptıklarına müsamaha gösterse de yanlarında daha fazla kalmaz, “Occidental”²³ gibi anlamlı bir adı olan büyük, modern bir otelde asansörcülük yapmaya başlar.

Otel Occidental modern Batı'nın ta kendisidir, otel işletmesinin her köşesinde son

noktasına kadar rasyonelleşmiş, fordist bir çalışma ruhu hüküm sürmektedir. Burada konaklayan herkese mükemmel bir hizmet sunulmaktadır. Otelde çalıştığı süre içinde Karl, kendisi gibi göçmen olan iki kadınla arkadaşlık kurar. Viyana doğumlu olan Grete Mitzelbach otelin mutfağında aşçıbaşısıdır. Otelde Karl'ı ilk karşılayan ve hemşerisi olduğu için ona oteldeki asansörcülük işini bulan da Grete'dir. "Ateşçi" başlıklı bölümü okumamış olsaydık belki bunun iyiye işaret ettiğini düşünebilirdik. Ama artık bu ne yazık ki mümkün değil. Aşçıbaşının sözlerinde yine Kafka'nın varlığını hissederiz:

Bir hemşeriye rastlamanın sevinci insana düşüncesizlik ettiriyor.

Şunu aklımızdan çıkarmayalım: Gerçek yaşamın aksine romanda milli kimliğe güvenmenin –özellikle de, eski Avrupa gelenek ve önyargılarının artık en ufak bir etki göstermediği Amerika'da– hiç mi hiç faydası yoktur. Ailesinin fotoğrafını kaybetmiş olan Karl, kısa zamanda aşçıbaşı ile ona kur yapıp duran Personel Müdürü Bay Isbary'yi anne babasının yerine koyar. Bir kişinin daha eklenmesiyle aile saadeti tamamlanır. Bu kişi, aşçıbaşının sekreterliğini yapan Therese Berchtold isimdeki genç kadındır ve onlar gibi göçmendir. Karl ile aralarında son derece dostane ilişkiler gelişir, adeta kardeş gibi olurlar. Karl tam bir centilmen gibi davranarak alışveriş etmek üzere şehre indiğinde kızı yalnız bırakmaz. Kız da ona, yeni üstlendiği "ticari yazışmalar" konusunda yardımcı olur. Dikkat, saf huzur! Hemen bir çelişkiye ihtiyaç var demektir. Nitekim öyle de olur: "Derken biri omzuna vurdu."

Karl bir taşıyıcı bandı andıran oteldeki görevini iki ay boyunca eksiksiz yerine getirdikten sonra, eline para geçtiği anlaşılan Robinson sarhoş bir halde karşısına çıkar ve onu, Delamarche'ı da aralarına alarak arkadaşlıklarına kaldıkları yerden devam etmek üzere bir yerlerde buluşmaya davet eder. Karl Robinson'un bu teklifini reddeder. O sırada Robinson yürüyecek halde olmadığını ileri sürerek merdiven boşluğuna kuser. Karl arkadaşlarından birine asansörü emanet eder ve Robinson'u asansör görevlilerinin yatakhanesine götürür. Ne yazık ki yokluğunun anlaşılması uzun sürmemiştir, Personel Müdürü onu hatalı bulur ve işine son verir. O güne dek kendisine kol kanat geren Aşçıbaşı'nın da elinden hiçbir şey gelmez. Otelden ayrılmadan önce karşısında dikilen Başkapıcı Karl'ın çantasını arar. Karl oradan uzaklaşırken ardında ceketiyile birlikte kimlik kâğıtlarını da bırakır:

"Artık yetti ama" dedi Karl kendi kendine –yüzü kıpkırmızı kesilmiş olmalıydı–, ve hırstan dikkati dağılan Başkapıcı, Karl'ın ikinci cebini karıştırınca, Karl bir hamlede ceketin kollarından sıyrıldı (...).

Ancak biliyoruz ki Karl her zaman kaybetmeye yazgılıdır. Önce çantasını kaybetti, sonra fotoğrafı, şimdi de kimlik kâğıtlarını. Böylece Karl üçüncü kez sıcak bir aile ortamından kovulur ve hiçbir yere doğru yol alır. Her seferinde aynı şey olur. Ya yeni arkadaşlar bulur ve onları korumak isterken üst düzey yöneticilerle sorun yaşar, ya da "annelerine" –kendi annesine, Aşçıbaşı'na ve yine benzer biçimde Bay Pollunder'e– o kadar çok güvenir ki, sonunda kendisinin de anlayamadığı bir biçimde baba otoritesine ters düşer. Ailesi tarafından kapı dışarı edilir, yeni arkadaşlar edinir, anaç biri tarafından korunup kollanır, çok geçmeden bir yönetici tarafından yeniden kapının önüne konur. Bu durumlardan an az ikisinde Karl'ın "cennetten kovulmasına" neden olan şey cinsel ilişkidir. Daha romanın ilk cümlesinde,

hizmetçi bir kız onu baştan çıkardığı ve ondan çocuk sahibi olduğu için anne babası tarafından Amerika'ya gönderildiğine değinilmiştir. Romanın ilk bölümünün devamında daha detaylı bir biçimde anlatılan baştan çıkarma olayında Karl'ın aslında çocuksu-saf bir kurban olduğu ortaya çıkar. Hizmetçiyle ilişkiye girerken şaşkınlıkla karışık bir iğrenti hissetmiş olsa da, suçlu kabul edilir ve acımasızca cezalandırılır. Yine aynı figüratif çerçeve içinde Karl ikinci kez bir kadının kurbanı olur: Klara'nın. Karl'ın çiftlik evine gitmeyi kabul etmesinin ardında, kızın bu yöndeki arzusu yatmaktadır, onu orada tutan da yine bu kızdır, eve gitmek üzere yola çıkmaya karar verdikten sonra veda etmek zorunda kaldığı kişi de odur ve nihayetinde dayısının verdiği süre doluncaya kadar Karl'ı kendi isteği dışında odasında tutan da Klara'dır. Cinsellik kokan bu tuhaf güreş müsabakasında kaybeden ve kadın cinselliğini taciz karakterli bir saldırı biçiminde yaşamasına rağmen suçlu ilan edilen yine Karl olur.

Kovalamacasız bir "Amerika romanı" olur mu hiç! Karl, Robinson'u da yanına alarak bir taksiye atlayıp kaçar, Occidental'ın kızgın çalışanları da onların peşine düşer. Ne var ki bu kez kovalamaca sahnesi *western*'lerdeki gibi sona ermez. Araç, Robinson ve Delamarche'ın tumbul bir şarkıcı olan Brunelda ile birlikte yaşadıkları evin önünde durduğunda, Karl taksiciye ücretini ödeyemez. Tam o sırada çıkagelen polis memuru da kimlik belgeleri olmadığı için Karl'ı tutuklamak isteyince işler iyice karışır. Karl da çareyi tabanları yağlamakta bulur, gelgelelim Delamarche onu bulmakta gecikmez. Klara'yı alt edemeyen Karl'ı bu kez de Brunelda sözcüğün tam anlamıyla köşeye sıkıştırır:

"Bırak" dedi Brunelda ve Delamarche'ın elini uzaklaştırdı, "kalyor zaten." Ve Karl'ı parmaklığa daha da sıkı bastırdı, Karl'ın kurtulmak için onunla boğuşması gerekirdi.

Karl'ın sosyal statüsü ile karşılaştığı kadınlardan aldığı tehditlerin boyutu arasında ters orantı vardır. Romanın sonunda Karl ve biçimsiz, gerçek bir kadın olan şarkıcı Brunelda'nın yolları çakışır. Karl'ın otelden kovulmasına neden olan sinsi planı yapan Delamarche'tır. Karl'a şantaj yaparak işgücünden faydalanmak ister. O günden sonra Karl Brunelda'nın emrinde çalışmaya başlar. Başarısız bir kaçış girişiminin ardından Brunelda onu daha da aşağılar. Kadının emriyle Karl artık Robinson'la birlikte balkonda yatmaktadır ve ikisi de ancak Brunelda zili çaldığında içeri girebilmektedirler. Karl'ın yattığı onca yatak arasında bu en berbat olanıdır: çünkü bu kez perdelerden ve başka kumaşlardan oluşan bir yığının üzerinde yatmak zorunda kalır.

Bu yüzden Karl gecelerini genellikle uykusuz geçirir. Uykusuz geçirdiği gecelerde komşu balkondaki üniversite öğrencisi Josef Mendel ile sohbet eder. Ona Avrupa'daki geçmişini hatırlatan Josef'i izlerken derin düşüncelere dalar.

Karl evde annesiyle babasının masasında oturup ödevlerini yaparken bundan çok farklı olmazdı –üzerinden uzun zaman geçmişti–, bu sırada babası gazete okur ya da bir derneğin hesap kayıtlarını ve yazışmalarını halleder, annesi de dikiş işiyle uğraşır ve ipliği kumaştan yukarıya çekerdi.

Bu anılar Karl'ı öyle derinden etkiler ki, yavaş yavaş kaçış planları yapmaya koyulur. *Amerika*'nın bir tek sonu yoktur. Birden fazla tamamlanmamış sonu olduğu söylenebilir. Birinde Karl, Brunelda ve o iki serseri ile birlikte kaçar ve kendini bir çeşit genelevde bulur.

Dolayısıyla daha keskin bir düşüş yaşar. Eğer Kafka romanı başladığı biçimde tamamlasaydı, Karl bundan sonra büyük olasılıkla bir mafya ortamına girerdi. Romanın olası ikinci finali diğerlerine oranla çok daha heyecanlıdır. Kafka'ya öyküde yaptığı bu ani manevra sonucunda ilk büyük bulmacasını yarattığı için müteşekkirimiz.

Karl bir afişte Oklahoma Açık hava Tiyatrosu için personel alınacağını görür. Başvurmak için Clayton'a gider:

(...) Büyük Oklahoma Tiyatrosu sizi çağırıyor! Yalnızca bugün, yalnızca bir kereliğine çağırıyor! Şimdi fırsatı kaçıran, sonsuza dek kaçırmış olur! Geleceğini düşünenin yeri bizim yanımızdır! Herkese açık! Sanatçı olmak isteyen başvursun! Tiyatromuzda herkese ihtiyaç var! Bizde karar kılanları buradan kutlarız! Ama gece yarısına kadar görüşmeye alınmak için acele edin! Saat on ikide her şey bitecek, bir daha da başlamayacak! Bize inanmayana lanet olsun! Haydi Clayton'a!

Böyle bir ilana ne kadar güvenilebilir ki? Sonuçta:

Çok fazla afiş vardı, afişlere artık kimse inanmıyordu artık. Bu afiş de, normalde afişlerin olduğundan daha olasılık dışıydı.

Ee, Karl da artık Amerika'da yeni sayılmazdı, burada işlerin nasıl döndüğünü öğrenmişti. Ama bu tiyatro sözünü tutar. Karl gece yarısından önce –borazanlar çalınmaktadır– tiyatroya varır. Orada, melek kostümü giymiş bir tanıdığına rastlar, kadın diğer arkadaşlarıyla birlikte borazan çalmaktadır. Karl, yanında kimlik belgeleri olmadığı için zorluk yaşasa da, sonunda teknik eleman olarak işe alınır. Sirk ekibiyle çalışmaya başlar, çünkü o sadece ve sadece – afişte de yazdığı gibi– geleceğini düşünmektedir. Karl'ın mühendis olma hayali –Avrupa'da eğitim alma zahmetine girmeden– kendiliğinden gerçek olmuş gibidir. Mühendislere ayrılan bürodakilerin onu “Avrupa'da ortaokul okumuş” biri olarak görmeleri durumu değiştirmiyordu. Peki ama, şimdi bu Oklahoma Açık hava Tiyatrosu da neyin nesi? Amerika'nın aldığı büyük bir istihdam yaratma önlemi mi, yani Amerikan rüyasının sonu mu? Yoksa cennetin ta kendisi mi? “Ne yazık ki burada herkes bu kadar doğru davranmıyor” der Personel Şefi. Karl ilk kez bir yönetici tarafından takdir edilmektedir. Kendisine yöneltilen soruların hiç de zor olmadığını görünce, başlangıçtaki güvensizliği ve endişelerinden yavaş yavaş kurtulur. Tiyatronun yöneticileri, o güne kadar kendisine rahatsızlık verecek derecede özel yakınlık gösteren yöneticilerin aksine, hem ulaşılmazdırlar hem de Karl'ın özel hayatına burunlarını sokmaya hiç mi hiç niyetleri yoktur. Tribüne yerleşmiş, fildişi saraylarda gibi otururlar. Onların karşısındaki yeni alınan işçiler ise uçsuz bucaksız tiyatro salonu tarafından adeta yutulmuş, yok olmuştur.

Yaşadığı tüm aksiliklerden sonra, bin bir eziyet çeken göçmen bir mucizeyle karşılaşır. Karl böylesi uçsuz bucaksız toprakları ilk kez görmektedir. Vahşi ve sonsuz doğa Karl'a kendi ülkesinde kaybettiği özgürlüğü yeniden verir. O özgürlük ki, Avrupa'daki atadan kalma ailevi koşulların da, insan düşmanı –Kafka'nın hayali de olsa en ufak ayrıntısına kadar anlattığı, modernlik sınırlarını da aşan– sanayileşmenin, yani Karl'ın Amerikasının da karşısındadır.

Not: Romanın nasıl bittiğini bilen yok. Max Brod'a göre *Amerika*, Kafka'nın samimi insan sevgisiyle kaleme aldığı en aydınlık romanıdır ve ona göre romanın olumlu bir finali

olmalıdır. Ancak öyle görünüyor ki Kafka bu romanı için çok daha trajik bir son düşünmüştür. Romanın sonunda, Kafka'nın düşündüğü "Kayıp" başlığından da anlaşılacağı gibi, Karl'ın yolu birçok kişiyle (yeniden) kesişir. Ancak sonunda yine Amerika'nın sonsuz boşluğunda kaybolur. Kafka ilk romanı üzerinde çalışmaya, Felice Bauer'le tanıştıktan sonra geçirdiği korkunç dönemde başlamıştır. Bir yandan başka öyküler yazmakla meşgulken, bir yandan da hem roman taslağı üzerinde çalışmakta hem de her gün yeni sevgilisine en az bir mektup yazmaktadır.

Sonunda Kafka da bu romanı yazarken uzaklarda gözden kaybolur, yolunu kaybeder. 11 Kasım 1912'de Felice Bauer'e yazdığı mektupta şu satırlara rastlanır:

Korkarım, yazdığım öykü hiçbir zaman bitmeyecek bir şekilde tasarlandı ve size yaklaşık bir fikir verecek. "Kaybolan Adam", tamamen Amerika Birleşik Devletleri'nde geçiyor. Şu ana kadar beş bölümü bitti, altıncı da bitmek üzere.

İki gün sonra Max Brod'a şunları söyler:

Dün altıncı bölümü zorlanarak bitirdim, bu nedenle de son derece kaba ve kötü bir biçimde son buldu. Bu bölümde kullanmayı düşündüğüm iki karakterden vazgeçtim. Bu ikisi yazdığım süre boyunca beni kovalayıp durdular. Romanda kollarını kaldırıp yumruk yapmaları gerekiyordu, onlar bu hareketi benim karşımda yaptılar.

İki ay sonra tevekkülle Felice'ye şunları yazar:

Romanım! Evvelsi akşam tamamen yenildiğimi ilan ettim. Dağılıyor, kontrol altında tutamıyorum. Benden uzak bir şey yazdığım da söylenemez, ama son zamanlarda ilişkisi oldukça azaldı. Yanlış şeyler ortaya çıkıyor ve yok olmuyorlar. Bir süre bırakmak yerine çalışmaya devam etmek daha tehlikeli olacak.

Kafka verdiği kararı hayata geçirdi. Onu bir kenara koydu. Böylece yol filmi de yarıda kalmış oldu, Karl Roßmann Amerika topraklarında gözden kaybolur, gökyüzünü bir uçtan bir uca kaplayan roman taslağında kayıplara karışır. Kafka'nın kaleme aldığı diğer roman taslaklarının kaderi de Kafka'nın "Kayıp" (*Der Verschollene*) adını verdiği *Amerika*'nınkinden farklı değildir. *Nomen est omen*.²⁴ *Dava* (*Der Prozeß*) hiç bitmeyen bir dava süreci olarak kalırken, *Şato* (*Das Schloss*) da kendi anlamında kilitli (*verschlossen*) kalır.

²². Bir kurgu veya dramada beklenmedik, yapay veya imkânsız bir karakter, alet veya olayın senaryo akışı içinde beklenmedik bir yerde aniden ortaya çıkması. (ç.n.)

²³. İngilizce: "Batı'ya ilişkin". (ed.n.)

²⁴. Latince: "İsim kaderdir" (ed.n.)

“Felice’ye Mektuplar”

Felice Bauer, Kafka’nın sadece “Dönüşüm” ve “Hüküm” öykülerine değil, yarım kalan “Amerika romanı”na da ilham kaynağı olmuştur. Kafka, Brod’ların beklenmeyen misafiri Felice ile ilk kez onların evinde karşılaşır ve bu tesadüf onu pek memnun etmez. Çünkü o gün Kafka’nın orada bulunmasının özel bir nedeni vardır: arkadaşıyla baş başa kalarak yazdığı taslağı Max’a okutacak, onun fikrini alacaktır. Ancak bu planı, Brod’ların Berlin’den gelen uzak akrabası yüzünden suya düşmüştür. Kafka da çaresiz, ailenin diğer bireyleriyle birlikte, evin hanımının terliklerini giymiş olan Felice’yle aynı masaya oturmak durumunda kalmıştır:

Froylayn Felice Bauer. 13 Ağustosta Brod’a gittiğimde masa başında oturuyordu, yine de bana bir hizmetçi gibi göründü. Kim olduğunu merak etmedim hiç, dolayısıyla odadaki varlığını hemen kabullendim. Boş bir yüz, boşluğunu gizlemeksizin açıkta taşıyan kemikli bir yüz. Çıplak bir boyun. Acele sırta geçirilmiş bir bluz. Giysisi tümüyle bir ev kıyafetini andırıyordu,²⁵ ama sonradan hiç de öyle olmadığı anlaşıldı. (...) Adeta kırık bir burun. Çekicilikten yoksun biraz dik sarı saçlar, güçlü bir çene. Otururken ilk kez alıcı gözüyle baktım; oturduğumda ise hakkındaki sarsılmaz yargımı çoktan vermiştim.

Şimdi biraz şaşırabilirsiniz, çünkü yazarın iki kez nişanlandığı Felice’yi anlatan bu satırlar Kafka’nın (mevcut olmayan) anılarında yer almaz – o bunları 20 Ağustos 1912’de, yani Felice ile karşılaştıktan bir hafta sonra günlüğüne not düşmüştür.

Oturma eyleminin başlayışı ile bitişi arasındaki o kısa süre, Kafka’nın yıllarca sorumluluğunu taşıyacağı bir karar vermesi için yeterli olmuştur. Bu kez, yazı makineleri üreten bir şirketin temsilciliğini yapan F. B. hakkında “kesin karar” bildirecek kişi K.’nin ta kendisidir. Kararı ne yöndedir? İlk bakışta umut vaat etmez gibi görünür. Gelecekte aşkla bağlanacağı Felice’yi bir hizmetçiye benzetmiştir! Meslek yaşamında idari yetkileri bulunan Felice’yi bir hizmetçiye indirgemesi, belki de onu daha kolay sahiplenmesini, “elindekiyle yetinmesini” sağlamıştır. Yazın son günleri yaşanıyor ve Kafka uzun zamandır hayatına, “yazışarak bağlanacak” bir kız almak istiyordu. Felice’yle karşılaşmadan kısa süre önce Max’la birlikte çıktığı Weimar gezisinde, Goethe Evi’nin bekçisinin çocuk sayılacak yaştaki kızı Margarethe Kirchner ile tanışmış ve onunla kısa bir yakınlaşma yaşamıştır. Aralarındaki flörtleşme ilişkiye dönüşmediyse de kız onun yazdığı kartlara yanıt vermiş, bu da Kafka’nın, yazma konusundaki yeteneğinin bu alanda kendisine avantaj sağlayabileceğini düşünmesine yol açmıştır.

Kim bilir, belki de yazı yazmak, bir kadına gerçek anlamda yaklaşabilmenin tek ve en doğru yoluydu. Çünkü bütün diğer yollar tuzaklarla doluydu ve bu yollar insanın keyif alma umudunu yeşertmek yerine içindeki korkuyu besliyordu. Kafka “Babaya Mektup”ta cinsellikle ilgili ilk deneyimlerinden bahsederken şunları söyler:

(S)ize suçlamalarda bulunarak, bana hiç yol gösterilmediğini, bunun için ancak okuldaki öğrencilerin beni aralarına kabul etmeleri gerektiğini, büyük tehlikelerin dibinde olduğumu (burada cesur görünmek için, kendime göre fütursuzca yalan söylüyordum, çünkü korkaklığım yüzünden, şehir çocuklarının sıradan yaramazlıkları dışında “büyük tehlikeler”e ilişkin açık bir fikrim bile yoktu) söyledim, ama sonunda neyse ki artık her şeyi bildiğimi, hiçbir öğüde ihtiyacım

kalmadığını ve her şeyin yolunda olduğunu ima ettim.

O gün gibi bugün de hiçbir şeyin yolunda olmadığı su götürmez bir gerçektir. Hakkında ciddi şeyler düşüneceği ilk kadını, Felice'yi, ilk gördüğünde içini kaplayan duygu sadece korkuydu. Onu tarif ederken –biraz dik sarı saçlar, boş ve kemikli bir yüz ifadesini kullanması, kıyafeti hakkında “bluz” dışında hiçbir ayrıntı vermeyişi– yaşayan birinden değil de, bir ölüden bahsediliyormuş izlenimi uyandırır.

Beş yılı aşkın bir süre mektuplaşarak, daha da uzun bir süre birlikte bir yaşamın hayalini kurarak geçirilecek bir ilişki için hiç de iyi bir başlangıç sayılmaz. Kim bilir, belki de Felice ona kendisini “görür görmez” mi sevdiğini sorduğunda Kafka'nın “hem de nasıl” deyişinin altında da bu yatmaktadır. Neticede Kafka'nın eserlerindeki kahramanların çoğu, öyle ya da böyle, hizmetçileri çekici bulmazlar mı? Hatta Karl Roßmann'ın hamile bıraktığı kız da hizmetçi değil midir?

“Çok evcimen görünüyordu”, ama gerçekte hiç de öyle değildi, tıpkı Kafka'nın da evcimenlikle pek az ilgisi olduğu gibi. Her neyse: İlk görüşmelerinden bir hafta sonra (Kafka Eylül'de Felice'yle yazışmaya başlamadan üç hafta önce) açıkça dile getirilmese de Kafka'nın yuva kurma umutları suya düşmüştü. Buna rağmen Kafka bir mektubunda şunları söyler:

Hiçbir masalda bir kadın için, kendi içimde senin uğruna verdiğimden daha büyük, daha umutsuz bir savaş verildiğini sanmıyorum. Benim savaşım en başından beri bir an olsun durmadı, her seferinde yeni baştan başlıyor ve belki de sonsuza dek bitmeyecek.

Yoksa Georg Bendemann burada karşımıza ejderha öldüren Aziz Georgios olarak mı çıkıyor? Burada söz edilen şey umutsuz bir evlenme vaadinden başka ne olabilir ki? Yoksa bu da sadece bir masaldan mı ibaret?

Masada oturuyorlardı. Aynı zamanda mı, yoksa birlikte mi? Franz başını hafifçe eğdi, gözlerini önündeki tabağa dikti. “Hüküm”ün taslağını nasıl edip de Max Brod'a göstersem diye kafa yoruyordu. Daha sonra, Max'la birlikte çıktıkları tatilde çekilen fotoğraflara bakarken, onları karşısında oturan Felice'ye uzatması gerekti. Bayan Brod yemeğin hazır olduğunu söyledi. Bu sırada Felice, “sadece yemeği düşünmekten bir an bile kendini alamayan” insanlar kadar mide bulandırıcı bir şeyin olamayacağını söyleyerek Kafka'yı şaşkına çevirdi. Havadan sudan bahsederken birden ileride birlikte Filistin gezisi yapma planı gündeme geldi.

Çantasında Siyonist bir dergi taşıyan Franz o gece âşık olmuştur. Hem de gece geç saatlere kadar kitap okumak gibi bir alışkanlığı olan Felice'ye. Kız bir de taslak halindeki metinleri temize çekmeyi sevdiğini söyleyince Franz sevinçten havalara uçmuştur. Acaba karşısındaki çekicilikten uzak, sert mizaçlı bu Berlinli kız onun ruh ikizi olabilir miydi?

Aradan bir ay geçtikten sonra, Kafka'nın Böhmen'den postaladığı ilk mektup Berlin'in kuzeyindeki Immanuelkirchstrasse'de oturan Frolayn Bauer'in eline ulaşmıştır:

Prag, 20 Eylül 1912

Sevgili Bayan Bauer,

Benimle ilgili olarak, artık en ufak bir şeyi bile anımsamama olasılığınıza rağmen, kendimi bir kez daha takdim ediyorum: adım Franz Kafka. Direktör Brod'un Prag'daki evinde o akşam sizi ilk kez selamlayan, Thalia gezisi fotoğraflarını masanın üzerimden tek tek size uzatan ve son olarak, şimdi anahtarları sallayan elleriyle ellerinizi tutan kişi. Gelecek yıl beraberce Filistin'e gitmeye söz verdiğiniz kişi.

Eğer hâlâ bu yolculuğu yapmak istiyorsanız –o zaman hercai olmadığınızı söylemişsiniz ve ben de sizde bunun izlerini görememişim– o zaman bunu hemen tartışmaya başlamamız yalnızca doğru olmayacak, aynı zamanda da çok gerekli olacaktır. Çünkü her halükârda kısa sürecek olan Filistin yolculuğumuzun her dakikasından yararlanmalıyız. Bunu da, iyi bir biçimde hazırlanarak ve hazırlıklar üzerinde anlaşma sağlayarak gerçekleştirebiliriz.

Bu satırlar, aralarındaki yazışmanın başladığına işaret etmektedir – kurallar birkaç sözcükle net bir biçimde belirlenmiştir. Çizilen kurallara yakından baktığımızda şunlar göze çarpar. Bir: Felice'nin hercai olmaya hakkı yoktur. Kızın güçlü yanı, Kafka'nın güçsüz yanını gizleyecektir, bu nedenle (normalde kibirliliğe varacak derecede güvendiği) algılayışına güvenmek yerine emin olmak için tekrar sorgular: "O zaman hercai olmadığınızı söylemişsiniz..." İkincisi: Yazı yazabilmek için Felice'ye ihtiyacı vardır. Aradan geçen zamanda bunu iyice anlamıştır. Üçüncüsü: Bunun için kızın Berlin'de kalması gerekmektedir. Çünkü aksi takdirde yazmak için güçleri olacak, ancak zamanları olmayacaktır. Birbirleriyle sadece son derece kısıtlı olan "seyahat sırasında" bir kez görüşeceklerdir. Bu konuda hemen "anlaşma sağla"maları gerekmektedir.

Kafka Felice'yle olan ilişkisinden son damlasına kadar faydalanmıştır, buna rağmen kızla ilişkisi sonsuza dek hazırlık aşamasında takılı kalmıştır. Çünkü hepsinin ardında, ya da belki önünde demek daha doğru olur, burada "ancak" anlamı taşıyan kocaman bir "rağmen" vardır:

Ve yine de –yine de– daktilo kullanmanın tek sakıncası, yoldan kolayca çıkmak – eğer kuşuklar oluşursa (beni yol arkadaşı, rehber, yük, tiran ya da her neye döneceksem o olarak seçme konusundaki pratik kuşukları kastediyorum) bana karşı ön itirazlar öne sürülmemeli ve –ve bu anda tek konu bu olduğu için– ve bunu denemeniz yerinde olacaktır. Saygılarımla,

Dr. Franz Kafka

Franz gerçekten de kendini ona adamıştır. Kafka, beş yıl içinde Felice için, Filistin seyahati süresince olmayı vaat ettiği şeylerin tümü haline gelmiştir. Hiçbir yerde kaybolmadığı kadar Felice'de kaybolmakla beraber, nadiren seyahate çıkan kıza bu süreçte yol arkadaşı olmuş, edebiyat alanında rehberlik etmiş, fakat o güne dek belli bir çizgide ilerlemiş olan yaşamında da bir yük haline gelmiş, yazdığı mektupların her birinde, hayatına dair daha fazla detay vermesi için onun üzerinde tıpkı bir tiran gibi baskı kurmuş ve Felice'yi istediği gibi şekillendirmeye çalışmıştır.

Şayet Felice başlangıçta bu şartlara itiraz ettiyse bile, bu itirazlar bundan sonraki dönemde katılmaya zorlandığı yazışma maratonunda ortadan kalkmış olmalıdır. Felice Kafka'nın bu mektubunu nazik bir biçimde yanıtlamıştır. Kafka bu nazik mektuba dört sayfalık bir yanıtla karşılık vermiş ve ondan, mektup yazmak yerine, "henüz birbirleri hakkında hiçbir şey bilmedikleri" gerekçesine dayanarak, o günden itibaren bir günce tutmasını ve bunu kendisine göndermesini istemiştir. Felice (Kafka'yı kızdıran ve hatta Felice'nin akrabalarından birinden yardım istemek zorunda bırakan) üç haftalık bir bekleyişin sonunda artık Kafka'da karar kılmıştır. Başlangıçta her şey yolunda gitmiştir. İlk eserinin yayımlanışı –ilk okumasının gerçekleştirilmesi– ona uzak diyarlardaki o kadınla yakınlaşması için cesaret vermiştir.

Franz'ın zihni Felice ile öylesine doludur ki, Max'tan "Hüküm"ün taslağını gözden geçirip, – kendisi gibi bir mükemmeliyetçinin– gözden kaçırdığı hatalar olmuşsa düzeltmesini rica etmiştir: Kafka artık kendini tanıyamaz hale gelmiştir.

"Rağmen"lerin en büyüğü duymazdan gelinecek cinsten değildir. Kafka daha ikinci mektubunun başında içindeki huzursuzluktan ve uykusuzluktan yakınmış, bürodaki ve evdeki sürtüşmelerden dem vurmıştır. "Üzerime tıpkı yağmur gibi iniyor huzursuzluk" diye yazmıştır – oysa aslında şimdi sıırıslık olan Felice'nin kendisidir – çünkü Kafka, kaygılarını mektuplar aracılığıyla Felice'ye ilettiği için gönül rahatlığıyla öykülerini yazmaya kaldığı yerden devam edebilecektir.

Ancak bir süre sonra olan olur: Kafka ne yapacağını bilemez bir hale gelir. Enerjisinin birkaç ay içinde tükenmiş olması mümkün müdür? Belki de geçen günlerde taslak-kadın-yazmak-kadın-okuma-taslak şeklinde gelişen zincirin anlamsız olduğuna kanaat getirmiştir.

Kafka 11 Aralık 1912 tarihinde Felice'ye yeni yayımlanan kitabı *Seyir*'i göndermiş, bununla ilgili bir de ricada bulunmuştur:

Lütfen, zavallı kitabıma karşı nazik davran. O akşam düzenlerken gördüğün tüm sayfalardan oluşuyor. (...) farklı parçaların farklı yaşlarda olduğunu fark ettin mi? Örneğin bir tanesi kesinlikle sekiz on yaşlarında.

Böylece ondan ciddi ciddi kitaba ilişkin kesin yargılara varmasını istemiştir. Ne var ki bu, –edebiyatla yakından ilgilense bile– sıradan bir çalışan için son derece zor bir görevdir. Ki zaten Kafka'nın bu isteği yerine getirilmemiştir. Franz umutsuzluğa kapılmış ve ondan kitaba ilişkin, kendisi için bulunmadığı kadar çok talepte bulunmuştur. Felice, onun taleplerini karşılamak yerine Schnitzler, Lasker-Schüler gibi Kafka'nın nefret beslediği ya da adı sanı duyulmamış yazarlardan bahsederek ona adeta işkence etmiştir.

Franz ile Felice, ilk karşılaşmadan sonra, ilk kez 1913 Martı'nda bir araya gelirler. Aylardır tek satır bile yazmadığı için, Kafka'nın bu görüşmeden ayrılık ötesinde bir beklentisi yoktur. Bu nedenle de, Felice onunla Berlin'de buluşma umudunu yitirinceye dek, vereceği o nihai olumlu yanıtı erteler. 22 Mart Cumartesi günü görüşmeye karar vermişlerdir. Pazartesi günü Kafka şöyle yazar:

Gelip gelemeyeceğimi henüz bilmiyorum. Bugün hâlâ belli değil. Belki yarın belli olur. (...) Çarşamba günü saat onda kesinlikle öğrenmiş olacaksın.

Çarşamba günü geldiğinde şunları yazar:

Berlin'e gerçekten kim olduğumu göstermek için –mektuplarım seni yanıltmış olabilir– geleceğim. (...) Pazar sabahı seninle nerede buluşabilirim? Yine de, eğer gelmem için bir engel çıkarsa, en geç cumartesi günü bir telgraf yollarım.

Perşembe günkü mektupta şunları söyler:

(V)e eski tehditlere ek olarak, kısa yolculuğuma engel olabilecek yeni tehditler ortaya çıkıyor. Şimdi Paskalya'da genellikle –bunu daha önce düşünmemiştim– kaza sigortasının tartışılması için çeşitli grupların toplantıları olur (...).

Cuma günü, "Hem geleceğim hâlâ kesin değil. Yarın sabaha kadar belli olmayacak (...). Eğer gelirim, herhalde, Askanischer Hof Königgrätzerstrasse'de kalırım. (...) Ama önüne

çıkmadan önce iyice uyumalıyım” diye yazdığı mektubu cumartesi sabahı postaya verir ve zarfın üzerine “Hâlâ kararsızım” şeklinde bir de not düşer.

Paskalya'nın kutlandığı pazar günü Kafka saatlerce Berlin'deki Askanischer Hof Oteli'nde oyalanır ve Felice'nin aramasını bekler.

Ama Felice, ne oldu? (...) Şimdi Berlin'deyim ve bugün öğleden sonra dört beş gibi ayrılacağım. Saatler geçiyor ve senden bir haber yok.

Felice'yle son anda da olsa bir şekilde görüşürler. Bu kısa görüşmenin nasıl geçtiğini tahmin etmek hiç de zor değildir. Kelimenin tam anlamıyla felakettir. Gerçi Felice, yedi hafta sonraki Hamsin yortusunda yeniden görüşmeleri için ısrar ederek ilişkiyi felaketin eşiğinden döndürür, ancak yine de son derece soğuk davranmaktan geri durmaz. Kafka bir köpek gibi kızın arkasından koşar. Artık ne pahasına olursa olsun onu elde edecektir, bunun için kendisini de, yazmayı da feda etmeyi göze almıştır.

1913 Mayıs'ında Berlin'de Felice'nin ailesiyle tanışan Kafka donup kalmıştır:

Yüzlerinde ölümcül ifadelerle etrafımı devler gibi çevrelediklerinde kendimi çok ufalmış olarak duyumsadım (...). Bu tamamen duruma uygun bir davranıştı: sen onlara aittin ve bu nedenle onlar çok büyüktüler, benim değildin, bu nedenle de ben çok ufaktım.

Ne var ki Kafka için bundan daha da feci olan başka bir durum söz konusudur: Baş başa kaldıkları zamanlarda Felice son derece soğuktur, onunla hiçbir şey paylaşmaz, sadece susar. “Sen, ben değilsin ki...” Neticede onun gücüne ihtiyaç duymaktadır:

Eğer içime işlemiş bir yabancı varsa, bu çok daha iyi, çünkü o zaman ondan aldığım güçle yeniden hayata dönebilirim.

Böyle olacağı aklının ucundan bile geçmemiştir. O “çok sevgili işkadını” Felice'si, hercai davranamazdı, bunu daha ilk mektupta teyit ettirmişti! Gün geçtikçe durum daha da vahim bir hal alır. Yeniden ayrıldıkları zaman Felice –nişan vaadini öyle ya da böyle Kafka'nın ağzından almıştır– Kafka'ya sadece kendine dair birkaç önemsiz haber iletmekle yetinir. Kafka ona, yeniden mektuplarından tanıdığı eski Felice olması için yalvarır, hatta babasına bir tanıtım mektubu yazıp niyetini açıklayacağına dair söz verir, ancak sözünde durmaz. Kız oyunu Kafka'nın kurallarına göre oynamadığında, ona ne kadar da uzaktır. Nihayet haziran ayında Felice'ye “inceleme yazısı” niteliğinde bir mektup gönderir. Bu mektup, akla hayale gelebilecek en utanç verici evlilik teklifidir.

Ailedeki ekonomik ve sosyoekonomik iktidar ilişkilerini herkesten çok daha iyi bilen ve kincilikle karışık bir ironiyle kâğıda döken dâhi Kafka, Felice ile yapacağı evlilik hakkında gerçekten de bir mektup yazar. Felice ile yaşadığı ilişki hayatındaki “mantık” kaynaklı ilk ve tek ilişkidir:

Evlilik için gerekli olan kişisel uyumdur, fikirlerden daha derin olan bir uyum, analiz edilemeyecek, yalnızca duygularla algılanabilecek bir uyum, yani, kişisel yakınlığın gerekliliği. Ama bu iki tarafın da özgürlüğünün bir biçimde tehlikeye girmesi anlamını taşımamalı. Bu ancak, yaşamımızın büyük bir bölümünü oluşturan gereksiz kişisel yakınlıkla tehlikeye girebilir.

Kafka'nın istediği, sadece mutlulukta ve sağlıkta değil zor günlerde de kişisel yakınlığın insafsızlığına uğramayacak mükemmel bir birlikteliktir. Felice'nin, Kafka'nın daha sonra "manevra hayatı"²⁶ diye niteleyeceği bu yaşamdan uzak durması ikisi için de en iyisidir.

Ama sevgili Felice, her halükârda yılın birkaç ayında işten eve 2.30 veya 3'te dönen, yemek yiyip yatan, saat 7 veya 8'e kadar uyuyan (...) sonra yazmaya başlayan, ve saat 1 veya 2'ye kadar yazan bir adamla evliliğe ne diyorsun? Buna gerçekten dayanabilir misin? Kocan hakkında, odada oturup yazdığı dışında bir şey bilmeden? (...) Ve ilkbaharda çalışma odasının kapısından yarı ölü olan adamı selamlamak. İlkbahar ve yaz boyunca sonbahar için kendini toparlamaya çalışırken onu izlemek? Böyle bir yaşam biçimi olabilir mi?

Kafka, bahar aylarındaki bu "selamlamanın"²⁷ Felice'nin kadınlık görevlerini yerine getireceği tek buluşma olacağını düşünmektedir. Ve "Asla çocuk sahibi olmayacağım" diye kestirip atar. İş yokuşa sürmek için bir sürü bahanesi vardır. Sağlık sorunlarından, yaşamsal endişelerinden, insanlara dair korkularından bahseder, hatta hafızasının yuva kurmasını engelleyecek kadar kötü olduğunu düşündüğünü söyler. Otuzuncu yaş gününden bir hafta önce Felice'ye şunları yazar:

Yazmam için gerekli olan yalnızlık. Bir "münzevi" gibi değil, bu yeterli olmaz, bir ölü gibi. Bu anlamda yazmak, ölümden daha derin bir uykudur. Ve bir ölü mezardan sökülüp alnamayacağı gibi, ben de gece masamdan sökülüp alnamamalıyım (...).

Böyle bir tavırla karşılaşan kadın nasıl olur da gönül rahatlığıyla yuva kurabilir?

Kafka paniğe kapılır. Felice'ye ilk kez evlenme teklif ettiği o mektubu yazdıktan iki ay sonra, ondan mektubu tamamen unutmasını ister ve ilişkiye ara vermek istediğini belirtir. Eylülde tek başına bir kongreye katılır, ardından da Riva'da sanatoryumda kalmaya başlar.

Ve burada Kafka'nın hayal bile edemeyeceği bir şey gerçekleşir. Kafka âşık olur ve aşkı, bedensel anlamda da, karşılıksız kalmaz. "İsviçreli kız"la yaşadığı on günlük ilişki hayati bir önem taşır, çünkü Kafka'nın gözünü açar: Hâlâ sevebilmektedir. Öyleyse, daha önce sevdiğini sandığı Felice'yi gerçekten sevebilecektir. Geri kalan her şey mantık ve cesaret ile yoluna girecektir. Buna gücünün yetmesi gerekir. Evet, gerekir.

Bu gelişmeler hakkında en ufak bir bilgisi olmayan Felice vahim bir hata yapar. Aylardır Kafka'dan haber alamadığı için genç arkadaşı Grete Bloch'tan, aralarını düzeltmek üzere aracılık etmesini ister. "Nişanın ikinize de mutluluk getireceğine 'yürekten' inanıyorum" diye yazar Grete. Kafka da onunla aynı fikri "yürekten" paylaşmaktadır. Felice'yi sonsuza dek yüreğine kazımaya karar vermiştir. Kafka, Felice'yle nişanlanarak kendine zulmetmiştir, çünkü bu süreçte aşk hiç kolay değildir. Aşk yeniden hayatına sokan Grete olur.

Kafka'nın duygularındaki bu tuhaf bölünme ancak bu şekilde yorumlanabilir. Yaşanan bölünme sonucunda Kafka kendisini, Felice ve Grete'yle birlikte romanlardaki gibi bir aşk üçgeninin içinde bulur. Aradan geçen zamanda kendisi için çocuk oyuncağına dönmüş olan bir işe girer: Grete'yle mektuplaşmaya başlar – ve bu kez de bir kadını yazı aracılığıyla kendine bağlamayı başarır.

Eğer burada söz ettiğimiz kişi Kafka olmasaydı, bundan sonraki aylarda Grete Bloch'la birlikte Felice'nin arkasından iş çevirdiklerini söylememiz gerekirdi. Aslında durum bundan da beterdir, Kafka'nın artık yakınlık duyduğu kişinin Felice değil Grete olduğu, yazdığı

mektuplardan da açıkça anlaşılmalıdır. Bu mektuplarda sürekli Grete'nin ne okuduğunu, nasıl olduğunu öğrenmek, onun sorunlarını ve endişelerini paylaşmak istediği görülür.

Bu sırada Kafka, bir an önce Felice'yle nişanlanmak için hazırlıklara hız verir. Ne var ki, dönen dolapların farkına varan ve Kafka'nın başından beri değişkenlik gösteren duygularına güvenemeyeceğini bir kez daha kesin olarak anlayan Felice bu kez işi yokuşa sürer. Kafka emin olmak ister. Yaptığı kısa ziyaret sırasında kendisini Felice'nin karşısında "köpek kadar" alçaltsa da sonuç değişmez. Kafka'nın şansını tekrar denemek için, Felice'nin aile skandalıyla sarsılacağı ve onun omzuna yaslanma ihtiyacı duyacağı günü beklemesi gerekecektir. 1914 yılında, Berlin'de ilk kez buluştukları tarihten bir yıl sonra, Paskalya'da gayri resmi olarak nişanlanırlar.

Bu süreçte Kafka'nın en yakın sırdaşı Grete olmuştur. Kafka, onun desteği olmaksızın Felice'nin aşağılamalarına katlanamayacağı için nişanlanmayı da göze alamayacaktır. Ancak şimdi de Grete'nin içini yavaş yavaş bir şeyler kemirmeye başlamıştır. Bir yandan kız arkadaşını severken, diğer yandan kışın tutacakları evde onlarla birlikte yaşaması için kendisine yalvaran bu adam kimdir? Grete artık kendisini de tanıyamaz; kız arkadaşının sevdiği adama karşı derin duygular besleyen ve böylesine patavatsız hareketlerde bulunan bu kız gerçekten de Grete midir? Grete mektuplarını geri ister. Franz buna karşı çıkar.

Şimdi Franz'ın ona her zamankinden çok ihtiyacı vardır. Haziran ayında gerçekleşecek resmi nişanlarına katılması için Grete'ye yalvarır. Sonunda onu razı da eder. Aile arasında yapılan nişan töreni, beklendiği üzere, bir faciaya döner. Kafka kendisini "bir suçlu gibi" eli kolu bağlanmış hisseder, "Bu benim nişan törenimdi, çevremdekiler bana olduğum gibi katlanmayı beceremediklerinden hayata dönmem için çabalayıp durdular." "Hayata dönmesi" mümkün olmayan Kafka, ne ise öyle kalır; yüreğinde Felice aşkının cesedini taşıyan bir ölü olarak. Bütün bunları Grete Bloch'a yazdığı bir mektupta dedikoducu bir kadın edasıyla anlatır. Ancak Grete yavaş yavaş bu oyundan sıkılmaya başlamıştır. Saf değiştirmekten başka çaresi olmadığını düşünür. Kafka'nın mektuplarında ona biçtiği rol Grete'ye rahatsızlık vermektedir.

12 Temmuz 1914 tarihinde iki arkadaş Askanischer Hof Oteli'nde bir mahkeme kurarak Kafka'yı yargırlar. Suçlama ağır olmasına rağmen hiç değilse belli oranda adildir ve etkili de olur. Nişan bozulur. Kafka bu mahkemeden payına düşeni alır. Onun payına düşeni bütün dünya daha sonra *Dava* olarak tanıyacaktır. Bir hırsız gibi gizliden gizliye sevinç duyan Kafka günlüğüne şunları yazar:

Otelde mahkeme. (...) F.'nin yüzü. Ellerini saçlarında gezdiriyor, esniyor, eliyle burnunu siliyor. Birden toparlanıyor, üzerinde iyice düşünülüp uzun süre içte saklanmış düşmanca şeyler söylüyor. Froylayn Bl. ile geriye dönüş. (...) Anne ve babasının yanında. Annenin gözlerinden tek tük damlalar halinde akan gözyaşı. Önceden ezberlediğim sözleri söylüyorum. Babası, her bakımdan doğru anlıyor konuştuklarımı. (...) Bana hak veriyorlar. Bu işte benim günahım yok, olsa da fazla sayılmaz. Bütün bu masumiyet altında yatan şeytansallık. Görünürde Froylayn Bl.'de suç.

Nişanı bozduktan sonraki birkaç hafta içinde Kafka yazma yeteneğini geri kazanır. "Kayıp" romanını yazmaya devam eder, bir kez daha kurguladığı ceza meselesini "Ceza Kolonisinde" öyküsünde kâğıda döker, "Kaldabahn Hatıraları" taslak halinde kalır. Eğer bu iki kadın, mektuplar ve onların hiç bitmeyen cezbedici etkisi olmasaydı her şey çok daha güzel

olabilirdi. Kafka gerçekte Felice'nin önünde kendini haklı çıkarmak, her şeyi açıklamak, makul bir biçimde ondan kurtulmak için yanıp tutuşmaktadır. Bu nedenle ekim ayının sonlarına doğru kıza uzun, detaylı bir mektup yazar:

Aslında sana yazmayı düşünemedim. Yazılan mektupların ve kelimelerin boş yere olduğu Askanischer Hof'ta ortaya çıktı.

Ancak onun bu davranışı, bunu izleyecek birçok davranışı gibi, son derece anlamsızdır ve ikinci kez nişanlanmalarına zemin hazırlayacaktır. Mektubun bir yerinde Kafka nihayet, ne kadar acı da olsa, gerçeği söyler:

İşimin üzerimdeki yoğun baskısını hesaba katamadın. (...) Benim yalnızca en iyi arkadaşım değil, aynı zamanda işimin de en kötü düşmanıydın. (...)

Felice'yi yaralamak ister ve bu konuda son derece başarılıdır. Bu arada ona (ailesinden gizli gayri meşru bir çocuk dünyaya getiren) kız kardeşi Erna ile sıkı dost olduğunu, onunla mektuplaşmaya başladığını bildirmekten geri durmaz:

Örneğin bir akşam kız kardeşinle, tamamen et yemeğinden oluşan bir akşam yemeği yerken bunu düşündüm. Eğer orada olsaydın yalnızca badem siparişi verirdim.

Ve sonra içindikileri döker. Felice daha önce aralarındaki samimiyeti hiçe sayarak öldürücü hakaretlerde bulunmuştur:

Askanischer Hof'taki sessizliğim duyduğum öfke nedeniyle değildi. Söylediklerin o kadar açtı ki, tekrarlamayı arzulamadım. Ama bir insanın diğerine söylememesi gereken şeyleri içeriyordu.

Mektup çok uzundur ve Kafka'nın derin bir "gönül rahatlığına" kavuşmasını sağlar. Felice defterini kapatır. Ancak yazdığı bu mektup kötü etkilerini hemen gösterir. Birdenbire işleri durma noktasına gelir. "Düşman" Felice bir kez daha galip gelmiştir.

Kafka kendini yeniden geri çeker. Erna ona Felice'nin babasının öldüğünü bildirdiğinde bile kayıtsız kalır. Kafka artık son derece soğuktur, günlüğüne şunları yazarken aklında sadece ve sadece kendi acıları vardır:

F.'yi mutsuzluğa sürükledim, herkesin şu sıra işte öylesine gereksindiği direnci zayıflatım, babasının ölümünde ben de rol oynadım, F. ile E.'nin aralarını açtım, sonunda E.'yi mutsuzluğa sürükledim. (...) Nihayet bütün olan bitenler dolayısıyla cezalandırılacağı kadar cezalandırıldım, bir kez F.'nin ailesi karşısındaki durumum yeterli ceza sayılır. Beri yandan, o kadar çok acı çektim ki, bir daha kendimi toparlamam düşünülemez (...).

Kafka, Felice'nin babasının ölümünden sonra kendini toplayamayacağını söyler, ancak üzüntüsünü dile getirecek kuvveti de bir türlü toplayamaz. Bunun yerine oturup "Dev Köstebek"i, "Savcı"yı ve *Dava*'nın önemli bölümlerinden biri olan "Katedralde"yi kaleme alır.

Ocak 1915 tarihinde, kendiden eskisi kadar emin olmayan ve pişmanlık duyan Kafka Felice'yle Almanya sınırında yeniden buluşur. Aradan geçen zamanda ilişkinin gidişi artık iyice kendini belli etmiştir. Buluşma yine bir trajediye dönüşür. Buna rağmen ilişki

bağlamında ikisinin hayatında da yeni bir dönemde başlamasına öncülük eder. Franz Felice'ye birkaç mektup yazar. Ve yine edebi metinler yazamaz hale gelir.

Bu nedenle çift 1915 yılında –kimi zaman uzun, kimi zaman kısa aralıklarla– daha sık görüşürler. Bunun ardından Kafka Felice'ye mektup yazmayı, buluşma tarihlerini ertelemek ya da iptal bildirmek amacıyla gönderdiği kartları saymazsak, tamamen bırakır. Çift ancak 1916 yılında yeniden görüşebilir.

Kimsenin, hatta Kafka'nın bile, aklının ucundan geçmeyen bir şey olur. Temmuz ayında on gün boyunca Marienbad'da birlikte zaman geçirirler. Bu on günün en az beşinde mutludurlar. İşin sansasyonel yanı, bu süreçte cinsel anlamda birliktelik yaşamalarıdır:

Zuckmantel'deki sayılmazsa asla bir kadınla mahrem ilişki kurmadım. Bir de Riva'daki İsviçreli. Birincisi bir kadındı; oysa benim hiçbir şeyden haberim yoktu, ikincisi bir çocuğu henüz, bense ne yapıp edeceğimi bilemez durumdaydım. F. ile aramızdaki mektuplarla sürdürülen bir mahremiyetti. İki insan olarak ancak iki günden beri aramızda bir mahremiyetten söz açılabilir. O kadar arı duru bir mahremiyet sayılamaz, kuşkular eksik değil. Ama gözlerinin yumuşak bakışı ve kadınsı derinliğinin açılımı bir güzelliği içeriyor.

O günlerde Franz ilk kez Felice ile birlikte yaşayabileceğini düşünmeye başlar. Son derece huzurludur. Felice'yi uğurladıktan kısa bir süre sonra Max Brod'a şöyle yazar:

Kısa zamanda gerçekleştirmeyi düşündüğümüz plan şöyle: “Savaş biter bitmez evlenip Berlin banliyösünde iki ya da üç oda tutacağız, maddi sorumluluğu ikimiz de üstleneceğiz.”

Felice'nin gidişinden sonra Kafka için muhteşem bir dönem başlar! Ona her gün bir kart yazar, gelecekte birlikte geçirecekleri zamanların hayalini kurar ve kaplıca tedavisinin keyfini doyasıya çıkarır.

Ne aşk ama. Kafka önce kızı kendisinden soğutmaya çalışır, bu işe yaramayınca da onu göklere çıkarır, Askanischer Hof'ta alınan kararın ardından onu demistifike eder, yerleştirdiği tahttan indirir, hatta çok daha ileri giderek arkasından ileri geri konuşur. Bu noktada aklımıza şüphesiz, madem bu kadın Kafka'ya uymuyordu, o halde niye onu kendi haline bırakmadı gibi bir soru gelecektir. Çünkü Kafka kendisini, elmanın diğer yarısının başkası değil Felice olduğuna, sadece bu kızla bir bütün olabileceğine inandırmıştır. Bu nedenle kafasında kurduğu yeni planı hayata geçirmeye karar verir. Kafka'nın canını acıtan kızın “yüzeyselliği”dir ve bu özelliğini değiştirerek onu daha iyi bir insan haline getirmeye karar verir. Başka türlü söyleyecek olursak: Kafka kızdan, kendisinin yerine iyi bir insan olmasını ister, bu amaçla Felice'den bir Yahudi bakımevinde çalışmasını istemektedir.

Böylece Felice, bakımevi ve kimsesiz çocuklar uğruna doğacak çocukları, kendi evi, kendi yaşamı hakkındaki düşüncelerini bir yana bırakmak durumunda kalacaktır. Öyle de olur. Kız Kafka'nın bu isteğini tam dört ay boyunca eksiksiz yerine getirir. Dört ay sonra ikili bu kez Münih'te tekrar görüşür ve aralarında ciddi bir ihtilaf yaşanır. Yine ne yapacaklarını bilemez bir hale gelirler. Kafka, kız kardeşi Othla'nın Prag'da onun için kiraladığı eve geri dönerek çalışma masasının başına geçer. Burada yaşadığı sürede, “Bir Taşra Hekimi”, “Yeni Avukat”, “Galeride”, “Çakallar ile Araplar”, “Köprü”, “Avcı Gracchus” ve “Küfeli Süvari” gibi birçok eserini kaleme alır.

Çok fazla mektup yazmasa da savaş bittikten kısa bir süre sonra Felice'yle birlikte

yaşamayı planlamaktadırlar. 1917'nin Temmuz ayında ikinci kez resmen nişanlanırlar. Ardından da birlikte Budapeşte'ye giderler. Franz Felice'yi orada bırakıp Viyana üzerinden tek başına Prag'a döner. 9 Ağustos'u 10 Ağustos'a bağlayan gece ilk kez ağzından kan gelir. Ağzından gelen kan, onu sonsuza dek çalıştığı bürodan, evlilikten, hatta belli oranda kendi ailesinden uzaklaştırır, bir anlamda özgür kılar.

Felice'nin kulağına Kafka'nın yaşadıkları hakkında haftalarca en ufak bir malumat ulaşmaz. Bu sürede yazdığı dostane mektuplara da cevap alamaz. Sonunda Kafka'dan son derece ciddi bir mektup alır. Bu, Kafka'nın veda mektubudur. Felice'siz de çift olunabileceğini Zürau'da geçirdiği zamanlarda anlar. Bu süreçten bahsederken şöyle der: "Ottla'yla küçük, iyi bir çift olduk." Felice telaşa kapılır ve hemen Kafka'yı ziyaret eder:

Felice buradaydı, beni ziyaret için otuz saatlik bir yolculuk yaptı, doğrusu bunu önlemeliydim. (...) Bir türlü kendimi toparlayamıyorum. Tam bir duygusuzluk ve çaresizlik içindeyim; rahatlıklarımın kimini yitirebileceğimi düşünüyorum, tek ödün olarak biraz komedi oynuyorum, biraz o kadar.

Kafka'nın sondan bir önceki mektubu en az bulunduğu ilk evlilik teklifi kadar utanç vericidir.

Kafka, yakalandığı tüberküloz hastalığını silah olarak kullandığının farkındaydı. Ondaki bu farkındalık durumun daha da kötüleşmesine neden oluyordu:

Şimdi şu anda benim bile inanmadığım bir sırrı açıklayacağım (her çalışma veya düşünme çabamda üzerime çöken uzaktaki karanlık belki beni ikna edebilir), ama bu gerçek: Artık iyileşemeyeceğim. Yalnızca yatağa yatırılarak iyileştirilemeyecek bir hastalığım olduğu için değil, aynı zamanda bu, yaşadığım müddetçe gerekli bir silah olacağı için. Ve ikisi de canlı kalamaz.

Burada yine ölüm teması karşımıza çıkar. Kafka Felice'ye yazdığı son mektuplarının çoğunda "Benim zavallı, zavallı sevgilim" diye hitap eder ona. Aslında burada kastettiği kişi kendisidir de.

İlişkilerinin aşka dönüşmesi için ne kadar boşa çaba sarf ettiklerini görünce insan alt üst oluyor, içi parçalanıyor. Daha başından mutsuzluğa mahkûm olan bu ilişki tam beş yıl sürüyor. Beş uzun yıl boyunca çok daha verimli işlerde kullanabilecekleri enerjileri boşa harcıyorlar ve bu da yetmezmiş gibi bir de sonunda ikisi de hastalıkla mücadele etmek zorunda kalıyor.

Mektuplaşmaya nasıl başladılarsa, öyle son veriyorlar. Bu ilişkinin her safhasında rol oynayan ölüm teması, son aşamasında da eksik olmuyor: aşkın ölümü biçiminde karşımıza çıkıyor. Kafka 16 Ekim 1917 tarihinde Felice'ye Zürau'dan bir mektup yazıyor. Yazmayı anlamsız bir biçimde geciktirdiği mektubun neredeyse yarısı, Max Brod'un yazara gönderdiği mektuptan alıntılar içermektedir. Alıntılardığı bölümlerin ardından Kafka her zamanki gibi bedensellik konusuna geri döner. Bu kez yakınmamakta, aksine memnuniyetini dile getirmektedir: "Bedensel durumuma gelince, son derece iyi: seninkini sormaya cesaret bile edemiyorum." Nasıl cesaret edebilirdi ki? Felice'nin bedeni Kafka için çoktan ölmüştü. Ve bir hayalet bedensel durumunun nasıl olduğunu sormaya kim cesaret edebilirdi?

Elias Canetti'nin de belirttiği gibi "Felice'ye Mektuplar"ı "Öbür *Dava*" biçiminde de okumak mümkündür. Her ikisinin de sonunda (hatta en az birinin başında da) alınmış bir idam kararı vardır. Ve işte tam da bu yüzden sonunda Kafka'ya düşen Felice'nin küllerine huzur

dilemektir:

Kant'ı bilmiyorum, ama bu cümle yalnızca ülkeler için geçerli olabilir. Bu, barışın yalnızca insanın külleri kadar arzulanabileceği iç savaşlara uygun değil.

Kafka, Felice'nin mektuplarının tümünü, ki sayıları dört yüzü aşmış olmalıdır, kucakladığı gibi ateşe atar.

Ancak Felice Kafka'nın küllerini bir kenara bırakmaz. 1955 yılında durumu ağırlaşınca Kafka'nın mektuplarını yaşadığı maddi darboğaz nedeniyle Schocken Yayınevi'ne yok pahasına satar. O güne kadar özel yaşamlarının gizliliğini korumuştur. Felice, Kafka'dan ayrıldıktan iki yıl sonra Moritz Marasse isminde bir bankerle evlenir, iki çocukları olur. İki çocuğu ve eşiyle birlikte önce İsviçre'ye, 1936 yılında da Amerika'ya gider. Boğazında ne tüberküloz ne de başka bir hastalık vardır, öyle görünüyor ki Kafka'nın onun hakkında verdiği hüküm etkili olmamıştır. Ama o da Kafka hakkında bir hüküm vermiştir. Çünkü Kafka bundan çok sonra Milena'ya yazdığı mektupta şöyle der:

Bir hükme varmalısınız; eninde sonunda hüküm veren hep kadın olur. (Paris efsanesi bu fikri biraz gölgeliyor, ama neticede Paris de sadece hangi tanrıçanın nihai hükmünün en güçlüsü olduğu konusunda hüküm vermiştir.)

Peki ama, Felice'nin kararı ne yöndedir? Belki de Felice'nin verdiği hükme *Dava*'nın sonunda yer verilmiştir:

K. şimdi görevinin kafasının üzerinde elden ele dolaşan bıçağı almak ve kendisine saplamak olduğunu çok iyi biliyordu. Fakat bunu yapmadı ve henüz serbest olan boynunu çevirerek etrafa bakındı.

[25.](#) Almanca aslı “Sah ganz häuslich aus” olan bu cümlecik, *Sevgili Felice'ye Mektuplar*'da “Çok evcimen görünüyordun” biçiminde çevrilmiştir. Elinizdeki kitabın yazarı da bu görüştedir ve bu bölümün devamında Felice'nin evcimenliği üzerine yorumlarda bulunmaktadır. (ç.n.)

[26.](#) Kafka, bu terimi Milena'ya 26 Ağustos 1920 tarihli bir mektubunda kullanmıştır. (ç.n.)

[27.](#) Burada bir söz oyunu vardır: Almanca metinde “Empfängnis” sözcüğü kullanılmıştır. “Empfangen”, “selamlamak, karşılamak” anlamlarına, “Empfängnis” ise “döllenme, gebe kalma” anlamına gelir. (ç.n.)

Dava. Bir polisiye komedi

Biri Josef K.'ya iftira etmiş olmalıydı; çünkü kötü bir şey yapmamış olmasına karşın bir sabah tutuklandı. Odayı ona kiralayan Bayan Grubach'ın aşçısı olan ve sabahları saat sekize doğru K.'ya kahvaltısını getiren kadın o gün gelmedi. Bu daha önce hiç olmamıştı.

Romanın daha ilk üç cümlesini okumuş olmamıza rağmen, saçımızı başımızı yolsak yeridir: Josef K.'yı suçlayan kimdir? Uğradığı iftira karşısında kendisini savunabilecek midir? Kahvaltısı daha sonra gelecek midir? Henüz aydınlanmamış olan birçok şey romanın devamında açıklığa kavuşacak mıdır? Olaylar Josef K.'nın lehine mi gelişecektir, aleyhine mi? Ve elbette, K. neyle suçlanmaktadır?

Bir polisiye için gerekli olan ne varsa mevcuttur. Ana karakter: sorumluluk sahibi banka memuru Josef K. otuzuncu yaş gününün sabahında başına geleceklerden habersiz uyanır ve ev sahibesi Bayan Grubach'ın emrinde çalışan kadının kahvaltısını yatağına getirmesini bekler. Ne var ki kahvaltısını getiren olmaz. Bunun yerine odasına hiç tanımadığı bir adam girer. "Siz kimsiniz?" diye sorar Josef K., ancak cevap alamaz. Yan odadan gelen "hafif bir gülme"yi duyar sonra, K. önce kaçmak ister. Sonra biraz daha düşünüp gemileri yakmadan önce olup biteni anlamak gerektiğine kanaat getirir. "Bitişik odadakilerin kim olduklarını (...) görmek istiyorum" der. Ancak bunun hemen ardından "(b)unları yüksek sesle söylememesi gerektiğini, çünkü böyle yapmakla yabancının onu gözetim altında tutma hakkını bir ölçüde tanıdığını" düşünür. Yan odada üç adam onu beklemektedir.

"Hayır" dedi pencerenin yanındaki adam, kitabı küçük bir masanın üstüne fırlattı ve ayağa kalktı. "Gidemezsiniz. Çünkü tutuklusunuz."

Siyah takım elbiseler giymiş olan beyler tutuklanma sebebi hakkında doğal olarak en ufak bir malumat vermezler. K.'ya zorlayıcı bir tavırla tekrar odasına gitmesini ve üzerine bir şeyler giyip amirlerini beklemesini söylerler. Diğer taraftan K.'yı sakinleştirerek, tutuklamanın kendisini daha fazla mağdur etmeyeceğini ileri sürerler. K. şaşkına döner, onunla birlikte okur da. Bu nasıl bir tutuklamadır ki "(n)ormal yaşamını sürdürmekten alıkonmayacaktır"?

Belki de bankadaki arkadaşlarının bir şakasıdır. Gerçi onlarla pek anlaşamıyordur, ama ne de olsa bugün onun yaş günüdür. "(E)ğer ortada bir komedi varsa, K. da rol almak istiyordu." Peki, ya tüm bunlar bir şakadan ibaret değilse?

Henüz özgürdü. "İzninizle", deyip nöbetçilerin arasından hızla geçerek odasına gitti. Hemen yazı masasının çekmecelerini açtı, her şey büyük bir düzen içerisinde, yerli yerindeydi, ama asıl aradıklarını, yani kimlik belgelerini heyecandan ilk anda bulamadı. Sonunda bisiklet ehliyetini buldu ve bununla nöbetçilere gitmeye davrandı, ancak hemen ardından bu belgeyi yetersiz buldu ve doğum belgesini bulana kadar aramayı sürdürdü.

Ancak bu pek işe yaramaz. Takım elbise giymiş olan beyler bunu çocukça, hatta son derece çocukça bulurlar:

Bir çocuktan da beter davranıyorsunuz. Nedir istediğiniz? Bizimle, yani nöbetçilerle kimlik belgeleri ve tutuklama emri konusunda tartışarak büyük davanızın, o kahrolası davanızın sonuçlanmasını çabuklaştırmak mı?

Soru sorma hakkını da elinden alacak değillerdir ya, yoksa? K. bir hukuk devletinde yaşamaktadır. Öyleyse şüphelerini dile getirebilmelidir, öyle de yapar, ancak gözden kaçırdığı bir şey vardır; bilgisizlik insanın ceza almasına engel değildir. “Ben bu yasayı bilmiyorum” der K. ve “Bu sizin için daha da kötü (...). Yasayı elbet duyumsayacaksınız” yanıtını alır.

K. durup düşünür, eğer bu bir şaka değilse ve soru sormak da cesurca davranmakla aynı kapıya çıkıyorsa, o zaman belki de olabildiğince sakın davranırsa bu lanet süreç geçip gidecektir.

K. kendini yatağa attı ve akşamdan kahvaltı için ayırmış olduğu güzel bir elmayı komodinin üstünden aldı. (...) Kendini iyi hissediyordu, güvenini de yitirmemişti; gerçi bugün öğlene kadar bankadaki görevinin başında olamayacaktı, ama orada küçümsenmeyecek bir mevkide olduğundan, bunu bağışlatması kolaydı.

Bugün bir Avrupalının elmayı eline aldığında onu günahatan bağımsız bir biçimde, sadece bir meyve olarak algılaması neredeyse imkânsızdır. Hatırlarsanız, “Dönüşüm” öyküsünde de Gregor Samsa’nın sırtına bir elma saplanmış ve bu elma onu ölüme sürüklemişti. Öyleyse K. da sandığımız kadar masum olmayabilir mi? Yenen elma elimize geçen ilk ipucudur. Öyleyse daha romanın başında K.’nin suçsuz olduğunu iddia etme cüretini gösteren kimdir?

Zapta geçsin: Banka memuru Josef K. o sabah da her sabahki gibi iyi giyimli hizmetçinin getireceği kahvaltıyı bekler, ancak hizmetçi yerine “yolculuk giysisi”ni andıran siyah takım elbiseli bir yabancı belirir yatağının başında ve sanki bu durum son derece normalmiş gibi davranır. Bir yandan açlığıyla baş etmeye çalışan Josef K. ise, başına hiç gelmemesi gereken bu durumu yaşadığı için öfkeden deliye dönse de, odasına giren yabancıyı yakasından tutup dışarıya atmak bir yana, içine düştüğü durumu kaldıramadığı için ciddi ciddi intiharını düşünür:

K. en azından nöbetçilerin yerine düşündüğünde, onu odasına sokup yalnız bırakmış olmalarına şaşıyordu, çünkü burada kendini öldürebilmesi için bir sürü olanak vardı. Ama aynı zamanda da, bu kez kendi açısından düşündüğünde, böyle bir şey yapmak için nasıl bir nedeni bulunabileceğini soruyordu. İki adam yan odada oturdukları ve kahvaltısına el koydukları için mi? Kendini öldürmek öylesine anlamsız olurdu ki, K. böyle bir şeyi isteseydi bile, anlamsızlığından ötürü yapamazdı.

Burada ikinci bir ipucu söz konusudur: Eğer K. masum olduğuna inanıyorsa neden kendini öldürmek istesin ki? K.’nin da belirttiği gibi bu gerçekten de çok saçmadır. Öyleyse K.’yı korkutan nedir? K. intihar etmekten vazgeçer ve kendini konyağa vurur. Ona bakabilirsiniz. Göreceğiniz şudur:

(İçinde iyi cins bir konyak bulundurduğu küçük bir gömme dolaba gitti, kahvaltı yerine geçsin diye küçük bir kadeh içti, bir ikincisini de biraz cesaretlenmek için doldurdu (...)).

Cesarete gerçekten ihtiyaç duyacağına şüphe yoktur, çünkü etrafında tuhaf şeyler dönmektedir. İki nöbetçi K.’yı yan odaya götürür. Burada onları gözetmen beklemektedir. Artık neler olup bittiğini öğrenmenin vakti geldi, değil mi?

Elbette hayır. Ortada herkesin dahil olduğu böylesi bir kumpas varsa, hiç şüphesiz olayın

öyle çarçabuk çözümlenmesini bekleyemeyiz. Gözetmen de K.'ya tutukluluk sebebi konusunda en ufak bir bilgi veremez, sadece hakkında tutuklama emri bulunduğunu söyler:

Ayrıca size davalı olduğunuzu da söyleyemem, daha doğrusu, davalı olup olmadığınızı bilmiyorum. Tutuklandınız, bu doğru, ama bundan fazlasını bilmiyorum.

K.'nın neyle suçlandığı aslında pek de önemli değildir, çünkü burada söz konusu olan “yüksek makamlar”ın hata yapması mümkün değildir. Bu yüksek makam “halkın içine karışıp suç aramaz, yasada dendiği gibi, suç onu kendisine çeker, o zaman ilgili makam da biz nöbetçileri göndermek zorunda kalır.”

K.'yı sorgulamak üzere götürdükleri oda, tesadüfe bakın ki, Bayan Bürstner (Fräulein Bürstner yani “F.B.”) isminde bir sekretere aittir. Burası hoş bir mekândır, temiz ve derli topludur, duvar dekoratif fotoğraflarla süslenmiştir, “(a)çık pencerenin mandalında beyaz bir bluz” asılıdır. Kim bilir belki de bu bluz, Felice Bauer’ın Kafka’yla tanıştığı akşam üstünde bulunan o beyaz bluzdur. Ve eğer öyleyse belki de bahsedilen “mahkeme”nin Grete Bloch ve Felice Bauer’ın Askanischer Hof’ta Kafka’yı yargılamak üzere kurdukları “mahkeme”yle bir bağlantısı vardır. Yoksa Bayan Bürstner’in Montag (Pazartesi) isminde bir hanım arkadaşının bulunması ve Grete Bloch’un bir pazartesi günü doğmuş olması da sadece bir tesadüften mi ibarettir?

Biz bunlara kafa yorarken nöbetçiler de şefle birlikte K.'ya veda edip oradan ayrılırlar. Belki “mahkûm olmak” sözcüğünün barındırdığı çift anlamlılık çözümün küçük de olsa bir parçasını oluşturuyordur? Gregor Samsa’nın “suç”u, nasıl ki yatağında “uyuşuk uyuşuk” yatıp durmasıyla ilişkiliyse, Josef K. için tek başına durduğu bu saygın konuma “mahkûm olması”, yerleşmiş bulunduğu bu pozisyonda mihlanmış gibi durması bir sorun teşkil etmektedir. Anlaşılan o ki “yolculuk giysisi”ni andıran kıyafetler giymiş ve ellerinde valiz taşıyan yabancı adamların, henüz kendisi için her şey eskisi gibi devam etse bile, yoğun bir korku uyandırmasının nedeni budur.

(B)eni yanlış anladınız. Tutuklandınız hiç kuşkusuz, ama bu, uğraşınızı engellemeyecek. Normal yaşamınızı sürdürmekten de alıkonmayacaksınız.

Böceğe dönüşmenin Gregor Samsa’nın hayatına getirdiği köklü değişimi düşünecek olursak, aradaki farkı çok daha iyi kavrarız. “Dönüşüm”de “süreç”²⁸ kahramanın mesleğini icra edememesiyle birlikte işlemeye başlarken, Kafka buradaki yeni “süreç/dava”nın öyle büyük etkileri olmadığını özellikle vurgular. Tek etkisi olacaktır. Bu yeni durumun yaratacağı etki Gregor’un yaşadığıyla benzerlik gösterir. K. için artık mahremiyet diye bir şey kalmaz. “Dönüşüm”deki gibi *Dava*’da da daha önce yalnızlık ve yalıtılmışlığın olduğu yerde birdenbire seyirciler belirir. “Orada da böyle izleyiciler var” diye bağırır K.

İstemese de, farkında bile olmaksızın mahkemeye itaat eder. Daha önce kıyafetini seçerken ondan itaat etmesi istenmiştir; K.'ya kıyafet konusunda nöbetçilerin tavsiyelerine uyması öğütlenir. Bu kadarla da kalmaz. Nöbetçilerden bazılarının K.'nın bankada birlikte çalıştığı arkadaşları olduğu anlaşılır, telaşlanan K. başlangıçta onları tanıyamamıştır:

Hâlâ fotoğrafların önündeki grup olarak anımsadığı bu silik kişilikli, kansız ve cansız görünümlü üç genç, gerçekten de

onunla aynı bankada çalışan memurlardı, ama meslektaşları değillerdi; onları meslektaşları diye nitelendirmek aşırıydı ve gözetmenin bilgi dağarcığındaki eksikliği gösteriyordu; fakat bankanın alt düzeydeki memurları oldukları doğrudu. Bu noktayı nasıl gözünden kaçırabilmişti K.?

K. duruma uyanır. Bakalım bankadaki arkadaşlarım tezgâhladıkları bu tutuklama oyununu daha ne kadar sürdürecekler, der kendi kendine. Belki de hiç vakit kaybetmeden şaka yaptıklarını açıklarlar, diye geçirir sonra da aklından. Ne var ki bu beklentilerinden hiçbiri gerçekleşmez. Yaş günü son derece sakin geçer, her zamanki gibi çalışmasını sürdürür ve arkadaşlardan gelen kutlamaları kabul eder.

Başka zaman olsa K., her zaman yaptığı gibi müdavimi olduğu lokantada akşam yemeğini yedikten sonra o günün şerefine “geceleri sabahın ilk saatlerine değin bir içkievinde çalışan, gündüzleri ise konuklarını yalnızca yatakta ağırlayan” Elsa adında bir kıza uğrardı. Ancak başına gelen olaylardan şaşkına döndüğü için, o gün bir an önce eve gidip, ev sahibesinin yanında olmak için acele eder. Şanslıdır. Kiracılarına anne gibi ihtimam gösteren Bayan Grubach her şeyi yeniden düzene sokmuştur. K.’nın odasında da her şey yine yerli yerine konmuştur, K. için hazırlanan kahvaltıyı afiyetle yiyen o iki nöbetçiden kalan bulaşıklar bile yoktur ortada:

Kadın eli sessiz sedasız pek çok iş görebiliyor, diye düşündü, kendisine kalsa tabakları fincanları belki oracıkta tuzla buz eder, içeri taşımayı beceremezdi.

K. daha baştan kendisi için bir yardımcı, daha doğrusu yardımcı kadın aramaya başlar. Bundan böyle kaderini, bilinçli olarak ve pek de art niyet gütmeksizin kadınların ellerine bırakacaktır. Klasik polisiyelerde de bu tip şeylere sıkça rastlanır, ancak o romanlardaki kadınlar buradaki ev sahibesi kadar anaç tipler olmazlar, genellikle genç ve sarışındırlar. Bu nedenle biz de K.’nın sabah yaşanan tatsız olaylar dolayısıyla özür dilemek üzere Bayan Bürstner’le yapacağı konuşmayı sabırsızlıkla bekleriz. Bu, beklentilerimizin de ötesinde bir karşılaşma olur: Kızılımsı saçlı genç kadın K.’ya bir hayli yakın davranır, koltukta yayılarak oturmaktadır ve bu durum K.’yı iyiden iyiye terletmeye başlamıştır. Bayan Bürstner ona gelecek ay avukatlık bürosunda sekreterlik yapmaya başlayacağını söyler. Elbette K.’ya dava konusunda yardımcı olacaktır, “neden olmasın?”dır ki.

Her şeyin bu kadar yolunda gitmesi olağanüstü bir durumdur. Ve (*Amerika*’da olduğu gibi) yine talihsiz bir olay gerçekleşir: K., Bayan Bürstner’in odasında iken, Bayan Grubach’ın yüzbaşı olan yeğeni onu yakalar. Aralarında bir şey geçmediyse de K. suçu üstlenmeye kararlıdır, hatta dışarıdakilere Bayan Bürstner’e “saldırdığını” söyleyecektir. Ancak Bayan Bürstner kendi odasının sorumluluğunun tamamen kendisine ait olduğunu, bu nedenle de kimsenin ona hesap soramayacağını belirtir ve nihayet beklenen olur: öpüşürler.

“Geliyorum” diye karşılık verdi K., koştı, Bayan Bürstner’i yakaladı, önce dudaklarını, ardından da, susamış bir hayvanın sonunda vardığı pınarın her yanına dilini daldırışı gibi, bütün yüzünü öptü. Sonra boynundan, gırtlığının bulunduğu yerden de öptü ve dudaklarını oradan uzun süre ayırmadı.

Büyük başarı. Küçük bir vampir gibi kıızı öpen K., Bayan Bürstner’in saygınlığına gölge düşürmek pahasına kazandığı bu başarıdan dolayı en ufak bir hoşnutsuzluk hissetmemektedir:

Kısa süre sonra K. yatağına girmişti. Hemen uyudu, uyumazdan önce daha bir süre davranışlarını düşündü, bu konuda memnundu, ama daha çok memnun olmadığına şaşırıyordu; yüzbaşı yüzünden Bayan Bürstner için ciddi olarak kaygı duyuyordu.

O hafta pazar günü, son derece nüfuzlu biri olmasına rağmen o güne dek pek anlayamadığı müdür yardımcısı, K.'yı kotrasında düzenleyeceği partiye davet eder. Ama K., davanın mümkün olduğunca çabuk çözümlenmesi için mahkemeye gitmek zorundadır: “Ertesi pazar, olayıyla ilgili küçük bir soruşturma yapılacağı, K.'ya telefonla bildirilmişti.” Bu nedenle K. müdür yardımcısının davetini geri çevirir –böylece gözetmenin, tutuklamanın K.'nın yaşamını dilediği gibi sürdürmesine engel teşkil etmeyeceği yönündeki ifadesinin gerçeği yansıtmadığı da açığa çıkmış olur– ve pazar sabahı mahkemenin görüleceği Julius Caddesi'nin yolunu tutar. Burası şehrin kenar mahallelerinden biridir ve K.'yı orada da geniş bir izleyici kitlesi beklemektedir:

Şimdi, yani pazar sabahı, bütün pencereler doluydu, gömleklerinin kollarını sıvamış erkekler, pencereye dayanmış sigara içiyorlar ya da küçük çocukları dikkatle ve sevecenlikle pencerelerin kenarında tutuyorlardı. Başka pencereler yatak çarşaflarıyla doluydu; bunların üzerinde saçları karmakarışık bir kadın başı kimi zaman şöyle bir gözüküveriyordu. İnsanlar, sokağın iki yanından birbirlerine sesleniyorlardı ve tam o sırada böyle bir sesleniş, K.'nın geçtiği yerde, yukarılarda gülüşmelere yol açmıştı. (...) Başını kaldırmış, mallarını pencerelere seslenerek öven, K. gibi dikkatsiz olan bir yemiş satıcısı, arabasıyla K.'yı neredeyse yere devirecekti. O sırada, asıl hizmet yıllarını kentin daha seçkin semtlerinde tamamlamış olan bir gramofon, avaz avaz²⁹ çalmaya başladı.

K.'nın karşılaştığı bu tablounun, sadece bankadaki çalışma ortamıyla değil, kotra gezisinde onu bekleyen çevreyle de en ufak bir benzerliği yoktur. Burada yaşam tüm canlılığıyla sürüp gitmektedir. Kahkahalar, şefkat, gömlek kolluğu takarak çalışan erkekler vardır. Demek K. bu insanların önünde yargılanacaktır. Ancak burası onun için gerçekten de tehlikelidir. İntiharın eşiğinden dönen K., bu kez de meyve satan (ki bu meyve büyük olasılıkla elmadır) bir seyyar satıcı tarafından ezilmekten kıl payı kurtulur. Kurtulur kurtulmaz da avaz avaz/öldürücü bir müzik başlar.

Çocuk seslerinin, çamaşır yıkayan kadınların ve hastaların arasından geçen K. sonunda yıkık dökük bir apartman kompleksinin³⁰ tavan arasında bulunan mahkeme salonuna kadar gelir. Burası iki pencereye sahip bir odadır, çok değişik insanların doldurduğu balkon ise tıklım tıklım doludur. K. toplumsal üstünlüğünü, daha doğrusu “konumunu” açıkça ortaya koymamak için kendini zor tutar:

K.'nın bankada, bir bekleme odası da bulunan büyük bir odası varken ve bu odanın kocaman penceresinden baktığında, aşağıda kentin kalabalık alanını görebilirken, tavan arasında oturan yargıcın durumu pek hoş sayılmazdı.

K.'nın, yaşam diye nitelenebilecek her şeye yukarıdan baktığını söylemeye dilimiz varmıyor. K. yaşamla temasa geçmez, insanların yatırımlarının yönetildiği merkezde, bankada oturur. Yaşamla arasında camdan bir duvar bulunmaktadır.

Duruşma başlar. Nihayet meselenin ne olduğunu öğrenme vakti gelmiştir:

“Peki” dedi sorgu yargıcısı; defteri biraz karıştırdıktan sonra, saptama yaparcasına bir ses tonuyla K.'ya döndü: “Badanacı mısınız?” “Hayır” dedi K., “büyük bir bankada birinci şefim.” Bu yanıtı aşağıdan, sağ yandaki gruptan gelen bir gülme izledi; gülüşleri öylesine içtendi ki, K. da kendini tutamayarak onlara katıldı.

Başlangıçta kulağa gelen gülüşler, burada içten kahkahalara dönüşmüştür. Öyleyse bu bir komedi midir? Bir tür yanlışlıklar komedisi olduğu şimdi mi anlaşılacaktır? K.'nın artık gülerken gözlerinden gelen yaş silip, bir açıklama yapmasının zamanı gelmiştir.

“Bir badanacı olup olmadığım yolundaki sorunuz, sayın sorgu yargıcı –aslına bakarsanız, sormuş da değilsiniz, yüzüme karşı öyle olduğumu söylediniz–, hakkımda yürütülen soruşturmanın bütünü açısından belirleyici nitelikte. Şimdi karşı çıkarak, bunun bir soruşturma olmadığını söyleyebilirsiniz, çok haklısınız; çünkü yapılan ancak ben öyle kabul ettiğim takdirde bir soruşturma olabilir. Ama ben, şu an için yapılamı da bir soruşturma olarak tanyorum, bir ölçüde acıma duyduğum için.”

Tamam da, K.'nın asıl söylemek istediği bunlar değildir ki! Onun tek derdi yaşanan bu saçmalığın ne kadar gülünç olduğunu ortaya koymak, bu “örgüt”ün tepeden tırnağa nasıl da kokuşmuş olduğunu ifade etmektir. Öyleyse bu, davayı kabul ettiği anlamına mı gelmektedir? Kabul etmesinin ardında gerçekten de acıma duygusu mu yatmaktadır? Bu aşamada, sorgu yargıcının (içinde müstehcen resimler bulunan) defterini kaldırıp salladıktan sonra paçavra gibi masasına fırlatması da bir işe yaramaz artık. K. seyircilere döner ve savunma konuşmasını yapmaya başlar:

“(…) Benim tek istediğim, herkesin gözleri önündeki bir uygunsuzluğun yine herkesin önünde tartışılması. Bakın anlatayım: Bundan yaklaşık on gün kadar önce tutuklandım, tutuklanma olgusunun kendisine yalnızca gülüp geçiyorum, ama şimdi konumuz bu değil. Sabahın köründe yatağında baskına uğradım, belki de –sorgu yargıcının söylediklerine bakılırsa, böyle bir şey olasılıkdışı değil–, evet, belki de gelenlere, yine benim gibi suçsuz olan herhangi bir badanacıyı tutuklama emri verilmişti, fakat beni seçtiler. Yandaki oda, nezaket nedir bilmeyen iki nöbetçi tarafından işgal edilmişti. Tehlikeli bir haydut olsaydım eğer, bundan daha iyi önlem alınmazdı. Ayrıca bu nöbetçiler, ahlaken düşük insanlardı, gevezelikleriyle beni bunalttılar, rüşvet istediler, türlü bahanelerle çamaşır ve giysi koparmaya kalkıştılar, kahvaltımı gözümün önünde utanmazca midelerine indirdikten sonra, sözde kahvaltı getirmek için para istediler.”

İşte daha şimdiden davaların en ünlüsü ve sanıkların en masumuyula karşı karşıyayız. Bu savunmaya bakılırsa K., marangozun oğlu İsa kadar masumdur. Belki zamanında onu da tutuklamak istemişlerdir. Yaşadıkları tıpkı o iki azılı suçlu arasından hırsız gibi çekip alındıktan sonra çarmıha gerilen İsa'nın başına gelenler gibidir. Rüşvetçi Yahuda tarafından para uğruna ihanete uğrayan, kıyafetleri için birbiriyle pazarlığa oturan nöbetçiler eşliğinde ilerlerken arsız bir topluluğun ıslıkları ve aşağılamalarına maruz kalan İsa'dan ne farkı vardır?

“Ya!” diye bağırıldı K., ellerini havaya kaldırarak; ansızın bilincine vardığı gerçek yüzünden kabına sığamaz olmuştu. –“Gördüğüm kadarıyla sizler, hepiniz memursunuz, karşı çıktığım o yozlaşmış çete, sizlersiniz, birer dinleyici ve hafiye olarak buraya doluştunuz, sözde taraflar oluşturduunuz, taraflardan biri beni sınamak için alkışladı; öğrenmek istediğiniz, suçsuz insanların nasıl baştan çıkarılacağıydı.” (...) K., yine kapıya bakarak güldü. “Aşağılık herifler sizi!” diye bağırıldı. “Bütün sorgularınız sizin olsun!”

K. bu davranışının davanın gidişi üzerindeki etkilerini düşünmeksizin, bütün sorguları onlara bırakır:

K. ondan sonraki bir hafta boyunca her gün yeni bir haber bekledi, sorgulamadan feragat edişinin ciddiye alınmış olabileceğine bir türlü inanamıyordu (...).

Ertesi hafta pazar günü yine aynı saatte mahkemenin görüldüğü adrese gider. Ancak

mahkeme odası bomboştur. Mübaşirin mahkeme çalışanlarına fahişelik eden isimsiz karısı K.'ya yardım etmek ister. K. önce kadının teklifini reddeder, sonra fikrini değiştirir, sonuçta kadın eli her derde devadır. Ayrıca K. kadını çekici de bulmaktadır:

Kadın, ona gerçekten de baştan çıkarıcı gelmişti ve K., çok düşünmesine karşın, kendini onun çekiciliğine bırakmamak için bir neden bulamıyordu. Kadının onu belki de mahkemenin yararına kafese koymak isteyebileceği bahanesini kafasından zahmet çekmeksizin kovdu.

K. baştan çıkmaya fırsat bulamadan bir üniversiteli gelir ve kadını elinden alır:

K., (...) bunun bu insanların karşısında uğradığı ilk tartışma götürmez yenilgi olduğunu anlamıştı. Ama bu yüzden korkmasına elbet gerek yoktu, yenilgiye uğramasının tek nedeni, savaşı kendisinin istemiş olmasıydı.

Yani K. yine sükûnetini korumuştur. Hatta Elsa'ya giderken üniversiteliyi de yanına almaya karar vererek hoşgörü sınırlarını iyice zorlar...

K. bunun hemen ardından adliyede fahişelik yapan kadının kocasıyla karşılaşır. Mübaşir olan adam kendisini mahkeme kalemlerine sokabileceğini söyler. K. üst kata giden merdivenlere yönelen adamı takip eder. Burada yüksek dereceli memurların odaları bulunmaktadır, adam “bu yargı sisteminin içinin de dış görünüşü kadar tiksindirici olduğunu” göstermek amacındadır. Koridor boyunca uzanan banklarda, verdikleri dilekçelerin işleme alınmasını bekleyen çok sayıda sanık oturmaktadır. Hayatlarından bezmiş durumdaki sanıklar korkudan taş kesilmiştir ve sessizce davalarının seyrini izlemektedirler. Aralarında davası yıllardır devam edenler vardır. K. tespite bulunmakta gecikmez: “O zaman bunlar benim meslektaşlarım.” Buradan da anlaşılacağı gibi, K. içinde bulunduğu durumu öylesine benimsemiştir ki, sürüp giden davayı mesleği olarak görmeye, diğer sanıkları da “meslektaş” kabul etmeye başlamıştır!

Ortamdaki boğucu hava nedeniyle K.'nın başı dönmeye başlar. Kendini kötü hisseden K. binanın dışına çıkmak için odacıların yardımına ihtiyaç duyar. Dizlerinde derman kalmamıştır, çıkış kapısında öylece durur, taş kesilmiş gibidir. Yine “burada” “tutuklanmış”tır. “ ‘Önce gitmek istiyor, ama sonra kapının burası olduğunu istersen yüz kez söyle, yerinden kıılmıyorsun.’ ”

Adliye binasını içeriden gören K. beden sağlığı konusunda endişe duymaya başlar. Bina ve beden arasında kurulan bu bağlantı, K.'nın bedeninin de davadan etkilendiğini gösteren ilk kanıttır:

Yoksa ilk davayı bunca rahat karşılaması yüzünden bedeni başkaldırıp onu yeni bir davaya mı bulaştırmak istiyordu? K., ilk fırsatta bir doktora görünme düşüncesini bütünüyle yadsımadı, ama ne olursa olsun –bu konuda kendi kendisine akıl hocalığı yapabiliirdi– gelecekteki bütün pazar öğlenden öncelerini bugünkünden daha iyi değerlendirmek istiyordu.

“Dayakçı” başlığını taşıyan bir sonraki bölümde olaylar iyice kızışır. Tutuklamanın gerçekleştiği bölümden tanıdığımız iki nöbetçi, Willem ile Franz, K.'nın savunmasında söylediklerinden dolayı bütün saygınlıklarını yitirirler. Cezalarını çekmek üzere beklemektedirler. “ ‘Bayım, bizi sorgu yargıcına şikâyet ettiğin için dayak yiyeceğiz.’ ” K. bir an duraksar. “Böyle konuşmalar seni etkilemesin” der dayakçı. “Bunları dayaktan kurtarmanın bir yolu yok mu?” diye sorar adama K. “Hayır” diye yanıtlar dayakçı, başını sallayıp

gölümseyerek. K. bu kez rüşvet vermeyi dener, ancak yanlış adama çatmıştır. Nöbetçiler üzerlerini çıkartırlar ve infaz başlar. İşkence görürken attıkları böğürmeyi andıran çığlıklar insanın içini acıtır. Karşılaştığımız bu vahşi sahne, büyük olasılıkla “Ceza Kolonisinde” öyküsünün temelini oluşturmaktadır. Öyküde amirini selamlamadığı için cezalandırılmasına karar verilen sanık mükemmel biçimde tasarlanan bir işkence makinesine konur ve bu makine sanığın bedenine işlediği suçun mahiyetini kazıyarak yazar. Peki, K. ne yapar? Müdahale mi eder?

“Bağırma” diye seslendi K., kendini tutamadı ve gerginlik içersinde odacıların gelebilecekleri yöne bakarken, Franz’ı itti, şiddetli değildi bu itiş, ama kendini yitirmiş olan adamı yere düşürecek kadar sertti; adam kasılmışçasına elleriyle zemini yoklamaya koyuldu, fakat darbelerden yine de kurtulamadı, değnek onu yerde buldu, Franz darbelerin altında kıvrılırken, değneğin ucu düzenli biçimde inip kalkıyordu.

Ve romanın kahramanı, hiçbir şey olmamış gibi sandık odasının kapısını kapatır. İsa gibi “Efendim” diye hitap edilen K. bu bölümde resmen çuvaldamıştır, hatta dayakçının Franz’ı eline geçirmesine yardım etmiştir. Bunun tek nedeni “odacılar”ın gözüne batmaktan kaçınmasıdır. Bundan sonra yapılan açıklamalar da K.’nın tutumunu açıklamaya yetmez:

(...) K. da parasını esirgemek niyetinde değildi, nöbetçileri kurtarmayı gerçekten önemsiyordu; bu yargı düzeninin yozlaşmışlığıyla bir kez savaşmaya başladığına göre, olaya bu yönden de yaklaşması doğaldı. Gelgelelim Franz bağırma başladığı anda elbet her şey bitmişti. K., odacıların ve belki de onlarla birlikte başkalarının gelip kendisini sandık odasında dayakçıyla pazarlık yaparken yakalamalarını göze alamazdı. Böyle bir özveriye gerçekten de kimse K.’dan bekleyemezdi. Bunu amaçlasaydı eğer, soyunup dayakçıya nöbetçilerin yerine kendisini önermesi neredeyse daha kolay olurdu.

-Yordu, -mişti, -mazdı, -saydı. Özetleyecek olursak: K. son derece egoist nedenlerle, hakkında açılan davaya katkısı olacağını düşündüğü için, bir sürü insanla yakınlaşır. Sevgilisi olduğunu onlardan saklar. Bayan Bürstner isimindeki genç kadını zor duruma sokar ve kadını sevmese de onunla ilişkiye girer. Daha sonra, Avukat Huld’un hizmetinde çalışan ve “sanıklara yakınlık duyan” başka bir genç kadına, Leni’ye de aynı biçimde davranır. Yalan söyler. İlerleyen bölümlerde amcasını yarı yolda bırakacak ve büyük olasılıkla sağlığı son derece bozuk olan Avukat Huld’un sonunu hazırlayacaktır. Bununla da kalmaz, nöbetçileri ispiyonlayarak, acımasız biçimde cezalandırılmalarına neden olur. Bu noktadan sonra, kendi kendine “asıl suçluları, yani şimdiye kadar hiçbirinin ortaya çıkma yürekliliğini gösteremediği yüksek dereceli memurları elinden geldiğince uygun biçimde cezalandıracağı”na söz vermesi de anlamsızdır. Elinden ne geldiğini anlamak için uzun süre beklememiz gerekmeyecektir. Elinden tek gelen güçsüz olanı ezmektir. Peki ama, ya yaptıklarının sonucu apaçık gün yüzüne çıktığında ne olur? Arkasına bile bakmadan kaçır –istese de istemese de telaşa kapılır– ve nöbetçiye bir darbe daha indirmekten kaçınmaz. (Bu arada nöbetçinin yazarla aynı ismi taşıyor olması, öykü açısından önemsiz bir ayrıntı değildir. Kafka burada o karaktere bürünerek yazma süreciyle bağlantı kurmuş olabilir mi?) Mahkeme K.’yı bu davranışından dolayı da yargılayacak mıdır? Bu sorunun yanıtı büyük olasılıkla hayır’dır. Çünkü bu mahkeme ancak müdahale edebileceği durumlarda, yani ortada “çekim gücüyle” insanları etkileyen bir “suç” unsuru varsa, yetkili sayılmaktadır.

O halde mahkeme için söylenen şu sözleri nasıl yorumlamamız gerekir:

Mahkeme senden hiçbir şey istemez. Geldiğin takdirde seni kabul eder ve gittiğin zaman serbest bırakır.

Peki ama, nasıl oluyor da içinde yaşadığı toplumun tüm bireyleri mahkeme hakkında ondan çok daha fazla şey bilebiliyor? Bunun nedeni, duruşmaların sanıktan gizli yürütülmesi olabilir.

(D)ava genelde yalnızca halktan değil, ama davalıdan da gizliydi. Elbet olabildiği ölçüde böyleydi, fakat böyle bir şey yine de çok geniş ölçüde olanaklıydı.

Anlaşılan K. hariç, toplumun tüm diğer üyeleri mahkemenin bu ilkesinden haberdardır. Toplumun tamamının değilse bile, büyük çoğunluğunun hakkında K.'ninkine benzer bir dava açılmıştır. Ve amcası, davayı umursamadığını düşündüğü yeğeni K.'ya, onu ölümcül bir hastalığın pençesindeki Avukat Huld'a götürmeden hemen önce şunları söyler:

“Davayı yitirmek mi istiyorsun? Bunun ne demek olduğunu biliyor musun? Bu, listeden silineceksin demek. (...) İnsanın sana bakınca, neredeyse, ‘Böyle bir davası olan onu baştan yitirmiştir’ diyen atasözüne inanası geliyor.”

Çünkü davayı kaybetmek demek, bütün dosyalardan, listelerden, 20. yüzyıl toplumundan resmi olarak tam anlamıyla “silinmek” demektir.

Yoksa, Avukat Huld'un bürosunda gördüğü elleri kanada benzeyen varlığın çağrıştırdığı gibi, K.'nın tabi olduğu, daha ziyade tanrısal bir yargılama süreci midir?

Amcanın havaya kaldırdığı mumun ışığında, yaşlıca bir beyin ufacık bir masanın başında oturduğu görüldü. Bunca zaman ayırđına varılmadığına göre, herhalde hiç soluk almamış olmalıydı. Şimdi ise görünüşe bakılırsa dikkatlerin üzerine çekilmesinden hoşnut kalmamış olarak, ağır ağır yerinden kalktı. Kısa kanatlar gibi hareket ettirdiği elleriyle bütün tanıştırmaları ve selamları savuşturmak, varlığıyla başkalarını kesinlikle rahatsız etmemek, ısrarla yeniden karanlığa atanmasını ve varlığının unutulmasını ister gibiydi.

Burada bahsi geçen gerçekten de bir melekse, o zaman davanın Kabalacı bir yansıma olduğunu, sanık hakkındaki kararın yaşamın her anında verilebildiği ve tüm yaşamın bu nedenle bir mahkeme sürecine dönüştüğü Musevilikteki tanrısal yargıya işaret ettiğini düşünenler haklıdır. Bu nedenle dava her yerdedir. “Hemen her çatı katında mahkeme kalemleri vardır” der ressam Titorelli. “Zaten her şey mahkemeye aittir.” Bu, dünya yaşamının mahkeme benzeri bir nitelik taşıdığı anlamına gelmektedir. “Huld” ismindeki avukat, ki bu isim Kabalacı anlayışta Tanrı'nın merhametinin yeryüzüne yayılmasını ifade etmektedir, K.'nin savunmasını alır.

K. işi Avukat'a verir, aradan aylar geçer, bu süre içinde K. Huld'un bitmek tükenmek bilmeyen yakınmalarından, kendi kendini övmesinden bıkar. Ona göre Avukat bu işi becerememektedir, dava bir adım bile ileri gitmemiştir. Bu nedenle K. avukatını azletmeyi ve geniş kapsamlı bir savunma yazarak ilgili makama iletmek suretiyle davayı tek başına göğüslemeyi aklına koyar. Ne var ki, elinde neyle suçlandığına dair hâlâ en ufak bir ipucu olmadığı için tüm hayatını yazıya dökmek zorundadır. Bu neredeyse imkânsızdır, zaten K. da yazmaya başladığı dilekçeyi bir türlü sonlandıramaz. Avukat işi bırakmadan kısa süre önce K.'ya davasının gidişinin hiç de iç açıcı olmadığını söyler.

Bu aşamadan sonra K. davası dışında neredeyse hiçbir şey düşünemez hale gelir. Boşboğazlık edip birkaç kişiyle dava hakkında konuşmuştur:

(K)isacısı, K.'nin davayı kabul ya da reddetmek gibi bir seçimi hemen hemen yoktu, davanın içindeydi ve kendini savunmak zorundaydı. Yorulduğu takdirde iş kötüye giderdi.

Dava K.'nin iş hayatını da büyük ölçüde etkilemeye başlar. Bunun ardında, iş arkadaşlarının hakkında ne düşündüklerini merak etmesi ve başına gelen bu rezilliği öğrendiklerinde nasıl tepki vereceklerine fazlasıyla kafa yorması yatmaktadır.

Hakkında açılan davaya ilişkin dedikoduların kol gezdiği ortadadır. Müşterileri olan bir sanayici K.'ya ressam Titorelli'nin adresini verir. Söylentilere bakılırsa bu ressamın mahkemede çalışan nüfuzlu tanıdıkları vardır. K.'nin kafası dava ile o kadar meşguldür ki, her türlü yardım teklifinin üzerine atlamaya hazırdır. Hiç vakit kaybetmeden ressamı, atölye olarak da kullandığı tek odalı dairesinde ziyaret eder. (Kim bilir, belki de bu ressam Titorelli, ilk duruşmada K. olduğu düşünülen “badanacı”nın ta kendisidir.³¹) K. mahkeme ressamı Titorelli'yle sanat hakkında konuşurken mahkemenin farklı özellikleri hakkında çok şey öğrenir:

“Bu, adaleti simgeliyor” dedi Ressam sonunda. “Şimdi artık seçebiliyorum onu” dedi K., “şu, gözlerindeki bağ, şu da terazi. Fakat topuklarındaki kanat değil mi? Ve figür uçmuyor mu?” “Evet” karşılığını verdi ressam, “sipariş üzerine böyle resmetmek zorunda kaldım, aslında resim hem adaleti, hem de Zafer Tanrıçası'nı temsil ediyor.” “Bu, iyi bir bileşim değil” dedi K. gülümseyerek, “adalet dingin olmalı, aksi takdirde terazi sallanır ve adil bir karar verilemez.”

Anlaşılan K. kendisi gibi bir adalet istemektedir: yerküreyi olduğu yerde tutan, hapseden bir adalet. Ancak yaşam, ilerleyen, hareket eden bir davadır/süreçtir ve diğer her şey gibi adalet de onunla birlikte hareket etmek, değişmek zorundadır.

Avukat'ın bürosunda tanıştığı başka bir sanık, tüccar Block da K.'ya bunu anlatmaya çalışmıştır:

“Kuşku altında olan için hareket, hareketsizlikten iyidir, çünkü hareketsiz duran, kendisi de bilmeksizin, hep bir terazinin kefesinde olabilir ve günahlarıyla tartılabilir.” K. bir şey söylemedi, sadece gözlerini hareket ettirerek bu kafası karışık insana hayretle baktı.

K. için kendisini geliştiren, ya da hareket halinde olan herkesin “kafası karışık”tır. O nedenle K. gözbebeklerini bile oynatmaz, sabit bakışlarını adama diker.

Onun için başkaları bir şeyleri harekete geçirmelidir. Özellikle kadınlar söz konusu olduğunda böyle bir beklenti içindedir. Gerçekten de Bayan Grubach, Leni, Elsa, Bayan Bürstner, Bayan Montag başta olmak üzere, ondan yaşça küçük olan kuzeni Erna bile K.'yı savunur.

Kadınlar mahkemeden nasıl bir sonuç çıkacağını ummaktadırlar? Beraat kararı çıkmasını mı? Yoksa davanın sürüncemede kalması daha mı çok işlerine gelir? Ressam Titorelli K.'ya davanın olumlu sonuçlanması halinde gündeme gelecek olasılıkları açıklar:

Başta size ne tür bir kurtuluş istediğinizi sormayı unuttum. Üç olasılık vardır, yani gerçek anlamda aklanma, görünüşte aklanma ve sürüncemede bırakma. Gerçek aklanma elbette en iyisidir, ama bu tür bir çözüm konusunda en ufak bir etkim bile olamaz. Zaten kanımca gerçek anlamda aklanma için etkili olabilecek kimse yoktur. Bı noktada herhalde yalnızca davalının suçsuzluğu belirleyici olabilir. Siz de suçsuz olduğunuza göre, yalnızca suçsuzluğunuza dayanmanız gerçekten de düşünülebilir. Fakat o zaman ne benim, ne de bir başkasının yardımına ihtiyacınız olur.

Eğer gerçek aklanma bir efsaneden ibaretse, o zaman geriye kalan olasılıklar nelerdir? Sözde aklanma için bir dizi belge imzalanmalı ve ressam Titorelli kefalet etmelidir. Ancak şöyle bir şey söz konusudur; sözde aklanmayla serbest bırakılan sanık, rüşvet kabul etmeyen yüksek mahkemece her an yeniden çağrılabilir. Bu durumda dava dosyaları imha edilmez, en yetkilisinden az yetkilisine kadar mahkemeler arasında “mekik dokur”. Davanın sürüncemede kalması, burada şu şekilde gerçekleşir, sanık sürekli mahkeme ile temas halindedir ve davanın üst mahkemelere taşınmaması için çaba göstermek durumundadır. Sonuçta, tam anlamıyla özgür değildir:

“Dava, yapay biçimde içine kapatıldığı çemberde hep döndürülmelidir. (...) Her iki yöntemin ortak noktası, davalının herhangi bir biçimde mahkûm edilmesini engellemeleridir.” “Fakat gerçek anlamda bir aklanmayı da engelliyorlar” dedi K. alçak sesle, sanki bunu anlamış olmaktan utanmıştı.

Ressamın havasızlık açısından adliyeyi aratmayan odasında K.’nın yine başı dönmeye başlar. Boğulmasına ramak kala ressama ait üç resmi satın alır. Resimlerin üçünde de kır manzaraları betimlenmiştir. Sonraki bölümlerde K. bir İtalyan müşteriye katedrali gezdirmekle görevlendirilir. Tam çıkacağı sırada telefon çalar, arayan Leni’dir. Sadece halini hatırını sormak istemiştir. Konuşmanın orta yerinde birdenbire “Senin üstüne çok geliyorlar!” der. Biraz düşünen K. kıza hak verir: “Evet, çok üstüme geliyorlar.”

İtalyan müşteri buluşmaya geç kalmıştır. Daha doğrusu gelmeyecektir, ancak katedralde bekleyen K. henüz durumun farkında değildir. Çeşitli aziz resimlerine, Meryem Ana ve İsa betimlemelerine bakarak biraz vakit geçirdikten sonra tam katedralden çıkmak üzereyken, “rahabin sesini ilk kez duydu. Güçlü ve talimli bir sestti. Bu sesi almaya hazır olan katedrali nasıl da dolduruyordu! Fakat rahibin seslendiği cemaat değildi, rahip açıkça ve hiçbir kaçamağa meydan bırakmaksızın şöyle seslenmişti: ‘Josef K.!’ ” Mahkemeye temasa her geçişinde kaçıp gitmek istemesine rağmen olduğu yerde çakılı kaldığı gibi, katedralin ortasında donup kalır. “Şimdi K. tamamen dönmeseydi, bu çocukça bir saklambaç oyununa benzerdi.” Romanın bu bölümü, giriş sahnesinin aynadaki aksi biçiminde düzenlenmiştir. K.’nın hapisane rahibi olduğunu söyleyen rahip şöyle der:

“Şimdi ayrıntıları bir yana bırak (...) Nedir o elinde tuttuğun? Bir dua kitabı mı?” “Hayır” yanıtını verdi K., “kentte görülmeye değer yerlere ait bir albüm”.

Bir bisiklete atlayıp buraları dolaşmak K.’nın büyük olasılıkla çok hoşuna giderdi. Bunun üzerine hapisane rahibi K. için kaygılandığını belirterek söze başlar:

“(…) En azından şimdilik suçuna kanıtlanmış gözüyle bakılıyor.” “Ama ben suçlu değilim” dedi K. “Burada bir yanlışlık var. Aslında bir insan nasıl suçlu olabilir? Nihayet burada hepimiz insanız, birbirimizden farkımız yok.” “Bu doğru” dedi rahip, “ama ancak suçlular böyle konuşurlar. (...) Yabancılardan çok fazla yardım arıyorsun” dedi rahip onaylamadığını belli eden bir ifadeyle, “özellikle de kadınlardan. Böylesinin gerçek bir yardım olmadığını anlamıyor musun?” “Bazen, hatta çoğu zaman sana bu konuda hak verebilirim” dedi K., “ama her zaman değil. Kadınların gücü büyüktür. Tanıdığım bazı kadınları benimle ortak çalışmaya razı edebilseydim, sonuç alırdım. Özellikle neredeyse tümüyle kadın peşinde koşanlardan oluşma böyle bir mahkemede.”

K. burada yine bir şeylerin yoluna koyulmasını istiyor, ancak kendisi kılını bile

kıpırdatmaya yanaşmıyor. Bu nedenle rahip K.'ya "İki adım ötesini göremiyor musun sen?" diyerek çıkışır. Ancak zaten K.'da eksik olan yeti de budur, bulunduğu "konum"a "mahkûmmuş" gibi çakılı kalmıştır.

Rahip, K.'ya içinde bulunduğu durumu izah etmek için "Yasa Önünde" isimdeki efsaneyi anlatır. Kafka'nın 1919 yılında *Dava*'dan bağımsız olarak yayımladığı, başlı başına bir şaheser olan bu öykü, romanın en önemli bölümüdür. Bu öyküde, "yasanın önünde" bekleyen "taşralı bir adam"dan bahsedilmektedir. Yasanın kapısında duran bekçi tarafından defalarca geri çevrildikten sonra açık duran kapının önünde "dışarıya gölgelenmesi olanaksız bir biçimde vuran parıltıyı çok iyi seçer(ek)" son nefesini verir.

Belki de yapması gereken tek şey, bekçinin yasaklarına kulak asmaksızın kapıdan geçip gitmektir. Bekçi, beklemekten yorgun düşerek hayata gözlerini yummak üzere olan adamın üzerine eğilerek, duyma yetisini kaybetmek üzere olan adamın kulağına adeta gürlükler gibi – zaman adamın aleyhine işlemiş, aralarındaki büyük fark neredeyse kaybolmuştur– "Burada başka kimse girme izni alamazdı, çünkü bu kapı yalnızca senin için öngörülmüştü. Şimdi o kapıyı kapatmaya gidiyorum" der.

Bu öykünün ardından K. ve hapisane rahibi, bekçinin görevini yerine getirip getirmediği ve kendisine verilen bu görevi ne şekilde yerine getirebileceği hakkında farklı düşünceler ileri sürerek konuşmayı sürdürürler. K.'nın kafası iyice karışmıştır.

"Beni yanlış anlama" dedi rahip, "ben sana yalnızca bu konudaki düşünceleri gösteriyorum. Düşünceleri fazla dikkate almamalısın. Yazı değişmez, düşünceler ise çoğu kez sadece yazı karşısındaki aczin ifadesidir."

Böyle diyerek olaya yeni bir yorum getirir ve K.'ya gitmesi gerektiğini hatırlatır:

"Ama gitmek zorundasın" dedi rahip. "Evet, öyle" dedi K., "anla bunu."

Eğer K. o an arkasına bile bakmadan kaçıp gitseydi, bir umut ışığı belirebilirdi, ne var ki o kaçıp gitmektense evde oturup, hakkında çıkacak kararı beklemeyi tercih eder. Ve beklediği karar otuz birinci yaş gününü kutlamadan kısa bir süre önce kendisine bildirilir:

Otuz birinci yaş gününden bir önceki akşam –saat dokuzda doğru, sokaklara sessizlik çöktüğü zamandı–, iki bey K.'nın evine geldiler. Solgun benizli ve şişmandılar, sırtlarında redingot, başlarında da yerinden oynatılması olanaksızmış gibi gözüken silindirik şapkalar vardı.

K., yolculuğa çıkar gibi giyinmiş nöbetçilerle uzaktan yakından ilgisi bulunmayan bu adamların tenorlara benzediğini düşünür. Son yürüyüşünü gerçekleştiren K. hiç acele etmez, yanındaki gözcülerin kıyafetleri komedi filmlerini aratmamaktadır, üzerlerine redingotlar giymişlerdir, başlarında da yerinden asla oynatılamaz görünen şapkalar vardır: "Benim için yaşlı ve ikinci sınıf oyuncular gönderiyorlar" dedi kendi kendine K. (...)" Hem zaten romanın başında, sahnelenen "komedi"de kendisine düşen rolü üstleneceğini söylememiş midir? Sözü tutar. Onur namına geriye ne kaldıysa korumaya çalışır. Bu arada doktora gitmesem mi diye düşünür, ardından cellatlarının koluna girme girişimlerini geri çevirir. Caddeye indiklerinde adamlar omuzlarını büyük bir ustalıkla K.'nın omuzlarına dayayıp, ellerini aşağıda tutarak onun kollarını sımsıkı kavrarlar:

(Ş)imdi üçü birden öyle bir bütün oluşturmuşlardı ki, birisi içlerinden birini kıracak olsa, üçü birden kırılacaklardı. Bu, neredeyse ancak cansızların oluşturabileceği bir bütündü.

K. da neredeyse “cansız bir madde”dir. Ancak daha infazın gerçekleşeceği noktaya kadar yürümesi gerekmektedir.

Tam bu sırada daha alçaktaki bir sokaktan, küçük bir merdivenden alana doğru çıkan Bayan Bürstner belirdi. Gelenin gerçekten o olduğu kesin değildi (...).

“Kesin Karar”ı yüzüne okuyacak kişi Felice değildir.

Sonunda K. cellatlarıyla birlikte terk edilmiş bir taş ocağına gelir. K.’dan, içeriği hakkında hâlâ en ufak bir fikri olmayan cezasını çekmek üzere üzerindeki çıkarması istenir. Uzaklarda, taş ocağının yanındaki evde gördüğü silüet, K.’yı yeniden umutlandırır. Ona yardım edebilecek midir? Belki, mahkemeye tekrar bir dilekçe yazabilme şansı doğabilecektir, belki buna gücü yetecek birileri çıkacaktır. Ancak infaz saati hızla yaklaşmaktadır. Sanki, “utanç, ondan sonra da hayatta kalacaktı(r).” Bir elmanın ısırılmasıyla başlayan utanç, suça göz yumacaktır. K. suçlu olduğu ya da “kötü” bir şey yaptığı için değil, utanç duyduğu için öldürülecektir. Evet, yaptığı şeyler, insanların normalde utanç duymaya değer bulduğu şeylerdir. Bu “sanki”, “-mış gibi” durumu romanın farklı biçimde de yorumlanabileceğine işaret eder. Bu açıdan bakıldığında bu dava, Josef K.’nın kendi düzenlediği ve kendine karşı yürüttüğü bir yargılama sürecidir. Bunun bir rüya mı, yoksa rüyayı andıran bir gerçeklik mi olduğunu bilemesek de sonunda K., kendisini öylesine kaptırır ki günlük yaşama dönmesi neredeyse imkânsızlaşır.

K.’nın öldüğü bölüm, dünya edebiyatındaki en yoğun sahnelerden biridir. Bu yüzden o kısmı burada olduğu gibi alıntılıyorum:

Daha sonra beylerden biri redingotunun önünü açtı ve yeleğinin çevresine bağlanmış bir kuşağa asılı bulunan bir kılıftan uzun, ince, iki yanı da bilenmiş bir kasap bıçağı çıkardı, havaya kaldırarak ışıktaki keskin yanlarına baktı. İtici nezaket sözleri yeniden başladı, beylerden biri bıçağı K.’nın üzerinden ötekine uzattı, o da yine K.’nın üzerinden aldığı geri verdi. K. şimdi görevinin kafasının üzerinde elden ele dolaşan bıçağı almak ve kendine saptamak olduğunu çok iyi biliyordu. Fakat bunu yapmadı ve henüz serbest olan boynunu çevirerek etrafa bakındı.

Sona çok yaklaşmıştır, kısıtlı da olsa hareket özgürlüğü çok değerlidir. Ve K. bunu kullanmayı bilir. Hayata gözlerini yummadan önce o gözlerle nereye bakar:

K.’nın bakışları, taş ocağının yanındaki binanın son katına takıldı. Bir pencerenin kepenkleri bir ışığın çakması gibi açılıverdi, uzaklarda ve yüksekte zayıf ve ince gözüken bir insan, bir çırpıda iyice öne doğru eğildi ve kollarını daha öne uzattı. Kimdi bu? Bir dost mu? Bir iyi insan mı? İlgilenen biri mi? Yardım etmek isteyen biri mi? Tek bir kişi miydi? Hepsi miydiler? Hâla yardım var mıydı? Unutulan itirazlar var mıydı? Vardı hiç kuşkusuz. Mantık her ne kadar sarsılmaz ise de, yaşamak isteyen bir insana karşı koymazdı (...). Asla ulaşamadığı yüksek mahkeme neredeydi? K. ellerini kaldırdı ve bütün parmaklarını gerdi.

Ama beylerden birinin eli K.’nın gırtlığına sarılırken, öteki bıçağı yüreğine saptı ve iki kez çevirdi. K., kaymakta olan gözleriyle yüzünün hemen yakınında beylerin yanak yanağa dayanmış olarak kararı izleyişlerini de gördü. “Bir köpek gibi!” dedi, sanki utanç, ondan sonra da hayatta kalacaktı.

[29.](#) Almanca özgün metinde *mörderisch*: dehşetli, korkunç, öldürücü. (ç.n.)

[30.](#) Mietkaserne: “Kira kışlası” diye de bilinir. Yoksullar için kiralık apartman dairelerinden oluşan kompleks. (ç.n.)

[31.](#) Almanca *Malerei*, hem ressam hem de badanacı anlamlarına gelir. (ç.n.)

“Yasa Önünde”ye dair küçük interaktif alıştırmalar

- 1.Sadece her normal ölümlünün olabileceği kadar ölümlü ol.
- 2.Bayreuth'ta bir Wagner operasına bilet bulmaya çalış. Ya da bunun yerine, çevredeki en yakın diskoya girmek için yalvarıp yakarsan da olur. Ya da iyisi mi, sağlık sigortası genel müdürlüğüne, yorgunluk nedeniyle gideceğin kaplıca tatilini karşılayacaklarına dair bir sözleşme imzalatmayı dene.
- 3.İşyerinden izin alıp tatile çık, yanına da bir çadır al ve dileğinin yerine gelme ihtimalinin yüksek olduğunu düşündüğün noktada dur, buradan bir adım öteye gitme.
- 4.Kimse seni fark etmiyor mu? Umutsuzluğa kapılma. Tezahüratlarla, pankartlarla hakkını ara.
- 5.Konu ne olursa olsun her reddedilişi, kişiliğine edilmiş bir hakaret olarak algıladığını anlamalarını sağla.
- 6.Çevrendekilere, “Giyim tarzım hoşunuza gitmiyor mu?” “Gözlük kullananlara karşı antipati mi duyuyorsunuz? Burası ne biçim dükkân böyle?” gibi sorular sormayı dene.
- 7.Hayatını nasıl daha anlamlı hale getirebileceğini düşün – ama sakın bulunduğun yerden bir milim bile oynama.
- 8.Bu mesele için varını yoğunu ortaya koy, – sadece maddi bağlamda değil, zihinsel ve sağlık açısından da sıfırı tüket. Bunun sonucunda felsefi bir duruş kazan.
- 9.Kazandığın bu felsefi duruşla kapı bekçisi olarak iş bulmayı dene.
10. İlk yazma deneyimini gerçekleştir.

“Bir Taşra Hekimi”

Soğuk bir ocak akşamıydı. Yoğun kar yağışı nedeniyle dışarıda sokağı aydınlatan havagazı lambalarının ışığında göz gözü görmüyordu. Kafka, Otdla'nın kiraladığı küçük dairenin bulunduğu Alchimistengasse'ye doğru ilerliyordu. Biraz yıpranmış olan bina, kalenin gölgesine sinmiş, saklanıyor gibiydi. Evin içi de sıcak değildi, ama Kafka zaten soğuğa alışıktı. Dairenin kapısını açmak için harekete geçer geçmez, gözlerinin önünden daha önce hiç görmediği fotoğraflar geçmeye başladı. Gözlerinin önünden geçenler tozlu mahkeme salonları, sirk çadırları, antik mobilyalarla donatılmış gösterişli salonlar değildi. Arkaik bir manzara belirdi önce, yerde kar vardı, çevrede kızaklar. Bir köydü burası. Bağımsızlık, diye mırıldandı kendi kendine, bağımsız olmak bir zorunluluk, bu zorunluluğun üstesinden gelmeli.

Çifte kızığın, hırpalanmış bavulun, sallanan masanın, kötü ışığın, öğleden sonra otelde rahat edemeyişin vb. beceriksizce bir karışımın oluşturduğu mutsuzluktan bağımsızlığın zorunluluğu. Savsaklama yoluyla erişilemez, çünkü savsaklamaya gelmeyecek bir şey; ancak yeni güçlerin seferber edilmesiyle ulaşılması mümkün. Ne var ki, bu konuda sürprizlerle karşılaşılabilir kuşkusuz; en umutsuz insanın da itiraf etmesi gerekir ki, deneyimlerin ortaya koyduğuna göre hiç'den bir şey doğabilir her vakit, yıkılan ahırdan arabacı atlarla sürünüp dışarı çıkabilir.

Öyküyü daha detaylı bir biçimde anlatmalıyım, evet anlatmalıyım. Bunu ben yapmalıyım.

Çoktan gece olmuştur, dışarıda tipi vardır, gece çingırağı aralıksız çalmaktadır: Bu ses bir dramın habercisidir. Kafka'nın ismini bilmediğimiz bekâr kahramanı tuhaf bir biçimde yaşlanmıştır ve saygın bir mesleği vardır. Tıpkı Kafka'nın dayısı Siegfried Löwy gibi taşra hekimidir. Öyküdeki doktor ne yapacağını bilemez bir haldedir: kış gecesi acil bir hastaya gitmesi gerekmektedir. Bir gece önce atı ansızın öldüğü için ahırdaki arabasını kullanamayacaktır. Hizmetçisi Rosa, bu zorunlu yolculuğu mümkün kılmak üzere ödünç bir at bulmak ümidiyle köydeki bütün kapıları tek tek çalar. Ne yazık ki kimse atını bu havada ödünç vermek istemez. Doktor hırsla domuz ahırının kapısına bir tekme savurur, savrulan tekmeyle ahırın kapısı açılır. Derken aniden –“İnsan bilmiyor, evde yedek neler neler olduğunu”– at kokusuna benzer bir koku yayılır ortalığa. Ahırda oturan yabancı seyis, “Deh oğlum, deh kızım” diye seslenerek atları arabaya koşmaya girişir. Sonra hiç beklenmedik şekilde Rosa'ya saldırır, kız acıdan çığlıklar atana dek yanağına dişlerini geçirir. Doktor müdahale etmek ister, ancak bunu yapamaz, çünkü bu hayatında gördüğü en güzel faytonlardan biridir ve onu göz açıp kapayıncaya kadar hastanın evine ulaştırır. Burada doktoru ölüm döşeğindeki genç hasta ve ailesi karşılar.

İkinci sahne: Hastanın evinde, hastanın ailesi hem endişeli hem de umutludur. Doktor nihayet gelmiştir. Gelmiştir gelmesine de bu yaptığı da nedir? Ne kadar da tuhaf davranmaktadır: istemeye istemeye hastaya yaklaşmıştır, hatta hastaya yaklaşması için kendisini “itip” “kakmak” zorunda kalmışlardır. Peki ya hasta? Onun davranışları da en az doktorunki kadar tuhaftır. “Doktor, bırak öleyim” der. Doktor iyiden iyiye hastadaki bu ölüm havasını, kelimenin tam anlamıyla benimser:

“Evet” diye düşünüyorum şeytanca, “böyle durumlarda tanrılar yardım eder, olmayan atı gönderirler, acele diye yanına bir at daha katarlar, gönüllerinden kopar, fazladan bir de seyis verirler. Ancak şimdi, Rosa aklıma geliyor; ne yapayım, onu nasıl kurtarayım, onu o seyisin altından nasıl çekeyim, buradan on mil uzakta, arabamın önünde hükmümün geçmediği atlar?”

Buraya kadar her şey son derece açık ve nettir: alternatif tedavi yöntemlerine ilgi duyan Kafka, tıbbın köylerde nasıl bir ilgisizlik ve güvensizlikle karşılandığını belki de bir öykü aracılığıyla anlatmak istemiştir. Ne var ki bu nokta itibarıyla öykü doğrudan doğruya karmaşılaşmaya başlar. Dosdoğru beliren bu karmaşıklık karşısında çaresiz kalan birçok yorumcu bu üslubu “Kafka’nın rüya mantığı” diye adlandırır. Dışarıdaki heybetli atlar hastanın yattığı odanın penceresini açıp içeri bakarlar, doktor hastanın göğsüne kulağını dayar:

Bildiğim şey doğru çıkıyor: Delikanlının sağlığı yerinde, biraz dolaşım yetersizliği, annenin ihtimamıyla içi dışı kahve olmuş, ama sağlığı yerinde ve en iyisi, bir tekmeyle yataktan kovmalı. Dünyayı düzeltmek bana kalmamış, bırakıyorum yatsın.

Pardon? Doktor hiçbir müdahalede bulunmadan, hastanın öylece yatmasına izin mi verecektir? Hem de sırf “bildiği şey doğru çıktığı” için mi? Peki ya çocuğun hasta olduğunu ona kim haber vermiştir? Bu delikanlıyı o kadar iyi mi tanımaktadır? Belki de yatakta yatan bu genç, doktorun ta kendisidir. Ama “dünyayı düzeltmek” doktorun değilse kimin görevidir? Hastanın anne babası gitgide resmiyet sınırlarını aşmaya, hatta laubali birtakım davranışlar sergilemeye başlayınca doktorun sinirleri iyice gerilir. Gecenin bir yarısı çalan çingirakla birlikte kendini bu acayip durumun içinde bulmuştur. İçinde bulunduğu şu vaziyete bakınca, hiç de hasta gibi görünmeyen bu çocuğun yardımına koşmak için feda ettiği hizmetçi Rosa’ya karşı arzu benzeri bir şeyler uyanır içinde. Tıpkı rüzgârda bir ileri bir geri sallanan gaz lambası misali öfkeyle pişmanlık arasında gidip gelen doktor, sonunda hastayı detaylı biçimde muayene etmek üzere kolları sıvar. Hepimizin tahmin ettiği gibi, gencin hastalığı son derece ciddidir:

(D)erken keşfediyorum: Evet, delikanlı hasta. Sağ tarafında, kalça bölgesinde avuç içi kadar bir yara açılmış. Pembe, birçok tonu var, derinleri koyu renk, kenarlara doğru açılıyor, ince pütürlü, kan yer yer toplanıyor, bir topraküstü madeni gibi açık. Uzaktan böyle. Yakından bakınca durumu ağırlaştıran bir şey daha var. Kim buna bakabilir hafifçe ılık çalmadan? Kurtlar, kalınlığı, uzunluğu benim serçeparmağıma denk, kendiliğinden pembe, üstelik kana bulaşmış, yaranın içine tutunmuş, küçük beyaz başlarıyla, bir sürü ayaklarıyla ışığa doğru kıvrşıyorlar.

İğrenç. Belki de yaraya bu kadar aydınlıkta bakmasak iyiydi. Hele bir kadının cinsel organını andıran bu yarayı bir erkeğin bedeninde görmek istediğimiz hiç söylenemez. Ama belki de buradaki İsa’nınkilere benzer bir yaradır, hani şu efsaneye göre çocukların içinde gizlenebileceği kadar büyük olan yaralar var ya, onlardandır. Ama neyse ki doktor yanımızda, hemen gerekli tedaviyi uygulayacaktır. Tedaviye başlamasını beklediğimiz doktorun ağzından son derece edebi sözcükler dökülür:

Zavallı çocuk, sana yardım edilesi değil. Büyük yarayı buldum; döşündeki bu çiçek seni mahvedecek. Aile mutlu, beni iş başında görüyor (...).

Bir yanda çocuğun bedenindeki yaranın gül pembesi rengi ile hizmetçi “Rosa”³²; diğer yanda gözlerinin önündeki bu yara ile kızı hayatından çekip alacak olan o hayvani seyise kaptırmanın yüreğinde açtığı yara öyle iç içe geçmiştir ki, artık onları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu arada hasta gencin fikri değişmiştir. Daha önce ölmek istediğini açıkça dile getiren çocuk bu kez doktora bir çare bulması için yalvarır:

“Beni kurtaracak mısın?” diye fısıldıyor delikanlı hıçkırarak, yarasındaki canlılıktan iyice gözleri kamaşmış bir halde. Böyledir benim yörem insanları. Hep olmayacak şeyleri isterler hekimden.

Doktor, hasta için artık bir umut olmadığını bilmesine rağmen, hastanın ailesinin ve aralarında çocuk korusu, köyün ihtiyar heyeti ve öğretmenin de bulunduğu köy eşrafının kendisini soyarak, tıpkı bir şaman gibi hastanın yanına yatırmasına ses çıkarmaz. Anlaşılan, kuşaktan kuşağa aktarılan bu gizemli yöntem köyde bir gelenek halini almıştır. Dışarıda camın önünde bekleyen çocuk korusu şarkı söylemeye başlar:

“Çıkarın elbiselerini, o zaman iyileştirir,
İyileştirmezse de öldürün onu!
Alt tarafı bir hekim, alt tarafı bir hekim.”

Eğer hikâye, sokak şarkısını andıran bu çocuksu ilahi ile sona erseydi, tuhaf olduğu kadar konstrüktif ve şifa dağıtan arkaik bir toplumla baş başa kalırdık. Ancak hasta genç, “ölüm döşeği”ni doktorla paylaşmaktan rahatsızdır. Burada dünya edebiyatının en tuhaf ölüm sahnelerinden birine şahit oluruz:

“Genç arkadaş” diyorum, “senin hatan: Her şeyi topluca göremiyorsun. Ben, ki bu diyarlardaki bütün hasta odalarında bulunmuşum; sana şunu derim: Yaran o kadar fena değil. Baltanın dar açıyla iki vuruşu yaratmış. Birçoğu döşünü açar da koruda baltayı pek işitmez, hele kendilerine yaklaştığını, hiç.” “Sahiden öyle mi, yoksa şu ateşli halimde beni aldatıyor musun?” “Sahiden öyle, al bir hekimin şeref sözünü, öbür tarafa götür.” Ve aldı ve sustu.

Genç hasta resmi olarak öldükten sonra doktor kendisini kurtarmanın yolunu aramaya başlar. Çaresizlik içinde kaçarken giyinmeye vakit bulamaz, kendisini çırılçıplak bir vaziyette arabaya zor atar: ancak atların koşumları çözülmeye başlamıştır, atlar neredeyse birbirlerinden ayrılmak üzeredir, bu da yetmezmiş gibi kürkü de karlar içinde sürüklenmektedir. Hastaya gelirken on mil uzunluğundaki yolu göz açıp kapayıncaya kadar kateden atlar, dönüş yolunda doktorun tüm çabalarına rağmen “ihtiyar adamlar gibi yavaş yavaş” ilerlemekte ısrarlıdır. At üzerinde gezintiye çıkmış gibi ilerleyen çıplak doktorun aklından şunlar geçer:

Asla varamam eve böyle; işleri açılmakta olan muayenehanem elden gitti; yerimi alan biri hırsız çıktı, ama bir faydasını görmüyor, çünkü benim yerimi tutamaz; evimde o iğrenç seyis asıp kesmekte; Rosa onun elinde; gözümün önüne getirmek istemiyorum. Çıplak, bu en talihsiz çağın dondurucu soğuğuna maruz, dünya malı arabayla, dünya dışı atlarla ortalıkta dolanıp duruyorum ben ihtiyar. Kürküm arabanın arkasında asılı, ama ona uzanamıyorum ve dolaşıp duran o hasta güruhundan kimse de parmağını bile oynatmıyor. İhanet! İhanet! İnsan gece çanı yanlılıkla çalınca hareket geçmeyegörsün – olanı bir daha asla düzeltemez.

Hradschin’de³³ saat çok geç olmuştur. Hokka çoktan boşalmıştır, Kafka geriye yaslanır, kollarını kürek çeker gibi hareket ettirdikten sonra yorgun başını masaya yaslar. “Kızak

kayarken ufalıp dökülen güçler. Bir yaşamı, bir jimnastikçinin amuda kalkışı gibi düzenlemek olanaksız” diye yazar günlüğüne, sonra da gülümser. Başarmıştır, koyduğu hedefe ulaşmıştır; betimlemeye dayanan iç ve dış perspektifin üçüncü kişilerin ağzından aktarıldığı alışılmış anlatı tekniğinin yerine, öyküyü birinci tekil kişinin ağzından anlatmıştır. Ve öykü henüz sona ermemiştir, bundan çok daha büyük bir potansiyele sahiptir. “... eğer, buna benzer bir şey başarabilirsem (ki bu bilinemez)” diye düşünür Kafka. “Ama mutlu olmak için tek şansım var, dünyanın daha temiz, gerçek ve değişmez olacak şekilde ilerlemesini sağlayabilmek.” Ama, (bütün deneyimlere dayanarak) hiçlikten bir şeyler yaratılabileceğini söyleyebiliriz. “Bir Taşra Hekimi” öyküsü Kafka’nın ünlü eserlerinden biridir, bu ünü de hak etmektedir. Ne var ki gece çanının sesi kulaklarımızda yankılanmaktadır. Peki ama, bunun nedeni nedir? Yaralı hizmetçi Rosa’nın, garip bir dönüşüm geçirerek, hasta gencin gül pembe yarası biçiminde karşımıza çıkması mı? Belki de öykünün son satırlarındaki tatsız yorumla karşılaşınca, bunun ardında bir vicdansızlık olduğunu düşündüğümüz için mi? İlmek ilmek çözümlenemiyor muyduk, işte fırsat: Şimdi, kar fırtınası: içinde yaşanan çağın soğukluğudur, elbette, genç: kurtarıcıdır, atlar, evet, atlar olağanüstüdür, neticede bu dünyadan değildirlere, kim bilir belki de yazarın ilham perileridir. Ne de olsa Kafka her fırsatta öykülerinin sirk atları gibi sıraya dizdiklerini söylemiştir. Freud bu noktada, gerçekte iyileştirmesi, tedavi etmesi beklenen kişideki “ölüm içgüdü”nden bahseder. O halde kürk burada neyi temsil etmektedir? Bu da bize tekrar, metinde var olduğu varsayılan sembolizm nedeniyle metnin kendisini unuttuğumuzu, yanlış yola saptığımızı, hatta “yanlış alarm”la harekete geçtiğimizi göstermekte, hatta Kafka’nın bu ve benzeri yorumlara işaret etmek istemediğinin aklımızdan tamamen çıktığını ortaya koymaktadır. Ayrıca onun için, özellikle bu öykü hakkında yapmaya bayıldıkları psikolojik yorumlar da önem taşımamıştır. Kafka, bilinçli olarak “psikoloji”den uzak durmuş, psikolojinin aciz bir mitolojiden ibaret olduğunu düşünmüştür. Fakat ya öykünün sonunu ciddiye almamız gerekiyorsa? Ya doktorla birlikte sesimizin çıktığı kadar “İhanet! İhanet!” diye haykırmamız gerekiyorsa? Aslında bizi aldatan öykünün kendisidir; gecenin karanlığında çan sesiyle irkilmiş olan anlatı, aslında bizi ne yöne sürükleyeceğini bilmez, görsel bağlamda bu şöyle ortaya konmuştur: “şiddetli bir kar fırtınası doldurmaktaydı (...) büyük mesafeyi”, dışarıda göz gözü görmemektedir. Bu öykünün gizemi de belki burada yatmaktadır, kendisini anlayamamış olmasında. Kafka’nın yazma eyleminden bahsederken “karanlık bir tünelden geçer gibi yazmak gerekir” ifadesini kullandığını hatırlarsak, bu durumun sanıldığı kadar gerçekdışı olmadığını anlarız. Demek ki bir öykünün sonu, en azından başlangıç aşamasında, hiçbir şekilde bilinmemelidir. Bir de, Kafka bunu yaparken yüksek düzlemde “ben” diyebilmeyi de başarmıştır.

Sakin ola ki aklınıza, böyle bir öykü yazmanın kolay olduğu düşüncesi gelmesin. Yazabilmek büyük cesaret gerektirir. Hele de insanın kendini buradaki gibi, “hükmü(n)ün geçmediği atlar” eşliğinde gerçekleşen bir öyküye teslim etmesi gerekiyorsa. Ve buna rağmen tıpkı bir uyurgezer gibi motifleri birbirine ekleyerek uyandırdığı büyük estetik etki, aynı zamanda ondaki dehanın da büyüklüğüne işaret eder. Son tahlilde kandırılmadığımızı anlamış bulunuyoruz.

[32.](#) Almanca “pembe”. (ç.n.)

[33.](#) Prag’ın kaleyi de içine alan bölgesi. (ç.n.)

“Akademi İçin Bir Rapor”

1917 yılı Nisan ayı ortalarında Kafka, Martin Buber imzalı bir mektup alır. Buber bu mektupta ondan *Der Jude* isimli dergide yayımlanmak üzere bir yazı göndermesini rica etmiştir. Franz kısa süre sonra, aralarında yeni bitirdiği “Akademi İçin Bir Rapor”un da bulunduğu tam on iki metin gönderir. Buber bu raporu yayımlar ve tepkiler gelmeye başlar. “Rapor” arkadaş çevresinde coşkuyla karşılanır. Kafka bu kez turnayı gözünden vurmuştur. Max, Franz’a şunları şöyle der:

Maymun öykünden hayranlıkla bahseden Werfel, senin Alman yazarlarının en büyüğü olduğunu söylüyor. Uzun zamandır onunla aynı fikri paylaştığımı sen de biliyorsun.

Max’ın eşi Alsa Brod da Prag’daki Yahudi Kadınlar Kulübü’nde öyküyü okur. Bu büyük başarı on yıllar boyu farklı sahnelerde defalarca tekrarlanır. Her zaman çalışkan biri olan Max da yorum yapmakta gecikmez:

Franz Kafka, sadece Hagenbeck tarafından yakalanan maymunun zorla insana dönüşmesini anlatır. Hem de nasıl bir insana! İnsan neslinin yüz karası olan ezik, onu yağcılık alanında gösterdiği üstün çabalarından dolayı ödüllendirir. Bu, şimdiye dek kaleme alınmış en dâhiyane asimilasyon hicvi değil midir? Bu öykü bir de Yahudilerin son dergisinde yayımlanmıştır! Asimilasyon mağduru, özgürlük ya da sınırsızlık arayışında değildir, onun tek aradığı bir çıkış yoludur, sefil bir çıkış yoludur sadece! Bu, grotesk olduğu kadar azametlidir de. Çünkü bu hayvan-insan komedisinin ardında, Tanrı’nın istenmeyen özgürlüğü tehditkâr bir biçimde dikilmektedir.

Nasıl yani? Brehm’in kitabındaki³⁴ hayvan yaşamından çıkıp, başarılı bir değişim geçirerek insana dönüşmesi yetmezmiş gibi – bir de bu duruma nasıl geldiğini anlatan rapor mu yazmış? Yadsınan tabiat ile yaratılışın zirvesi arasındaki eksik halkanın tamamlanmasıyla insan uygarlığı onurlandırılmış mı oluyor? Bütün Darwinist hayallerimiz gerçeğe mi dönüşüyor? Şükürler olsun!

Hayatımın maymun olarak geçirdiğim ilk safhası hakkında bir rapor sunmak üzere akademiye davet etmekle bana şeref verdiniz.

Davetinize bu anlamda maalesef uyamayacağım. Beni maymunluktan neredeyse beş yıl ayırıyor, bu belki takvimle ölçüldüğünde kısa bir zaman, oysa eğer benim yaptığım gibi, dörtnala koşulup zaman zaman dört günlük insanların, öğütlerin, alkışların ve orkestra müziğinin eşliğinde, fakat temelde yalnız olarak aşılması söz konusu olduğunda, uzun mu uzun, çünkü bu kişiye eşlik eden ne varsa, teşbihimizden ayrılmayalım, engelin çok uzağında durmayı tercih ediyor.

Öyleyse, “Kızıl Peter” gibi garip bir isimle anılan maymunun anlatacaklarına kulak verelim. Kızıl Peter, Afrika’da sürüsüyle birlikte dolaştığı sırada Hagenbeck firmasının avcıları tarafından yakalanmış, bir gemiye bindirilerek satılmak ve eğitilmek üzere Avrupa’ya getirilmiştir. Geminin ambarında daracık bir kafesin içine tıklınca buradan kaçmasının imkânsız olduğunu görür ve kendisi için tek kurtuluş yolu olduğunu anlar: “uyum sağlamak” ve bir “çıkış yolu” bulmak zorundadır. Esir olarak hayatta kalamayacağı için çevresindeki insanları taklit ederek kendini geliştirir. Gemi tayfasına ayak uydurur, onlar gibi pipo içer, el sıkır, içki içmesini bile öğrenir. Elde ettiği bu medeni başarıların ardından ağzından ilk

anamlı sözcükler dökülür. “Merhaba” der. İşte bu, “insan olma yolunda” attığı ilk adımdır. Kızıl Peter, geçirdiği bu başarılı dönüşümün sonunda “bir Avrupalının ortalama kültürü”ne sahip olur.

Kızıl Peter dış görünüşü itibarıyla hâlâ bir hayvandır. Olması gerektiği gibi bir kürkü vardır ve –Kafka’nın yaşadığı dönemde frak giyip silindir şapka takarak çoğu zaman “Konsül” adıyla anılıp “centilmen şempanzeler” olarak izleyicileri korkutan çok sayıda giyimli kuşamlı maymunun yaptığı gibi– varyetede boy göstermektedir. Kızıl Peter, insan ile hayvan arasındaki eşiği çoktan aşmıştır. Burada medeni insan, yergisel ironinin hedefi haline getirilmiştir. Bu anlamda Kızıl Peter’in gösterilerini, medeni insanın başarıyla taklit edilişi olarak değerlendirip sevinç gösterisi yapan toplum da eleştiri oklarının hedefindedir.

Bu nedenle, kupkuru “rapor” terimine aldanmamak gerekir. Kızıl Peter’in hikâyesine daha yakından baktığınızda muhalif yönü keşfedersiniz. Kızıl Peter (belki de akademiyi, insanları hoşnut etmek için) her şeyden önce tokalaşmayı öğrendiğini söyler: “tokalaşma açıklık gösterir”, gerçekten de ne kadar insancıl bir davranıştır. Ancak Kızıl Peter’in ilk öğrendiği şey, tokalaşmak falan değil, tükürmek olmuştur – ardından da pipo ve alkol içmeyi öğrenmiştir! Bunlar, insanların kendilerine özgü olduğunu düşündükleri yetilerdi ve bir maymunun aralarına katılması için bu yetilere sahip olması kâfiydi:

Neme lazım, öğretmenim her hürmeti hak eden biriydi: Bana kızmadı; gerçi bazen yanan piposunu kürküme dayadığı oldu, ta bir yerlerim, ulaşamayacağım bir yerim, içten içe yanmaya başlayana kadar, ama sonra kendisi o kocaman, iyi eliyle söndürdü yanığı; bana küsmeydi (...).

Bilginin ateşi, aşağılık bir “öğretmen”in savunmasız olanın üzerine düşen gölgesi olarak karşımıza çıkıyor. Kızıl Peter burada her ne kadar maruz kaldığı işkencelerden bahsetse de diğer taraftan işkencecisinin tutumunu da affediyor: Onlar karşısında şizofrenik bir kurban duruşu sergiliyor. Ayrıca Kızıl Peter’in “insan” olabilmek adına çektiği işkencelerin ne kadarını unutmak zorunda kaldığı da bir muamma olarak kalıyor. Ve pek tabii ne kadarını düşman cephesindeki iktidara karşı duran hayvani içgüdülerine dayanarak, insanlardan bilinçli olarak sakladığını da bilemiyoruz.

Kızıl Peter gemide gözlerini nasıl açtığından, canını acıtan daracık kafesten –ki zaten oturmasına, yatmasına, ayakta durmasına bile izin vermeyecek kadar dar olduğu için o da bir tür işkencedir– bahseder. Ancak bunu yaparken en ufak bir duygusallık göstermez. Hatta, yabani hayvanların bu şekilde taşınmasının “insan bakımından” son derece avantajlı olduğunun yadsınamayacağını ifade etmekten kaçınmaz. Ancak görünen o ki bu fikre sadece görünüşte katılmaktadır, çünkü bu ifadeyi “insan bakımından” biçiminde belirginleştirip bir ayırım gözettiği düşünülecek olursa, “kendi açısından” baktığında bu taşıma ne o gün, ne de bugün kabul edilebilirdir. Çıkış yolu bulamadığı zamanlarda içinde bulunduğu durumu anlatmak için şu soruyu sorar:

Niçin mi? İstersen ayak parmaklarının etini aşındır, nedenini bulamayacaksın. Parmaklık demirine yaslan, bastır, sırtın ikiye bölünsün, nedenini bulamayacaksın.

Kızıl Peter sözcüğün tam anlamıyla “ayak diremek” ve neredeyse, sadece fiziksel anlamda

değil psikolojik olarak da “ikiye bölünmek” zorundadır.

Kızıl Peter kaçmaya kalkışsaydı bunu hayatıyla ödeyecekti. Ancak, içinde bulunduğu durumu göz önüne aldığına, seçimini özgürlükten yana kullanmamıştır ve kesin ölümü aratmayan bu kararı konusunda şimdi (ya da çok daha öncesinde) çelişkiye düşmüştür. “Hayır, özgürlük istemiyordum. Sadece bir çıkış yolu (...).” Evet, özgürlük istemiyordum. Sadece bir çıkış yolu. Çünkü sayın akademi üyeleri, özgürlük diye bir şey yoktur. Ne var ki “çıkış yolu” bulmak adına yapılan seçim de geride iz bırakır.

Bu izler Kızıl Peter’in bedeninde yara izi olarak belirmiştir. “Bir Taşra Hekimi” ve “Dönüşüm”den de aşına olduğumuz gibi bu yara kahramanın kalça kısmındadır ve yürürken topallamasına neden olmaktadır (ve –bu öyküde de bahsedildiği gibi– aksayanların en ünlüsü olan Oidipus’u hatırlatmaktadır). İkinci yarayı ise yanağına (birine tokat yiyince hemen diğerini çevirir ya insan) alır ve bu yara nedeniyle, kendisine o nefret ettiği “Kızıl Peter” ismi layık görülür.

Kızıl Peter bu arada bedeninde bu yaraların açılmasına neden olan avcı ile dost olur, hatta bir iki şişe şarabı birlikte devirecek kadar ilerler dostlukları – dejenere bir Hıristiyan barış kutlaması mıdır bu? Ne var ki Kızıl Peter, yarasını, bedenine isabet eden kurşunun neden olduğu ve öyküde “muhteşem” diye nitelenen o yarayı göstermek üzere pantolonunu indirerek kendisine yapılan işkencenin boyutlarını net bir biçimde ortaya koymuş olur. Böylece gerçek, tüm çıplaklığıyla gün yüzüne çıkar.

Ayrıca bir de yarı çıplak bir dişi şempanze vardır. Kızıl Peter onun yaşamını “şempanzelere göre” konforlu bir biçimde geçirmesini sağlamaktadır ve bu da onun en azından cinsellik söz konusu olduğunda Afrika’daki cennet yaşamından bir şeyler kaldığına işaret eder, ancak bunu gizlemek zorundadır: kızla sadece akşamları buluşur. Bu durum aynı zamanda Kızıl Peter’in iktidarı taklit etme konusunda ne kadar ileri gittiğini de gösterir. Yarı çıplak olan dişi şempanzeye adeta bir hapis hayatı yaşatır, oysa kendisi böyle bir hayatı asla kabul etmemiştir. Aslında bu tutarsızlığın farkındadır, dişi şempanzenin bakışlarında “terbiye altındaki, akli karışmış hayvanın çılgınlığı” okunmaktadır ve Kızıl Peter buna katlanamamaktadır.

Çoğu kişi bu öyküyü, çocuğun sosyalleşme süreciyle hesaplaşması biçiminde yorumlar, Kafka’nın bu konuyla yakından ilgilendiğine dair ipuçları da bulunmaktadır:

Her insan kendine özgüdür ve kendine özgülüğünden ötürü yaşamdan bir rol oynamak gücüyle donatılmıştır; yeter ki, kendine özgülüğünden tat alsın. Benim kendi deneyimlerime göre gerek okulda, gerek evde kendine özgürlük silinip atılmaya uğraşılıyordu. Bu yoldan eğitimde kolaylık sağlanıyor, beri yandan yaşam denilen şey ben çocuk için kolaylaştırılıyordu. Ancak zorlamalardan doğan acıyı daha önce tadıyordum ister istemez.

Öykü, Max Brod tarafından Doğu Avrupa’da yaşayan Yahudilerin “Avrupa kültürüne” kabul edilmek için gösterdikleri “asimilasyon çabasıyla” hesaplaşmaları biçiminde de değerlendirilmiştir. Bunun dışında öykünün Darwinizme, ya da Batı toplumunda hastalık derecesine varan uygarlık bağımlılığına eleştiri getirdiğini savunanların sayısı da az değildir. Öykü tüm bu yorumlara zemin hazırlamaktadır, ancak bunu yaparken Kızıl Peter’in bir Avrupalı’ya ve sanatçıya dönüşmesinin, ne oranda pozitif, ne oranda negatif değerlendirildiğine de değinmek gerekir.

Ne olursa olsun görülüyor ki bu hayvan hikâyesiyle Kafka'nın "hayvanlar ve insanlar âlemi"ni daha yakından tanıma arzusu gerçekleşmiştir.

Eğer nihai amacımın ne olduğunu yakından incelersem, iyi olmaya çabalamadığım ve Yüksek Yargının taleplerini yerine getirmeye çalışmadığım, tam aksine hareket ettiğim ortaya çıkacaktır; tüm insan ve hayvan topluluğunu anlamaya, temel tercihlerini, arzularını, ahlaki değerlerini ortaya çıkartarak bunları basit kurallara indirgemeye ve davranışına, olabildiğince çabuk sürede, bu kurallara göre bir şekil vermeye ve böylece dünyanın gözünde kabul görmeye çalışıyorum; ve aslında bu tutarsızlık öyle bir kabul ki, sonunda, beni tutan evrensel aşka yabancılaşmadan açıkça içimdeki günahları ortaya çıkartabileyim – ateşte yakılmayacak olan tek günahkâr. Toparlarsak, tek ilgi alanım, aldatmak istediğim insan mahkemesi, üstelik, bunu gerçek bir aldatmaca sergilemeden başarmak istiyorum.

[34.](#) Alfred Edmund Brehm'in (1829-1884) kitabı: *Tierleben* (Hayvanların Yaşamı). (ed.n.)

Hem iddia, hem karşı iddia. “Babaya Mektup”

Çok sevgili Baba,

Geçenlerde bir kez, senden korktuğumu öne sürmemin nedenini sormuştun. Genellikle olduğu gibi, verecek hiçbir cevap bulamadım, kısmen tam da sana karşı duyduğum bu korku yüzünden, kısmen de bu korkuyu gerekçelendirmek üzere, konuşurken toparlayabileceğimden çok daha fazla ayrıntı gerektiği için.

Dünya edebiyatının en ünlü mektuplarından biri, Kafka'nın “Babaya Mektup”u işte bu sözlerle başlar. Kafka için mahkeme günüdür bu. Salonda bulunan kişiler: Davalı olarak, suçsuz baba Hermann Kafka, davacı kimliğiyle hem suçlu hem de suçsuz olan Franz Kafka, din değiştiren iblis olarak (her zaman iyiyi isterken kötüyü yaratan gücün bir parçası) anne Julie Kafka, Kafka'nın hâlâ hayatta olan kardeşleri Valli, Elli ve en çok sevdiği kız kardeşi Ottla da diğer davacılar olarak mahkeme salonunda bulunmaktadır. Onlara daha sonra, ölen erkek kardeşleri, iki dayısı, hayat kadınları ve Kafka'nın “deli” arkadaşları da eşlik eder. Araştırmacılar 1919 yılında kaleme alınan bu mektup üzerinde kuşaklar boyu kafa yormuşlardır. Bu son derece doğaldır. Günlüğü dahil hiçbir yerde Kafka'nın aile yaşamına dair daha fazla bilgiye ulaşılamaz.

1919 Kasımı. Julie Wohryzek ile evlenme planları bir kez daha suya düşünce, Kafka Max'la birlikte Schlesen'e gider. Bundan kısa bir süre önce bir kafede Milena Jesenká'yla tanışmıştır. O günlerde hastalığı yeniden alevlenmiştir ve Franz artık kendi vedası hakkında eskisinden çok daha sık düşünmeye başlamıştır.

O acı hükmünü kâğıda dökerken Kafka'nın elleri titremektedir:

Yazdıklarım seninle ilgiliydi, orada senin göğsünde yakınamadıklarımın yakınıyordum yalnızca. Kasıtlı olarak uzatılmış bir vedaydı sana, yalnız senin tarafından dayatılmış olsa da, benim belirlediğim yönde geliyordu.

Bu mektup Kafka'nın “İddianame”si olacaktı, babasının beraat kararını yazacaktı. Kafka'nın arkadaşları arasında cömertçe dağıttığı mektup hiçbir zaman babasının eline ulaşmaz. Kafka'nın annesi, iddianamenin neden olacağı büyük gerginliği önlemek için – tamamen senaryo icabı– buna engel olur. Hermann Kafka'nın katı bakış açısı hiç değişmemiştir ona göre, oğlu kendisine karşı (parantez içinde: sadece) korku beslediğini “iddia etmekteydi” ve eğer konuşmalar sırasında her zaman sessiz kalmayı tercih eden oğlunun yazdıklarını okumasaydık, babasının düşüncelerine şüphesiz hak verirdik.

Sakin bir ilişkinin imkânsızlığı, aslında son derecede doğal bir sonuca daha yol açtı: Konuşmayı unuttum.

Ne mutlu bize ki, nasıl olup da aralarında böyle bir “yabancılaşma” yaşandığını babasına açıklamak için çaba gösteren oğlana kulak verebiliyoruz. Kafka bunu yaparken ne kendini ne de babasını gözetir, burada söz konusu olan tüm bir yaşamdır. Söz konusu olan mahvolmuş bir çocukluktur:

Senin yaradılışın nasılsa, bir çocuğa da ancak öyle davranabilirsin, güçle, gürültüyle ve ani öfkelerinle ve bu durumda tüm bunlar sana özellikle uygun görünüyordu üstelik, çünkü beni güçlü, cesur bir delikanlı olarak yetiştirmek istiyordun.

Çocuk Franz'ın bu eğitimden kurtulması, Kafka'nın "hayvanca" diye nitelendiği katatonik bir izolasyon sayesinde olur:

Bizdeki Yahudi liseliler biraz tuhaftırlar, en akla gelmeyecek türden olanları bile bulunur aralarında, ama benim gibi kendine yeterli, ancak soğukluğu bakımından benzersiz bir çocuğun donuk, neredeyse hiç gizlenmemiş, yıkılmaz, çocukça çaresiz, gülünçlüğü sınırına dayanan, kendinden hayvanca bir hoşnutluk duyan kayıtsızlığına bir daha başka hiçbir yerde rastlamadım; ne ki, bu kayıtsızlık burada da korku ve suçluluk bilinci yüzünden yaşanacak sinirsel yıkıma karşı biricik sığınaktı.

Burada sözü edilen alay ve ironi içeren bir eğitimidir:

Herhangi bir şeyden mutluluk duymak, onunla dolu olmak, eve gelmek ve bunu dile getirmek yeterliydi, cevabın ironik bir iç geçirme, bir baş sallama, masayı parmaklarıyla tıklatma olurdu.

Babanın çok daha etkili yöntemleri vardır:

Senin eğitimindeki açısı ölçüde etkili, en azından bana karşı asla sonuçsuz kalmayan hitabet araçların, hakaret, gözdağı, istihza, kötücül bir gülüş ve –tuhaf bir biçimde– kendi haline yerinmeydi.

Zührevi hastalıklara karşı meydan okumasına karşın, onlardan korunma konusundaki nasihatler karşısında yine de çelişkiye düştüğünü öğreniyoruz. Bir de Kafka'nın sözde tembel biri olduğunu:

Sapasağlam olduğum halde, senin tüm hastalıkların da dahil, hayatın boyunca yatarak geçirdiğinden daha fazla zamanı kanepede tembellik ederek geçirdiğim yıllar oldu.

Baba oğul arasında birleştirici bir unsur olacağını düşündüğümüz Yahudi kimliği bile bir tartışma konusuna dönüşür. Babası ona "kökleri gettoya dayanan Yahudiliği" öğretmiştir. Franz'ın yaşı ilerleyip Yahudilikle kendi başına ilgilenmeye başlayınca, babası bunu hiç hoş karşılamaz:

Arada ben olduğum için Yahudilik senin gözünde itici bir özellik kazandı, Yahudi metinleri okunabilir olmaktan çıktı, seni "tıksındırdı". Bu, yalnızca bana çocukluğumda gösterdiğin Yahudiliğin biricik doğru olduğu ve bunun dışında hiçbir şey olmadığı konusunda direttiğin anlamına gelebilirdi.

Kafka mektubunda, tüm arkadaşları gibi ilgi duyduğu her şeyin babası tarafından hakir görüldüğünden, babasının bu ilgisizliğinin, alaylı tavırlarının ve can yakan ironisinin kendisini nasıl etkilediğinden bahseder. Ayrıca bunlara ek olarak, maddi açıdan hiçbir sıkıntıları olmamasına rağmen, meslek seçiminde kendisine özgürlük tanınmadığını ve bunun sonucunda "kayıtsızca" hukuk okuduğunu da açıkça ifade eder:

Yani benim için sahici bir meslek seçme özgürlüğü yoktu, biliyordum: Asıl meselenin karşısında her şey, lisedeki dersler kadar önemsiz olacaktı benim için; yani söz konusu olan, kibrimi fazla zedeletmeden bu kayıtsızlığımı sürdürmeme en fazla izin verecek işi seçmekti. Tabii ki hukuk olacaktı bu. On dört günlük kimya, altı aylık Alman dili öğrenimi gibi, kibirden, umuttan kaynaklanan, küçük, karşıt girişimler yalnızca temeldeki bu inancı pekiştirmeye yaradı.

Kafka'nın geceleri yazı yazması babasının gözüne batmaktadır, çünkü bu, Franz'ın, babasının onun için yaptığı gelecek planlarına dahil olmayan bir alanda bağımsız olduğuna

işaret etmekteydi:

Burada gerçekten de bağımsız bir tavırla senden bir parça uzaklaşabilmişim; bu, arka bölümü bir ayağın altında ezildiğinde, ön tarafımı kopararak kenara sürünen bir solucanı andırırsa da biraz.

Her yönden babasından farklı olan ya da farklı olmak için var gücüyle çabalayan Kafka, kıl payı kurtulduğu felaketi hatırlar:

Her halükârda biz öylesine farklı ve bu farklılığımızla birbirimiz için öylesine tehlikeliydik ki, benim, yani yavaş yavaş gelişmekte olan çocuğun, seninle, gelişimini tamamlamış erkekle nasıl bir ilişki içinde olacağı önceden hesaplanabilseydi eğer, beni, geriye benden hiçbir şey bırakmayacak şekilde ezip geçeceğin düşünülebilirdi.

Babası ile kendisini bedensel açıdan karşılaştırırken, bu anlamda aralarında en küçük bir ortaklık bulunmadığının altını itinayla çizer, çünkü babası “dayanıklılığı(y)la, sağlığı(y)la, iştahı(y)la, güçlü sesi(y)le, konuşma yeteneği(y)le, kendinden hoşnutluğu(y)la, dünyaya tepeden bakışı(y)la, azmi(y)le, kararlılığı(y)la, insan sarraflığı(y)la, bir bakıma cömertliği(y)le” öne çıkar, ayrıca “tüm bu üstünlüklerinin bir parçası olan ve coşku(su)nun bazen de anlık öfke(si)nin sürüklediği hata ve zaafı”ı da vardı. Oysa babasına oranla oğlunun hali yürekler acısıydı:

Ben, sıksa, güçsüz, ince; sen güçlü, iri, geniş. Kendimi acınılası bir halde görürdüm, üstelik yalnızca senin önünde değil, tüm dünyanın önünde, çünkü sen benim için her şeyin ölçütüydün.

İşte “her şeyin ölçütü olma” meselesinden dolayı baba, Tanrı’nınkine benzer bir mertebede görülür. Franz babasının sözlerini kanun kabul ettiğinden, onun ağzından çıkan her şeyin mantıklı olmasını beklemektedir, ancak bu doğal olarak mümkün değildir. Bu nedenle Franz’ın gözünde babası kısa zamanda bir tirana dönüşür:

Koltuğundan dünyayı yönetirdin. (...) Diğer taraftan senin özgüvenin öylesine güçlüydü ki, tutarlı olmak zorunda bile değildin ve buna rağmen hep haklı çıkıyordun. (...) Benim gözümde, haklılıkları düşüncelerine değil, kişiliklerine dayanan tüm zorbarların sahip olduğu bir gizemlilik kazandı. En azından bana öyle gelirdi.

Mektupta aile bağları örneklerle incelenir, sadece annesinin Yahudi kökenli burjuva ailesinin değil, babasının proleter ailesinin de şeceresi çıkartılır. Kafka bu mektup dışında aile bağları konusunda sadece günlüğünde ayrıntılı bilgi vermiştir:

Adımın anlamı İbranicede “karatavuk”tur. Tıpkı annemin anne tarafından büyükbabası gibi. Öldüğünde daha altı yaşında olmasına karşın, büyükbabası uzun ak sakallarıyla, dindar ve bilge bir kişi olarak kalmış annemin aklında. Ölünün ayak parmaklarını tutup, ona karşı işlemiş olduğu, olası kabahatleri bağışlaması için dua etmek zorunda kaldığını anımsıyor annem. Büyükbabanın duvarları dolduran, yağınla kitabını da anımsıyor. Her Tanrının günü, kışın bile, nehirden yıkanmış; kışa buzun üzerinde bir delik açıp, öyle girmiş suya. Annemin annesi genç yaşta tifodan ölmüş. Bu ölümden sonra büyükanne kendi içine kapanmış. Yemeği geri çeviriyor, kimseyle konuşmuyormuş. Kızının ölümünden bir yıl sonra, bir gün gezmeye çıkmış, bir daha da geri dönmemiş; cesedini Elbe Nehri’nden çıkarmışlar. Annemin büyükbabasının babasına gelince, o büyükbabadan da bilge birisiymiş; Hıristiyanlarca da, Yahudilerce de aynı derecede sevilir, sayılmış. Büyük bir yangın sırasında sofuluğu yüzünden bir mucize olmuş, evinin çevresindeki evler yanıp kül olurken, yalnızlar onun evine sığmamış, en ufak bir zarar bile vermemiş. Dört oğlu varmış. Oğullarından biri Hıristiyanlığı seçip hekim olmuş. Annemin büyükbabası dışında hepsi çok geçmeden ölmüşler. Büyükbabanın da, annemin deli dayı Nathan diye tanıdığı, bir oğlu olmuş, bir de kızı, yani annemin annesi.

Burada Kafka'nın ailesinin öyküsünü anlatırken hangi detaylar üzerinde durduğunu görmek gerçekten ilginç. Kısaca not edecek olursak: aileden gelen fiziksel sağlık ve hastalıklar, (Kafka'nın sık sık spor yapmasının ve daha sonraları da bir bahçıvanın yanında çalışmasının bir nedeni de budur) büyükannenin kendini nehrin kollarına bırakması, kederden sessiz kalışı, genç yaşta ölümler, dindarlık, iyileştirme yetisi, delilik, mucize, Hıristiyanlık ve Yahudilik. Bu açıdan bakıldığında Kafka'nın 1919 yılında günlüğüne yazdığı bu satırlar bir öykü gibi gelmiyor mu kulağa? Bu ailede tuhaf diye nitelenebilecek naif mizaçlı müzmin bekârların sayısı hiç de az değildir, bunlardan biri de "Madridli Dayı" diye bildiği hiç evlenmemiş akrabasıdır ve sonunda İspanya tren işletmelerinde genel müdürlüğe kadar yükselir. Başka bir ağabey de yurtdışına göç eder, Kongo'da birçok kervana sahip bir sömürge şirketi kurar. Kafka'nın yüreğinde ayrı bir yeri olan Sigfried Dayı da ailenin müzmin bekârlarındandır ve taşra hekimliği yapmaktadır. Bir diğer dayısı din değiştirerek Katolik olur ve "farklılaşır". Kafka'nın değinmediği tek şey, annesinin kumaş tüccarlığıyla uğraşan zengin bir aileden geldiğidir.

"Babaya Mektup"ta annesinin ona bıraktığı mirastan kısaca şöyle bahseder: "hassasiyet, adalet duygusu, huzursuzluk". Bunlar Kafka'nın en kötü özellikleri sayılmaz. Baba tarafından kalanlara gelince, bunları, "yaşam, ticaret ve zapt etme arzusu" biçiminde sıralar. Ancak Kafka'nın bu mirastan çok büyük bir pay aldığı söylenemez. Hermann Kafka'nın babası Jakob Kafka, fakir bir aileden gelir ve kasaptır. Kafka, vejeteryen olduğu dönemde dedesinin ömür boyu kestiği kadar çok et yemek zorunda olmadığını dile getirmiştir. Kafka "Babaya Mektup"ta kız kardeşlerinden de bahseder. Mektubunda, aralarında doğru zamanda aileden ayrılmayı başaran tek kişi olma özelliğini taşıyan en büyük kız Elli'den, babasına en çok benzeyen ortanca kızıdan, babasına karşı açık, agresif bir düşmanlık besleyen ve kendi hayatını yaşayan en küçüğünden söz eder. Aileden ayrılmalarının gecikmesinden ya da bir türlü aileden kopamayışlarından annesini sorumlu tutar:

Annemin bana karşı davranışlarındaki iyiliğin sınırsız olduğu doğru, ama tüm bunlar benim açımdan seninle ilişkiydi, yani iyi bir ilişki içinde değildi. Annem bilincine varmadan avdaki sürücülerin rolünü üstlenmişti.

Franz'ın artık vazgeçtiği evlilik planları bu mektupta büyük yer kaplar. Mektubun son çeyreğini tamamıyla bu konudaki yakınmalara ayırmıştır. Babası Kafka'nın Julie Wohryzek ile evlenmeye düşünüp taşınmadan karar verdiğini öne sürmüştür:

Bana yaklaşık olarak şöyle demiştin: "Praglı Yahudi kızların iyi anladığı üzere, özellikle seçilmiş bir bluz giymişti herhalde, sen de bunun üzerine onunla evlenmeye karar verdin tabii. (...)"

Oysa Kafka için bambaşka bir engel söz konusudur:

Ama aileyi yaşatmak, dahası yönetmek için, sende gördüğüm her şeyin mutlaka gerekli olduğu konusunda, artık kemikleşmiş kanım, evliliğin önündeki en büyük engel, üstelik iyi ve kötü her şeyin sende organik bir biçimde birleştiği gibi, bir arada olması gerekli, yani güç ve başkalarını aşağılama, sağlık ve bir tür ölçsüzlük, konuşma yeteneği ve ulaşılmazlık, kendine güven ve başka herkesten duyulan hoşnutsuzluk, dünyaya tepeden bakmak ve zorbalık, insan sarraflığı ve insanların çoğundan kuşku, bunlardan başka çalışkanlık, azim, keskin görüşlülük, korkusuzluk gibi hiçbir olumsuz yanı olmayan ayrıcalıklar.

Bu “kemikleşmiş kanı” Kafka’nın “iliğini kemiğini kurutur”; babasında gördüğü her şeyin “mutlaka gerekli” olduğu kanısı, onun önlenemeyen felaketi olur:

Bu yüzden dünya benim için üç bölüme ayrıldı; benim, yani kölenin, yalnızca benim için icat edilmiş ve üstelik bilmediğim bir nedenle asla tümüyle yerine getiremediğim yasaların boyunduruğu altında yaşadığı bir bölüm, sonra senin yöneterek, emirler yağdırarak ve bunlara uyulmadığında öfkelenerek yaşadığın ve benimkinden alabildiğine uzak bir ikinci dünya ve nihayet tüm diğer insanların, emirler ve itaatten bağımsız mutlu yaşadıkları üçüncü bir dünya.

Baba baştan beri ailenin odağında yer almaktadır, Kafka çok sevdiği kız kardeşi Ottilia’yla olan ilişkisi hakkında babasına şunları söyler:

Kuşkusuz, konuşmalarımızın ana konularından birisin, tıpkı eskiden beri düşüncelerimizin de ana konularından biri olduğun gibi, ama gerçekten de sana karşı bir şeyler planlamak için bir araya gelmiyoruz, tersine tüm gayretimizle, şakayla, ciddiyetle, sevgiyle, inatla, öfkeyle, isteksizlikle, teslimiyetle, suçluluk bilinciyle, kafamız ve kalbimizin tüm güçleriyle, seninle bizim aramızda süregiden bu korkunç süreci tüm ayrıntılarıyla, her açıdan, her vesileyle, uzaktan ve yakından birlikte değerlendirmek için buluşuyoruz; daima yargıcı olduğumuzu iddia ettiğin halde, hiç değilse büyük ölçüde (bu noktada, tabii ki içine düşebileceğim tüm yanılgılara açık bir kapı bırakıyorum), senin de tıpkı bizim kadar zayıf ve körleşmiş bir tarafı olduğun bu süreci değerlendirmek için.

Burada bahsedilen “korkunç süreç”³⁵ bir daha açılmamak üzere kapanmalıdır ve baba da artık yargıç konumunda olmadığını anlamalıdır. Mektupta bu çelişki bünyesinde gelişen “masum yabancılaşma”dan da bahsedilir. Kafka bu konuda kendisini yermekten de çekinmez. Bir kasabın oğlu olarak dünyaya gelen ve yaşamı boyunca ekmeğini çalışıp çabalayarak kazanan babasına karşı nankörlük ettiğini ve bir türlü silik bir çocuk olmaktan kurtulamadığını itiraf eder. Bir kez olsun babasıyla “açık açık” konuşmamış, onunla asla sinagoga gitmemiştir, bir kuruş bile kâr etmeyen asbest fabrikasının tüm yükünü babasının sırtına bırakmış, vaktini aptal fikirler ve arkadaşlara vakfetmiş, ailesine gereken değeri vermediği gibi diğer kardeşlerini de babalarına karşı doldurmuştur. Kısacası, söz konusu ne olursa olsun ister aile, ister din olsun, ister iş, “soğukluk, yabancılık, vefasızlık” hayatının her alanında kendini göstermiştir. Ve gerçekten de kimse ailesine karşı Kafka kadar soğuk (ve aynı zamanda onun kadar da bağımlı) olamaz. 14 Aralık 1911 tarihinde günlüğüne şunları yazar:

Babam fabrikayla ilgilenmediğimi ileri sürerek öğleyin bana çıktı. Ben de kazanç amacıyla fabrikanın sermayesine katkıda bulunduğumu, ama büroda çalıştığım süre fabrikadaki işlerle ilgilenemeyeceğimi açıkladım. Babam da bağıp çağırmasını sürdürdü; bense pencerenin önüne dikildim ve sesimi çıkarmadım. Ne var ki, akşamleyin öğlenki konuşmayla ilgili olarak, şu sıra içinde bulunduğum durumdan memnunluk duymamam için bir neden olmadığını, ancak bütün zamanımı da edebiyata ayırmaktan kaçınmam gerektiğini düşünürken suçüstü yakaladım kendimi. Daha bir dikkatle gözden geçirir geçirmez, söz konusu düşünce yadırgatıcılığını yitirdi, bana alışık olduğum bir şey gibi göründü. Bütün vaktimi edebiyat uğrunda değerlendirme yeteneğinden yoksun bulunduğum sonucuna vardım. Böyle bir kanı, o an içinde yaşadığım durumdan kaynaklanıyordu ancak, kanının kendisinin de söz konusu durumdan daha güçlü sayılacağı kuşkusuzdu.

Kafka mektubunun sonunda mahkemedeki son sözünü söyler, aslına bakılacak olursa bu sözler pekâlâ babasının da iddiaları olabilecek niteliktedir, çünkü Kafka’nın kendisine yöneltmediği suçlama neredeyse yok gibidir:

“Senin başkalarına karşı beslediğin kuşku bile, benim kendime yönelik kuşkımdan daha büyük değil, beni sen böyle eğittin.” Senden korkmamın gerekçelerini tarttığında, şöyle karşılık verebilirdin: “Seninle ilişkiyi, yalnızca senin hatalarımla

açıklayarak işin kolayına kaçtığını iddia ediyorsun, ama ben, senin görünüşteki çabalarına karşın, işin zor tarafıyla yüzleşmediğine, tersine kolayına kaçtığına inanıyorum en azından. Önce sen de her tür suçu ve sorumluluğu üzerinden atıyorsun, yani bu noktada ikimizin tavrı da aynı. Ama ben ardından, düşündüğüm gibi açıkça bütün suçu sana yüklerken, sen aynı zamanda “aşırı zeki” ve “aşırı şefkatli” de olmak ve beni her türlü suçtan beraat ettirmek istiyorsun. (...) Şimdi yalnızca bu samimiyetsizlikle bile yeterince şey elde edebilirsin, çünkü üç şeyi kanıtladın; birincisi, kendinin suçsuz olduğunu, ikincisi, benim suçlu olduğumu, ve üçüncüsü, büyüklüğün sayesinde yalnızca beni affetmeye değil, üstelik bir de –daha fazlasını ve daha azını– benim de, tabii ki hakikatin aksine, suçsuzluğumu kanıtlamaya ve kendini buna inandırmaya hazır olduğunu. Şimdi bu kadarı bile senin için yeterli olabilirdi, ama daha yetmiyor. Zira tamamıyla benden geçinmeyi kafana koymuşsun. (...) Yaşama becerisinden yoksunsun; ama hayata rahatça, kaygısızca ve kendini suçlamadan yerleşebilmek için, tüm yaşama becerini elinden aldığını ve kendi cebime koyduğunu kanıtlıyorsun. (...) Ama burada ve tüm diğer konularda temel olarak, bütün suçlamalarımın haklı olduğum dışında hiçbir şey kanıtlamadın bana, bunlar arasında özellikle haklı bir suçlamamın henüz eksik kalması dışında, yani samimiyetsizlik, sevgi sömürüsü, asalaklık suçlamasının.”

Kafka, kendi kendine yönelttiği (ve babasınca asla bu biçimde dile getirilmeyen) suçlamalara karşılık olarak şunları söyler:

Senin bu alışılmış açıklamalarında doğru bulduğum tek nokta, birbirimize yabancılaşmamız konusunda senin tümüyle suçsuz olduğuna benim de inanıyor olmam. Ama tıpkı senin gibi, ben de tümüyle suçsuzum. Senin bunu kabullenmeni sağlayabilseydim eğer, o zaman – diyelim yeni bir hayat mümkün olmazdı belki, bunun için ikimiz de fazla yaşlıyız, ama bir tür barış olabilirdi, senin bitmek bilmeyen suçlamaların sona ermezdi, ancak bir yumuşama olabilirdi.

Bu satırların kudreti, Kafka'nın burada artık ölümü düşünmeye başladığını göstermelerinden kaynaklanır.

Hiçliğe bu denli yakın olan Kafka, mektubunun bazı bölümlerinde inanılmaz güzellikte şeylerden bahseder, bunlar aynı zamanda baba figürüne yönelik olarak yazılmış en etkileyici ifadelere örnek oluşturmaktadır:

Ancak ne mutlu ki, bunun istisnaları da vardı, çoğunlukla sessizce acı çektiğin ve içindeki sevgi ve iyiliğin kendi güçleriyle karşılama çıkan her şeyin üstesinden gelip etkilerini dolaysızca gösterdikleri zamanlarda. Ama böylesi durumlar seyrek, ancak olağanüstüydü. Sözelimi eskiden sıcak yaz öğlenlerinde, yemekten sonra seni dükkânda, bir dirseğin tezgâha dayalı yorgunlukla biraz kestirirken gördüğümde ya da pazarları koşturmaktan bitkin bir halde yanıma yazlığa geldiğinde ya da annemin ağır bir hastalığında kitaplığa tutunmuş, sarsılarak ağlarken ya da benim son hastalığım sırasında sessizce bana, Ottla'nın adasına geldiğinde, eşikte durup yatakta beni görmek için boynunu uzattığında ve beni rahatsız etmemek için elinle selamladığında. Böyle zamanlarda uzanır ve mutluluktan ağlardım ve şimdi bunları yazarken yine ağlıyorum.

Babasının eline ulaşmasa da mektup boşu boşuna yazılmış değildir. Bu mektubu yazmak Kafka'nın üzerinde gerçekten de iyileştirici bir etki yaratır. Kafka bu etkiyi şöyle açıklar:

Kasıtlı olarak uzatılmış bir vedaydı sana, yalnız senin tarafından dayatılmış olsa da benim belirlediğim yönde geliyordu.

Bu sözler mektubun yazılış sürecinin tümünü kapsayacak biçimde genişletilebilir. Buna dayanarak Kafka Milena'ya mektuptan şu şekilde bahseder:

Eskiden ne durumda olduğumu öğrenmek istersen, altı ay kadar önce babama yazdığım, ama veremediğim uzun mektubu sana Prag'dan yollarım.

Mektubun içeriği artık önemini yitirmiştir. Franz kendini başarı ile savunmuş, üstelik korkusunu da yenmiştir. Babası bedensel açıdan ne kadar heybetli olursa olsun, oğlunun

mektubu ondan çok daha büyüktü, bu da Franz'ı babasının karşısında bir dev yapardı.

Franz, “Babaya Mektup”u gönderdiğinde, Milena’ya şöyle yazar:

Okurken bütün avukat hilelerini anlamaya çalış, bir avukat mektubudur o. Ve bu arada sakın kendi büyük “yine de” lafını unutma.

Büyük “yine de” sözünün ne olduğunu Kafka da çok iyi biliyordu. Bu ondaki yazma tutkusuydu. Bu tutku onun, daha iyi, kendisine daha uygun bir varoluşa dair en önemli dayanağı ve umuduydu. Kafka tasarladığı bu varoluş biçimini yaşamının son günlerinde yakalar. O güne dek önünde, kendini tanıma ve kabullenmeye adanacak uzun bir yol vardır. Ve bu uzun mektubun ardından günlüklerine ve arkadaşlarına postalamak üzere kaleme aldığı arkadaş mektuplarına geri döner. Ancak burada edebiyatın “yine de”si kendini gösterir. Ve Franz mektubu bitirdiğinde artık elleri titremiyordur.

[35.](#) Almanca *Prozeß* hem süreç hem de dava anlamlarına gelir. (ç.n.)

“Babaya Mektup” a dair küçük interaktif alıştırmalar

- 1.Ailenin reddedeceğini düşündüğün biriyle nişanlan. Hatta iyisi mi, öyle birini bul ki, ailenin birlikteliğini kabul etmesi imkânsız olsun.
- 2.Hukuk oku.
- 3.Önüne bembeyaz bir kâğıt al ve konsantre olarak, o güne dek sende derin yaralar açmış şeyleri düşün. Anne babanı bunlardan sorumlu tut, bununla da yetinme, nihayet gerçeği, sadece ve sadece gerçeği yazacağın için mutlu ol.
- 4.Ebeveynlerinle aradaki her türlü yabancılaşmanın suçlusunun onlar olduğunu kabul et. Bu sana bir sonraki eleştiriyi yapmak için zemin hazırlayacaktır.
- 5.Final ödevin şöyle: Ebeveynler, kendileri yetiştirdikleri halde çocuklardan nasıl bağımsız olmalarını bekleyebilirler?
- 6.Şayet babanı bebekliğinde seni emzirmediği için suçlamaya başladıysan – sakın hız kesme, bil ki hedefe çok yaklaştın.

Kafka'nın Günlükleri. 1910-1923 arasından yorumsuz bir otoportre

1910

Elimi kulak sayvanıma değdirince, bir yaprak gibi taze, pütür pütür, serin ve öz sulu bir nesneye dokunmuş gibi oldum. Bu satırları, hiç kuşkusuz vücudumun ve onunla birlikte geçireceğim bir geleceğin yol açtığı umutsuzluktan yazıyorum.

1910

Şimdilerde o kuyruklu yıldız üzerine çevrilen teleskoplar gibi, her gün en azından bir satırın kendi üzerime yöneltmesi gerekiyor.

16 Aralık 1910

Günlüğü artık bırakmayacağım. Sımsıkı tutunmam gerekiyor ona, çünkü tutunacağım başka bir şey yok.

Şu andaki gibi zaman zaman içimde beliren mutluluk duygusunun nedenini bir açıklayabilsem! Gerçekten kabarıp köptüren bir şey bu; hafif ve hoş bir ürpertiyle benliğimi baştan aşağı dolduruyor ve yokluğuna her an, hatta şimdi bile tam bir kesinlikle kendimi inandırabileceğim güçlerin içimde varlığına beni inandırmaya uğraşiyor.

20 Aralık 1910

Goethe'ye ilişkin dünkü sözlerimi (adeta anlatmak istedikleri duygu kadar gerçeğe uzak şeyler hepsi, çünkü gerçek duygu kız kardeşim tarafından kapı dışarı edildi) neyle bağışatabilirim? Hiçbir şeyle. Kaldı ki içinde bulunduğum durum pek fena sayılmaz. Kulaklarımda çınlayan sürekli bir yakarış: "Gel artık, ey görünmez mahkeme!"

12 Ocak 1911

Bugünlerde kendime ilişkin bir sürü şey var ki not edemedim. Biraz miskinliğimden (şu sıra gündüzleri bol bol ve deliksiz uyuyorum, uyurken ağırlığım artıyor), biraz da kendimle ilgili olarak ele geçirdiğim gerçekleri ele verme korkusundan. Bu korku haklı bir nedene dayanıyor; çünkü bir kendini tanıyış ancak tam bir doğrulukla, tüm ayrıntılar dikkate alınıp olabildiğince eksiksiz gerçekleştirilebildi mi kesinlikle not edilebilir.

19 Ocak 1911

Bir ara iki kardeşin birbiriyle savaşıacağı bir roman yazmaya heveslenmişim; kardeşlerden biri Amerika'ya gidiyor, ötekisi Avrupa'da bir cezaevinde kalıyordu. Ancak zaman zaman birkaç satır çiziktiriyordum, çünkü yazmak hemen yoruyordu beni.

Eylül 1911

Günlük tutmayan kimse, bir günlük karşısında yanlış bir tutum takınır. Böyle biri diyelim Goethe'nin günlüğünde, onun 11 Ocak 1797'de bütün günü evde "çeşitli uğraşlarla geçirdiğini" okudu; kendisine öyle gelir ki, sanki şimdiye kadar asla böylesine az iş yapmamıştır.

Kafka'dan Max Brod'a, 9 Temmuz 1912

Sevgili Max; işte günlüğüm burada. Senin de göreceğin gibi, sadece benim için geçerli olmadığından, günlükte bazı hilelere başvurdum. Elimden başka bir şey gelmiyor, en azından bu hilelerde en ufak bir kasıt gözetmedim, onlar daha ziyade içimin derinliklerinden geldi ve aslına bakarsan buradan saygıyla aşağıya bakmalıyım.

Kafka'dan Felice'ye, Prag, 14 Mart 1913

Sana mektuplarım yerine güncelerimden sayfalar yollasam nasıl olurdu sevgilim? Ne kadar az şey olursa olsun, ne kadar anlamsız olursa olsun, kayıtsızlığım ne kadar büyük olursa olsun, güncemi yazmalıyım. Ama sen okuyuncaya kadar, benim için bir günce olmayacak. Güncede senin için gerekli olan değişiklik ve çıkartmalar benim için de yararlı ve bilgilendirici olacak. Katılıyor musun?

Kafka'dan Felice'ye, Prag, 17 Mart 1913

Kaçınılmaz olarak dayanılmaz birçok şeyle dolu olacak, birçok olanaksız şeyle. Ve sevgilim, bu sayfaları bir mektup olarak

değil de, bir günce olarak okuyabileceğim misin? Bu garantiyi önceden almalyım.

2 Mayıs 1913

Günlük tutmam yine pek zorlu bir durum aldı. Benim şu dağınık kafam; F. ; bürodaki perişanlık; yazma konusunda bedensel olanaksızlığım ve yazmaya duyduğum gereksinim.

21 Temmuz 1913

Evlenmenin leh ve aleyhindeki nedenlerin listesi:

1. Hayata tek başına katlanmanın güçsüzlüğü; tek başına yaşama güçsüzlüğü değil, tam tersine, bir kimse ile birlikte yaşayabilmem hatta belki olanaksız; kendi yaşamımın üzerime çullanmasını, kendi şahsımın gereksinimlerine, yaş ve zamanın saldırısına, içimdeki yazma hevesinin beni belli belirsiz sıkıştırmasına, uykusuzluğa, yakın bir cinnetin sezgisine, işte bütün bunlara tek başıma katlanacak güçten yoksunum. Bakarsın, diye eklemem gerekiyor kuşkusuz, F. ile hayatımı birleştirmem varlığıma daha çok direnç sağlayabilir.

2. Her şey hemen düşüncelere salıyor beni! Mizah dergisinde okuduğum bir nükte, Flaubert ve Grillparzer'i anımsayıp, gece için hazırlanan yataklar üzerinde anne ve babamın geceliklerinin görünümü, Max'ın evliliği. Dün kız kardeşim dedi ki: "Evlenenlerin (bizim hısım akrabalar arasında) hepsi de nasıl mutlu oluyor, anlamıyorum." Kız kardeşimin bu sözü de düşündürdü beni. Yine içimdeki o korku depreşti.

3. Pek çok yalnız olmam gerekiyor. Elde ettiğim tüm başarılar sadece yalnızlığımın ürünüdür.

4. Edebiyatla ilişkisiz her şeyden nefret ediyorum. Onun bununla konuşmak, edebiyata ilişkin olsa da sıkıyor beni; onu bunu ziyaret etmek sıkıyor, akrabaların acı ve sevinçleri ruhumun derinliklerine kadar beni sıkıntıya boğuyor. Konuşmalar düşündüğüm her şeyin önemini, ciddiliğini ve gerçekliğini silip götürüyor.

5. Bağlanmaktan, karşı tarafa akıştan korku. Çünkü o zaman asla yalnız kalamayacağım demektir.

6. Kız kardeşlerimin önünde –özellikle böyleydi eskiden– çokluk öbür insanlar karşısındakinden bambaşka biri oluyorum: Korkusuz, dış etkilere açık, güçlü, şaşırtıcı, içimde ancak yazı yazarken duyduğum bir heyecan. Eşimin aracılığıyla herkesin önünde de böyle olabilsem! Ama o zaman bu, bir borç gibi yazma eyleminden düşülmeyecek mi? Eksik olsun! Eksik olsun!

7. Yalnız olsam belki bir gün bürodaki işimi gerçekten bırakabilirim. Evlenirsem bunu asla yapamam.

23 Temmuz 1913

Felix'le Rostock'taydım. Kadınların doğallığından soyutlanmış cinselliği. (...) Küçük kıızı düpedüz bir soğuklukla bu soğukluktan hiç mutsuzluk duymayarak kucağıma alışım.

14 Şubat 1914

Kendimi öldürürsem, isterse örneğin F.'nin davranışı bunun başlıca nedenini oluştursun, kimsenin bunda suçu yoktur. Bir ara yarı uykuda sahneyi gözümün önünde canlandırdım, işin nasıl sonlanacağını tahmin ederek cebimde veda mektubuyla F.'nin evine gittim, evlenme önerimin geri çevrilmesi üzerine mektubu masanın üzerine bırakarak balkona yöneldim; herkes seyirterek kollarıma sarıldı; kendimi kurtarıp balkon korkuluğuna yapıştım; ilkin bir elimi, sonra öbür elimi bırakıp aşağıya atladım. Ama mektuba, her ne kadar F. için balkondan atlıyorsam da, evlenme önerimin kabulünün de durumda pek değişiklik yapmayacağımı yazmıştım.

15 Şubat 1914

Tedirgin anne hanımı avutmak için Weltsch'lerde dedim ki: "Bu evlilik nedeniyle ben de kaybediyorum Felix'i. Evli bir dost, dost sayılmaz." F. bir şey demedi, bir şey de diyemezdi kuşkusuz, ama bir şey söylemek isteyen bir hali de yoktu."

"Defter, 2 Mayıs 1913'te kafamın içini "dağınık" duruma sokan Felice'yle başlıyor; "dağınık" yerine daha kötü bir sözcüğe başvurarak böyle bir başlangıçla onu da kapayabilirim."

Mart 1914

Ancak, kesinlikle bildiğimi sandığım bir şey var ki, o da Berlin'deki bağımsız ve özgür durumumdan yararlanarak (istediği kadar sefil bir durum olsun bu) şu anda gücümün el verdiği biricik mutluluk duygusuna kavuşmaya çalışacağım.

Ama biraz şımarıklık seninkisi.

Hayır, bütün gereksindiğim şey bir tek odayla vejetaryen yemeğidir, o kadar.

F. için Berlin'e gitmek istemiyor musun?

Hayır; yalnızca daha önce açıkladığım nedenlerden Berlin'i seçtim; kuşkusuz F.'den dolayı sevmiyorum Berlin'i, düşüncelerimin F.'nin çevresinde dönüp dolaşmasından seviyorum, buna karşı bir şey yapamam.

2 Ağustos 1914

Almanya Rusya'ya savaş ilan etti. – Öğleden sonra yüzme okulu.

6 Ağustos 1914

Graben'den geçen topçu birliği. Atılan çiçekler, yaşa ve nazdar³⁶ haykırırları. Kasılmalı, suskun, şaşırılmış, dikkatli, kara gözlü, kara bir yüz.

Kendime gelecekken durumumda perişanlık. Boş bir kabım sanki; henüz sağlam bir kap, ama şimdiden kırıklar, parçalar arasında ya da şimdiden kırılıp dökülmüş, ama henüz sağlam kaplar arasında. İçi yalan ve kıskançlık dolu. Yeteneksizlik, aptallık, kalın kafalılık dolu. Miskinlik, güçsüzlük ve çaresizlik dolu. Otuz bir yaşında. (...)

Edebiyat açısından bakınca yazgım çok basit. Düşü iç yaşamımı öyküleme isteği, öbür nesnelere tümünü ikinci plana itti, yaşamım korkunç bir biçimde köreldi ve körelmenin bir türlü sonu gelmiyor.

9 Ekim 1917

Köylü Lüftner'de. Büyük sofa. Bütündeki tiyatrosu hava. Kikirdeyip duran, elini masanın üzerine vuran, kolunu kaldırıp omuz silken ve Wallenstein'in emrindeki bir asker gibi bira bardağını havaya kaldıran asabi mizaçlı bir adam. Yanı başında, hizmetçisi ve on yıl önce kendisiyle evlendiği çok yaşlı karısı. Avcılığa pek düşkün Lüftner: çiftliği ihmal ediyor. ahırda devcileyin iki at; Homersi görüntüler, ahırın penceresinden şöylece vuran güneş ışığı.

27 Haziran 1919

Yeni günlük; gerçekte tek nedeni eski günlüğü okuyuşum.

11 Aralık 1919

Perşembe. Soğuk. J. ile Riegerpark'ta suskun dolaşma. Graben'de ayartı. Bütün bunlara katlanmak çok güç. Yeterince hazırlıklı değilim.

15 Ekim 1921

Tüm günlükler yaklaşık bir hafta önce M.'ye verildi. Kendimi biraz daha mı özgür hissediyorum, daha mı rahatım şimdi? Hayır! Günlük tutma yeteneği hâlâ var mı bende? Bundan böyle en azından başka türlü olacağı kesin, daha doğrusu söz konusu yetenek saklanıp gizleneceği bir köşe arayacak kendine, hiç var olmamanın yoluna bakacak (...). M. hakkında yazacak bir şeyler bulabilirdim kuşkusuz, ama bunu da kendi isteğimle yapmazdım, hem yazacaklarım fazlasıyla kendi aleyhimde nitelik taşırdı; daha önce bir kez olduğu gibi, artık böylesi şeyleri uzun boylu anımsamaya çalışmamın gereği yok, eskisi gibi unutkan değilim, bu bakımdan canlanıp dirilmiş bir bellek olduğumu söyleyebilirim, uykusuzluğumun nedeni de budur.

25 Ekim 1921

Annemle babam iskambil oynuyordu; bense tek başıma, çevreme tümüyle yabancı, otuyordum. Babam, benim de oyuna katılmamı ya da en azından oyunu izlememi söyledi; ben bir bahane uydurup yakayı sıyırdım. Çocukluktan beri pek çok kez yinelenmiş bu sırt çevirmelerin anlamı nedir? Bu ortak, bir bakıma toplumsal yaşamın kapısı tarafıma yöneltilen çağrıyla bana aralanmıştı; söz konusu yaşama katılmam için benden bekleneni, pek iyi değilse de zararsız denecek gibi yapıp çıkarabilirdim; hatta oyun beni belki pek fazla sıkımadı; öyleyken –çağrıyı geriye çevirmiştim; buna göre bir yargıya varılmak istendi mi, yaşam ırmağının asla bana kucak açmadığından, Prag'dan asla ayrılamayacağımdan, asla spor ya da bir başka iş yapma fırsatı elime geçmediğinden yakınmam haksızlıktan başka bir şey sayılmaz–, bu konulardaki bir öneriyi tıpkı oyuna çağrıdaki gibi kabul etmezdim. Ancak saçma şeylerin yanıma yaklaşmasına izin veriyordum, örneğin hukuk öğrenimi, büro, daha sonraları bahçe işi, marangozluk ve benzeri ek uğraşlar; öyle ki yardıma muhtaç dilencinin yüzüne kapıyı kapayıp yalnız kaldığında iyiliksever bir kişi rolünü oynayarak sadakayı sağ elinden sol eline aktaran bir adamın davranışı gibi anlamak gerekiyor durumu.

23 Ocak 1922

Sanki her insan gibi benim de elime bir çemberin orta noktası tutuşturulmuş, benden de herkes gibi o kesin yarıçapı yürüyüp sonra o güzelim çemberi çizmem istenmişti. Ne var ki, ben böyle bir çember çizicekken yarıçap doğrultusunda sürekli atılımlarda bulunmuş, ama her atılıma çok geçmeden yine son vermiştim. (Örneğin: Piyano, keman, yabancı diller, Germanistik, Antisyonizm, Siyonizm, İbranice, bahçıvanlık, marangozluk, edebiyat, evlenme, ev bark sahibi olma yolundaki girişimlerim.) Hayali çemberin orta noktası izlenmeye başlanmış yarıçaplardan geçilmiyor, yeni hiçbir girişime artık yer kalmadı. “Yer kalmadı” ile yaşlılık ve sinir zafiyeti, “hiçbir girişim” ile de son'dur anlatmak istediğim. Yarıçapı, bir ara örneğin hukuk öğrenimini ve nişanlanma girişimlerindeki gibi her zamankinden biraz ileriye götürsem, durum söz konusu parça kadar

iyileşecekken tersine kötüleşmişti.

24 Ocak 1922

Gelişim sürecinin anlaşılmayacak yanı yoktu. Henüz memnunken memnun olmamayı dilemiş, zaman ve geleneğin erişebileceğim tüm olanaklarına başvurarak kendimi bir hoşnutsuzluğun içine sürüklemiştim, şimdi de tersyüz etmeye bakıyordum.

27 Ocak 1922

Çifte kızağın, hırpalanmış bavulun, sallanan masanın, kötü ışığın, öğle sonraları otelde rahat edemeyişin vb. beceriksizce bir karışımın oluşturduğu mutsuzluktan bağımsızlığın zorunluğu. Savsaklama yoluyla erişilemez, çünkü savsaklamaya gelmeyecek bir şey; ancak yeni güçlerin seferber edilmesiyle ulaşılması mümkün. Ne var ki, bu konuda sürprizlerle karşılaşılabilir kuşkusuz; en mutsuz insanın da itiraf etmesi gerekir ki, deneyimlerin ortaya koyduğuna göre hiç’den bir şey doğabilir her vakit, yıkılan ahırdan arabacı atlarla sürünüp dışarı çıkabilir.

12 Şubat 1922

Her zaman kendisine rastladığım o soğuk kişi, “Seni seviyorum” diyen değil, şöyle söyleyendir: “Ne kadar istesen de beni sevemezsin. Bana olan sevgini severek kendini mutsuzluğa sürüklüyorsun çünkü bana olan sevgin seni sevmiyor.” Bu yüzden, “seni seviyorum” sözünü yaşadığımı söylemem doğru sayılmaz; ben, “seni seviyorum” sözümle kesintiye uğraması gereken bekleyiş durumundaki sessizliği sevdim, onu yaşadım yalnızca, ondan başkasını hayır.

12 Haziran 1923

Dehşet verici son günler; sayıya gelmeyecek kadar çok; neredeyse kesintisiz. Gezintiler, geceler, gündüzler; her şeye güçsüz, ağrılar dışında kuşkusuz.

Yazmada giderek daha ürkek. Anlaşılmayacak yanı yok. Her söz hayaletlerin elinde yön değiştiriyor –eldeki bu çeviklik hayaletlerin karakteristik devinimidir–, bir mızrağa dönüşüp konuşanı hedef alıyor kendisine. Hele bunun gibi bir söz. Ve sonsuza dek böyle. Bir avuntu varsa o da şu: Sen istesen de, istemesen de olacak? Ve senin istemenin, farkına varılmayacak kadar yardımı dokunabilir ancak. Avuntudan öte bir şey: senin de silahların var.

[36.](#) “Çekçe ‘Yaşasın’ anlamında sözcük.” (*Günlükler*; çevirmen Kâmuran Şipal’in notu). (ed.n.)

“Milena’ya Mektuplar”

Yazar Ernst Pollak ve gazeteci eşi karşısındaki kanepede oturuyorlardı, genç kadın Kafka’nın tam çaprazındaydı. Son günlerde moda olan kocaman, yıpranmış şapkasını taşıyan başını kuşkucu bir tavırla eğmişti. Zeki, sevecen bakışlarını hafif bir hüznün gölgeliyordu, “En azından insancıl”, diye geçirdi içinden Franz gülümseyerek, “belki de yorgun.” “Kadının nefes alışverişleri artık duyulmuyordu, bedeni her an “kendinden geçecekmiş gibi” duruyordu. Kocasından on üç yaş küçüktü. Kadının bakışından, kendisine sadık kalmayan eşine sıırıslıklam âşık olduğu okunuyordu. Ve yüzü de fazlasıyla solgundu. Randevusuna geç kalmamak için elbiseleriyle Vltava Nehri’ne atlayıp karşı kıyıya kadar yüzen kadın oydu demek. Öyleyse, çuval dolusu para kazanarak kocasına baktığı söylenen kadın da oydu. Aynı zamanda dinamizmine, başına buyruk tavırlarına ve zekâsına cümle âlemin hayran olduğu kadındı o.

Evliliklerinin yolunda gitmediği de söyleniyordu. Anlaşılan, kızın babası düğünden sonra (kendisini babasının “oğlu” gibi gören) kızının Alman ve Yahudi bir aileden gelen yazarla görüşmesini yasaklayıp, kızı bir akıl hastanesine yatırmakta yerden göğe kadar haklıydı. Kıza, “ahlak anlayışında hastalık derecesinde eksiklik” tanısı konmuştu. Ünlü ve saygıdeğer çene cerrahının kızının böyle haşarı bir çocuğa dönüşmesinin nedeni belki de annesini erken yaşta kaybetmiş olmasıydı.

Kafka, Milena hakkında Max’a şunları yazar:

O yerinde duramayan bir ateş, hem de daha önce hiç görmediğim bir ateş, her şeye rağmen sadece ve sadece onun için (Ernst Pollak için yani) yanan bir ateş hem de. Ayrıca dışarıdan bakıldığında yumuşak, cesur ve zeki görünüyor ve son derece fedakâr ya da her şeyi bu fedakârlığı sayesinde elde etmiş de olabilir.

Görünüşü ve tabiatı itibarıyla 1919 yılının edebiyat çevreleriyle uyumsuz bir kadındır. Hem de ne kadın. Ekim günü insanı ısıtan bir hadisedir. Adı Milena’dır. Milena Pollak. Milena Jesenská. Bayan Milena.

Böyle olacağı aklının ucundan bile geçmezdi. Bu genç ve güzel kadın ona gönderdiği mektupta, “Ateşçi” öyküsünün Çekçe çevirisini *Kmen* isimli dergide yayımlamak istediğini bildiriyordu. Bu onur verici teklif Kafka’yı hem duygulandırır hem de utandırır, zavallı Milena içinse para kazanmak üzere çaresizce bir girişimdir.

Çarklar işlemeye başlar. Kafka altı ay boyunca buna direnir. Sonunda 1920 Nisanında Milena’ya ilk mektubunu yazar:

İki gün ve bir gece süren yağmur henüz dindi, gerçi muhtemelen sadece geçici olarak, ama yine de kutlanmaya değer bir olay ve ben de bunu size yazarak yapıyorum. Aslına bakarsanız, yağmur da dayanılmaz değildi; ne de olsa bir yabancı var, gerçi küçük çapta bir yabancı, ama insanın içini açıyor.

Evet, Milena Jesenská başlı başına bir hadisedir – ve Kafka bu hadiseyi mektuplaştıkları süre boyunca tüm heybeti ve trajedisiyle yaşayacaktır.

İnanılmaz bir şefkat duygusu içermekle kalmayan mektuplardaki, dostane ve esirgeyici mizah anlayışı da gözden kaçmaz. Mektuptaki “küçük yabancı”, yani Milena Çek’tir ve Yahudi de değildir – ve nihayet, onun için bir yabancı olarak kalacaktır. (Gerçi dünya karşısındaki yabancılıklarını paylaştıkları için bir o kadar yakındırlar.) Kafka bunu daha ilk satırlarda hissetmiştir:

Edindiğim izlenim doğrusa (kısa, nadir ve yarı yarıya sessiz geçen bir buluşma belli ki hafızadan silinmiyor) siz de Viyana’daki yabancılıktan hoşlanmışsınız; sonradan birtakım dış etkenler nedeniyle azalmış olabilir, ama bu tür bir yabancılık hissi sizi de mutlu ediyor mu? (Ki bu aslında belki de kötüye işaret ve böyle olmamalı.)

Felice’ye yazdığı ilk mektuptan ne kadar da farklı! Fotoğrafik hafızasına son derece güvenen Kafka burada artık “kısa, nadir ve yarı yarıya sessiz geçen buluşma”yı gözleriyle tarayıp hafızasına yerleştirdiğini ısrarla dile getirir. Bu öyle bir bakıştır ki, kimileri için edebi çerçevede ölüm kararı anlamına gelebilmektedir. Ancak Kafka burada, artık yazıştığı bu kadını incitmek dışında hiçbir korkusu olmayan biri gibi görünmektedir:

(N)otlarımla sizi bir şekilde incitmiş olabilirim (eğer böyle bir şey olduysa, hiç istemediğim halde ne kadar da kaba bir elim varmış.

Çok üzgündür ve Milena onun eseri üzerinde çalıştığı için, dahası kendisi de dahil her şeyini adadığı için mahcubiyet duymaktadır. Milena nefes bile almadan çeviriyle uğraşmaktadır ve o da Kafka gibi, o kadar ciddi değilse bile, ciğerlerinden rahatsızdır. Kafka onun rahatsızlığıyla yakından ilgilenir, kendi hastalığının nasıl geliştiği hakkındaki düşüncelerini de onunla paylaşır:

Durum şuydu: Beyin, kendisine yüklenen üzüntü ve acılara dayanamaz hale geliyordu. Diyordu ki: “Ben pes ediyorum; fakat burada bütünü korumasına önem veren biri daha var, o halde yükümün bir kısmını alabilir ve bir süre daha böyle idare edilebilir.” İşte orada akciğer devreye giriyordu, herhalde kaybedecek pek bir şeyi yoktu. Beyin ve akciğer arasında, benim bilgim dışında yapılan bu pazarlıklar korkunç geçmiş olmalı.

Öncelikle, ne olursa olsun bir bahçede uzanın ve hastalığın –hele ki öyle esaslı bir şey değilse– mümkün olduğunca tadını çıkarın. Gerçekten pek tatlı yanları vardır.

Tüberküloz teşhisi alan Kafka bu süreçte gerçekten de Ottoburg Pansiyonu’nun bahçesinde yatmaktadır. Mektuplar aracılığıyla Milena’nın da yanına uzandığını düşünür. Kafka’nın istirahat etmesi gerekmektedir. Sonbaharda Julie Wohryzek ile olan nişanını atmıştır, bu onun başarısızlıkla sonuçlanan son evlilik girişimidir ve yarası henüz kapanmamıştır. Felice’den kesin olarak ayrıldıktan sadece bir yıl sonra Schelesen’de bulunan pansiyon Stüdl’de otuzlu yaşlarındaki Julie ile tanışmıştır. Julie Çek ve Yahudi bir ailenin kızıdır, babası ayakkabı tamircisidir, aynı zamanda sinagog hizmetlisidir. Aradan altı ay bile geçmeden nişanlanırlar, 1919’un Kasım ayında evlenmeyi planlamışlardır. Kiralayacakları evi bile bulmuşlardır. Julie Wohryzek hakkında bunların dışında pek bir şey bilmiyoruz. Kafka Julie’yi tanıdıktan kısa bir süre sonra Max’a yazdığı mektupta onun hakkında sadece şunları söyler:

Oldukça genç bir Yahudi. Umarım hastalığı ciddi değildir. Tanıdık ama yine de garip bir varlık. Yahudi olan ve olmayan, Alman olan ve olmayan, tam bir Sinema, Opera ve Komedi âşığı, pudra ve tüllere bayılıyor, bitmek tükenmek bilmeyen, önlenemeyen pervasızlıkta bir dil kullanımı var. Genel açıdan bakıldığında oldukça cahil, üzücüden ziyade komik – işte böyle biri. Tabiiyetini eksiksiz ifade etmek gerekirse, hani şu sekreter kızlardan sayılabilir. Bunun yanı sıra

son derece cesur, sözünün eri ve düşünceli, bu kadar olumlu özelliklerin tümü tek bir bedende toplanmış. Bedensel olarak da elbette fena değil, ama bu lambanın ışığına uçan sinek kadar önemsiz. Bu açıdan ve başka açılardan da, senin büyük olasılıkla antipatiyle hatırlayacağın Frolayn Bloch'a benziyor...

Babası, basit bulduğu bu kızla evlenmesine karşı çıkar. Franz bu kez de babasıyla başa çıkamaz. Nişan atılmaz, ancak evlilik ihtimali artık söz konusu değildir. Kafka'nın sağlık durumu geçen aralık ayından bu yana gitgide kötüleşmektedir. Ocak 1920'de çalışamaz hale gelerek yeniden rapor almak zorunda kalır. Kasım ayında bozulan nişanın ardından babasına yazdığı uzun mektuptan ve ocak ayında kaleme aldığı aforizmalardan sonra tek satır yazmamıştır. Hastalığı artık büyük ölçüde ayak bağı olmaya başlamıştır. Milena'ya yazdığı ilk mektuplarda fanilik teması göze çarpar:

Burada rahatım yerinde, bu fani vücut daha fazla bakıma dayanamazdı, odamın balkonu bahçe içinde, etrafı, üzeri çiçek açmış çalılarla çevrili (buradaki bitki örtüsü ilginç, Prag'da neredeyse su birikintilerinin donduğu bir havada balkonumun önünde yavaş yavaş çiçekler açıyor), bunun yanı sıra bütünüyle güneş (ya da aşağı yukarı bir haftadır olduğu gibi bulutlarla kaplı gökyüzünü) görüyor, kertenkele ve kuşlar, uyumsuz çiftler beni ziyaret ediyor.

Bahçe içinde, etrafı insan boyunu aşan çiçek açan çalılarla çevrili balkon, görünüş itibarıyla mezarı andırsa da Milena'nın gelişiyi uyandıran bitki örtüsünün üzerinde yavaş yavaş çiçekler açmaya başlamıştır. Milena, Merano'da tedavi görmek zorunda olan Kafka'nın hayatını bir süreliğine de olsa kolaylaştırabilecek midir? "Kertenkele"nin "kuş"u olabilecek midir? "(U)yumsuz çiftler" bir araya gelebilecek midir? Kafka derin bir nefes alır. İlk mektupta bu soruya verdiği yanıt olumludur:

Son mektubunuzda, nefes alamamaktan bahsediyordunuz, bunda mecaz ve gerçek anlam birbirine çok yakın ve burada ikisi de biraz daha kolay hale gelebilir.

Milena'yla yazışmaya başladığı günlerde Kafka, insan söylemeye cesaret edemiyor ama, kendisinin bir kadına "bakabilecek", onu "gözetebilecek" durumda olduğunu düşünmektedir:

Fakat biraz bakılmanız gerektiğini sizi seven herkes anlamalı, o noktada diğer her şey önemini yitirmeli.

Daha evvel kıskançlıktan deliye dönmüş bir halde, geceleri yazmaması konusunda Felice'yi katı bir biçimde uyarıp, kızın uykusu ondaki kronik uykusuzluğu dengelesin diye, mektup yazmak yerine mümkün olduğunca fazla uyumasını salık veriyordu. Oysa şimdi, bütün bu geçmiş deneyimleri hatırlar ve mücadelecî bir şefkatle şunları yazar:

Ama durun, bir şey daha var: Eğer uykunuzun bir dakikasını bile çeviriye verecek olursanız, bunu beni lanetlemenizle bir tutarım. Çünkü eğer günün birinde mahkemeye gidilirse, herhangi bir soruşturma yapmayıp sadece şu tespitle bulunacaklar: Onu uykusundan etti. Bununla suçlanacağım, üstelik haklı bir suçlama olacak. Yani bunu daha fazla yapmamanızı rica ederken aslında kendim için savaşıyorum.

Kafka savaşmaya hazırdır. Hem kendisi ve Milena için, hem de hayatı ve maneviyatı için. Kafka, "Milena'ya Mektuplar"da kızın ricası üzerine kendisine ve eserine dair açıklamalara yer verir. Mektupların her satırı, noktasından virgülüne kadar açık yüreklilik ve samimiyetle kaleme alınmıştır.

(B)enden istediğiniz üzere “Ateşçi”yle ilgili birkaç düşüncemi notlarla belirterek gerçekten küçük bir fedakârlık yapabilmek beni sevindirir; bu, insanın hayatını bilginin ışığında gözden geçirmesinden –ki bunun en berbat yanı, bariz kötülüklerin değil, zamanında iyi olduğu düşünülen davranışların tekrar ele alınmasıdır– ibaret olan o cehennem azabını önden tatmak olacak.

Bu arada Milena da Kafka’dan “hoşlanmaya” başlamıştır. Hitap şeklinden bunu anlamak mümkündür: “Franz Kafka” onun için hızla “Frank”a (Özgür) dönüşmüştür. Kafka’nın adı onun için artık aşk ve özgürlüktür. Kafka’yla birlikte yaşamayı düşünür. Yazışmaya başladıktan kısa bir süre ona sonra medeni hali hakkında sorular sormaya başlar. Hâlâ Julie Wohryzek’le nişanlı olan Kafka, nişanlısıyla aralarındaki ilişkiden çoktan umudunu kesmiştir.

Nişanlılık durumumu soruyorsunuz. İki kez (aslında üç de denilebilir, iki kez aynı kızla) nişanlandım; yani üç kez, yalnızca birkaç gün kala evliliğin eşliğinden döndüm. İki tamamen geçmişte kaldı (duyduğuma göre kız evlenmiş, bir de küçük oğlu varmış), ikinci nişanım hâlâ yaşıyor, ama en ufak bir evlilik ihtimali yok, yani aslında yaşamıyor ya da daha ziyade, insanlar hesabına müstakil bir hayat yaşıyor. Genel olarak bu konuya ve başka şeylere baktığımda fark ettim ki, galiba erkekler daha fazla acı çekiyorlar ya da bir başka bakış açısıyla, bu konuda karşı koyma güçleri daha az. Oysa kadınlar daima suçsuzca acı çekerler; üstelik “ellerinde olmaksızın” değil, gerçek anlamda, ki aslında belki bu da belki bu da yine “ellerinde olmaksızın” a çıkar.

Milena bu konuda ona kesinlikle katılmaz. Onunla her şey farklı olacaktır, çünkü

Onunla birlikte olan kadınlar sıradan kadınlardı ve kadın gibi yaşamaktan başka türlüünü bilmiyorlardı. Bence biz hepimiz, bütün dünya ve bütün insanlar, hastayız ve tek sağlıklı olan o; gerçekten kavrayan ve gerçekten hisseden tek saf ve temiz insan o. Biliyorum, kendini hayata karşı değil, yalnızca hayatın bu türüne karşı savunuyor.

Birliktelik konusunda Milena da Kafka gibi düşünmektedir. Kafka’nın övgüyle bahsettiği “Yuvadaki Şeytan” başlıklı makalesinde şöyle der:

İki insanın birbiriyle evlenmesinin tek bir mantıklı sebebi vardır; o da, onlar için birbiriyle evlenmemenin imkânsız olmasıdır. Birbirleri olmadan yaşayamamalarıdır. Bütün o romantizm, duygusallık, trajedi olmaksızın: Bu tür evlilikler vardır (...).

Evet, Milena gerçekten hemcinslerinden farklıdır: “O, (...) bazen, on altı ya da on yedinci yüzyıldan çıkıp gelmiş aristokrat bir kadın gibi görünürdü: (...) tutkulu, cesur, soğuk ve zeki kararlar alırdı, ama coşku uyandırmak söz konusu olduğunda, –ki gençlik yıllarında söz konusu olan çoğu zaman budur– izleyeceği yolu seçerken düşüncesizce davranırdı. Harika bir arkadaşı, iyi kalpliydi, yardımseverliği sınır tanımazdı –çoğu zaman yardım araçlarına nasıl ulaştığı bir muamma olarak kalsa da– ancak arkadaşlarından beklentileri de bir o kadar fazlaydı (...). O dönemde her şeyini har vurup harman savuruyordu: hayatını, parasını, duygularını – sadece kendininkileri değil, ona karşı beslenen ve kendine ait dilediğince kullanabileceği malıymış gibi gördüğü başkalarının duygularını da” diye yazar Willy Haas.

Milena için çoğu şey değişir, ancak bu değişimlerin tümü olumlu değildir. Kafka temmuz sonunda Merano’daki tedavisini sonlandırmayı düşünmektedir. Milena Prag’a dönerken Viyana’ya uğrayıp kendisini ziyaret etmesi için ona yalvarır. Kafka’nın bu dönemde kaleme aldığı mektuplar “gelsem” mi, “gelmesem” mi çelişkisiyle bezenmiştir. Nihayet son bir kez gözünü karartır. Durumla yüzleşecektir. Mükâfat olarak onu bir mucize beklemektedir:

Çarşamba, perşembe mektuplarından sonra beni bir daha görmek ister misin, emin değilim; seninle olan ilişkiimi biliyorum; (benimsin, seni bir daha göremeyecek olsam bile), korkunun uçsuz bucaksız alanına dahil olmadığı sürece, ama senin benimle ilişkiimi bilmiyorum, o, tamamen korkuya ait. Sen de beni tanıyorsun Milena, bunu bir kez daha söylüyorum.

Bütün bu olanlar benim için akıl almaz; dünyam yıkılıyor, yeniden kuruluyor, bak bakalım nasıl başa çıkacaksın (burada “sen” derken kendimi kastediyorum). Yıkılmasından şikâyetim yok, zaten yıkılıyordu; yeniden kurulmasından şikâyetim var, güçsüzlüğümden şikâyetim var, doğmuş gelmiş olmaktan şikâyetim var, güneşin ışığından şikâyetim var.

Bundan sonra ne yapacağız? Cevap mektuplarıma “evet” dersin, artık Viyana’da yaşayamazsın, bu imkânsız.

29 Haziran’dan 4 Temmuz’a kadar Viyana’da birlikte dört tatasız gün geçirirler. Kafka, belki de sadece Milena’nın sözcüklerinde korkusuzdur:

Korkusunun ne olduğunu adım gibi biliyorum. Frank beni tanıyana kadar bu korkuyu benim karşımda da duyuyordu. Onu tanımadan önce korkusunu tanıdım ben. Korkuya karşı, korkuyu anlayarak zırhlardım. Frank, benim yanımda olduğu dört gün boyunca ondan kurtuldu. Birlikte ona güldük. (...) En küçük bir çabaya bile gerek kalmadı, her şey yolundaydı, onu Viyana’nın arkasındaki tepelere sürükledim, yavaş yürüdüğü için ben önden koşuyordum, o ise ayaklarını yere vura vura arkamdan geliyordu ve gözlerimi kapadığımda hâlâ onun beyaz gömleğini, güneşten yanmış boynunu ve kendini nasıl zorladığını görüyorum. Bütün gün yürüdü, bir aşağı bir yukarı, güneşin altında yürüdü, bir kez olsun öksürmedi, korkunç yemek yedi ve kütük gibi uyudu, gayet sağlıklıydı ve o günlerde hastalığı bizim için ufak bir üşütme gibi bir şeydi.

Milena’nın aşkı ve ilgisi inanılmaz bir hızla büyür ve kontrol edilemez boyutlara ulaşır: Max Brod’a şunları yazar:

Son olarak sizden büyük bir ricam var Doktor Bey. Nasıl olduğunu Frank’ın kendisinden asla öğrenmediğimi biliyorsunuz, daima “fevkalade” iyi olduğunu söylüyor, ah o sevgili insan, güya aşırı sağlıklı ve rahatmış vs. Size yalvarıyorum, gerçekten yalvarıyorum, yalvarıyorum – acı çektiğini, benim yüzümden fiziksel acı çektiğini görürseniz, hissederseniz, bana bunu hemen yazın, sizden öğrendiğimi ona söylemem ve eğer bana bu konuda söz verirsiniz içim biraz olsun rahatlayacak. O zaman ona nasıl yardım edebileceğimi bilmiyorum, ama kesinlikle yardım edeceğimi çok iyi biliyorum. Frank, sizi “sevmek, sizinle gurur duymak, size hayranlık beslemek” gerektiğini söylüyor; ben bunların hepsini yapıyor ve size şimdiden binlerce teşekkür ediyorum – her şeyden önce, size güvenebileceğim için.

Milena’yla birlikte geçirdiği dört günün etkisini Kafka da kolay kolay üzerinden atamaz. Prag’a döner dönmez Julie Wohryzek’le olan nişanımı bozar. İş Kazaları Sigorta Şirketi’ndeki işine geri döner ve temmuzda kız kardeşlerinin en büyüğü olan Elli’nin yaşadığı daireye taşınır. Doktorların yürüttüğü bir dizi araştırma sonucunda Merano’daki tedavinin etkisi olmadığı anlaşılır. Milena Max Brod’a şöyle yazar:

Gerçekten dehşet içinde kaldım, Franz’ın hastalığının bu derece ciddi olduğunu bilmiyordum, buradayken gerçekten sağlıklıydı, hiç öksürdüğünü duymadım, canlı ve neşeliydi, iyi uyuyordu.

Buna rağmen Kafka’nın morali yerindedir:

Her şeye rağmen bazen şuna inanıyorum: eğer mutluluktan ölmek mümkünse kesinlikle böyle öleceğim. Eğer ölüme yazgılı biri mutlulukla hayatta kalabiliyorsa, o zaman hayatta kalacağım.

Mutluluk Kafka’nın hayatında ilk kez bir kadın biçiminde varlık gösteriyordu. İşte tam da bu, yaşama sevincini yeniden yeşertmeye değerdi. Kafka 10 Ağustos’ta Milena’ya yirmi dördüncü doğum günü hediyesi olarak birkaç kitap gönderdi.

Milena’nın ısrarı üzerine, Viyana’da birlikte geçirdikleri o dört günün bir buçuk ay

sonrasında, 14 Ağustos günü Avusturya sınırındaki Gmünd’de yine bir araya gelirler. Tıpkı Felice’yle sınırda gerçekleşen görüşme gibi, bu görüşme de tam bir sınır-durumdur. Milena ve Franz’ın hayata bakışlarının aslında ne kadar da farklı olduğu anlaşılır.

Sınırdaki bu görüşmenin hemen ardından Milena eşiyle birlikte St. Gilgen’deki Wolfgang Gölü’ne gider. Ancak aralarındaki mektup trafiği, 1920’nin sonbahar ve kış ayları boyunca yoğunluğunu kaybetmeksizin devam eder. Bu arada Milena, gün içinde bazen defalarca oradan oraya savrulurken sürüp giden bu mektuplaşmanın dışında bir de Kafka’nın eserlerini ardı ardına çevirmeyi sürdürür. Böylece, “Mutsuzluk”, *Seyir*’in bir bölümü ve “Akademi İçin Bir Rapor” farklı dergilerde yayımlanır.

Kafka, Milena’yla da Filistin’e gitme planları yapmaktadır, 1923 Kasımında şunları yazarken Kafka’nın yüzünde kendini alaya alan bir gülümseme vardır:

Aslında ekimde Filistin’e gitmek istiyordum, bunu seninle konuşmuştuk, tabii asla olamazdı, yatağından bir daha hiç çıkamayacağını düşünen birinin fantezisiydi. Madem yatağımdan bir daha hiç çıkamayacağım, o halde neden en azından Filistin’e gitmeyeyim?

Sonbahar geldiğinde haberleşmeleri daha da zorlaşır. Milena ona sırlı sıklam âşık olmasına rağmen, artık aralarındaki ilişkiden haberdar olan kocasını bırakmak da istememektedir. Yani, yine bir nöbetçi mevcuttur. Kafka büyük acılar içindedir:

Bazen –rüyada değil– şöyle bir şey canlandırıyorum gözümde: Saçların yüzünü örtmüş, onları ikiye ayırıyor, sağdan ve soldan arkaya atıyorum. Yüzün ortaya çıkıyor, elimi alnında ve şakaklarında gezdiriyor ve yüzünü ellerimin arasında tutuyorum.

Kalem yerine onun yüzü vardır parmaklarının arasında. Kafka ilk kez bir kadının bedensel yakınlığını hayal etmektedir. Milena da özgürlüğün olmadığı o yerde, çaresizce bir çıkış yolu arar durur. Max Brod’a yazdığı mektupta şöyle der:

Evliliğimin ve kocama olan sevgimin hikâyesi, burada anlatmak için fazla karışık. Ama o sebeple şu anda buradan ayrılamam, belki de hiç ayrılamam, ben – hayır, kelimeler aptalca. Fakat kendim için durmadan çıkış yolu, durmadan çözüm, durmadan iyi ve doğru olanı arıyorum. Max, lütfen, Frank’a acı çektirmeyeceğime inanın, lütfen, bunun benim için dünyadaki diğer her şeyden daha önemli olduğuna inanın.

Kafka Milena’nın yanında olmasını istemektedir ve onu terk etmek için binlerce neden bulur. Prag, Kasım 1920:

Anlamadığımı söylüyorsunuz Milena. İstersen bunu bir “hastalık” olarak görüp öyle anlamaya çalış. Psikanalizin, ortaya çıkardığına inandığı birçok hastalık belirtisinden biri. Ben bunu hastalık olarak nitelemiyorum ve psikanalizin terapi kısmında vahim bir yanlıgı görüyorum. Bütün bu sözde hastalıklar, ne kadar üzücü görünüyor olursa olsun, inançla ilgili olgular, zora düşen insanın herhangi bir anakaraya demir atması; dolayısıyla, dinlerin kaynağı sıfatıyla psikanalizin bulunduğu da, bireyin “hastalıkları”nın o dinlerin kabulü doğrultusundaki açıklamasından başka bir şey değil, yine de günümüzde bizde genel olarak din cemaati eksikliği söz konusu, sayısız tarikat var ve bunlar tek tek bireylerle sınırlı ama belki de sadece “şimdi” tarafından hapsedilmiş gözümüze öyle görünüyor.

Bu, Kafka’nın Milena’ya bir hastalığa yakalanır gibi yakalandığı anlamına mı gelir? Ancak, Milena karşı atağa geçer:

Psikiyatri suiistimal edilirse korkunç bir şeye dönüşür, her şey anormaldir ve her kelime işkenceci için yeni bir silahtır.

Kafka sonunda lafı döndürüp dolaştırıp Viyana’da yaptıkları yürüyüşlere getirir ve Milena’ya derdini bir örnekle açıklamaya çalışır:

Birinin her yürüyüşten önce sadece yıkanmak, saçını taramak vs. değil –bu bile yeterince zahmetli– kendisine gerekli olan şeyleri hiçbir yürüyüşten önce elinin altında bulamadığı için, aynı zamanda giysisini dikmek, çizmelerini elden geçirmek, şapkasına bir göz atmak, bastonunu yontarak şekillendirmek vs. zorunda olması gibi bir şey. (...) Ve sonunda üstüne üstlük bir de Eisen Sokağı’nda Yahudi avına çıkmış bir güruha rast gelir.

Burada Yahudi kimliğini, Hıristiyan Milena’nın karşısına çıkararak, ona karşı ilk ve son kez, Felice’ye yazdığı mektuplarda defalarca yaptığı gibi, didaktik bir tavır takınır – ve Milena’yı derinden yaralar, çünkü neticede o da bir Yahudi ile evlidir.

Ama Milena aptal değildir. Kafka’nın eserlerinin çevirisini yapmıştır ve onun kullandığı her sözcüğün anlamını çoktan kavranmıştır. Max’a şöyle yazar:

Frank’ın aşktan korkmasının, ama hayattan korkmamasının nasıl söz konusu olabildiğini soruyorsunuz. Fakat bence durum farklı. Onun için hayat, diğer insanlar için olduğundan bütünüyle farklı; bir kere, para, borsa, döviz kurları ya da bir daktilo onun için tamamen gizemli şeyler (ki aslında gerçekten de öyle, sadece biz öyle görmüyoruz), bunlar onun için, kesinlikle bizim gibi bakmadığı, alabildiğine tuhaf bir muamma. Mesela kendi memuriyetinin, sıradan bir görev ifası olduğu söylenebilir mi? Küçük bir çocuk için bir oyuncak lokomotif ne kadar akıl sır ermez, ne kadar hayranlık uyandırıcıysa, onun için de iş –aynı zamanda kendisinininki de– öyle. Dünyanın en basit şeyini bile kavrayamıyor. Hiç onunla postaneye gittiniz mi? (...) Para karşısındaki bu daralma hissi, hemen hemen aynen kadınlar karşısında da geçerli. İşten korkması da aynı şekilde. Bir keresinde ona telgraf çekerek, telefon ederek, yazarak, bir günlüğüne bana gelmesi için yalvarıp yakardım. O sırada buna çok ihtiyacım vardı. Ona lanetler yağdırdım. Gecelerce uyumadı, kahroldu, bana kendini telef edercesine mektup yazdı; ama kalkıp gelmedi. Neden? Çünkü izin isteyememişti. Müdüre, bu kadar hızlı daktilo yazdığı için tüm kalbiyle hayranlık beslediği (Ciddiyim!) müdüre – evet, ona söyleyememişti bana geleceğini. Başka bir şey söylemek mi –yine dehşet dolu bir mektup–; nasıl yani? Yalan söylemek mi? Müdüre yalan söylemek ha? İmkânsız. İlk nişanlısına neden âşık olduğunu sorduğunuzda, şöyle cevap veriyor: “Öyle becerikliydi ki” ve yüzü saygıdan parlamaya başlıyor.

Gerçekten de öyledir. Milena Jesenská onun kadar zekidir, Kafka tarafından defalarca onaylanmış bir çevirmendir ve sadece metinlerini değil, onun kişiliğini de çözümlenmiştir. Kafka onun karşısında savunmasızdır. “Yahudilik” meselesinin işe yaramadığını anlayınca bu kez sıradan, çaresiz cümlelerden medet umar:

Benim ait olduğum yer zaten sessizliğin en derin yeri, benim için en doğrusu bu.

İşkence gitgide dayanılmaz bir hal alır:

Bu mektuplar sırf acıdan ibaret, acıdan geliyor, dindirilmeyecek bir acıdan, sadece acı veriyor, dindirilemeyecek bir acı, olacak şey mi –üstelik giderek artıyor bu acı– kış ortasında? Susmak, yaşamının tek yolu; burada da, orada da. Kederle; olsun, ne çıkar? Uykuyu daha çocuksu ve derin kılar bu. Ama acı, uykunun –ve gündüzün– içinden geçen bir sabandır, dayanılacak şey değildir bu.

Milena’nın mektupları Kafka için artık bir işkenceye dönüşmüştür. Bu açıdan bakıldığında *Dava*’daki “Dayakçı” başlıklı bölümü daha farklı bir biçimde değerlendirmek mümkündür. Eğer Dayakçı sahnesine şahit olan K. değil de Kafka olsaydı, son sözü ona bırakmamak için üzerindikileri çıkarır, işkence etmelerine izin verirdi:

Tam da bu kısmı çevirmiş olman, bir zevk benzerliğini gösteriyor. Evet, işkence benim için son derece önemli, işkence görmekten ve işkence etmekten dışında hiçbir şeyle ilgilenmiyorum. Neden? Perkins'inkiyle benzer bir sebepten; benzer şekilde düşünmeden, mekanik ve geleneğe uygun olarak; yani kahrolası ağızdan kahrolası kelimeyi almak için. Bunun aptalca yanını (aptallığı bilmek işe yaramıyor) bir keresinde şöyle ifade etmişim: "Hayvan, efendisinin elinden kırbaacı alır ve kendini kırbaçlamaya başlar, efendi olmak için; ve bunun yalnızca, efendinin kırbacına atılmış yeni bir düğümün yarattığı bir fantezi olduğunu bilmez."

Kafka aralık ayında Tatra Dağı'nda Matliary'de yeni bir tedavi sürecine girer. Aralarındaki mektup trafiği tamamen kesilir. Buna rağmen Kafka 1921 Ekiminde günlüklerini Milena'ya teslim etmiştir. 1922'nin Mart ayında Milena'ya yeniden yazmaya başlar, bu mektupta artık ona eskisi gibi "sen" diye değil, "siz" diye hitap ettiği dikkat çeker: Mektubun genelinde kendini gösteren küstah üslup dikkat çeker.

Size çok uzun zamandır yazmadım Bayan Milena ve bugün yazmamı da bir tesadüfe borçluyum Aslında yazmayışım için özür dilemem gerekmiyor. Mektuplardan nasıl nefret ettiğimi bilirsiniz. Hayatımın bütün mutsuzlukları –bunu söylerken niyetim yakınmak değil, genel bilgi mahiyetinde bir saptama yapmak– mektuplardan ya da mektup yazma imkânından ileri gelmiştir diyebilirim. İnsanlar beni bugüne kadar hiç aldatmadılar ama mektuplar hep yaptı bunu; üstelik başkalarınınkiler değil, kendi yazdıklarım.

Ona olan aşkı bitmemiştir.

Milena'ya gösterdiği cesareten dolayı bir mektup yazar, bu ona verdiği en büyük armağandır ve Kafka bu mektupta ona, onu daha önce örtük bir biçimde de olsa Yahudilik hakkında hiçbir şey bilmemekle itham ettiğini unutturmayı amaçlamıştır:

Sevgili Bayan Milena, "Şeytan"ı okudum, hayranlık uyandırıcı, öncelikle bir ders olarak değil, bir keşif olarak değil ama akıl almaz ölçüde cesur bir insanın duruşu olarak; ve bu akıl almazlığı daha da güçlendiren, son cümlenin de gösterdiği gibi, o insanın cesareten başka şeyler de bilmesi ve buna rağmen cesur olması. Bu karşılaştırmayı istemeyerek yapıyorum, ama fazlasıyla kafamı kurcalıyor: Burada okuduğum tıpkı Yahudilikle evlilik ya da bu evliliğin çocuğu gibi; (...) Yahudilik kendini yıkmaman eşliğinde ve tam o anda güçlü bir el tarafından yakalanıyor, elin sahibi –artık pek net seçilemeyen, evlilikle üzerine dünyeviliğin gölgesi düşmüş, ama eskiden muhtemelen dünyevi olması düşünülemeyecek, insan gözünün görmesi için fazla büyük– evet, güçlü elin sahibi bir melek, Yahudiliğin yok olup gitmesine engel olmak için –çünkü onu çok fazla seviyor– onunla evleniyor. (...) İşte nihayet, nihayet, hele şükür, melek, Yahudiliği geri iter ve kurtulur.

Tam da bu şekilde söylenmeliydi. Böylece Kafka, bir türlü kendini kurtarıp onunla birlikte gitmeyi başaramayan Milena'yla sadece evlenmekle kalmamış, onu kurtarmıştır da. 1923 yılının Ocak ya da Şubat ayında Milena'dan artık kendisine yazmamasını rica ederken, kadının kendisini anlayacağından emin olduğu için son derece basit ifadeler kullanır: "Lütfen artık yazmayalım." Gerçekleri tüm çıplaklığıyla gören Milena, Max Brod'a yazdığı mektupta Kafka'nın düşünceler ve hayat standartlarının "koruyucu sığınağına" sığınamayacağını ifade eder:

Frank'ın yaşama yetisi yok. Frank'ın sağlığı hiçbir zaman iyi olmayacak. Frank yakında ölecek. (...) Tıpkı giyiniklerin arasında bir çıplak gibi.

Milena Max'a yazdığı bir mektupta, Kafka'nın kaybolan bir veda mektubundan alıntı yapar:

"Bir daha yazma ve bir araya gelmemize engel ol, sadece bu ricamı sessiz sedasız yerine getir, ancak bu bir şekilde yaşamayı sürdürmemi mümkün kılabilir, diğer her şey zarar vermeye devam eder."

Milena paniğe kapılmıştır.

Frank'ın kim olduğunu biliyorum, ne olduğunu biliyorum ve ne olduğunu bilmiyorum; delirmenin eşiğindeyim; doğru davranmaya, yaşamaya, düşünmeye, hissetmeye çalıştım, vicdanım doğrultusunda, ama bir yerlerde bir suç var. Nerede, onu duymak istiyorum sizden. Elbette beni anlayıp anlayamayacağımızı bilmiyorum. Frank diğer her kadın yüzünden olduğu gibi benim yüzümden mi acı çekiyor ve çekti de mi hastalığı ağırlaştı, böylece benden kaçıp korkuya sığınmak zorunda kaldı ve şimdi benim de ortadan kaybolmam gerekiyor? Bu benim suçum mu, yoksa onun kendi yaradılışının bir sonucu mu, bunu bilmek istiyorum.

Milena, artık son noktaya varmıştır, onun için de, Franz için de daha ilerisi olmadığını anlamıştır. Kısa bir süre sonra Max'ı sakinleştirmeye çalışır:

Tekrar düşünebilecek duruma geldim. Fakat bu sayede daha iyi olduğumu söyleyemem. Frank'a – pek tabii ki yazmayacağım. Nasıl yazabilirim ki!

Milena, Kafka'nın peşinden gitmiş olsa nelerle karşılaşacağını çok iyi bilmektedir:

Fakat buraya kök salmış gibiydim, kocamı terk edecek durumda değildim ve belki de, ölene kadar çilekeşliğin en ağırı anlamına gelen bu hayatı yenecek gücü göstermek için çok fazla kadındım. Yine de içimde karşı konulmaz bir özlem var, yaşadığımdan ve yaşayacağımdan çok başka bir hayata karşı çılgınca bir özlem; çocuklu bir hayata, yeryüzüne çok yakın bir hayata... Ve bu benim içimde diğer her şeye galip geldi; sevgiye, uçma sevgisine, hayranlığa ve bir kez daha sevgiye. İnsan bu konuda ne söylerse söylesin, ağızdan çıkan her şey yalan oluyor. Bu ise belki de yalanların en küçüğü.

Milena kendi yaşamını sürmek istemiştir, Dora Diamant'inkini değil.

1923 Kasımında Kafka Milena'ya Müritz'teki (daha önce Felice'nin çalıştığı) Berlin Yahudi Cemaati'nin tatil kampında doğudan gelen çok sayıda Yahudi'yle bir araya geldiğini ve Berlin'e yerleştiğini bildirir. Tüm nezaketiyle ona nasıl olup da Dora Diamant'la Berlin'de yaşamaya başladığını etraflıca anlatır:

Elbette Berlin'de tek başıma yaşamam mümkün değildi; hiçbir açıdan; sadece Berlin'de değil, başka herhangi bir yerde de tek başıma yaşayamazdım. Neyse ki bu konuda da Müritz'te, kendi içinde ihtimal dışı sayılabilecek bir çare bulundu." Berlin'den de heyecanla bahseder: "(N)eredeyse taşra sayılabilecek bir yerde yaşıyorum, bahçe içinde küçük bir villada, bana öyle geliyor ki hiçbir zaman bu kadar güzel bir evim olmadı, onu da kesin hemen kaybederim, benim için fazla güzel (...).

Milena Prag'a geldiğinde birkaç kez karşılaşırlar. Nasıl ki *Dava*'da Felice'nin izlerini bulmak kaçınılmazsa, *Şato*'da da Milena'nın izlerinden kaçmak imkânsızdır. Ölümünden sonra Milena Kafka'nın vasiyetini yerine getirir ve taslaklar (aralarında *Amerika* da bulunmaktadır) gibi günlüklerini de Max Brod'a ulaştırır. Kafka'nın kendisine yazdığı mektupları 1939 yılına kadar saklar. Daha önce yazdığı makalelerdeki gibi Kafka için yazdığı anma yazısında da ondan büyük bir içtenlikle bahseder:

Çekingen, korkak, yumuşak ve iyi kalpli idi; ama yazdığı kitaplar zalim ve acıdır. Onun gözünde dünya, savunmasız insanları parçalayıp yok eden görünmez iblislerle doluydu. Yaşayabilmek için fazla öngörülü, fazla bilgi, savaşılabilmek için fazla güçsüzdü; tıpkı içlerinde anlayışsızlığa, kötülüğe, entelektüel yalana karşı duydukları korku varken savaşamayan, çünkü çaresizliklerini daha baştan bilen ve yenilgileriyle yeneni utandıran asil, güzel insanlar gibi güçsüz. İnsanları, ancak büyük asabi duyarlılığa sahip bir insanın tanıyabileceği şekilde tanıyordu; neredeyse peygamber misali, ötekini gözlerin şimşek çakmasını andıran tek bir parlamışından teşhis eden biri gibi. Dünyayı alışılmadık ve derin bir biçimde tanıyordu, kendisi de alışılmadık ve derin bir dünyaydı. Genç Alman edebiyatının en önemli eserlerini kaleme

aldı; bunlar, taraflı kelimelerle olmasa da, günümüz kuşağının tüm dünyadaki mücadelesini yansıtan kitaplardır.

Milena yedi yıl evli kaldığı eşi Ernst Pollak'tan boşanır. Olaydan kısa bir süre sonra iyice dağılır. 1925 yılında Prag'a döner. Burada kısa zamanda edebiyat dünyasına dahil olur, *Národní listy*'nin kadın sayfasını yönetmeye başlar. Prag'da kendine olan güvenini yeniden kazanır. 1926 yılında bir mimar olan Jaromir Krejcar'le evlenir. İki yıl sonra tam bir çocuk sahibi olmaya karar vermişken eklem romatizmasına yakalanır. Kızı Honza sağlıklı bir biçimde dünyaya gelir, ancak Milena dizini hiç hareket ettiremez. Acılarına ancak morfin kullanarak katlanabilecek durumdadır. Buna rağmen yazmaya devam eder, sırf kendini koruma ve yaşama devam etme arzusundan dolayı yazılarını baskıya yetiştirir:

(B)azen öyle bir hisse kapılıyorum ki, sanki beynimi patlamaması için avuçlarımın arasına alıp sıkıştırmam gerekiyor.

Evliliği bu zorlu koşullara daha fazla dayanamaz. Milena 1936 yılına kadar Komünist Parti için çalışır, partinin yayıncılık işleriyle de ilgilenir. Daha sonra redaktör olur ve çok sayıda siyasi röportaj yayımlar. Naziler Çekoslovakya'yı işgal ettikten sonra Milena kaçanlara yardım eder. 1939 Kasımında Gestapo tarafından tutuklanır, 1940 yılında Ravensbrück toplama kampına getirilir. Burada yazar Margarete Buber-Neumann'la tanışır. Bu insanlık dışı koşullar altında iki kadın arasında sıcak bir dostluk başlar. Yıllar sonra Margarete Buber-Neumann, *Milena – Kafka'nın Kadını* isimli eseri yazarak onu edebi bir ant haline getirmiştir. Milena Jesenská 17 Mayıs 1944'te Ravensbrück'te geçirdiği böbrek ameliyatı sonucunda yaşamını yitirir. Öldüğünde 47 yaşındadır.

Şato. Bir gotik roman

28 Ocak 1922. Karşıdaki Krkonoše Dağları'nın dorukları hayal meyal seçiliyordu. Sabah sporunu tamamlayan Kafka pencereyi kapatırken yüzüne vuran soğuk rüzgârla irkildi. Spindelmühle ne kadar da ıssız bir yerdi, üstelik bugün de mektup gelmemişti. Kar yağışı günlerdir devam ediyordu. Belki mektupların gecikmesinin nedeni de buydu. Franz kendini sahipsiz bir köpek kadar yalnız hissediyordu. Hem İş Kazaları Sigorta Şirketi'ndeki işinden hem de Milena'dan ayrılmıştı, ikisi de son derece yerinde kararlardı, üstelik ondan bir daha kendisine yazmamasını rica etmişti, bu davranışı da en az diğerleri kadar isabetliydi. Ne var ki tüm bunları biliyor olmak, yalnızlığını daha katlanılabilir kılmıyordu. O boşluk duygusu, *horror vacui*³⁷ yanı başındadır. Franz aklından Max'a bir kart yazarak onu davet etmeyi geçirdi. Belki birlikte “dağa çıkar, kayar”, kışın tadını çıkarırlardı. Ve “yazardık, özellikle de bu sonuncusuyla kaçınılmaz sonu, o huzurlu sonu çağırırdık, gelişini hızlandırırdık, yoksa bunu istemiyor musun?” “Babaya Mektup”ta da ifade ettiği gibi yaşamı ve ölümü kolaylaştırmak. Kafka'nın o dönemde yaşamdan tek beklentisi buydu. Ve yaşamının kontrolünü, sadece ve sadece yazarak, daha doğrusu yazmanın onarıcı özelliğinden ziyade kendi yazma ediminin gizemi sayesinde eline alabildi, yaşamını yoluna koyabildi, hızlandırabildi ve sükûnete kavuşturabildi. Dün –uzun bir aradan sonra ilk kez– büyük bir girişimde bulunma cesaretini kendinde bulabilmişti. Franz uzun uzun başı dumanlı dağları izledi:

Yazmanın tuhaf, gizsel, belki tehlikeli, belki esenliğe kavuşturan avutuculuğu: Eylem-gözlem, eylem-gözlemin oluşturduğu seri cinayetler arasından fırlayıp çıkmak, bunu da daha yüce bir gözlem biçimi geliştirerek yapmak, daha keskin değil daha yüce; ne kadar yücelik taşırırsa bu gözlem, “sıradan” gözlemler için ne kadar erişilmez nitelik taşırırsa, o kadar bağımsızlaşır, devinimin kendi özgü yasalarına o kadar daha büyük bir uygunluğu içerir, izleyeceği yol o kadar kestirilemez, kıvanç verici ve sarp bir durum alır.

O bu yolu izlemelidir. Yazmak, zifiri karanlık bir tüneldeki zahmetli yolculuktan başka bir şey değildir. O bu gerçeğe ilk kez “Hüküm”ü yazarken yüz yüze gelmiştir. “Bir Taşra Hekimi”ndeki öyküleri yazarken de başından böyle bir yolculuk geçmişti. Hiç de fena sayılmazdı. Ve şimdi yeniden mi roman yazmak için kolları sıvayacaktı? Öncesinde, kendisini çok daha iyi hissettiği zamanlarda yapamadığını bugün, hastalığından arta kalan kısıtlı gücünü kullanarak yapabilecek miydi? Kafka gözlerini dağların sisle örtülü tepelerinde gezdirdi. Fazla zamanı yoktu.

Amerika romanını yazarak moda uymuştu. Mahkeme romanı *Dava*'yı yazarken ise çok daha yeni bir tarzı benimsemişti. Neticede mahkeme röportajları ilk kez Egon Erwin Kisch'le birlikte moda haline gelmiş değildi. Kafka her iki yoldan da gidilmeyeceğini anlamıştı. O son zamanlarda tek yoldaşı haline gelen içindeki “kötücül güçler”i etkisiz hale getirebilmek için bakışlarını kendi içine çevirmeliydi.

Gecenin geç bir vakti köye vardı, K. Köy karlara gömülmüştü. Şatonun bulunduğu tepeden iz eser yoktu ortalıkta; sis ve zifiri karanlık tepeyi kuşatıyor, büyük şatoyu ele veren en sönük bir ışık seçilmiyordu. K., ana yolu köye bağlayan

ahşap köprüde uzun süre dikildi, gözlerini kaldırıp yalancı boşluğa baktı.

Karla kaplı arkaik tabiat manzarası, her şeyin beyaz bir örtünün altında kaldığı, neredeyse dümdüz bir arazi. Sisli bir hava, belirsizlik, efsanelerle çevrili bir şato, şatonun gölgesinde saklanan küçük de bir köy. Tek eksiğimiz kurtlar. Onlar da gelse, güzelce koltuğumuza yaslanıp bu yeni gotik öyküyle gecenin keyfini çıkarabilirdik. Peki, bizi şatoda ne bekliyor? Birbirini kesen karanlık koridorlar, zindanlar, hayaletlerin yüksek merdivenlerde yankılanan sesleri mi? Kötü bir cadı mı, yoksa karanlık bir tiran mı? Kim bilir belki de vampirler, aklını yitirmiş, akşam yemeği niyetine bakire kızları yiyen düşmüş bir kral da olabilir. Bölüm bir: Uzun süre yürümekten yorgun düşen kahraman K.'nın köye gelişi. Perde açılır ve karda neredeyse duman isı gibi görünen eski bir han görünür. Otelci bu saatte gelen misafirlere alışkın değildir, bu köyde kimse misafire alışkın değildir (gözlerimiz kapı kırışlerini ya da pencere kenarlarına asılı sarmisakları arar istemsizce...). K. gece kalabileceği bir yer aramaktadır. Otelci de, köylüler de onu pek dostça karşılamazlar, ancak K.'nın başka çaresi yoktur. Etrafta geceyi geçirebileceği başka bir yer bulunmamaktadır. Bu durumda ot minder yatmak için hiç de fena sayılmaz. (Bildiğimiz gibi Kafka'nın kahramanları önce kendilerine yatacak bir yer ararlar.) K. gecenin bir yarısı hiç de nazik sayılamayacak bir biçimde uykusundan uyandırılır:

Bu köy şatonundur. Burada oturan ya da geceleyen, şatoda oturmuş ya da gecelemiş sayılır. Bu da Kont'un izniyle olabilir ancak. Sizinse böyle bir izniniz yok, varsa bile göstermediniz.

(Kafka burada “Hayır” diyebilirdi, “ama size sürücü belgemi ya da kimliğimi gösterebilirim.”) Bir dava daha mı? Bu kez kahraman kuru gürültüye o kadar da kolay pabuç bırakmadığı gibi gece uykusunun elinden alınmasına da razı gelmez. Bunun yerine aptal ayağına yatar:

“Yoksa yolu şaşırıp yanlış bir köye mi geldim?” dedi. “Bir şato var mı burada?” Sağda ve soldaki müşterilerden bazıları, K.'nın bu sözleri üzerine başını sallarken, K.'nın sorusunu “Var tabii” diye cevapladı genç adam, ağır ağır. “Sayın Kont Westwest'in şatosu.”

Ne? Bu ne biçim isim böyle? Gotik bir romanda yüreklere korku salması gereken Kont'a hiç mi hiç yakışmıyor. Şaka mı bu, yoksa bir rüya mı?

“E, bitsin artık şu komedi!” dedi K. hayli alçak bir sesle; ardından yatağa uzanıp yorganı üzerine çekti. “Siz biraz fazla ileri gidiyorsunuz, delikanlı! Hele sabah olsun, bu davranışınız üzerinde yine konuşacağız.”

Nokta. Öykü burada bitmeli. Şayet bu, K.'nın kendi aleyhine gelişen tutuklamayı ve mahkeme kararını kabullenerek olay akışını başlattığı *Dava* olsaydı, bu noktada son bulurdu. Nihayet bu oyunun bir tür komedi olduğu ortaya çıkmıştır, artık gönül rahatlığıyla başımızı yeniden yastığa koyup, uyumaya devam edebiliriz. Elbette yapamayız bunu. Çünkü çevredeki köylülere “Yoksa yanılıyor muyum?”dan daha iyi bir yanıt vermemiz gerekir: “Şimdi size şu kadar söyleyeyim ki, Kont'un çağırtığı kadastrocuyum ben.” Üzgünüm ama, yanlış tahmin. Burası her ne kadar arkaik tabiatın ortasında, kuş uçmaz kervan geçmez bir köy ise de, eksiksiz çalışan yepyeni tesisat sayesinde telefonlar bir an olsun susmaz. Bu kez şatodan

birileri arayıp kadastronun nasıl biri olduğunu sorar. Ne tuhaftır ki şato, K.’nın kadastroncu olduğu iddiasını kabul etmiştir:

K. kulak kabarttı. Demek, onu kadastroncuğa atamıştı şato. Bu bir yandan fenaydı, çünkü kendisiyle ilgili olarak gereken her şeyin şatoca bilindiğini, karşılıklı güç durumlarının ölçülüp tartıldığını, savaşa çağrının bir gülümsemeyle kabul edildiğini gösteriyordu. Ama beri yandan da iyi bir şeydi; çünkü ona kalırsa, şatoda değerinin küçümsendiğini ve şimdi işin başında umabileceğinden çok daha geniş çapta bir özgürlüğü ileride ele geçirebileceğini kanıtlamaktaydı. Ayrıca, kadastroncuğunu kabullenmek gibi kuşkusuz zekice bir davranışa başvurarak kendisini sürekli korku içinde tutabileceklerini sanıyorlarsa aldanyorlardı; hafif bir ürperti duyuyordu, o kadar.

Westwest ve gelişmiş bir telefon tesisatı: anlaşılın o ki bu bir 19. yüzyıl gotik romanı falan değil. Koltuğumuza yaslanmış otururken şunların farkındayız: burada sözünü ettiğimiz kişi Kafka ve ayrıca 20. yüzyılın korkunçluğu da daha yeni başlıyor! O, tanrıların arkaik dönemde yaşayan toplumlara yaptığı gibi insanları “sürekli korku”ya maruz bırakmaz. Modern dünyanın dışarıdan bakıldığında güvenli görünen, her tür olasılığa karşı son derece emniyetli olan modern yapılarını yerle bir etmek için küçücük bir “ürperti” yetmektedir. Modern korku mudur bu? Bu korkunun temelinde, bürokrasi sayesinde sonsuz gelişimini sürdüren iktidar, kontrol edilmeyen prosedürler ve belki de Kafka’nın “boş aşkınlığı”³⁸ vardır. Bu aşkınlığın ifade ettiği üzere, yasaya açılan her kapının ardında yeni bir kapı bulunduğu için anlam arayışı boştur:

Görev ve yaşamı buradaki gibi hiç daha böyle iç içe görmemişti; o kadar ki bazen görev ile yaşamın sanki birbiriyle yer değiştirdiğini sanıyordu.

K. her ne kadar güç yarışına girmeye dünden razı olsa da, nereden başlayacağını bilemez, çünkü 20. yüzyılın dehşetinin kaynağında ayrıca insanın hiçbir zaman neyle savaşıacağı konusunda en ufak bir malumatın olmayışı yatmaktadır. Tüm bunlar her ne kadar tahminlerle örtüşse de şeytan, ya da dehşet, ayrıntıda gizlidir:

Bulduğu uzaklıktan seçebildiği kadarıyla genel olarak K.’nın beklediği gibiydi şato. Ne eski bir derebeyi kalesi ne de bir saraydı; az sayıda iki katlı, buna karşılık çok sayıda alçak binadan oluşup geniş bir alana yayılmış, birbirine pek yakın bir yapılar topluluğuydu. Bir şato olduğu bilinmese, küçük bir kent gözüyle de bakılabilirdi. Topu topu bir tek kule görebildi K.; içinde oturan bir binanın kulesi miydi, yoksa bir kilisenin mi, pek seçilemiyor, karga kümeleri çevresinde dolanıp duruyordu.

Ve “şato” yakından bakıldığında gerçekten de “köy evleri”nden oluşan küçük bir kentten başka bir şey değildir. Şatonun silueti insanın gözüne her defasında farklı görünmektedir. K. her fırsatta gözlerini şatoya dikip nasıl göründüğünü kontrol eder. Ne var ki şatonun görüntüsünü tam anlamıyla betimlemek kesinlikle imkânsızdır, K.’nın bu yöndeki girişimleri de sonunda onu deliliğe sürükler. K.’nın daha önce uzaktan gördüğü ve “bir binanın mı”, “yoksa kilisenin mi” olduğunu anlayamadığı kuleye şimdi adeta zum yapar, ancak kule hakkında daha fazla malumat elde edemez. Bir türlü “net bir görüntü”ye ulaşamaz, kulenin görüntüsü hep fludur, tıpkı empresyonistlerdeki gibi ışığın ve kırık statüğün içinde erimiş, dağılmıştır. Bu nedenle marazi biçimde çarpıtılmış gibi bir etki bırakır – öyle ki dehşetin imarıdır bu gördüğümüz. İlk kez Kafka tarafından edebiyata dahil edilen bir dehşet.

(B)u kule ise –görünürde tek kuleydi– monoton yuvarlak bir nesneydi, yer yer sarmaşıklarla örtülmek mutluluğuna ermişti, şu anda güneşte pırl pırl yanan pencereleri –deli dolu bir şeyler saklıydı bu pırlıtda– ve sonunda bir galerisi vardı; mazgal dişleri, adeta sarsak ve dikkatsiz bir çocuk eliyle çizilmiş gibi kesinlikten uzak, düzensiz ve kırık dökük, mavi gökyüzüne doğru sipsivri uzanıyordu.

K. ilk gün uyanır uyanmaz şatonun yolunu tutar. Ancak bir türlü şatoya ulaşamaz, çünkü bu bölge adeta lanetlenmiş gibidir.

Yeniden ilerlemeye koyuldu K. Ama yol uzundu; çünkü köyün ana caddesi şato tepesine çıkmayarak yakınna kadar geliyor, derken sanki kasten bir dirsek yapıp şatodan uzaklaşmıyorsa da, ona da yaklaşmıyordu.

Labirente benzeyen arazi bile başlı başına dehşet saçmaktadır. İnsan uzaklaşsa da, yaklaşırsa da ne bir adım ileri ne bir adım geri gidebilmektedir, yapabildiği tek şey yerinde saymaktadır. Bunun anlamı Kafka'nın günlüğünde de belirttiği gibi yaşlılık, delilik ve çaresizliğin doğurduğu dehşettir:

Hayali çemberin orta noktası izlenmeye başlanmış yarıçaplardan geçilmiyor, yeni hiçbir girişime artık yer kalmadı. “Yer kalmadı” ile yaşlılık ve sinir zafiyeti, “hiçbir girişim” ile de son'dur anlatmak istediğim.

Hava, tıpkı korku filmlerinde görmeye alıştığımız gibi ürkütücüdür:

Berbat, berbat bir hava. (...) Nasılsa bununla ilgili olarak otelcinin karısı geldi aklına (...). Entrikacı bir yaratık; rüzgâr gibi anlamsız görünen çabalar içinde, içyüzü bir türlü kestirilemeyen uzak ve yabancı buyruklara uyar gibi adeta.

Bir dakika, bir dakika. Normal korku romanlarında hava durumu korkunç bir atmosfer oluşturmak için kullanılır. Aniden ortaya çıkan kara bulutlar gelişecek kötü olayların habercisidir ve tüyler ürpertici cinayet de elbette fırtınalı bir havada işlenir. Demek ki hava durumu insanları etkisi altına almaktadır, hatta insanlar üzerinde çok daha etkilidir: İnsanoğlu doğanın ta kendisidir ve hatta doğanın boyunduruğu altındadır. Ama bu da ne demek oluyor, doğanın kendisinin “entrikacı” olması, yani doğaya insana özgü özellikler verilmesi de ne anlama geliyor? Doğa, “anlamsız görünen çabalar içinde” olduğu için entrikacıdır, oysa o bu iş için görevlendirilmiştir. Öyleyse doğa bu görevleri kimden almaktadır? Görevi kimin verdiğini *Dava*'da öğrenemedik. Sorumuzun yanıtını bu korkunç şatonun çevresinde dolaşarak bulabileceğimiz de şüpheli, çünkü neticede insana “içyüzü bir türlü kestirilemeyen” görevler veriliyor.

Öyleyse şimdilik köyden dışarıya çıkmayalım. Her korku romanında olduğu gibi buradaki köylüler de pek konuşkan değildir, çekingen ve huysuzdur. Kafaları sanki gördükleri işkence sonucunda şekillenmiş gibidir:

(B)ayağı ıstırap taşan yüzler –kafaları sanki üstten vurularak yamyassı edilmiş, yüz çizgileri adeta bu darbenin acısı içinde oluşmuştu– (...).

Bu, dümdüz edilmiş kafaların ve dayak yemiş ruhların mahiyeti ne olursa olsun bir direniş formuna sokulamayacağı anlamına gelir ve Marksizmin açıkça reddedildiğini gösterir. Devrim mi? Belki birkaç yeni fikir? Tüm bunların en ufak bir şansı yoktur. Bir “yabancı” sadece ve sadece “gelen gidenin olmadığı” yerde rahatsızlık vermektedir. Ne de olsa K.'nın

şatoya ait olduğu kulaktan kulağa yayılmıştır ve bu nedenle K. özel bir koruma altına alınmıştır. Gördünüz mü, feodal sevk belgesinin sağladığı iktidar bile işleri kolaylaştırmıştır. “Şato” K.’ya bir ulak göndermekle kalmamış, aynı zamanda Arthur ve Jeremias isminde iki de yardımcı göndermiştir. K. zevahiri kurtarmak için bu ikisinin çoktandır beklediği “eski” yardımcılarını olduğu kabul etmek durumunda kalır.

“Siz kimsiniz” diye sordu, bir ona, bir ötekisine bakarak. “Yardımcılarınız” diye cevapladı adamlar. Otelci de “Evet, sizin yardımcılar” diye onayladı usulca. “Nasıl?” diye sordu K. “Siz, benim peşimden buraya gelmelerini söylediğim, burada kendilerini beklemekte olduğum yardımcılarım mısınız?” Adamlar söyleneni doğruladı.

Peki ya bu kimlik araştırması, sonunu K.’nın belirleyebileceği bir oyundan ibaret değilse? Buradaki korkunçluk, K.’nın başka bir biçimde daha “yanılmış” olup olmadığı sorusunda yatmaktadır. Bu şu anlama geliyor: ya “eski yardımcılarım”ın kim olduğunu biliyorumdur ya da bunlar henüz tanımadığım “yeni yardımcılarım”dır. Yoksa eski yardımcılar kılık mı değiştirmiştir, ya da kılıkları mı değiştirilmiştir? Belki de bunlar *Amerika*’daki Delamarche ve Robinson’dur. En azından Arthur da, Jeremias da geceyi geçirecekleri yeri yadırgamaz: “(..) bir köşeye eski iki entari sermiş, üzerine yerleşmişlerdi.” Ve her ne hikmetse bu ikisi yardımcıdan ziyade “nöbetçi”ye benzemektedir – öyleyse belki de *Dava*’daki Franz ve Willem’dirler. Bu “açık bellek” öyle bir korkunçluk tasavvurudur ki, onu ancak ve ancak Alzheimer hastaları tam manasıyla kavrayabilir.

K., üzerinde şık üniformasıyla çıkagelen Barnabas sayesinde kimin emrinde çalışacağını öğrenir. Yüksek derece bir memur olan orta boylu, şişman, mızımız, temiz yüzlü, sarkık yanaklı, siyah bıyıklı “Klamm” resmi bir yazıyla K.’ya şatoda “Kont hazretlerinin hizmetinde çalışmak üzere” işe alındığını bildirir. Gece olmasına rağmen K. Barnabas’la beraber şatoya gitmek ister, şatonun sekreteriyle konuşmak için sabırsızlanmaktadır. Çünkü K., bu tür romanlarda alışık olduğumuz üzere, seçilmiş kişidir, bir kahramandır, hayatına mal olabilecek tehlikelerden bile korkmayan cesur bir maceracıdır. Daha küçücük bir çocukken bile büyük zorluklara göğüs germiş, olumsuz koşullara, gelenek göreneklere, okul ve kiliseye karşı durmuştur. K. bunlara bağlanmış, onları yuva bellemiştir. O nedenle bu sahne, girilmesi imkânsız gibi görünen şatonun ilk sahnesidir; kahramanın hem doğduğu hem de öldüğü sahnedir.

Aklına sık sık doğup büyüdüğü kent geliyor, içini anılar kaplıyordu. Doğup büyüdüğü kentin de ana meydanında bir kilise yer vardı; kiliseyi kısmen bir gömütlük çeviriyor, gömütlüğü ise yüksek bir duvar kuşatıyordu. Ancak üç beş çocuk o zamana kadar tırmanıp çıkabilmişti duvara; K. da henüz bunu yapamayanlar arasındaydı. Onları böyle bir davranışa iten merak değil, kuşkusuz; gömütlüğün kendilerinden saklı gizli bir yanı kalmamış, parmaklıkları küçük kapısından kaç kez içeri girmişlerdi. Bütün istedikleri, o kaygan ve yüce duvarı fethetmekti, o kadar! Bir kuşluk vakti –sessiz ve boş meydan güneş ışığı içinde yüzüyordu; K. gerek önceleri, gerek sonraları meydanı hiç daha böyle görmemişti– şaşılabilir bir kolaylıkla başardı bunu; kaç kez deneyip de geri püskürtüldüğü bir yerinden, dışlarının arasında küçük bir bayrak, ilk hamlede duvara tırmanıp durdu. Daha taş topraklar aşağı yuvarlanıp dururken, yukarıda aldı soluğu. Bayrağı duvara dikti; bayrağın bezini gerdi rüzgâr. Sonra aşağıya baktı, çevrede gezdirdi gözlerini; omuzlarının üzerinden, toprağın içine adeta gömülüp kaybolan haçlara baktı. Bulunduğu yerde hiç kimse kendisinden büyük değildi. O sıra tesadüfen öğretmen geçti duvarın altından, öfke dolu bir bakışla onu aşağı indirdi. Duvardan yere atlarken dizini yaraladı K., ancak zar zor eve gelebildi; ama duvarın üzerine çıkmıştı ya!

Çocuktaki dünyayı tanıma ve keşfetme tutkusu her şeyden daha büyüktür. Önce “okul” bu

her yana merakla bakan gözlerini köreltir, aldığı bu ilk yara sonucunda kahraman, her ne kadar kabullenmek istemese de, yaralara açık hale gelir. Etrafında yaşayan köylüler şatodan ve onun erkinden korkarken, özgür kahramana göre insanların kaderini belirleyecek denli önemli olan şeyler adeta bir eğlencedir.

“Beni eğlendiriyorsa, bazen bir insanın üzerinde hayati rol oynayabilen böyle gülünç bir karmaşanın içyüzünü görmemi sağladığından” dedi K.

K. “karmaşa” hakkında kafa yormaz, onu anlamaya çalışmaz, hatta daha da kötüsü bununla ilgilenmenin gereksiz olduğunu düşünür. İktidarın merkezine giden yolu bulmak için, karşılaştığı ilk yüzeysel fikre inanır. Görünüşe göre şık üniformasıyla haberci Barnabas K. için iyi bir şanstır. Ne var ki bir yanlış anlama olur ve Barnabas K.’yı şatoya götüreceği yerde kendi ailesinin bulunduğu yere getirir:

Demek bir yanlış anlama vardı ortada, çirkin ve rezilce bir yanlış anlama; K. da düpedüz bu yanlış anlamının peşinden sürüklenmiş, kendini Barnabas’ın ipek gibi ışıldayan dar ceketinin büyümesine kaptırmıştı. Derken Barnabas ceketinin düğmelerini çözmeye koyuldu; ceketin altında, güçlü ve adaleli bir uşak göğsü üstünde gri renkte, kirli, kaba ve yamadan geçilmeyen bir gömlek açığa çıktı. Ayrıca, çevredeki her şey bu gömleğe uygun düşmekle kalmıyor, hatta onu geride bırakıyordu; ağır ağır sürüklediği kaskatı bacaklarından çok el yordamıyla ilerlemeye çalışan gutlu yaşlı baba ve şişmanlığından ötürü ancak küçük küçük adımlar atabilen, göğsü üzerinde kavuşturulmuş elleriyle anne, her ikisi de odaya giren K.’ya doğru yola koyulmuşlar, öyleyken henüz onun çok uzağında bulunuyorlardı. Birbirlerine ve Barnabas’a benzeyen, ama yüz çizgileri Barnabas’inkinden daha sert, boylu boslu ve sarışın iki kız kardeş gelenlerin çevresini almış, K.’dan bir merhaba bekliyorlar, K. ise ağzını açıp bir şey söylemiyordu. Hani öyle sanmıştı ki bu köyde herkes kendisi için bir önem taşıyordu ve kuşkusuz öyleydi de. Gelgelelim, bu evdeki insanlar onu hiç ilgilendirmiyordu.

K. elbette yanılmıştır – bu aile onun geleceğini belirleyecektir, ancak bir sorun vardır; Barnabas’ın ailesi şatodaki iktidar oyununun karşı kutbunda yer almaktadır. En büyük kızları Amalia büyük bir günah işlemiş ve şatonun uşaklarını reddetmiştir. Okumaya devam ettikçe, romanda karşılaştığımız neredeyse tüm kadınların şato ile cinsel içerikli bir bağlantısı olduğunu anlarız. K. duygusuzca ve hiçbir bağlantısı olmaksızın süregiden bu fuhuş olgusunun acımasız ve trajik yanını değil, sadece iktidarla bağlantısını görür. Mesela K.’nın şatoda çalışanların takıldığı Beyler Oteli diye bilinen bir başka meyhanede tanıştığı, içki servisi yapan, şu fazlasıyla sevecen, küçük, sarışın kız Frieda vardır. Kız aynı zamanda Klamm’ın sevgilisidir ve işte tam da bu nedenle K. için arzu nesnesine dönüşür. “ ‘O zaman’, dedi, ‘saygıdeğer birisiniz benim için.’ ” Anlaşılan burada şatoya giden yeni bir yol görünmektedir. (*Dava*’da da söylediği gibi “Kadın eli sessiz sedasız pek çok iş görebili(r)” ve K.’nın işleri yine yolunda gitmeye başlamıştır.) Bir klasik gotik roman özelliği: Erkek kahramanla kadın kahraman karşılaşırlar ve sonraki bölümde mutlaka bir aşk sahnesi yer alır. Frieda ve K.’nın masanın altında gerçekleşen ilk temasları çok güzeldir (“Milena’ya Mektuplar”dan hatırlayacağımız “yabancılık” motifi buraya taşınmıştır, belki de anlatılan Kafka ile Milena Jesenská birlikteliğidir). Romanda bu sahne çok uzundur:

“Canım! Canım sevgilim” diye fısıldadı, ama K.ya dokunmadı hiç; sevgiden baygın, sırt üstü yere uzanarak kollarını açtı. Mutluluk taşan sevgisi karşısında zaman, gözüne anlaşılan sonsuz görünüyordu. Hemen rasgele küçük bir şarkı tutturdu. Ama şarkı söylemiyordu da göğüs geçiriyordu sanki. K.’nın hâlâ düşüncelerden kendini kurtaramadığını görerek korkuyla doğruldu ve onu bir çocuk gibi çekip çekiştirmeye başladı: “Gelsene şuraya!” dedi. “Tezgâhın altında boğulur

insan!” Derken birbirlerine sarıldılar, Frieda’nın ufak tefek vücudu K.’nin kollarında ateş gibi yanıyordu. K.’nin aralıksız kurtulmayı deneyip başaramadığı bir esriklik içinde birkaç adım yerde yuvarlanarak boğuk bir sesle Klamm’ın kapısına tosladılar, sonra yerdeki küçük bira birikintileriyle öbür pislikler ortasında serilip kaldılar. Böylece saatler geçti, birlikte soluyuşlar, birlikte kalp vuruşlarıyla saatler! K.’nin kendini kayboluyorum sandığı, havası bile yurdundaki havanın zerresini içermeyen saatler! Yabancılıktan boğulup gittiği, çılğınca ayartılar karşısında kendisini izlediği yola devamdan ve daha çok kaybolup gitmekten başka şey yapılamayacak yabancı bir yerde bildiği ve daha önce kimsenin ayak atmadığı kadar uzak bir yerde bulunuyorum sandığı saatler!

Büyüleyici. Nereden geldiği bile bilinmeyen beş parasız K. yaptığı şüpheli açıklamalarla durumu kurtarmaya çalışırken, kısa zamanda şefinin sevgilisini kendi yanına çeker, hatta kız onunla belirsiz bir geleceğe yelken açmak üzere işini bile bırakır. (Kafka’nın Felice’den istemekten kaçındığı ve Georg Bendemann’ın Frieda Brandenfild’den asla isteyemeyeceği bir iyiliktir bu. Bu motif yenidir. Felice ve Julie’nin tutumuna bir yanıt mıdır bu? Yoksa bu, Kafka’nın Milena Jesenská’dan yola çıkarak oluşturduğu yeni kadın figürünün yansıması mıdır?) “ ‘Eh, gidebiliriz artık!’ dedi Frieda; gitmekle kastettiği yer pek tabii ‘Zur Brücke’ oteliydi.” Kömür karası zemin üstüne kan kırmızı yazı: Dördüncü günün sabahı. Perde açılır ve karşımıza o çok iyi bildiğimiz sakin ve huzurlu aile ortamı çıkar, yer okul binasıdır. K. yataktadır, Frieda yere atılan döşekte yatmaktadır, yardımcıları yine eski entarilerin üstündedirler, otelcinin karısı da oradadır ve olağanüstü büyüklükte bir çorap örmektedir. “Bu durumda size şunu söyleyebilirim ki, en iyisi Frieda ile benim evlenmemizdir; hem de bir an önce” der K. ve ellerini ovuşturur. Ve Frieda’nın manevi annesi sayılan otelcinin karısı evliliğe onay verdikten sonra, bu hayırlı işin yolu da açılmış olur. Kariyer dediğin nedir ki. Daha dört gün önce kasabaya ayak bas, hemen işe yerleş, kafanı sokacak sıcak bir yuva bul, kabul görmekle kalma, bir de evlenecek birini bul. Hiç de fena sayılmaz. Geriye bir tek, Klamm’ın karşısına çıkıp gerekli açıklamayı yapmak kalır, ancak tam da bu aşamada herkes K.’ya karşı çıkarak, onu bu planından caydırmaya çalışır. K. aldığı bu tepki karşısında şaşkındır, bu işi bu kadar zor kılan nedir, bir türlü anlayamaz:

Şimdiye kadarki deneyimlerine göre, kontluk bürolarıyla resmen ilişki kurması fazla güçlük doğurmamıştı. Bunun bir nedeni, işinin görülmesi konusunda dıştan bakınca kendisi için pek olumlu bir ilkenin anlaşılabilir ilgili bürolarca benimsenmiş bulunması, bir başka nedeni ise resmi büroların çalışmaları arasındaki hayran kalınacak uyumdu; nerde yok gibi görünüyorsa, inadına orada tastamam bu uyumu seziyordu insan.

K.’nin Klamm’dan istediği nedir ki? Tek istediği hak etmediği bir makama getirilmek ve burada yükselmek değil midir? Yükselmek istediği yer de sadece zirve değil midir? Bir saniye, bir saniye. Kahramanın buraya geliş amacı düzgün bir biçimde şatoya ulaşmak değil midir? K. son derece dikkatlidir, “çünkü saldıran o idi.” Şatonun saldırısına uğrayan ve kaleye boyun eğen köy evleri gibi şatonun iktidarına boyun eğen insanların üzerinde, önünde, arkasında duran K., uzaklardan gelen bu dokunulmaz gezgin onların tek umududur. K. tam içinde bulunduğu ortama uyum sağlamıştır ki, işler yeniden sarp sarmaya başlar – ve bundan sonra artık korku romanı özellikleri ortadan kalkar. K.’dan üstün konumda bulunan muhtar, acı gerçeği ona açıklar. Yattığı yerden umarsızca dosyaları arayan muhtar, “Dediğiniz gibi kadastrucu olarak işe alındınız; ama ne yazık ki, bize bir kadastrucu gerekli değil. Bir kadastrucu için en ufak bir iş yok bizim burada” der. K. hangi kırsalın yüzünü ölçeklendirecektir? Bu köyde telefon bile vardır. Bütün modern dünya ölçülüp biçilmiş,

itinayla düzenlenmiş dolaplar dolusu dosyaya bölünmüştür. Şatoyla kurulan bu ilk gerçek irtibat da K.'nın sadece gerçek anlamda kadastroculuk görevine atanmadığı, yalnızca "Kontluk hizmetinde bir göreve" getirildiği anlaşılır, o da kesin değildir. Serseme dönen K. muhtarın karşısında başından geçen uzun yolculuk hakkında birkaç şey zırvalar, memleketinde bunun gibi bir iş bulmasının imkânsızlığından dem vurur, "haklı umutlarından" ve sonunda da "buradan bir kızla" nişanlandığından bahseder. " 'Ha, Frieda' dedi muhtar, en ufak bir şaşkınlığa kapılmaksızın. 'Biliyorum. Ama siz nereye gitseniz, Frieda koşardı arkanızdan.' " Geleceğe dair yaptığı güzelim planları elinden alınan kahraman, kendisine karşı açılan savaşı açıkça kabul eder. "Ben şatodan lütuf değil, hakkımı istiyorum." K. bu hakkın içeriğini kısa bir süre sonra, Klamm'ın eski sevgilisi olduğunu itiraf eden otelci kadına söyler:

"Ama benim ondan ne istediğimi açıklamam güç. Önce kendisini yakından görmek istiyorum; sonra sesini işitmek, sonra da bizim evlenmemiz üzerinde ne düşündüğünü öğrenmek. Kendisine başka ne gibi ricalar yönelteceğim, konuşmamızı akışına bağlı. Yani bazı şeyler söz konusu olabilir; ama benim için hepsinden önemlisi kendisiyle karşı karşıya gelmek."

Bir şey daha ekleyelim: yüz yüze konuşmak – tam da Franz'ın gerçek yaşamda babasından beklediği gibi. Tıpkı "Dönüşüm"deki anne ve Franz'ın kendi annesi gibi, bu öyküdeki kadınlar da (Klamm'ın kadınları) ona engel olmak için ellerindeki tüm kozları kullanırlar:

"Pekâlâ" dedi otelcinin karısı ve sanki utanılacak bir şey söylüyormuş gibi yüzünü yastıklara gömdü. "Kendisinden bir görüşme rica ettiğinizi eş dost yardımıyla Klamm'a duyurabilirsem, yukarıdan cevap gelinceye kadar kendi başımıza hiçbir girişimde bulunmayacağımıza söz verir misiniz?" "Rica ya da kaprisinize evet demeyi ne kadar istesem de, böyle bir şey yapamam" diye cevapladı K.

Gururlu bir edayla kadını reddeder. Savaşmak için gelmiştir, hizmet etmek için değil. Frieda aracılığıyla, otelcinin karısının kendisini sokağa atmak üzere olduğunu öğrenir. Bir saat içinde hem işinden olmuş, hem de yersiz yurtsuz kalmıştır. Bu kadarı da fazladır. Belki de başına gelenler sonucunda yepyeni bir pencereden bakacaktır hayata.

"Baktık ki olmadı" diye sesini yükseltti sonunda Frieda; kollarını K.'nin boynuna dolamıştı, "kalkar gideriz buradan, bizi burada tutan ne var? Ama şimdilik, öyle değil mi, sevgilim, öneriyi kabul edebiliriz. Öğretmeni geri getirdim; kendisine 'kabul ettim' deyiver, tamam; sonra da kalkıp okula taşınırız."

Dördüncü gece erkenden gelir ve K. da Beyler Oteli'ne gitmek üzere yollara düşer. Acilen görüşmek istediği Klamm'ı burada bulacağına inanmaktadır. Ne var ki Klamm'la değil de Frieda'nın yerine işe alınan çocuksu, kızılımsı sarı saçlı Pepi'yle karşılaşır Beyler Oteli'nde. Yatağında yarı uyur yarı uyanık vaziyette bulunduğu kız Klamm'ın kızığının bahçede olduğunu söyler ona. K. o akşam Klamm'ı göremez, ancak adamın kızığına girip saklanır ve kızakta kalmış olan konyak şişesini kafaya diker; Klamm'la yapacağı konuşmanın üzerinde bırakmasını beklediği etkinin, konyağın bıraktığı etkiyle aynı olacağını düşünür.

(K)oku öylesine tatlı, öylesine okşayıcıydı ki, adeta çok sevilen birinin ağzından övücü ve sevimli sözler işitiliyor, ama övgü konusunun içeriği pek bilinmiyor, bilinmek de istenmiyor, yalnızca konuşanın sevilen biri olduğu kanısıyla mutluluk içinde bulunuluyordu. Kendi kendine kuşkuya düşerek, "Bu konyak mı şimdi?" diye sordu K. ve merakla şişeden bir iki yudum alıp tadına baktı.

K. zilzurna sarhoşken Klamm'ın köy sekreterine yakalanır. Adam K.'yı sorguya çekmek ister, ancak K. bunu asla kabul etmez. Geri dönüş yolunda haberci Barnabas'a rastlar. Barnabas Klamm'ın mektubunu getirmiştir. K.'nın sabrını iyice taşıran son mektup şöyledir:

“Brückenhof'taki Sayın Kadastrocu'ya! Şimdiye kadar gördüğünüz kadastro işlerini pek beğendim. Yardımcılarınızın çalışmaları da övülmeye değer. Onları çalıştırmasını gerçekten iyi beceriyorsunuz. Gayreti sakın elden bırakmayın, işleri iyi bir sonuca vardırılmaya bakın. Çalışmalara ara verilirse, kızarım doğrusu. Merak da etmeyin, ücret sorunu pek yakında karara bağlanacaktır. Gözümü sizden ayırmayacağım.”

Bu mektubun neden olduğu dehşet, hem trajik hem de komiktir. Neticede insan için kişiliğinin, iyiniyetinin ve emeğinin takdir görmesinden daha önemli bir şey yoktur. Ne var ki mektupta K.'ya takdir gösterilmesi boşunadır, çünkü henüz hiç mi hiç (en azından bilinçli olarak) çalışmamıştır. Takdir sözcüklerinin yanı sıra mektupta bir de uyarı mahiyetinde bir ifade kullanılmıştır: “Gözümü sizden ayırmayacağım.” Buradaki manasız takdirler, diktatörlerin hizmetinde çalışanların karşılaştığı türdendir. K. mektubu okuyunca kendisini daha da büyük bir çaresizliğin içinde bulur. Kendisini Klamm'la görüşürmesi için Barnabas'a başvurur.

Bu arada Frieda okul binasındaki bir sınıfa yerleşmiş, burayı rahatça kalınabilecek bir yer haline getirmiştir. K.'yla yaşlı çiftler gibi birbirlerine sokulup yatarlar, “sıcaktan ve sessizlikten mutlu” olurlar. K. gecenin bir yarısı kalkar, bir de ne görsün, yanında yatan Frieda değil yardımcılardan biridir. Frieda uyanmış ve göğsüne atladığını sandığı kara kediyi aramaya koyulmuştur. Kız yalan mı söylemektedir, yoksa çocukça batıl inançlar doğrultusunda lanetli bir hayvan olduğuna inanılan “kara kedi” gerçekten de var mıdır? Bu soruya verilecek cevabın hiçbir önemi yoktur: çünkü eğer insan, kendine en yakın olması gereken kişinin yani eşinin sözlerine itimat edemeyecekse hayatı zaten cehenneme dönmüş demektir. Gün ışıkmaktadır, bu K.'nın okulda hademelik yapacağı ilk gündür. Öğrencilerle birlikte güzel ve biraz da sert mizaçlı öğretmen hanımın gelmesiyle okul tam anlamıyla mahşer yerine döner. K.'nın gece odun almak üzere kapıyı kırıp odunluğa girdiği anlaşılınca, hemen oracıkta işine son verilir. Ancak K. hakkındaki bu kararı kabul etmez ve bu kez kendisine (şimdilik) son mühlet verilir.

Öğretmenin kapıda K.'ya yönelttiği son sözlerde de anlaşılın bunun etkisi seziliyordu: “Froylayn Gisa çocuklarla çaresiz ayrılıyor odadan; çünkü dikbaşlılık edip işten el çektirmeme kulak asıyorsunuz; doğrusu kimse de Froylayn Gisa'dan, böyle genç bir kızdan sizin o pis aile yaşamınızın ortasında ders yapmasını isteyemez. Diyeceğim, yalnız kalyorsunuz burada; sizi görecektir ahlak sahibi kişilerin nefret duygularından uzak, dilediğiniz gibi yan gelip yatabilirsiniz artık. Ama inanın, bu çok sürmeyecek.”

Bu, yaklaşan devrimin ayak sesleri midir? Kendini savunmak için çaba gösteren K, arkasından iş çevirip Frieda'ya yanaşmaya çalışan yardımcılarının işine son verir. Ne var ki görünüşe aldanmamak gerekmektedir. Savaşın getirdiği özgürlük, istekle kurulan yakın ilişkileri de zedeler. K. aradan henüz bir hafta bile geçmeden Frieda'yı eleştirmeye başlar:

Zinde ve kararlı bir ifade Frieda'nın gösterişsiz vücudunu her vakit bir güzellikle donatmışken, şimdi bu güzelliğin yerinde yellere esiyordu. Birkaç gün K.'yla birlikte yaşamak bu sonucu sağlamaya elvermişti. (...) Ama K. da Frieda'ya bağlanmasından ötürü her şeyin hakkında nasıl hayırlı bir yola girdiğini açıklayacak gücü kendinde bulamadı artık.

Frieda bir kez daha K.'ya birlikte buradan gitmeyi önerir, Fransa'nın güneyine ya da belki İspanya'ya –K.'nın onu kucaklamayan kollarının sıcaklığını hissedebileceği ılıman iklimlerin olduğu herhangi bir yere– gidebileceklerini söyler.

Franz, Milena'yı kendisiyle birlikte gelmeye, kaçmaya, Filistin'e ya da başka herhangi bir yere gitmeye razı etmek için az mı dil dökmüştür.

Cevap mektuplarına “evet” dersen, artık Viyana'da yaşayamazsın, bu imkânsız.

İyi de, sadakatsiz kocası, Franz Werfel, Otto Pick ve Egon Erwin Kisch ile edebiyat borsası konusunda havalı havalı atıp tutarken, onun yanında sessiz sedasız duran Milena'nın Viyana'daki “Beyler” Café'de işi neydi? Ernest Pollak uyusuk adamın tekiydi, her açıdan soğuk ve küstahtı, üstelik Milena için harcayacak tek kuruş kazanmaya muktedir de değildi. Kafka acı acı gülümser – Milena'yla yeniden bir araya gelerek yepyeni bir hayata başlayabileceğini, kendisinin doğruluk anlayışına uygun bir aile kurup evli barklı bir adam olabileceğini düşünmüştür. Peki ama, eğer hayata geçmiş olsaydı bu birlikteliğin geleceği nasıl şekillenirdi? Frieda ile K.'nın ihtiraslı birlikteliği çabucak dağılmaktadır. Frieda'nın gözünü öfke bürümüştür:

“Bana karşı sevgi duymuyorsun, artık vaktin bile yok bana ayıracak; beni yardımcıların eline bırakıyor, kıskançlık nedir bilmiyorsun; senin için taşıdığım tek değer, bir zaman Klamm'ın sevgilisi olmam; bilgisizliğinden ötürü de Klamm'ı bana unutturmamak için çırpınıp duruyorsun, hani yok mu, sonunda o nazik an gelip çattınca, pek diretmeiyemim.”

Bunun hemen ardından, romandaki kahramanla birlikte yuva kurmak üzere yola çıkan kadın, özeleştirisini yapmakta gecikmez:

“Sonra gerçekten öyle olmuştu ki, sana yardım edeyim diye ne kadar çırpınmış, yardım edememiştim; yardım etmeyi bırak, engel olmuşum sana. Benim yüzümden otelcinin karısı sana düşman kesilmişti, senin hâlâ küçümsediğin zorlu bir düşman; beni pek düşünüp merak ettiğinden, işini kaybetmemek için savaşman gerekiyordu; muhtara karşı üstünlüğü elden çıkarmıştın, ister istemez öğretmene boyun eğdin, yardımcıların eline teslim ettin kendini; ama en kötüsü, benim yüzümden Klamm'a karşı suçlu duruma düştün. Şimdi ise habire Klamm'a ulaşmak istemen, ne yapıp yapıp onunla güçsüz bir çabadan başka şey değil.”

Frieda onu yine Barnabas'ın ailesi hakkında uyarır ve K.'yı onlara yapmayı planladığı ziyaretten vazgeçirmeye çalışır. Sabırsızlanan K. yeni haberler alacağını umarak akşama doğru Barnabas'ın evinin yolunu tutar. Burada Barnabas'ın kız kardeşleri Amalia ve Olga ile karşılaşır. Amalia, yatakta uzanmıştır, Olga da ona ailesinin hikâyesini anlatacaktır. Klamm otelcinin karısını bir daha yanına çağırılmamıştır, Frieda da başını alıp K.'yla gittiğinden Klamm'ın çağrısına uymamıştır, ancak Amalia başından beri Klamm'dan uzak durmaktadır. Ailesi el etek öpmek için şatonun kapılarını aşındırırken yaşlanmış, bu yolda tüm varlıklarını harcamıştır. Ruhsal olarak da çökmüşlerdir. Olga, kız kardeşinin yaptıklarının kefaretinin ödemek için düzenli olarak şatodaki hizmetlilerle birlikte olur. Barnabas kendi bildiği şekilde şatoya hizmet etmek için görevlendirilmiş olmasa da habercilik yapmaktadır. Aralarında, tüm ailenin mahvına yol açan namusu için savaşan tek kişi Amalia'dır. O da kendisini bir ayağı çukurda olan anne ve babasına hizmet etmeye adanmıştır. “Ne var ki, bütün bunları göz önünde tutunca, Frieda ile Amalia arasında ne fark kalıyordu geriye? Yalnızca bir fark: Amalia'nın

yanaşmadığı şeyi Frieda'nın tutup yapması" der Olga, ailesinin trajik öyküsünü özetlerken. Ancak K.'nin buradaki tutumu yine bencil ve ahlakdışıdır:

"Belki" dedi K. "Ama benim için başlıca fark şu: Frieda benim nişanlımdır (...)."

Peki ama, eğer Barnabas gerçek bir haberci değilse, K.'nin Klamm'a yazdığı mektuba ne olmuştur?

"Mektup mu?" dedi Olga. "Evet, bir zaman sonra, Barnabas'ı yeterince sıkıştırmış olurum; günler ve haftalar geçebilir bu arada; o zaman Barnabas yine de mektubu alır, sahibine ulaştırmak üzere kalkıp yola düşer."

Bu arada, herkesçe dışlanan Barnabas ailesine gönüllü bir ziyarette bulunarak hem kendisi hem de ailesi için bir utanç kaynağına dönüşen K.'yı affedemeyen Frieda Beyler Oteli'ne geri dönmüştür:

Olacağı önceden görülüp önlenemeyen şey sonunda gerçekleşmişti demek, Frieda kendisini bırakıp gitmişti.

K. da sorgulanmak üzere Beyler Oteli'ne çağrılır ve bu kez buyruğa uyar:

"(Momus) Vay, Sayın Kadastrocu!" dedi. "Sorgulanmaktan pek hoşlanmayan siz, demek şimdi bir an önce sorgulanmak istiyorsunuz, öyle mi! Ama o zaman benşm tarafımdan sorgulansaydınız, iş daha kolay olurdu. Doğru; elverişli sorgulamaları elverişsizlerinden ayırmak güçtür."

(*Dava*'da Josef K. mahkemenin sorgularını reddetmek gibi bir hataya düşmüştü. Acaba Josef K.'dan daha mantıklı davranan K. için mutlu sona ulaşma ihtimali var mıdır?) K. Frieda ile konuşurken ufak da olsa bir umut ışığı belirir:

(...) Frieda şaşkın şaşkın K.'nin yüzüne baktı, sonra boşta duran elini usulcacık K.'nin alnında ve yüzünde gezdirdi. Sanki K.'nin nasıl biri olduğunu unutmuş da hayalini belleğinde yeniden canlandırmak istiyordu; ayrıca gözlerinde de zar zor bir anımsayışın buğulu peçesi vardı. (...) "Anlattıklarının hepsi pek güzel" dedi K., "ne var ki, daha önce içki salonundan benim için ayrılmıştın; oysa şimdi, evlenmemizin arifesinde yine oraya dönmek mi istiyorsun?" – "Evlenmeyeceğiz ki!" dedi Frieda. "Sana ihanet ettim, onun için mi?" diye sordu K. Frieda başıyla doğruladı. "Ama bak Frieda!" dedi K. "Bu sözüm ona ihanet konusunda şimdiye kadar ikide bir konuştuk seninle; her seferinde de ister istemez anladın ki, bu yersiz bir kuşku. O gün bugün de bende bir şey değişmedi, her şey eskiden olduğu ve başka türlü de olamayacağı gibi saf ve temiz kaldı. Demek ki, sende değişen bir şey var; yabancı telkinlerin etkisiyle ya da başka yoldan değişen bir şey. Ama öyle ya da böyle, bana haksızlık ettiğin kesin (...)."

Ne var ki Frieda'ya göre K.'nin Barnabas'ın dışlanan ailesiyle konuşmuş olması yeteri kadar büyük bir sadakatsizliktir:

"Kızlara şöyle ya da böyle davranmışsın, o kadar önemli değil; bir kez senin bu aileye gidişin, evlerinin kokusu giysilerine sinerek geri dönüşün katlanılmaz yüz karası benim için. Bu yetmiyormuş gibi okuldan çıkıyor, bir şey demeden hemen seğirtiyorsun kızların oraya; hatta yarı geceyi yanlarında geçiriyorsun."

Aslında Frieda yardımcılardan biri olan Jeremias ile birlikte. Tüm gücünü yitirmek üzere olan K. şatonun sekreterine çıkar. Bu beklenmedik misafir sekreteri şaşırılmış olsa da görüşme K. için verimli geçer:

(...) "Kadastroculuk nasıldır acaba?" – "Benim kadastroculuk yaptığım yok ki! Beni kadastroculukta çalıştırmıyorlar"

dedi K. Akli söylediği şeyde değildi pek; doğrusu Bürgel uyusun diye can atıyor(du)...

Sekreter Bürgel bunun gibi alışılmadık durumlarda her ricanın yerine getirildiğini açıklarken K. çok derin bir uykuya dalar:

K. uyumuştı; hani doğru dürüst bir uyku sayılmazdı, Bürgel'in sözlerini önceki ölesiye yorgun uyanıklığına göre şimdi daha iyi işitebiliyordu belki; konuşulanlar kelime kelime gelip kulağına çarpıyordu, ama o rahatsızlık verici bilinç yükü üzerinden kalkmıştı; kendini özgür hissetmekteydi. Artık Bürgel tutmuyordu onu, kendisi zaman zaman el yordamıyla Bürgel'e doğru ilerliyordu; henüz uykunun derinliklerine gömülmemiş, ama içerisine dalmıştı. Kimse de bunu onun elinden almamalıydı. Böylelikle büyük bir zafer kazanmıştı sanki ve ansızın bunu kutlamak üzere ortada bir kalabalık beliriverdi. O mu, yoksa bir başkası mı, zaferin şerefine şampanya kadehini havaya kaldırdı. Ve ne olup bittiğini herkesin bilmesi için yapılan savaş ve kazanılan zafer bir kez daha anlatılmak istendi; ya da anlatılmayıp yeniden olup bitmeye başladı. Ama daha önceden kutlama yapılmış, işin mutlu bir sona ulaşması kesşn sayıldığı için kutlamanın daha önce yapılmasında sakınca görülmemişti (...).

K. bir sonraki rüyasında şatoyla asıl savaşını verir. Bundan önceki rüyasında savaş sandığı şey, aslında bir zafer kutlamasıdır – *Şato*'da zaman akışı karmaşıktır, zaman kendi kurallarına göre işlemektedir. Savaş sahnesi, satranç oyunundaki hamleleri anımsatır:

Bir Yunan tanrısının heykeline pek benzeyen çırılçıplak bir sekreter, savaş sırasında K. tarafından sıkıştırılıyordu. Çok gülünçtü doğrusu, K. da uykusunda hafifçe güldü: K. saldırdıkça, sekreter boyuna ürküp o mağrur duruşunu bırakıyor, havaya kalkık kolu ve sıkılmış yumruğuyla hayâ yerlerini acele örtmek zorunluğunu hissediyor, ama hep de bunu yapmakta gecikiyordu. Savaş uzun sürmedi; adım adım –adımlar da küçümsenecek gibi değildi– ilerledi K. Bir savaşa da benzemiyordu aslında; ciddi bir karşı koymakla karşılaşılıyor, ancak zaman zaman sekreterin ciyakladığı duyuluyordu. Gıdıklanan bir kız gibi ciyaklıyordu Yunan tanrısı. Ve sonunda gözden kayboldu. Büyük bir alanda tek başına kaldı K., savaşmaya hazır, sağına soluna dönerek rakibini aradı; ama ortada kimseler yoktu, ayrıca kalabalık dağılıp gitmişti, yalnız şampanya kadehi paramparça duruyordu yerde. K. üzerine basarak kadehi büsbütün kırıp parçalamak istedi; ama parçalar ayağına batınca irkilerek uyandı. Uykusundan uyandırılan küçük bir çocuk gibi bir neşesizlik vardı üzerinde. Bürgel'in çıplak göğsünü fark edince, gördüğü düştten kaynaklanan bir düşüncenin kafasında şöyle bir belirip kaybolduğunu hisseder gibi oldu: Senin Yunan tanrısı işte karşıda! Ne duruyorsun, yataktan alaşağı et kendisini.

Çocuk K. rüyasında sekreteri yener. Fallus sembolü olarak sıkılan yumruklar havaya kaldırılrsa da çocuk henüz masumdur, onda utanma duygusu yoktur ve bu nedenle üreme organlarının görünmemesi için çabalayan erkeklerden çok daha hızlıdır. Ne var ki burada bahsi geçen tanrı, tek tanrılı dinlerin ataerkil baba tanrısı değil, bir Yunan tanrısıdır ve savaşın sonunda yüreklere korku salan erkekliğini kaybederek, kız gibi “ciyaklayan” hermafrodit bir varlığa dönüşür. (Bu şekilde tasvir edilen güreş sahnesi, aynı zamanda *Amerika* romanındaki Klara Pollunder'le olan ilk sevişme sahnesini hatırlatır.) Gerçek zaferin yaşandığı anda, yani K.'nın mücadele etmeye başladığı, onu alıkoymalarına izin vermediği ve ortadan kaybolmadığı anda K. yine yalnızdır, çünkü “kalabalık dağılıp gitmişti(r)”. Ne yazık ki K. için zafer sadece bir rüya olarak kalır. K. sekreteri “yataktan alaşağı edecek” cesareti kendinde bulamaz. Oysa bu, Bürgel'in de belirttiği gibi, onun gerçek görevidir: “Evet, durmayın, gidin artık! Uykudan bir türlü sıyrılıp çıkamıyor gibisiniz.” K., uyanınca gerçekte kazananın Klamm olduğunu anlar. Sekreter Erlanger, K.'ya Frieda'yı Klamm'a teslim etmesi gerektiğini bildirir. Çünkü her şeyi eski düzenine sokarak, Klamm'ın keyfinin kaçmasını engellemeleri gerekmektedir. Henüz her şey kaybedilmemiştir. Ertesi gün Pepi K.'yı yanına çağırarak kış geçene kadar onunla kalabileceğini söyler:

“Frieda bırakıp gitti seni; ne benim, ne senin söylediklerine göre bir daha da sana dönme umudu yok, dönüp gelse de aradaki zamanı bir yerde geçirmen gerekecek, hava soğuk çünkü, seninse ne işin, ne yatacak yerin var; gel istersen, arkadaşlarımı beğeneceksin, yanımızda rahat etmen için çalışırız (...).”

K. bu teklifi geri çevirir. Rahat ve huzur onun için baştan beri sadece ve sadece iktidara giden yolu açacaksa işe yaramıştır. Sonunda bu tutumuyla iktidar sahiplerini az da olsa huzursuz edebilmiştir. Ne olursa olsun, otelcinin karısı K.’nın uyuyan sekreter karşısındaki yakışıksız davranışına içerlemiştir:

Nasıl bir kimse olmalıymış ki insan, bu duruma hiç saygı göstermesinmiş. Doğru; K. gibi biri olmalıymış işte. Öyle biri ki, hem yasalara, hem insandaki o en normal saygı hissine bu duygusuz umursamazlık ve miskinlikle boş veriyor, dosya dağıtımını nerdeyse olanaksız kılıyor, otelin ününe gölge düşürüyormuş; şimdiye kadar hiç rastlanmadık bir duruma yol açıp umutsuzluğa kapılan beyleri kendilerini savunmak, normal insanlarda tasarlanamayacak bir kendini tutuştan sonra zile basıp yardım çağırmak ve başka türlü yerinden oynatılmayan K.’yı böylece başlarından atmak zorunda bırakıyormuş.

K. kendisini savunmaya kalkışmaz, aksine suçlamaları ciddiye alır ve burada yeni olduğunu, sorguların onu çok yorduğunu belirterek af diler. Roman, bıçakla kesilir gibi aniden sona ermeden az önce K.’yı sorgulama sırası otelcinin karısına gelir. Bu onun son sorgusudur. Kadın, K.’nın gerçekte ne işle meşgul olduğunu öğrenmek ister, K. da “kastrocu” olduğunu söyler. Bunun üzerine kadın: “Doğru söylemiyorsun. Neden söylemiyorsun yani doğruyu?” diye sorar. K. kadına bakar ve onun içyüzünü görür: “Sen de söylemiyorsun ama” der. Ve anlarız ki şatonun bulunduğu diyarda gerçek diye bir şey yoktur, başından beri süregiden anlam arayışı boşunadır. Kim bilir belki de şatonun ve onu çevreleyen 20. yüzyılın dehşeti tam da burada yatmaktadır. Peki ama, o zaman K. alçak herifin teki mi, yoksa bir kahraman mıdır? Başlangıçta romanın dokuzuncu bölümünün sonunda bir tutanağa yer verilmiştir. Kafka daha sonra bu bölümü romandan çıkarır. Çıkarılan kısmı alıntulamak biraz düzenbazlık sayılsa da şöyle bir göz atmakta sakınca görmüyoruz: Tutanakta açıkça, belki biraz da fazla açıkça, şöyle denir:

Kastrocu K.’nın suçunu kanıtlamak kolay değil. Çevirdiği dolapların içyüzünü anlayabilmek için, ne kadar tatsız bir şey sayılsa da, insanın kendisini zorlayıp onun düşüncelerinden içeri sızması gerekiyor. Bu yol izlenip, dışardan inanılmaz görünen bir kötülüğe rastlanınca şaşırılmamalıdır; böyle bir durumla karşılaşıldı mı, kuşkusuz yanlış bir yere gelinmemiş, tam istenen yere varılmış demektir. Örneğin, Frieda olayını alalım ele. Kastrocunun Frieda’yı sevmediği ve onunla evlenmesinin sevgiden kaynaklanmadığı açık bir şey; Frieda’nın hoyrat mizaçlı, üstelik geçmişi kötü bir kız olduğunu pekâlâ biliyor ve buna uygun biçimde davranıyor kendisine. Frieda’yla ilgilenmeksizin sağda solda sürtüp duruyor. İşte böyle durum. Bu da çeşitli biçimde yorumlanabilir: Zayıf karakterli, aptal, soylu ya da rezil bir insan gibi görülebilir K. Ama bunların hiçbiri doğru değildir. Köye gelişinden Frieda’yla bağlantı kurana kadar kastrocunun izlediği ve bizim de buraya gösterdiğimiz yol titizlikle yürünerek gerçeğe ulaşılabilir. En sonunda insanın saçlarını diken diken eden gerçek de ele geçirildi mi, bu gerçeğe inanmaya insan kendini çaresiz alıştırmak zorundadır, yapılacak başka şey yoktur. Sadece pis hesaplarla Frieda’ya sokulur K. ve içinde hesabının doğruluğuna ilişkin bir umut yaşadıkça Frieda’dan elini çekeceği yoktur. (...)

Yalnız kahraman K. sorgulanmaktan, karanlık bağlantılardan, iktidar peşinde koşarken ahlakını yitirir, akli dengesini bozacak kadar yorgun düşer, yakın olmak istediği insanlar tarafından terk edilir. Romanda da bahsedildiği gibi sonunda özgürlüğü seçer; ki özgürlüğün anlamı kaybedecek hiçbir şeyin olmamasıdır. “Klamm’ı Bekleyiş” başlıklı bölümde K. herkes

gittikten sonra elektrik lambalarının ve aydınlanmanın ışığından yoksun bir biçimde karanlık avluda bir başına kalır:

(Sürücünün) tüm lambaları söndürmesi –artık kimin için yanacaklardı ki– ve yalnızca yukarıda, ahşap galerideki aralık yer aydınlık kalarak sağda solda amaçsızca gezinen bakışları biraz kendinden yana çeker gibi olması üzerine K.’ya öyle geldi ki, sanki kendisiyle bütün bağlar koparılmıştı artık; sanki şimdi her zamankinden daha özgürdü ve burada normal olarak ayak atması yasaklanmış böyle bir yerde dilediği kadar bekleyebilirdi; sanki bu özgürlüğü da başkalarının pek üstesinden gelemeyeceği bir savaşımın sonunda ele geçirmişti ve kimse kendisine el süremez, onu bulunduğu yerden sürüp atamazdı; ama beri yandan –bu kamı da hiç değilse gene öyle güçlüydü içinde– sanki bu özgürlükten, bu bekleyişten, bu dokunulmazlıktan daha saçma, insanı daha umutsuzluğa sürükleyen bir şey yoktu.

Yarım kalan *Şato*’nun nasıl biteceğini ancak tahmin edebiliriz. Max Brod Kafka’nın bu roman için öngördüğü sona dair şunları söyler:

Kafka bu romanın son bölümünü hiç yazmadı. Ancak bir defasında kendisine romanın nasıl sona ereceğini sorduğumda bana bundan bahsetti. Sözde kastrocu kısmen de olsa amacına ulaşacaktır. Mücadele etmekten vazgeçmez, ama sonunda kuvvetten düşer ve ölür. Ölüm döşeğinde yatarken herkes başında toplanır, şatonun K. hakkındaki kararı şöyledir: köyde yaşamasına izin verilmez, ancak bazı özel sebepler dikkate alındığından burada kalabilecek ve çalışabilecektir.

“Dikkate alınan özel sebepler”: Kafka açısından bakacak olursak, bu bir mutlu son gibi görünür. Belki de *Şato*, yazarın romanları arasında mutlu sonla bitirmeyi planladığı tek eseridir. Milena Jesenská’ya olan aşkı yaşayabileceğine dair inancını nasıl içten içe beslediyse, bu romanın mutlu sonla biteceğine de öyle inanmıştır. Milena’ya olan aşkı onun için bir tecrübe olmuş ve ona Milena’dan sonra gönlünü kaptırdığı kadını –Dora Diamant– yalnızca sevmekle kalmayıp, birlikte yaşaması için de güç vermiştir. *Şato*’da bunun izlerini de görmek mümkündür.

[37.](#) *Horror vacui* (Latince): Boşluk korkusu. Özellikle ortaçağ Avrupası’nda ortaya çıkmış olan, ressamın eserlerinde boşluktan korkmaları durumudur. Bazı sanatçılar tablolarına neredeyse hiç boş yer bırakmayacak şekilde figürler ve nesnelere eklemişler, bazen kompozisyonun dışında kalacak ve anlatıma katılmayacak betimlemelerde bile bulunmuşlardır. (ç.n.)

[38.](#) Almanca: “leere Transzendenz”. (ç.n.)

Kafka ve bluzun gizemi

Herhangi bir motifin yazarın eserine sızdığı ana şahitlik etmek, ya da var olan bir motifin geçirdiği köklü değişimi izlemek kadar heyecan verici bir şey daha olamaz. Özellikle de bunun ardında, tıpkı Kafka'nın bluz motifinde olduğu gibi, gözle görünür bir neden yoksa. Kafka erken dönem eserlerinde kadın karakterleri tepeden turnağa şık kıyafetlerle donatmıştır. Örneğin “Yolcu” başlıklı öyküsünde tramvayla yolculuk eden deneyimsiz genç adam karşılaştığı genç kızın giydiği kıyafetlerden bahseder:

Gözüme öyle açık seçik görünüyor ki, sanki ellemişim gibi. Siyahlar giymiş, eteğinin pilileri neredeyse hiç kıpırdamıyor, bluzu dar, beyaz ve sıkıgne dantelden bir yakası var (...).

Kadınların giydiği kıyafetler, tıpkı “Elbiseler”deki gibi, bir anlamda yüzleriyle ya da karakterleriyle bir tutulur:

Kat kat pilileri, kıvrımları, takıntılarıyla güzel vücudun üstüne güzelce oturan elbiseler gördüğümde, çoğu zaman, bu halleriyle uzun zaman korunamayacaklarını, bir daha düzeltilemeyecek kırışıklarının olacağını, üstlerini süslerine iyice oturacak ve bir daha temizlenemeyecek biçimde toz kaplayacağını ve hiç kimsenin aynı kıymetli elbiseyi her gün sabah giyip akşam çıkarma kederine ve gülünçlüğüne düşmek istemeyeceğini düşünürüm.

Burada bahsedilenin sadece kıyafetler ya da insanlar değil, aynı zamanda metnin kendisi de olduğu gayet açıktır – metnin de dünyanın üzerine örtülmesi gereken kat kat pilileri, kıvrımları ve süsleri vardır.

“Hüküm” öyküsünde babası oğluna, nişanlısını sadece cinsel anlamda düşündüğünü ifade ederken şunları söyler:

“Eteklerini kaldırırverdi de ondan” diye başlamıştı babası düdüğü gibi öten bir sesle, “eteklerini öyle bir kaldırdı ki, o rezil kaz kafalı.” Bunun nasıl olduğunu canlandırmak için gömleğini o kadar yukarıya çekti ki, uyluğundaki, savaşa gittiği yıllardan kalma yara izi görüldü. “Eteklerini böyle, böyle, işte böyle kaldırdığı için sen de hemen asıldın o karıya, hiç rahatsız edilmeden gönül eğleyebilmek için de annemizin hatrasını kirlettin (...).”

Amerika ve Şato'ya gelindiğindeyse, artık kadın etekleri hiçbir cinsel münasebette bulunmayan adamların üzerinde yattıkları masum bir paçavradan öte bir şey değildir. Etekler yerini “bluzlara” bırakmıştır, tüm dikkatler bluzların üzerindedir. Kafka, Felice Bauer'i ilk kez betimlerken, “Çıplak bir boyun. Acele sırta geçirilmiş bir bluz” diye belirtir. *Dava*'da Bayan Bürstner'in bomboş olan odasında, kadının varlığını temsilen tek bir kıyafeti bulunmaktadır: “Açık pencerenin kulpunda beyaz bir bluz asılıydı.”

Kafka, “Babaya Mektup”ta da babasının, alımlı Julie Wohryzek ile evlenme kararını aceleye getirdiğini belirterek onu suçlarken şöyle dediğini hatırlar:

Praglı Yahudi kızların iyi anladığı üzere, özellikle seçilmiş bir bluz giymişti herhalde, sen de bunun üzerine onunla evlenmeye karar verdin tabii (...).

Ne olmuştur? Yoksa Kafka'nın cinsel beğenileri mi değişmiştir?

Bluzu vurgulamanın daha zarif ve bu nedenle de çekici olduğunu mu düşünmüştür? Kadını baştan ayağa kaplamak yerine, sadece parçadan bütünü yansıtarak karakterini tanımladığı için mi bluzda karar kılmıştır? Belki de “elbise”, “giysi” gibi sözcüklerin, erkek kıyafetleri için de kullanıldıklarından, belirsizlik yarattığını düşünmüş olabilir. Tıpkı *Dava*’daki nöbetçilerin “yolculuk giysisini andıran siyah takım” giymesi gibi.

Her halükârda, “bluz” olgusu, sebebi ne olursa olsun, Kafka için nişanlılarıyla bağlantılıdır. Çünkü K. sonsuza dek şatoda kalmaya karar verdiğinde de yine kıyafetler – otelcinin karısının “ipek gibi parıldayan gece kıyafetleri”– ön plandadır:

Ama K. fırsatı kaçırmadı; kalacağına ilişkin nerdeyse umursamazlığa kadar varan bir inanmışlıkla: “Sana değil, giysine bakıyorum” dedi. “Ne diye giysime bakıyorsun?” diye sordu otelcinin karısı, kızmış. K., omuzlarını silkti.

Sorunun yanıtı her zamanki gibi satır aralarında açık bırakılmıştır. K.’nın kendisiyle –yani onun saf insan yanıyla– değil de kıyafetiyle ilgilenmiş olması otelcinin karısını tahrik eder. K. omuz silker, bu hareket şaşkınlık, müdafaa ya da tevekkül gibi birçok farklı biçimde yorumlanabilir. K.’nın, altında gizlendiği örtüyle ilgilenmiş olması güzel otelcinin içini gıcıklar. Yazar Kafka, bu yüzeyselliğe boyun eğer ve ona metinlerden kıyafetler yazar. Ancak *Şato*’daki kıyafet meselesi, doğrudan konunun özüne inen bir sorudur. Uzun, rüya gibi bir konuşma sırasında otelci kadın K.’ya “Modayla aran nasıl?” diye sorar:

Otelcinin karısı, sanki bir düş görüyormuş gibi ona bakıyordu. K.’yı dilediğinden de uzun zaman alkoydu bu bakış. (...) “Dün sanırım giysim üstüne bir şey söylemek küstahlığında bulunmuştun” dedi. K. anımsayamadı. (...) otelci kadının giysisiyle ilgili ne diyebilirdi? Çok güzelmiş de, bu kadar güzel bir giysiye ömründe rastlamamış, onu mu? (...) “Bırak bu sözleri!” dedi otelcinin karısı hemen. “Artık giysi konusunda tek söz işitmek istemiyorum. Benim giysimin tasası sana mı düştü. (...)” (S)özün burasında soğuk bir ürperti kadının vücudunda gezinir gibi oldu. (...) K. sesini çıkarmayarak yine arkasına dönmek isteyince, sordu otelcinin karısı: “Giysiler üzerindeki bu bilgiyi de nereden edindin bakayım?” (...) K. bir bilgisi yokmuş gibi omuzlarını silkti. (...) “Sen eskiden terzi değil miydin?” diye sordu K.’ya. “Hayır, asla!” dedi K. (...) K. hole çıkmıştı ki (...) otelcinin karısı seslendi arkasından: “Yarın yeni bir giysim daha olacak, belki o zaman çağdırırım seni.”

Bu kadın müşterilerine “abıhayat” servisi yapan bir otelci değildir. Kadın, kıyafetler ve dokuma konusundaki bilgileriyle, yaşam kumaşını ölçüp biçen, kesip diken bir ana tanrıçayı andırmaktadır. K.’nın son duruşmasında, –aslında mecazi anlamda terzilik işinde, kumaş kullanımını konusunda ustalaşmış olması gereken– yazarın karşısına çıkacaktır. Belki sonunda ölüme mahkûm edilecektir. Belki de Beyler Oteli’ne–otelci kadına gönderilecek; yani “evine dönecek”tir. Bu açıdan bakıldığında K.’nın rüyaları gerçek olacaktır. Kendisi ile ulaşmak istediği hedef arasında bir engel oluşturan mezarlık duvarına geri dönmüş olacaktır. Kafka ise *Şato*’da “elbisenin metafiziği” konusunda kendini aşmıştır. Acemice kesilmiş pilili giysilerden başlayıp, oradan gizemli bluzlara, yolculuk giysisini andıran kıyafetlere, en ince detayına kadar özenle işlenen, büyük anlamlar yüklenen kıyafetlere ve sonunda da *Şato*’daki kıyafet konulu tartışmalara kadar getirmiştir işi. Bu zanaatı tam manasıyla çekirdekten yetişerek öğrenmiştir.

“Bir Açlık Sanatçısı”. Bir sanat açlığı

Kafka'nın yaşamının sonuna yaklaştığını bilmeyen yayıncısı mayıs ayında kendisine “Bir Açlık Sanatçısı” kitabının taslağını gönderir. Kafka kâğıtları titreyen elleriyle, ölünceye kadar yanından ayrılmayan ve bakımını üstlenen Robert Klopstock'un ellerinden alır. Edebiyat alanında da kendini geliştiren Klopstock Kafka'nın dostluğunu kazanmıştır – “çok gayretli, zeki, aynı zamanda edebiyata yatkın biri... doğuştan doktor olduğu için insanları seviyor, antisyonist, İsa ve Dostoyevski'nin izinde.” Kafka metindeki düzeltmeleri gözden geçirirken iyice fenalaşır. Güneş ışığı odasını aydınlatmaktadır, dışarıdan ötüşen kuşların sesleri gelmektedir, elleri Dora'nın ellerindedir, ne var ki dayanılmaz ağrılar çekmektedir. Franz artık hiçbir şey yiyemez haldedir, az da olsa bir şeyler içebilmektedir. “Bu dönemde Kafka'nın beden sağlığı ve içinde bulunduğu durum gerçekten de ürkütücüydü. Sözcüğün tam anlamıyla açlıktan ölmek üzereydi. Onun için sadece muazzam bir zihinsel çaba değil aynı zamanda dokunaklı zihinsel (manevi) bir çeşit yeniden karşılaşma olan düzeltmeleri bitirdiğinde gözyaşlarına hâkim olamadı. Kafka'nın bu tür bir davranış sergilediğine ilk kez şahit oluyordum” diye yazar daha sonra Robert Klopstock o anı anlatırken.

Kafka hayatı boyunca kendisinden daha çelimsiz biriyle karşılaşmamıştır. Ancak şimdiye dek Kafka'nın yaşamöyküsünde açlığa dair hiçbir ize rastlamadık. Aksine yemekle ilgili paylaşımlarını gördük. “Hüküm” öyküsündeki Georg Bendemann her gün öğle yemeğini babasıyla “aynı zamanda” ancak, ondan ayrı yer –bu da sevgiden yoksun bir ilişkiye işaret etmektedir–, “Dönüşüm”deki Gregor Samsa taze yemeklerden nefret eder, dönüştükten sonra ilk olarak kokuşmuş bir peyniri iştahla mideye indirir ve iştahı tamamen kapanır. Tek besini kız kardeşinin çaldığı kemanın sesidir. *Amerika*'daki Karl Roßmann'ın tek derdi “salam”dır. Aile fotoğrafı ve Avrupa'dan getirdiği yiyecek boş yere korumaya çalıştığı son kutsal emanetleridir. Karl'ın iştahı birçok kez adamakıllı eleştirilir, alay malzemesi olur. Bu özelliği aynı zamanda beceriksiz “gariban” karakterinin çizilmesinde de kullanılır.

Sabah kahvaltısının odasına getirilmediğini ve bunun daha önce hiç başına gelmediğini fark ederek hayal kırıklığı yaşayan Josef K., kahvaltı yerine bir elmayla yetinmek durumunda kalır – *Dava*'nın başlangıç sahnesidir bu.

“Babaya Mektup”taki en sinsî ve iğrenç sahnelerden birinde babanın akşam yemeğine oturulduğunda sergilediği davranış anlatılır. Ekmek düzgün dilimlenmelidir – ne var ki Hermann Kafka'nın bu iş için kullandığı bıçağın “üzerinden soslar damla”maktadır:

Çocukken seninle en çok yemekte birlikte olduğum için, dersinin büyük kısmı yemek masasındaki doğru davranışlarla ilgili olurdu. Masaya konan yemek bitirilmek zorundaydı, yemeğin güzelliği hakkında konuşulmamalıydı – oysa sen yemeği çoğu zaman yenmez bulurdun, “hayvan yemi” diye nitelerdin, “hayvan karı” (aşçı) yine berbat etmiş olurdu.

Babasının ifadelerine bakıldığında, Kafka'nın insanlarla hayvanları karşılaştırmak gibi bir girişimde bulunmasının gayet normal olduğu görülür. İşin kötü tarafı yemeğin baskı ile bağlantılı olması ve konuşma yasağını da beraberinde getirmesidir:

Büyük açlığın ve her şeyi çabucak ve iri lokmalar halinde yemeye duyduğun özel düşkünlük nedeniyle, çocuk acele etmek zorundaydı, masada, uyarılarla kesintiye uğrayan, kasvetli bir sessizlik hüküm sürerdi: “Önce ye, sonra konuş” ya da “Daha hızlı, daha hızlı, daha hızlı” ya da “Görmüyor musun, ben çoktan bitirdim yemeğimi.”

Kafka'nın yaşamı büyük oranda yeme ve yememe etrafında döner. Felice Bauer onun ilgisini Brod ailesindeki yemek masasının başında otururken çeker, bu sırada yemekten başka bir şey düşünmeyen insanlardan hiç hoşlanmadığını belirtmektedir. Daha sonra Kafka Felice'nin sadece tek bir şey istediğini söyleyerek kendisini kandırdığını ifade eder:

O, bütün suskun ricalara kulaklarını tıkayarak orta halli bir yaşamı, rahat bir evi özlüyor, bol bol yiyip içmeyi, gece saat on birde yatmayı, sıcak bir odada oturmayı düşünüyor hep.

Kadının ihaneti iyi bir yemek, uyku ve aşk isteğinde yatmaktadır.

Kafka'nın yemek karşısındaki tutumu her zaman –sözcükleri dikkatli seçmek gerek– biraz karmaşık olmuştur. Uzun süre vejetaryen beslenmiştir – bu durum sonucunda babası ona “fındıkkıran” ismini yakıştırır. Felice'ye yazdığı mektuplarda kendisini alaya alan şu satırlar yer alır:

Babam, ben akşam yemeğimi yerken elindeki gazeteyi kendine siper etmek zorunda kaldı, bu duruma alışması birkaç ayını aldı.

Ancak, Kafka'nın bazen sonsuz bir hazla yemeklere gömüldüğü, hatta fazla vicdan azabı duymaksızın büyük miktarlarda et tükettiği de oluyordu, böyle yaptığı zamanların hemen ertesinde yine yemeğini “kemiriyordu”, yani yutmadan önce yiyecekleri küçük parçalara ayırıp, itinayla çiğneyerek bulamaç haline getiriyordu. Büroda olduğunda ise sandviç ekmeği ve yoğurdu tercih ediyordu.

Kafka'nın şişman insanlara karşı tutumuna gelince; onlara karşı çoğu zaman içten bir saygı duyduğu söylenebilir. Örneğin kilolu biri olan Franz Werfel hakkında, başladığı yazıları sona erdirmek gibi bir yeteneği olduğunu ve her şeyin ancak “bu kalın kenarlıklı kaplarda sonuna kadar pişebileceğini” söyler.

Grete Bloch ona Felice'nin diş hekimi randevusundan bahsederken, Kafka, Felice'nin dolgularının kendisini ürküttüğünü ifade eder. Kafka'nın bu algısı, onun sevdiği kadınla bile arasına hassas bir mesafe koyduğunu göstermektedir. Estetik bir mesafedir bu ve Kafka eserlerindeki karakterlerle arasına da bu tür bir mesafe koymuştur. Bu nedenle “Bir Açlık Sanatçısı”nın genellikle Kafka olduğuna inanılır. Kafka gerçekten de tüm biyolojik yapısının yazmak üzere düzenlendiğini, sadece ve sadece yazmaktan beslendiğini söylemiştir. Daha 1911 yılında günlüğüne şöyle yazar:

İçimde yazma eylemi üzerinde yoğunlaşan bir dikkatin varlığını pekâlâ görmek mümkün. Yazmanın varlığının en verimli yönü sayılacağı açığa çıktıktan sonra içimdeki tüm güçler o yana üşüştü ve cinselliğin, yeme içmenin, felsefi düşüncelerin, ama her şeyden çok müziğin hazlarına yönelik bütün öbür yeteneklerden yüz çevirdi; söz konusu alanlarda yoksul duruma düştüm. Bu da benim için zorunlu; çünkü elimdeki güçler öyle azdı ki; ancak hepsi bir araya geldiği zaman, o da yarı buçuk, yazma amacına hizmet edebilirdi.

Anlaşılan o ki, zayıflık sadece fiziksel yapısını değil, aynı zamanda ruhsal ve zihinsel yapısını da etkisi altına almıştır. Kafka ancak bu şekilde konsantrasyon sağlayabilmektedir.

Ve perde açılır. Açlık sanatçısı panayır meydanındaki kalabalığın çevrelediği bir kafesin içinde oturmaktadır. Hayatını oradan oraya gezerek kazanan adamın tüm yaşamı bu sirk kafesinden ibarettir. İçi samanla dolu kafeste bir de zamana karşı yürüttüğü açlık yarışındaki başarısını ölçen saat vardır. Başlangıçta bekçiler ve menajerinin gözetiminde her gösteri için kırk gün boyunca aç kalması kâfidir. İşler yolunda gider, açlık sanatçısı uzun zaman iyi paralar kazanır, ancak artık devir değişmiştir. Açlık sanatçısı, “tek başına” gösteri yapmanın kâr getirdiği o “altın çağdan” övgüyle bahseder. “O zamanlar başkaydı” der o günler için. O dönemde gördüğü ilgiyi anlatması için yarım sayfa gerekir. Tüm şehir onun gösterisiyle ilgilenir, açlık sanatçısını görmek için “her gün” kafesini ziyaret eder, “gün boyu” kafesinin önünde oturmuş. Geceleri bile ziyaretçileri olurmuş. Özellikle ona “hayranlık” besleyen çocuklardan büyük ilgi görürmüş, hatta aralarında ona “dokunan” bile olurmuş. Sıkı bir gözetim altında olan sanatçının sadece az miktarda suyla dudaklarını ıslatmasına izin verilmektedir. Günlerce hiçbir şey yemeden, uyumadan durmak anlamına gelen “açlık sanatı”na gösterilen tepkiler, ilgilenmekten, ziyaret etmeye, hayranlıkla “dokunmaya” kadar geniş bir yelpazede dağılım gösterir.

“Son yıllarda açlık sanatçılarına duyulan ilgi çok azaldı.” Demek açlık azalacağına, ona olan ilgi azalmış – bu karşılaştırma öykünün yorumlanmasında önemli rol oynayacak. Çünkü baştan beri, açlık sanatçısına övgüler düzen ve azalan ilginin yeniden uyandırılmasını amaçlayan bir reklamdaki başka bir amaca hizmet etmeyen metnin oyununa geldik:

Tecrübe göstermişti ki, yaklaşık kırk gün boyunca, reklamı yavaş yavaş artırarak, bir şehrin ilgisi hep kamçılanabiliyordu, ama izleyiciler daha fazlasını kaldırmıyor, katılımın büyük ölçüde azaldığı görülüyordu (...).

İzleyiciler açısından bakıldığında “açlık sanatı”nı önemli kılan, kırk gün gibi akıl almaz bir süre aç kalınmasıdır. Açlık gösterisinin sonucu küçük bir levha üzerinde her gün değişen rakamlarla belirtilmektedir. İçinde saatin bulunduğu kafes, tek görünen hareketin zaman olduğu bir mekândır.

İzleyicilerin hepsi açlık sanatçısının düzenbazın teki olduğuna inanıyorlardı, çünkü onlar için bu kadar uzun süre aç kalmak imkânsızdı. Şüphe duyan izleyiciler iki farklı davranış gösterir: Bir kısmı sanatçıyla suç ortaklığı yapmaya girişir, gizlice yemek yiyebilsin diye bilinçli olarak dikkatsiz davranırlar. Açlık sanatçısı tüm dürüstlüğüyle izleyicilerin karşısında sanatının azametini sergilemek istedikçe, sanki yaptığı numarada her geçen gün daha da “ustalaşan” bir sihirbazmış gibi, seyircilerin gözünde daha büyük bir düzenbaza dönüşür. İzleyicilerin diğer kısmı, nasıl aldatıldıklarını öğrenmek için onu dikkatle izler. Açlık sanatçısı bu tür izleyicileri diğerlerine tercih eder, çünkü bunlar onunla gerçekten ilgilenirlerdi.

Gerçekte elbette, açlık sanatçısının yemek yiyip yemediği kontrol edilemezdi, çünkü kimse kırk gün boyunca kesintisiz kafesin önünde oturup nöbet tutamazdı, bekçiler bile nöbet değiştirmek durumundaydı:

(Y)ani kimse açlığın gerçekten kesintisiz olarak, hatasızca çekilmiş olup olmadığını kendi görüp yaşadığına dayanarak bilemezdi; bunu ancak açlık sanatçısının kendisi bilebilirdi, yani sadece o kendisi, aynı zamanda çektiği açlığın tamamen tatmin ettiği seyircisi olabilirdi.

Ve işte tam da bu yüzden açlık sanatçısından başka sanatının sırrını bilen yoktu: “Aç kalmanın ne kadar kolay olduğunu, ondan başka bilen yoktu. Açlık dünyanın en kolay şeyiydi.” Demek açlık sadece bedeni hafifletmekle kalmıyordu, aynı zamanda dünyanın en “hafif” işiydi de. Dünyevilik ağırlık gerektirirken, bu sırta erenler sanatsal açlık çeken bedenin çilekeşliği sayesinde ağırlıkla farklı bir ilişki kuruyordu.

Açlık sanatçısı kırk günün sonunda (bu arada, İsa'nın çöldeki orucu da kırk gün sürmüştür) açlık çekmeyi bırakmak zorundaydı ve henüz en zevkli yerine gelmeden bırakmak zorunda kaldığı için bu durum canını sıkıyordu:

Çok daha uzun, sınırsız uzun zaman katlanırdı; niçin tam şimdi, açlıktan en iyi olduğu, hatta üstelik henüz en iyi bile olmadığı bir sırada bıraksındı? Niçin onu daha fazla aç kalıp sadece bütün zamanların en iyi açlık sanatçısı olmak ününden değil, çünkü en büyük zaten oydu, kendi büyüklüğünün de üstüne çıkıp kavranılmaz olana kadar varabilmek ününden mahrum etmek isterlerdi, öyle ya, o kendi aç kalma yeteneği bakımından sınır tanımıyordu.

Kahramanın neden bu mesleği seçtiği işte bu satırlarda gizlidir. Hikâyenin başlığı “Bir Açlık Sanatçısı” olsa da hiç ikilemeden, güvenle mesleğinde bir numara olduğunu söyleyen açlık sanatçısının bu mesleği seçme nedeni şöhret düşkünlüğü değildir. Bu mesleği seçmiştir, çünkü sınırlamaları kaldırmak istemektedir. Kendi adına açlıkta, aç kalmakta sınır tanımaz. Açlık çeke çeke bedenini yitirir, elle tutulmaz hale gelir ve bedensizlik alanında kaybolup gider.

Bu sınırsızlık durumunun sınırlarından çekilip çıkarılan açlık sanatçısı özenle, hazırlanmış bir ritüelin içinde bulur kendini:

İşte o zaman, kırkıncı gün, çepeçevre çiçeklerle süslü kafesin kapısı açılıyordu, amfityatroyu coşkulu bir seyirci kitlesi doldurmuş oluyor, bir askeri bando çalıyordu. İki hekim açlık sanatçısı üzerinde gereken ölçümleri yapmak üzere kafese giriyor, sonuçlar bir megafonla salona bildiriliyor ve nihayet iki genç hanım, kura kendilerine çıktığı için mutlu, gelip açlık sanatçısına özenle hazırlanmış bir hasta sofrasının kurulu olduğu küçük masaya oturtmak üzere kafesten aşağı ineceği birkaç basamakta eşlik etmeye geliyordu. İşte bu anda hep ayak direrdi açlık sanatçısı.

Bu, “kırk gün süren” her “açlık süreci”nin sonunda yaşanan bir durumdur ve açlık sanatçısı buna “her seferinde” ayak diremektedir. Zamanın sonsuz döngüsü içinde kendi anlamsızlığına karşı savaşmış bir şehit. “Gerçek koşullar” a giden yolda kendisini yalnız bırakmayan kadınlar onun gözünde “korkunçtur”, sabırsız izleyiciler ise ona haksızlık etmektedirler.

Kafka okuru için bu durum hiç yabancı değildir, *Amerika*'nın sonunda da buna benzer bir sahne vardır:

Sayırsız, birbirini hep yeni baştan dengeleyen, tamamlayan insanlar, hayvanlar, cihazlardan meydana gelen büyük bir sirkın herkese, her şeye, her zaman ihtiyacı vardır (...).

Açlık sanatçısı sonuçta bir “sanatçıdır” ve Karl Großmann'dan farklı olarak, tüm hayatı boyunca açlık çeker.

“Çünkü aç kalmak zorundayım ben, başka türlü edemem” dedi açlık sanatçısı. “Bakın hele” dedi bekçi, “niye başka türlü edemezmişsin?” “Çünkü” dedi açlık sanatçısı, ufacık başını biraz kaldırdı ve bir öpüş için büzülmüş benzeyen dudaklarıyla bekçinin, bir hece bile kaybolmasın diye, tam kulağının içine konuştu: “Çünkü tadını sevdiğim yemeği bulamadım. Bulsaydım, inanın bana, tantana yapmaz, tıknırdım, senin gibi, herkes gibi.”

Bu kısmı daha dikkatli okumak gerekir. Açlık sanatçısı bekçinin sorusuna “Çünkü” diye yanıt verir ve verdiği yanıt gerçeği tüm çıplaklığıyla ortaya koyar. Çünkü, kaybedecek hiçbir şeyi olmayan açlık sanatçısının, kendisinden başka üstüne titreyecek bir şeyi yoktur, bu nedenle “senin gibi, herkes gibi” olamaz.

Açlık sanatçısı “açlık çekmekten” vazgeçemediği için, sonunda kendinden vazgeçmek zorunda kalır. Ondan kalan kafese genç bir panter yerleştirilir. Rilke’nin “gözleri parmaklıkların geçişinden yorgun” düşen ve “bakışında hiçbir şey barındırmayan” panterinin aksine, Kafka’nın panteri halinden son derece hoşnuttur:

Kafese ise genç bir panter koydular. En bön kimse için bile, bunca zaman ıssız kalmış kafeste bu vahşi hayvanın dönendiğini görmek, hissedilir bir rahatlama oldu. Hayvanın bir eksiği yoktu. Sevdiği yiyeceği bekçiler uzun uzadıya düşünmeden getiriyordu; özgürlüğün bile eksikliğini çekiyor gibi değildi; gereken her ne varsa onunla neredeyse patlayacakmışçasına donatılmış bu gövde sanki özgürlüğü de içinde taşıyordu; onu çenelerinin orada bir yerde saklıyor gibiydi; yaşama sevinci de ağzından öyle sıcak bir kor halinde fırlıyordu ki, bu kora dayanmak seyirciler için kolay olmuyordu. Fakat direniyorlardı, sıkış sıkış kafesin etrafını alıyorlar, kımlıdayıp gitmeyi hiç istemiyorlardı.

Seyircilerin direnmesi gerekmektedir, onlar da öyle yaparlar. Açlık sanatçısıyla seyirciler arasındaki büyük fark işte budur. Gereken her ne varsa onunla donatılmış bu hayvan bedeni özgürlüğü içinde barındırıyordu (ya da en azından barındırıyormuş izlenimi uyandırıyor). Özgürlük, bedenin yok olmasıyla ulaşılan bir şey değildi –açlık sanatçısı bu konuda yanılmıştı– özgürlük bedenin içindeydi. Açlık sanatçısının direnmek suretiyle bozduğu dünya düzeni buydu. “Haydi, ama toparlayın şurayı şimdi” der bekçi açlık sanatçısını gömmeye giderken. Orkestra şefi tek başına düzenlediği gösteride ritmi şaşırmıştır.

Kafka, “Bir Açlık Sanatçısı”nın düzeltisini yaparken gözyaşlarına boğulduğu sırada “her şeyi bilen”, hidayete eren anlatıcı pozisyonunda değil, aslında baştan beri açlık sanatçısının pozisyonunda olduğunu anlamıştır. “Açlık Sanatçısı” ilk olarak 1922 yılında *Die neu Rundschau* dergisinin ekim sayısında yayımlanır. Kafka bu öykünün “İlk İstirap”, “Küçümen Bir Kadın” ve “Şarkıcı Josefine ya da Fare Halkı” isimli öyküleriyle birlikte yayımlamak üzere kaleme alır. Ancak bu kitabın yayımlandığını göremeden hayata veda eder. Kitabın basımında aksaklıklar çıkar, açlık bedeninin boyutlarını aşmaya başlar: “Gel de birine açlık sanatını açıklamaya çalış.”

“Şarkıcı Josefine ya da Fare Halkı”

Sevgili Felix, Zürau’daki ilk büyük aksaklık: farelerle dolu bir gece, berbat bir deneyim. Bana bir şey yapmadılar, saçlarım da akşamdan sabaha beyazlamadı, ama dünyanın en dehşet verici şeyini yaşadım. Daha önce de evin orasından burasından (yazmaya ara vermek zorunda kalıyorum, nedenini daha sonra anlayacaksınız) gecenin bir yarısı kemirme seslerinin geldiği oluyordu, hatta bir keresinde titreye titreye yataktan kalkıp etrafa bir göz bile atmıştım, benim geldiğimi anlayınca sesleri kesilmişti. Ancak bu seferki tam bir istilaydı. Nasıl da korkunç sessiz patırtılar çıkaran bir topluluk bunlar. Saat ikide yatağımın yakınından gelen bir hışırtıyla uyandım ve o andan itibaren sabaha kadar susmak bilmediler. Kömür kovanının üstüne çıkıp çıkıp indiler, odanın bir ucundan diğerine cirit attılar, bir o yana bir bu yana dolanıp durdular, tahtaları kemirdiler, dinlenirken inceden inceye bir ıslık sesi çıkarıyorlar, bu sesle birlikte gecelerin sahibi ezilen proleter halkın sessizce harcadığı emeğe benzeyen bir sessizlik yayılıyor çevreye.

Kafka, arkadaşı Felix Weltsch’e bu mektubu yazarken, aklında onu dehşete düşüren fareler vardır – ölümünden kısa bir süre önce yazdığı öyküye de “Şarkıcı Josefine ya da Fare Halkı” ismini verir. Sanatoryuma son kez yattığında –acımasız bir biçimde (ki acımasızlığın olmadığı yerde gerçek matem de olmaz) ifade etmek gerekirse– bir ayağı çukurdayken şu karara varır:

Öyküye yeni bir isim vereceğim: “Şarkıcı Josefine ya da – Fare Halkı”. Bunun gibi “ya da”lı ifadeler içeren başlıkların pek hoş karşılanmadığımı biliyorum, ancak “Şarkıcı Josefine ya da Fare Halkı”nın belki de özel bir anlamı vardır. Terazi gibi özel bir anlamı.

Terazi sözcüğünü duyar duymaz aklımıza Justitia³⁹ geliyor elbette. Peki ama, burada terazinin kefelere ne konacak, ne tartılacak? Şarkıcı formuna girmiş olan sanatçılar ile fare formundaki halk mı oturtulacaktır kefelere? Biz okurlar için üçüncü bir alternatif daha konması gerekecek midir– biz, şarkıcı Josefine ya da fare halkı?

Neyse ki daha ilk cümlede yüreğimize su serpilir: “Şarkıcımızın adı Josefine.” Demek bu konuda daha fazla kafa yormamız gerekmeyecektir. Bu ilk cümlenin ardından bir sayfa boyunca Josefine’e övgüler yağdırılır – kadının müzik sevgisi, sesinin güzelliği, insanlar üzerinde bıraktığı etki uzun uzadıya anlatılır: “Onu dinlememiş olan, şarkısının gücünü tanımamıştır.” Müzik! Neşe! Şarkılar! Türküler! Nerede bir türkü duyarsan otur dinle, çünkü kötü farelerin türküsü olmaz!⁴⁰

Ancak anlatıcının (ki kendisi bir faredir) birden ses tonu değişir. Böylece onun aslında pek de Josefine’i desteklemediğini anlarız. “Zaten, şarkı mı bu bakalım?” çünkü “Kendi samimi çevremizde birbirimize açıkça itiraf ediyoruz, Josefine’in şarkı söyleyişinin hiç olağanüstü bir şey olmadığını.” Gerçi burada Josefine’den başka şarkıcı yoktur, yani insanların ve elbette bilgiç farenin de görüp görebileceği tek şarkıcı odur, dolayısıyla karşılaştırma yapmak da mümkün değildir, ne var ki eski şarkılar, efsaneler gibi gelenek ve görenekler de günümüze ulaşmıştır. Ve bu şarkı diğerlerinden çok farklıdır. Diyalektik bir biçimde sonraki yoruma varmak üzere hemen harekete geçelim: “Yoksa acaba bir ıslıktan başka bir şey değil mi?” ıslık fare halkının uzmanlık alanıdır, ya da daha çok “ona özgü bir hayat ifadesidir.” İşte anlatıcı faremiz şimdi sert ve saldırgan konuşmaya başlayabilir: “Hepimiz ıslık çalarız, ama tabii kimse bunu sanat olarak göstermeyi düşünmez...”

Şarkıcının ıslığı, “narinliği ya da zayıflığıyla” diğerlerinden az da olsa ayrılan ıslıklardan

bile değildir, eğer öyle olsaydı insan bıyık altından gülerek “kuvveti o alelade ıslığa bile yetmiyor” diyebilecektir, ancak onunkinin tüm yeteneğine rağmen “bildiğimiz” ıslıktan hiçbir farkı yoktur. Ancak Josefine’in karşısına geçip, yaptığının şarkı söylemek değil de ıslık çalmak olduğunu söyleyecek olsalar, kızın tüm antipatisini ve nefretini üzerlerine çekmekten başka bir işe yaramayacaktır bu. Neticede Josefine sırf zevk için şarkı söylemez, kendisinin şarkı söylemek için doğduğuna inanır, şarkılar sustuğunda, halk zor zamanlar geçirdiğinde, düşmanlar tehdit ettiğinde, o şarkı söyleyerek halkını her türlü tehlikeden uzak tutabileceğine inanır.

Fare halkı, “zararsız kurnazlığı elbet her şeyin üstünde seven (...), çocuksu fısıldaşmaları, tabii masum kalıp sadece dudakları oynatan dedikoduyu seven” bu halk nasıl bir halktır? Anlatıcı farenin söylediklerine bakılırsa halkın, gerçek anlamda fedakârlıklar yapmak gibi bir becerisi de yoktur. Özverili şarkıcı Josefine’in savaştığı halk işte böyle bir halktır. Oysa Josefine gerçekte halk ile sadece bir noktada iletişim kurabilmektedir, bunun nedeni gerçek anlamda mükemmel olmamasıdır ve halk tam da bu yüzden onu dinlemeye gelir. Onun gösterileri günlük yaşamda ve sıkıntılı zamanlarda özgür alanlar yaratmaktadır:

Burada, kavgalar arasındaki o küçük aralarda rüya görmektedir halk, sanki bireyin uzuvları çözülüyor, sanki huzur bilmeyen birey bir kere, içinden geldiğince, halkın büyük, sıcak yatağında uzanıp gerinmek istiyor gibidir.

Ah, bu kahrolasınca halk yok mu! Josefine’le “bir baba gibi” ilgilenir ve onun söylediklerini, “nasıl ki bir yetişkin düşüncelere dalmışken bir çocuğun gevezeliğini kulak ardı ederse” işte öyle duymazdan gelir. Bu halk kural dışına çıkanlara karşı “son derece katı ve yargılayıcı bir tutum takınır” ki, var olan kurallara tam anlamıyla itaat edilmesi sağlanabilsin.

Sadece gençler Josefine’in şarkısını beğenirler. Şarkının “anlaşılmaz” etkisi bir türlü çözümlenemez. Bu nedenle öyküyü anlatan fare şu çelişkili açıklamayı yapar: “Burada ıslıkla çaldığı şey, ıslık değil.” Herkes ıslık çalabildiği için, bu davranışın özü, birlikteliği sağlamaktır, yani başka bir ifadeyle, halkı halk yapan temel unsurlardan biridir. Josefine’in sahnede çaldığı ıslık sayesinde, günler geceler boyu bilinçsizce ıslık çalıp duranlar, halkın bir parçası olduklarını anlarlar. Ne var ki Josefine’in konserlerinde ıslık “gündelik hayatın eli kolu bağlayan bağlarından kurtarılmıştır ve kısa bir süre için de kurtarıcı olur.” Aynı zamanda “zavallı, kısa çocukluktan bir şey vardır içinde, kaybolan, bir daha asla bulunamayacak olan mutluluktan bir şey.”

Buraya kadar her şey yolundadır. Yemek ve eğlence, şarkıcı halkın rahatlamasını sağlar. Her iki taraf için de hoş bir uğraş, der Kafka bir yandan okura göz kırparken, sonuçta Josefine iş gücünden kurtulmak için her türlü arsızlığı denememiştir midir:

Josefine çok çok eskiden, belki daha sanatçı kariyerinin başından beri, şarkısının dikkate alınarak her çeşit işten muaf tutulmanın mücadelesini vermektedir.

Kazanç getiren iş ile bir meslek edinimi arasındaki bu ikilem çok eskilere dayanmaktadır. Peki ama, Josefine’in bu ikisi arasındaki dengenin kurulması yolundaki talebi halkı neden bu kadar rahatsız etmektedir? Kişiliğini ve dileklerini “emir gücünün dışına çıkardığını”

düşündükleri Josefina bu talebiyle emir gücünü çığneyip geçmiş olmalıdır.

Şarkıcının icra ettiği sanat bu şekilde kabul edildiği sürece bu, şarkının dokunulmaz ve kavranamaz bir şeyler barındırdığının kabul edildiği anlamına gelir. Bu aynı zamanda Josefina'ın de kontrol edilemez olduğunu gösterir. Halk arasında, bireyler arasındaki eşitliği gözeten yazısız kural böylelikle çığnenmiş olur. Ve işte buna halk kesinlikle göz yummayacaktır. Son derece naif biri olan şarkıcı, halkı koloraturlarını eskisi kadar uzatmamakla tehdit eder. Anlatıcı fare kısaltma meselesi hakkında tek sözcük bile duymaya tahammül edemez, zaten öykünün geri kalanında da herhangi bir kısaltmadan bahseden olmaz. Şarkıcının tehditleri boştur, çünkü o incecik sesini kullanarak sanatını icra etmesi mümkün değildir. Asıl sorun, sanatçıların mesleklerini icra etmeden duramamalarıdır. Onlar terazinin kefesini her zaman kendi varlıklarıyla doldururlar. Bunu binlerce bireyden oluşan bir halkın önünde yapmak fazla kolay değil midir?

“Ama Josefina için iniş başlamış olmalı. Yakında son ısığının duyulup susacağı zaman gelecek” der, öyküyü haince ve kafa tutarcasına anlatan fare, Josefina'ın sonunun geldiğini bildirirken:

...ama Josefina, tabii kendi görüşüne göre, seçilmiş kimselere vergi olan o dünyevi eziyetten kurtulmuş olduğundan, halkımızın kahramanlarının oluşturduğu sayısız kalabalıkta neşe içinde kaybolacak ve çok geçmeden, biz tarihle uğraşmadığımızdan, bütün kardeşleri gibi, yüce kurtuluşun içinde unutulmuş olacak.

Böylesi bir “sayısız kalabalıkta” hiç şüphesiz ki kahramanların da bir hatırası olamaz, bu durumda tarih yazımı diye bir şey de mümkün değildir. Halk, kendi geçmişini unutmayı kabullenmiştir, varlığını bu şekilde sürdürmektedir. Bir etkinin, bir sesin uçuculuğu, bir daha tekrarlanmamak üzere kaybolur, olmayan tarihe gömülüp gider.

Ancak bir şarkıcı olan Josefina için, dünyevi eziyetten kurtulmak, çok daha büyük, derin ve doğru kurtuluştur, çünkü o yalnızca gündelik işlerin eziyetinden kurtulmamış, unutulmak suretiyle aynı zamanda halkının –bizlerin– “dışlama”larından da kurtulmuştur.

Bütün bunlar unutulacaktır. Çünkü, “sanatçılar ve toplum” meselesi, hatta daha da kötüsü “sanatçılar ve halk” meselesini teraziye koyan Kafka gibi yaşamının sonuna yaklaşmış bir yazar için her iki taraf da yeterince ağır değildir.

Kafka öykünün son sayfasının düzeltisini bitirdikten sonra Robert Klopstock'a şöyle der:

Sanırım, hayvanların cıyıklamaları hakkında çalışmaya tam zamanında başladım. Hatta en son bununla ilgili bir öykü bile yazdım.

O günün akşamı boğazında, özellikle meyve suyu içtiği zaman “tuhaf bir yanma” hisseder. Hastalığın boğazına kadar yayılmış olabileceğinden kuşkulandır. Ayna gibi olan saat sadece birkaç gün ilerisini göstermektedir...

Metin üzerinde yaptığı düzeltmeler ve bunların etkileri hakkında bildiklerimiz konuşma notlarıyla sınırlı. Mayıs ayının sonu gelmiştir ve Kafka “korkunç meblağlar” gerektirecek tedavisinin masraflarını karşılayabilmek için Josefina öyküsünü mutlaka satmak istemektedir:

Onu şimdi okumak istiyorum. Bu beni çok heyecanlandırarak, belki de onu yeniden tecrübe etmem gerekiyor.

Tecrübe etmesi gereken şey, belki de kendi ölümüydü.

[39.](#) Roma mitolojisinde Adalet Tanrıçası. Gözleri bağlı, bir elinde kılıç bir elinde teraziyle tasvir edilir. Yunan mitolojisindeki Dike'nin dengidir. (ed.n.)

[40.](#) “*Wo man singt, da laß' dich ruhig nieder, böse Menschen haben keine Lieder.*” Nerede bir türkü/şarkı duyarsan otur dinle, çünkü kötü insanların türküleri/şarkıları olmaz. Johann Gottfried Seume'nin ünlü sözü. (ç.n.)

İstisnasız. Franz Kafka'nın son oyunları

Nasıl oluyor da, iki başarısız evlilik girişiminde bulunan, Felice ve Julie ile yaşadığı ilişkinin ardından bir de Milena'yla sonunda engellere boyun eğen fırtınalı bir yasak aşk yaşayan, sigorta şirketindeki işine zincirli ve Prag'a sıkı sıkıya bağlı olan Kafka, birkaç hafta içinde yeniden bir kadına sıırlıklam âşık olabiliyor? Dora Diamant, Ostsee'de Kafka'yla karşılaştığında henüz on dokuz yaşındadır. Kafka'nın ölçütlerine göre, koyu dindar olan Polonyalı Yahudi bir ailenin kızıdır, naif ve yardımseverdir. Kendisinden iki kat yaşlı olan Franz'ın başaramadığını başarmış, gurbete giderek orada kendine yeni bir hayat kurmuştur. Kız bununla da kalmaz, Franz'ı da peşinden sürükler ve birlikte Berlin'e taşınıp Steglitz'te bir daire kiralarlar – ve görünüşe göre Kafka burada geçen ilk aylarda son derece mutludur. Tüm engellemelere rağmen nihayet Prag'dan taşınmayı başarmış ve beklenmedik bir şekilde kendi düzenini kurmuştur. Kendisini Karl Roßman gibi hisseden Franz, göçmenlere özgü bir gururla yakınlarına mektuplar yazar. Felix Weltch'e yazdığı mektupta taşındığı çevreden hayranlıkla bahseder:

...yaşadığım yer şehrin sınırında yarı kırsal bir bölge, hemen arkasında bahçeler ve villalar uzanıyor. Ilık gecelerde etrafa, benzerine hiçbir yerde rastlamadığım öyle kuvvetli, güzel bir koku yayılıyor ki. Sonra büyük botanik bahçesi bulunduğum yere sadece on beş dakika uzaklıkta, ormana gitmek yarım saat bile sürmüyormuş, gerçi henüz oraya hiç gitmedim. Küçük göçmenin manzarası iyi anlayacağın.

Kafka burada neredeyse inançsızca çevresindeki güzellikleri bir bir sayıyor – ve kendini zorunlu olarak frenliyormuş gibi, sonunda şöyle diyor: “Burası çok güzel anlayacağın.” Nihayet huzurlu bir son. Kafka mutlu olmak için çok fazla şeye ihtiyaç duymamaktadır:

Yaşamımdaki en keyifli anların kapısı kilitli geniş tavan arasının en dip odasında yazma gereçlerim ve bir lambayla oturduğum zamanlar olabileceğini düşünüyorum. Yemek getirilecek ve odamdan uzak bir yere, tavan arasının en uzak kapısının dışına konulacak. Yemek için kemerli tavan arasından gecelik yürümek benim tek egzersizim olacak. Sonra yeniden masama döneceğim, yavaşça ve dikkatlice yiyeceğim ve hemen yazmaya devam edeceğim. Ve nasıl yazacağım! Onu çektiğim derinlerden sürükleyerek! Güç sarf etmeden! İleri derecedeki yoğunluk güç gerektirmez.

Kafka'nın bu satırları yazdığı Felice Bauer, 1913 yılındaki aylar süren mektuplaşmanın ardından tavan arası sakini Kafka'ya bir ölçüde alışmıştır. Bu nedenle rüyalarındaki güzel ve iyi döşenmiş ev hayali bu yeni genç sevgiliyi rahatsız etmemektedir. Neticede bu dairenin de pek âlâ bir bodrumu olabilecektir. Hem Franz bunun öncesinde de, başarılı büro çalışanlarının uzun iş gününün ardından okudukları diğer yazarlar gibi, estetik harikası fildişi kulelerde yaşamıyordu ya.

Ancak Kafka'nın “rahatsız edilmeksizin yazabilme” hayali ancak yaşamının son günlerinde Dora ile birlikte Berlin'in kenar mahallelerinden biri olan Steglitz'te medeniyetten uzak, buz gibi bir dairede yaşadığı günlerde gerçeğe dönüşür. İlk kez kendine ait bir evi olan Kafka kendini burada bile yeterince güvende hissetmez. Yarım kalan “İn” isimli öyküsünde; “İni yapıp bitirdim, gayet de iyi olmuşa benziyor” diye yazar. İni inşa eden hayvan hiçbir zaman

emin değildir ve işte bu yüzden de inin bir şeye benzediğini sanmaktadır. Çünkü her inin bir de kapısı olmalıdır:

(O)rada, o karanlık yosunlukta ölümlüyüm ve rüyalarımda hırslı bir hayvan sık sık, koku almaya çalışarak buraları dolaşıp duruyor.

İN yapan bir hayvan için bunun gibi birçok güvenlik önlemi hakkında kafa yormak gerekmektedir. Yolları, kolayca kaçabilmek için geniş mi tutmalıdır, yoksa kendisinden daha büyük hayvanlar giremesin diye dar mı? Birden çok mu yol yapmalıdır, bir taneyle mi yetinmelidir?

Bu arada, sadece dış düşmanlar değil, beni tehdit edenler. Toprağın içinde de var düşman. Onları hiç görmüş değilim ama efsanelerde bahisleri geçiyor, ben de tamamen inanıyorum varlıklarına.

Peki, ya yiyeceklerini depolamak için en uygun yer neresidir? Çok sayıda küçük yığın halinde farklı yerlerde mi saklamalıdır, yoksa hepsini büyük çabalar harcayarak inşa edeceği bölmede bir araya mı yığmalıdır?

Böyle bir iş içinse sadece alnım var. Yani ben de alnımla, gece gündüz binlerce defa koşup koşup toprağa vurdum, mutlu oldum vura vura alnımı kanattığımda, çünkü bu, duvarın sertleşmeye başladığının deliliydi (...).

Kafka altı hafta sonunda başka bir yere taşınmak sorunda kalır. Dora'yla evlilik dışı bir ilişki yaşaması dışarıdakilerce uygunsuz bulunur. Bunun yanı sıra 1923-24 kışında yaşanan enflasyon nedeniyle Kafka'nın sigorta şirketinden aldığı emekli maaşı Berlin'de yaşamasını zorlaştırmıştır. Kira çok yüksektir, ayrıca ev sahibesi de evlilik dışı ilişki yaşayan bu Yahudi çiftten nefret etmektedir. Kafka ev sahibesinden intikam almak için bir öykü yazar: "Küçümen Bir Kadın" işte böyle ortaya çıkar. Şubat 1924'te çift, şair-yazar Karl Busse'nin dul eşinin evinde iki oda kiralar. Buranın, Kafka'nın Prag'dayken hayalini kurduğu Berlin'le uzaktan yakından ilgisi yoktur. Max Brod'a yazdığı mektupta şöyle der:

Wansee'deki bu villa, Max! Ve bana çatı katında, sessiz (müzik odasına uzak) bir oda veriyorlar. Bu odanın kapısından çıkmak bile istemeyeceğim, öyle ki orada olduğumu kimse hissetmeyecek.

Hem zaten kendi evindeki sessizlik, sükûnet de ona her zaman iyi gelmiştir. Ne var ki sağlık durumu gitgide kötüleşir. Brod'a ilk ziyaretlerinde, "Kötü ruhlardan kaçtım, Berlin'e taşınmam çok iyi oldu, artık beni arasalar da bulamazlar, en azından bir süreliğine" diyen Kafka, taşındıktan kısa bir süre sonra Milena'ya yazdığı son mektupta şöyle der: "...eski acılar beni burada da buldu, üzerime saldırdı ve yere serdi (...)" Bundan sonraki aylarda, özellikle de yeterince beslenemediği için, tüberkülozu hızla ilerler. Ocak 1924'te Max Brod'a yazdığı mektupta şu satırlara rastlarız:

Ruh hasta olmasa, görüntü bir oranda resmedilebilirdi belki: Sol tarafından Dora ona destek verirdi, sağından da o adam; tam da ensesinden bir "çizik" çizilebilirdi, aslında ayaklarının altındaki zemin sağlam olsa, önündeki çukurun üzeri kapanmış, başındaki akbabaları biri def etmiş, fırtınayı dindirmiş olsa, işte tüm bunlar olsa, işte o zaman bir dereceye kadar gerçekleşebilirdi bu.

Ama ne yazık ki mümkün olmaz bu dedikleri, “ruh sağlığı” daha da kötüleşir, “görüntüsü” darmadağan olur, “resmedilmesi” neredeyse imkânsız hale gelir. Mart 1924 başlarında sağlık durumu o kadar kötüleşir ki taşra hekimi olan dayısı Siegfried ile Max Brod Berlin’e gelerek Kafka’yı Prag’a götürürler. Hastalığın gırtlığına kadar ilerlediği anlaşılır, artık iyileşmesi söz konusu değildir. Nisan ayı başında “Wiener Wald” Sanatoryumu’na yatırılır, oradan Viyana’daki Üniversite Kliniği’ne sevk edilir. Nisan sonunda ise Klosterneuburg yakınlarında bulunan Kierling’deki “Dr. Hoffman” Sanatoryumu’na kaldırılır.

Bakımını Dora Diamant ve Doktor Robert Klopstock üstlenir. Franz Kafka 3 Haziran günü, kırk birinci doğum gününe tam bir ay kala hayata gözlerini yumar. Naaşı Prag’a götürülür ve orada toprağa verilir.

Franz Kafka için hayat, tam yeni başlamış, yaşayabileceği bir hayat haline gelmeye başlamıştır ki, ansızın son bulur. Bir kuyruklu yıldız gibi sönerken bile kendini mercek altına almaktan geri durmaz Kafka. Onu ziyarete gelmek isteyen ailesine ölümünden birkaç gün önce bir mektup yazar. Bu mektupta, başından geçen her şeye rağmen ölümün onu gafil avladığı anlaşılır:

Burada ve Viyana’da geçirilecek ilk günlerin güçlüklerini biliyorsunuz, bu güçlükler beni sarstı biraz, ateşimin bir an önce düşmesini önledi, bu da daha çok takatsiz kalmama yol açtı; ansızın ortaya çıkan gırtlak tüberkülozu, buradaki ilk günler, normalde kendisinden beklenmeyecek ölçüde beni güçsüzeletti. Ancak şurada Dora ve Robert’in (onlarsız ne yapardım!) uzaktan asla tasarlanamayacak yardımlarıyla sözünü ettiğim güçsüzlükleri üzerimden atmaya çalışıyorum. Bunlar da işte bir araya gelip o eşsiz yardımcılarıma, temiz havaya, iyi yemeklere, hemen her gün açık hava banyolarına karşı pek kendime gelmemi önüyor; hatta diyebilirim ki, genel olarak en son Prag’da kaldığım zamanki kadar bile sağlıklı değilim. Üstelik ancak fısıldayarak konuşmama ve onu da seyrek durumlarda yapmama izin verilmesini buna eklerseniz, ziyaretinizi seve seve ileriki bir tarihe ertelersiniz sanırım. Geçen gün profesörün biri gırtlığımda hayli bir düzelmeye saptadı. Her ne kadar ben seve seve başkalarının yardımına koşan –haftada bir kez kendi arabasıyla çıkıp geliyor, karşılığında adeta bir şey istediği yok– bu pek sevimli adama (...) gene de sözleri benim için büyük bir avuntu kaynağı oldu. Her şey dediğim gibi, son derece memnunluk verici bir başlangıç durumunda; gelgelelim, ne kadar memnunluk verici olursa olsun, başlangıç hiç önemli değildir; ziyaretçimin, hele sizin gibi bir ziyaretçilerin karşısına büyük, yadsınamaz, bu alanda uzman olmayanların ölçüp tartabileceği gibi gelişmelerle çıkamadıktan sonra neye yarar! Ne dersiniz, sizin bu ziyaretten şimdilik vazgeçsek mi, sevgili anne ve babacığım?

Ertelemek, her şey yoluna girene kadar beklemek, iyi niyetli, düşünceli sözlerde gizlenmiş bir teselli idi bu – Kafka son ana kadar her şeyi “sürüncemede” bırakır. En iyi başlangıçları yaptığında bile sonunu getirmez: Sadece ailesine dair değil kendi eserlerine dair de kendine ait hükümleri vardır. Öyle ki her defasında, “uzman olmayanların ölçüp tartabileceği gibi gelişmeler” gösteremediğinde yazmayı bırakır.

Acaba Kafka ölümden korkmuş mudur? Hiç sanmıyorum. Bu noktada, Max Brod’la gerçekleştirdiği ve Kafka’ya göre hiçbir zaman vuku bulmamış olan içten sohbetlerinden bahsederken söyledikleri, bir nebze de olsa yüreğime su serpiyor:

Eve dönerken Max’a, acıların pek büyük olmaması koşuluyla ölüm döşeğinde kendimi pek memnun hissedeceğimi söyledim. En iyi yazılarımın bu memnun ölebilmekle yeteneğinden kaynaklandığını eklemeyi unuttum ilkin, sonra da bunu bilerek yapmadım. Yapıtlarımın başarılı düşmüş pek inandırıcı bütün yerlerinde birinin öldüğü, ölmenin kendisine hayli güç geldiği, bunun söz konusu kişi için bir haksızlık, en azından güç bir durum sayıldığı anlatılmakta, bu da kanımca okuyucuyu duygulanmaktadır. Oysa, ölüm döşeğinde memnun ölebileceğine inanan benim için, böylesi anlatılar gizli saklı oynanan bir oyundan başka bir şey değil; çünkü ölen kimse ile ölmek bana haz veriyor, okuyucunun ölüm üzerinde yoğunlaşan dikkatinden sonuna dek yararlanıyorum. Okuyucu ile kıyaslandığında daha bir serinkanlı bakıyorum duruma, okuyucunun

ölüm döşeğinde sızlanıp yakınacağını düşünüyorum, dolayısıyla benim yakınmam olabildiğince mükemmellik taşıyor, örneğin gerçek yakınma gibi ansızın kesilmeyerek güzel ve saf bir akış izliyor.

Kafka'nın ideali Bach'ın Füg'leriydi. Ve elbette onun sesi de öyle kolay kolay yarıda kesilemezdi. Bu yüzden de –son nefesine kadar avukat kurnazlığını elden bırakmadığı anlaşılan– Kafka, ardında arkadaşı Max Brod'a bir bilmece bırakmıştır.

Haziran 1924. Franz yeni toprağa verilmiştir. Max, sahibini kaybetmiş bir köpek gibi Kafka'nın mezarına sokulur. Hiç kimse, hiçbir şey onu teselli edemez. Ancak hüznün ardında daha başka, daha hayati bir mesele daha vardır. Acaba Franz ölümünden önce defalarca ifade ettiği o arzusunu yerine getirmiş, eserlerinin tamamını imha etmiş midir? Max, Kafka'nın odasının kapısını aralarken kafasından bunlar geçmektedir. Bir an kalbi duracak gibi olur. Eğer Kafka'nın üç roman taslağı da okurla buluşamazsa, bu Kafka'nın bomboş bir hayat geçirdiği anlamına gelecektir. Çünkü insanı yazmaya iten ölümsüzlük arzusundan başka bir şey değildir. Franz da, kendini ne kadar naza çekerse çeksin, böyle düşünmekteydi. Arkadaşının gelen yorumları nasıl ciddiye aldığını biliyordu. Peki, öyleyse yazdıklarını nereye saklamış olabilirdi? Herkesin bulabileceği bir yerde, mesela yazı masasında olabilir miydi? Max çekmeceleri birbiri ardına açar. Hem günlüklerini Milena Jesenská'ya vermemiş midir? Netice itibarıyla onlar da edebi değeri yüksek eserlerdir. O da ne? İki küçük alelade kâğıt parçası bulur, ikisinin de üzerinde adı yazılıdır, eski olandaki yazı mürekkepli kalemle, yenisindeki ise kurşun kalemle yazılmıştır...

Bundan sonra Kafka'nın eserlerine ne olduğunu hepimiz biliyoruz. Hayatının en çok bilinen yönü, ölümünden sonra eserlerinin yok edilmesi yönündeki isteğidir. Kafka, 1921-1922 yılları arasında defalarca Max Brod'dan yarım kalan eserlerini, çizimlerini ve günlüklerini yakacağına dair söz almıştır. 29 Kasım 1922'deki son vasiyetinde bu isteğini yeniden dile getirmiştir:

Tarafımdan yazılmış bulunan'dan kastolunan kitaplar: Hüküm, Ateşçi, Dönüşüm, Ceza Kolonisi, Taşra Hekimi ve Açlık Sanatçısı.... Diğer mevcut yazılarımı (gazetelerdeki basımları, metinleri ya da mektupları) istisnasız, bulabildiğin ya da adres sahiplerinden ricayla toparlayabildiğin kadarıyla (çoğu adres sahibini tanıyorsun zaten, asıl Bayan Felice M., Bayan Julie, kızlık soyadı Wohryzek, ve Bayan Milena Pollak'ın elindeki mektupları, özellikle de Bayan Pollak'ta bulunan birkaç defteri unutma) istisnasız, okumadan (seni göz gezdirmekten men etmiyorum, en çok senin bunu yapmayacağından eminim, ama tabii başka hiç kimse göz gezdiremez) bütün bunları istisnasız yakmanı ve bunu mümkün olduğunca kısa sürede yapmanı senden rica ediyorum.”

Bugün artık Max Brod'un Kafka'nın bu ricasını yerine getirmediğini biliyoruz. Max Brod yalnızca, Kafka'nın yaşamındaki üç önemli kadına yazdığı ve vasiyetinde de üzerine basa basa üç kez “istisnasız” yakılmasını istediği mektuplar hariç diğer eserlerinin tümünü yayımlatır. Kafka'nın Max'a “Vasiyetim son derece basit olacak, senden her şeyi yakmanı isteyeceğim” dediği bilinir. Bu isteği yerine getirmek, Max Brod'un daha o zaman bu güç iş için kendisine güvenmemesini söylemek istediğini bir yana bıraksak bile, hiç de basit değildir. Kafka'nın vasiyeti Max Brod için bir çelişkiyi de beraberinde getirir: Max, üzerinde kendi adı bulunan vasiyet mektubunu açıp okumak zorundadır. Kafka'nın ricası daha bu noktada geçerliğini yitirir, çünkü o istisnasız tüm mektuplarının okunmadan yakılmasını istemiştir. İstemişti istemesine de Max'ı da bir “göz gezdirmek”ten men etmemiştir. Ee, peki

bu ne demektir? Max vasiyet mektubunu okumalı mı, yoksa okumamalı mıdır? Ya “mümkün olduğunca kısa sürede” derken ne uzunlukta bir zaman dilimini kastetmiştir? Max açar ve okur. Max Kafka’nın vasiyetini ölümünden bir ay sonra haziran ayında yayımlar. Vasiyeti Kafka’nın ölümünden sonra yayımlanan ilk eseridir. Max onun dışında Kafka’nın vasiyetini yerine getirmeye koyulur: adı geçen kişilerden Kafka’ya ait yazıları geri ister. Dora ve Milena ellerindeki metinleri tereddüt etmeden gönderirler, Robert Klopstock’a birkaç kez hatırlatmak gerekir. Walter Benjamin olumlu da, olumsuz da yorumlanabilecek bir cümle kurarak, Max’ın yaptıklarının “Kafka’ya karşı gösterilmiş sadakat” olduğunu ifade eder. Kafka’nın olacağını önceden tahmin ettiğini, daha 1921 yılında –yine benzer bir duruma dair, Max Brod’un bir arkadaşının ölümü üzerine– ona yazdığı mektuptan anlamak mümkündür:

Bu gerçek bir veda değil, ikinizin aranızdaki bir evlilik... Ve bu canlı şey, güçlü olan ve hayatta kalan sen, ondan bahsettikçe gitgide daha da büyüyor. Bunu öyle şefkatle yapıyorsun ki, ölünün sesini bastırmak şöyle dursun, o tınsız sesiyle seninle bir ağızdan konuşmasına izin veriyor, sesini duyurmasını sağlıyorsun, hatta kendisine göre sesinin seni bastırması gerektiğini düşündüğü zamanlarda eliyle (senin) ağzını kapatmasına göz yumuyorsun. Bu öyle harika bir şey ki. Ve tüm bunlara rağmen, yine de... konuşmacı, tüm devasallığıyla sadece yaşayan oluyor... ve beni en çok etkileyen, ki senin için büyük olasılıkla en sıradan olandır, bölüm aşağı yukarı şöyleydi: “Aklını kaçıran ben miydim, o mu?” İşte o adam, o vefa, o hep aynı kalan, o her zaman açık olan göz, o kurumak bilmeyen kaynak, –anlamsızlığımı şimdi kavrayam da– anlaşılabilir olanı kavrayamayan o adam burada duruyor.

Kafka vasiyetinin başında yazınsal cevherini ortaya koymuştur:

Galiba bu sefer ayağa kalkamayacağım, zatürreenin zuhuru bir aylık ciğer yanışlarından sonra kâfi derecede sarıh; ihtimal dahilinde bile değil. Ve yazmanın üzerimde mutlak bir egemenliği olmasına rağmen, bunu kaleme almaktan beni alıkoyacak.

Kafka bu satırlarda yazmanın “mutlak egemenliği”ni son kez dile getirir, ondaki bu mutlak egemenlik hayatını tehdit eden ölümcül hastalığa karşı bir savunma niteliğindedir. Welch’e yazdığı mektupta peşinde olduklarını belirttiği “kötücül güçler”den onu korur. Ne olduğumuz, yazılarımızda ortaya çıkar ve yazdıklarımız varlığımızın aynasıdır ve onu çırılçıplak bırakır, hem insafsızdır, hem de her zaman bir adım önümüzdedir. Yazmak, ancak bunu görmemizi sağlar, elindeki tek güç budur:

Yazdıklarım, gerçekten yaşanacak. Yazarak kendimi kurtarmış değilim. Hayatım boyunca defalarca öldüm, şimdi ise gerçekten ölüyorum.

Gırtlak tüberkülozuyla boğuştuğu günlere dair hayali bir tutanak

*Sakin sakin yazabilmek yadsınmaz bir mutluluk: nefes alamamanın korkunçluğu tahmin edilemez. BOĞAZDA TOZ varmış hissi, yürümek iyi gelir, İLTİHAPLANMA, nefes yollarında mukus birikmiştir, gırtlak nefes alırken, öksürürken, yutkunurken, KONUŞURKEN tahriş olur, boğazda sürekli gıcıklanma, YABANCI MADDE varmış gibi bir his vardır, ağlayınca bu his giderek artar, BOĞAZINI TEMİZLEMEK, balgamdan kurtulmaya çalışmak daha da kötü eder, konuşurken SES KISIKTIR, KADİFE HİSSİ vardır. KURULUK dolayısıyla SES kaybedilir, geceleri tıkanıklık ya da cızırtılı, boğukluk olur. BALGAM İRİNLİ SARI KOKULU; sütümsü pis kokuludur. Gün içinde solunum yollarında TAHRİŞ, SES öksürür gibi, derinden, sert, kalın ya da duyulamayacak kadar sessizdir. Trakea'da yanmayla birlikte AĞRI baş gösterir. ŞARKI SÖYLERKEN, nefes yollarında şiddetli batmalar meydana gelir. Hasta öksürürken boğazını tutar. Ağızda acı tuzlu bir tat vardır. Gece sıcak odada öksürük krizleri görülür. Boğazına kazık sokuyorlarmış gibi bir his. Konuşmak öksürük krizlerinin şiddetlenmesine neden olur, NEFES ALMAYI ZORLAŞTIRIR, engeller. Hasta NEFES ALMAYA ÇALIŞIR. BALGAM kanlı ve koyudur. Tadı küf gibidir. Geceleri nöbet biçiminde gelen ÖKSÜRÜKLERLE uyanır, gece yarısı ikide BOĞMACA gibi art arda öksürmeye başlar, öksürük krizleri birbirini kovalar, heyecan ve bitkinlikten dolayı durumu daha da kötüleşir. Sabahları nefes almasını zorlaştıran öksürükler başlar. SESİ zorlukla çıkar. Ailesine bir mektup yazar: *Burada ve Viyana'da geçirilecek ilk günlerin güçlüklerini biliyorsunuz, bu güçlükler beni sarstı biraz, ateşimin bir an önce düşmesini önledi, bu da daha çok takatsiz kalmama yol açtı; ansızın ortaya çıkan gırtlak tüberkülozu, buradaki ilk günler, normalde kendisinden beklenmeyecek ölçüde beni güçsüzleştirdi. Ancak şurada Dora ve Robert'in (onlarsız ne yapardım!) uzaktan asla tasarlanamayacak yardımlarıyla sözünü ettiğim güçsüzlükleri üzerimden atmaya çalışıyorum.* Hasta öksürürken iki eliyle göğsünü tutmak zorundadır. ÇIRPINIŞLAR. Yatarken kısa bir HIRILTI, ardından kramp gibi bir ağrı. Gıcıkla birlikte ÖKSÜRÜK. “Şarkıcı Josefine” üzerinde düzeltme. “Yoksa acaba bir ıslıktan başka bir şey değil mi?” BALGAM gevşek, KOKUSU mide bulandırıcı. Sabahları periyodik ÖKSÜRÜKLER, balgam temizlenir. Balgam yapışkan ve uçuk kırmızı, yanık gibi bir kokusu var, tuzlu, YUTKUNMADA ZORLUK; AĞRI kürek kemiğine dek yayılıyor, nefes alırken batma şeklinde, sıklığı artıyor; koltuk altı; koltuk altının çevresi; koltuk altında basıncın iyileştirici etkisi oluyor; koltuk altının çevresi; dokununca öksürük başlıyor, köprücük kemiğinin altında ağrı; kürek kemiğine kadar uzanıyor, nefes alırken. *Ölümün zulumü, son'u değil, ama son'un gerçek acısını beraberinde getirmesidir... Ölümün en büyük zulumü: (sadece) anlaşılması kolay bir son, gerçek bir acıya neden olur... Ölüm döşeğinin çevresindeki feryat figan, aslında gerçek anlamda bir ölümün burada gerçekleşmemiş olmasından feryat figan etmektir. Hâlâ böylesi bir ölümle yetinmemiz gerekiyor; hâlâ bu oyunu sürdürüyoruz.* Konuşurken NEFES DARLIĞI. TUTUKLUK. Akciğerlerde İNFLAMASYON. DOKUNULDUĞUNDA acı, açık havada yürümek iyi*

geliyor. *Burada ıslıkla çaldığı şey, ıslık değil.* Göğüste ATEŞ, nefes almada zorluk, BALGAM İĞRENÇ YEŞİLİMSİ KÖPÜKLÜ SÜMÜKSÜ, KOKU: ekşi. DERİDE DÖKÜNTÜLER; AĞRI, yoğun, köprücük kemiğinden kürek kemiğine kadar uzanıyor, NEFES ALIRKEN parçalanıyormuşçasına bir acı. *Josefine için iniş başlamış olmalı. Yakında son ıslığının duyulup susacağı zaman gelecek.* Gerginlik, darlık hissi; AĞRILAR şiddetlenir, lumbal bölgede dolaşan ağrılar; omurgada, göğüs kemiğinin ön, orta ve sol kısmında saplar gibi; lumbal bölge; penise kadar yayılıyor; ÇARPINTI ÇIRPINIŞLAR FELÇ: ...*ama Josefine, tabii kendi görüşüne göre, seçilmiş kimselere vergi olan o dünyevi eziyetten kurtulmuş olduğundan, halkımızın kahramanlarının oluşturduğu sayısız kalabalıkta neşe içinde kaybolacak ve çok geçmeden, biz tarihle uğraşmadığımızdan, bütün kardeşleri gibi, yüce kurtuluşun içinde unutulmuş olacak.*

Kafka'nın mezar taşı yazısı

Salı, Sivan ayının başı, 5684. Yukarıda ismi geçen, muhterem, bekâr, öğretmenimiz ve üstadımız Anshel'in aziz anısına. Muhterem R. Henoch Kafka'dan, ışığı parıldasın, olma, Jettl'den doğma. Ruhu ebedi yaşamda huzur bulsun.

Kafka Viyana Kierling'de yaşamını yitirdikten sekiz gün sonra 11 Haziran 1924 günü toprağa verilir. Franz, annesi ve babasıyla birlikte eski Prag-Straschnitz'deki yeni Yahudi mezarlığında bulunan aile mezarlığında yatmaktadır.

Acelemiz olduğu için değinmeden getiklerimiz

Kafka'nın kız kardeşi Ottilia'ya yazdığı ve onun ne kadar sevgi dolu, merhametli bir ağabey olduğunu gösteren mektuplardan hiç bahsetmedik. izimlerine göz atmaya fırsat bulamadığımız gibi, röportaj ve eleştirilerine de değinemedik. Kafka'nın çalışma hayatına çok fazla giremedik, seyyah ve avukat Kafka'yı inceleyemedik. Yazmadığı zamanlarda, boş vakitlerinde, yürüyüş yapmak, kayıkla açılmak, kafe ya da köşe başı meyhanelerinde arkadaşlarla bir araya gelmek gibi, neler yaptığına değinmedik. Bu tür yerleri mesken edinmiş kızlara yaptığı ziyaretlerle ilgili de en ufak bir paylaşımda bulunmadık. Eserlerinin yalnızca bir kısmını örneklerle açıklayabildik ve “Odradek”in ne ya da kim olduğu hakkında hâlâ hiçbir malumatımız olmadığı gibi, burada da öğrenemeyeceğiz. Ayrıca bir bekârın odasında zıplayıp duran iki küçük topun esrarını da çözemeyeceğiz, “Bir Köpeğin Araştırmaları”nın nasıl sonuçlandığını da bilemeyeceğiz. İmparatorun mesajının ne olduğunu, çocukların köy yolunda ne işi olduğunu da öğrenemeyeceğiz. Hem, bir sandalın içinde dolaşıp dururken günün birinde Riva'ya yanaşan ve ölü olmayan Avcı Gracchus hakkında da hiç konuşmadık. “Küfeli Süvari”de –önünde uzanan bomboş caddeden başka bir şey göremeyen– kömür tüccarına elinde hiç kömür kalmadığını ispatlamaya çalışan adama da hiç değinmedik. Aslında her biri bir öykü olan on bir oğulun hangi öykülere işaret ettiklerini araştırma fırsatı bulamadık. Kafka'nın son derece ilginç olan Tanrı tasavvurundan, ki yapısal anlamda var olmayan bir Tanrı anlayışıdır bu, ve özellikle de aforizmalarında açığa çıkan, din alanındaki kabiliyetlerinden söz etmedik. Kafka'nın Doğu Yahudilerine duyduğu ilgiden pek bahsedemedik. Ayrıca, çizdiği birçok karakterde etkileri görülen, Yiddiş tiyatrosuna ve Kafka'nın bu alana olan ilgisine yer veremedik. Günlüklerine hızlıca bir göz atmakla beraber, arkadaşlarına yazdığı mektupları ele neredeyse hiç ele alamadık.

Böylece kafamızdaki sorular, umuyoruz ki, daha da büyümüştür. Onun kızlara biçtiği özel değer hakkında söyledikleri, gelecek sefer Kafka'ya daha fazla zaman ayırmayı düşünün okurları için de geçerli olabilir:

Onlar ağzınızdan çıkan her şeyi dikkatle dinlerler, bu yüzden onlarla konuşurken söyledikleriniz boşa gitmez, meseleyi baştan sona dinlerler, anlatmak için acele etmek zorunda kalmazsınız, sorulara alaycı bir tavırla da olsa doğru yanıt verirler, ayrıca dikkatle sorular sorarlar, onlarla kısa bir sohbet tahammül edilemez değildir.

Son olarak, küçük bir Kafka sınavı

“Kafkaesk” nedir? – En iyisi şöyle demek: Hakkımızda verilmiş olan, ancak kimin verdiğini bilmediğimiz hükmü yargılama sürecinden önce kabullenmek. Sonrasında gelişen anlaşılmasız dava sürecinde de cellat olarak hükmün yerine getirilmesini sağlamak.

Ya da: Temelinde, detaylar hakkında son derece net bilgiler edinmemize rağmen, bütünü anlamının esrarını koruması yatan, modernizmin tuhaflığı.

Ya da: Kurtarılma ihtiyacı içindeki biz insanoğluna kurtuluşun hep bir dakika geç kalması. Ya da hiç gelmemesi. Bu sırada ortaya çıkan komedi de yaşamımız oluyor.

Kesinlikle kafkaesk olmayan şey: anlaşılır bürokratik otorite, konuşan hayvanlar, karanlık labirentler ve durmaksızın çalışan saatler, “herhangi bir biçimde” grotesk izlenimi uyandıran, ürkütücü şeyler.

Kafka ne yedi? – Kafka müzmin bir vejetaryendi. Akşam yemeklerinde ağırlıklı lüks egzotik meyveler tüketirdi. Bu alışkanlığından dolayı onu küçümseyen babası Kafka’ya “fındıkkıran” ismini yakıştırmıştır. Büyük olasılıkla kokteyllere katılacak tiplerden de değildi.

Kafka inançlı bir Yahudi miydi? – Uygulamaya geçirmese de, Yahudilerin yeni yıl bayramlarında yakınlarına kart atmasa da evet, o bir Yahudiydi. Kendisini Batı’ya uyum sağlamış bir Yahudi olarak tanımlıyordu. Gençlik yıllarından beri Doğu Yahudilerine, özellikle de Yiddiş tiyatrosuna büyük ilgi duyuyordu, bu ilgisini yaşamının sonuna kadar korumuştur.

Nişanlısı Felice Bauer’e verdiği ancak tutamadığı ilk söz, birlikte Filistin’e gideceklerine dair verdiği sözdür – Kafka’nın İbranice dersi almasının tek nedeni bu değildir. Milena’yla birlikte olduğu sırada Filistin seyahati yeniden gündeme gelmiştir. Hatta oraya yerleşmeyi bile düşünmüştür. Kafka’nın yükselmekte olan Siyonizme de ilgisi vardır, ancak aidiyet meselesinde kendisine yöneltilen soruya olumsuz bir yanıt verir: “Ben yalnızca kendime benzerim.”

Kafka hangi yazarları severdi? – Kleist, Dickens, Dostoyevski, Flaubert, Grillparzer, Çehov. Kleist da Kafka gibi aklından intihar fikri hiç çıkmayan, sadomazoşist bir yazardır. Kadınlara evlenme teklif edeceği yerde ölüm teklif ederdi. Kafka, Dickens’ı taklit etmekten korkardı. Dostoyevski’de en çok ilgisini çeken insandaki suçluluk duygusuydu. Grillparzer’in bir süre sonra nişanlısına olan aşkı biter. Benzer bir durum karşısında Kafka derinden sarsılmıştır. Onun gibi, uzun yıllar süren nişanlılık sürecini sonlandırarak bir skandala imza atan filozof Sören Kierkegaard’ın fikirlerinin Kafka’ninkilerle uyuştuğunu belirtmek gerekir.

Franz Kafka’nın sevgilisi olmak ister miydiniz? – Hayır. Ama eğer olacaksanız, yatağın köşesinde oturup keyfinizi kaçıracağından hiç şüpheniz olmasın.

Kafka’nın en iyi eseri hangisidir? – Aşk mektupları. Bu yanıt, bir önceki sorunun yanıtını geçersiz kılmaz.

Kafka kahramanlarının en çok nerede olmasını sever? – Yatakta.

Eserlerinde neden bu kadar çok hizmetçiye yer vermiştir? – Çünkü onlar yatakta yatmaktan

da hoşlanırlar.

Kafka'da kaç çeşit karar vardır? – Her çeşit. Alınmış kararlar, alınmamış kararlar, beraat kararları, ertelenmiş beraat kararları vb. Aslına bakarsanız sadece bir tek karar vardır: o da idam kararıdır.

Kafka insanları neden bu kadar etkiler? – Yazarken kendini gözetmediği için. Okur, ondaki bu içten dürüstlüğü takdir etmektedir. Kafka'nın eserlerindeki karakterler, Martin Walser'in de belirttiği gibi "hakiki", "gerçek", "insancıl", "doğal" değildir. Ancak öykünün seyri için vazgeçilmezdirler. Ayrıca neredeyse tümünün iyi bir mizah kapasitesi vardır.

İnsan Kafka'nın etkisinden neden kolay kolay kurtulamaz? – Çünkü ince böcek bacakları üstünüze yapışıp kalır.

Kafka bir dâhi midir? – Evet.

Ekler

Kronoloji

1883

Franz Kafka, 3 Temmuz günü bir tüccar olan Hermann Kafka ve eşi Julie (kızlık soyadı Löwy) Kafka'nın ilk çocukları olarak Prag'da dünyaya geldi.

1889-1901

Fleischmarkt'ta ilkokula devam etti, 1893'ten sonra Alstadt Bulvarı'nda bulunan ve Alman diliyle eğitim veren Eskikent Devlet Lisesi'ne devam etti. 1901 yazında olgunluk sınavını verdi.

1901-1906

Üniversite öğrenimine başladı. Önce kimya, Alman filolojisi ve sanat tarihi eğitimi aldı, sonra hukuk fakültesine geçti.

1902

Ekim ayında Max Brod'la tanıştı.

1904

“Bir Kavganın Tasviri”ni yazmaya başladı.

1906

Hukuk doktoru unvanı aldı.

1906-1907

Eyalet ve ceza mahkemesinde staj yaptı.

1907

“Taşrada Düğün Hazırlıkları”nın ilk nüshasını yazdı.

1907-1908

Prag'da bulunan sigorta kurumu Assicurazioni Generali'de çalışmaya başladı.

1908

Mart ayında, düzyazılarından örnekler iki ayda bir çıkan *Hyperion* dergisinde “Seyir” başlığı altında yayımlandı; 30 Haziran'da Bohemya Krallığı İş Kazaları Sigorta Şirketi'nde hukuk danışmanı olarak çalışmaya başladı.

1909

Yaz başında günlük tutmaya başladı; Eylül ayında Max ve Otto Brod ile birlikte İtalya'nın kuzeyine seyahat etti; kısa bir süre sonra Prag'ın günlük gazetelerinden *Bohemia*'da yayımlanacak olan “Die Aeroplane in Brescia” (Brescia'daki Uçaklar) başlıklı eserini yazdı.

1910

Mart sonunda düzyazılarından örnekler *Bohemia*'da “Seyir” başlığıyla yayımlandı. Ekimde

Max ve Otto ile birlikte Paris'e seyahat etti.

1911

Yaz aylarında Max Brod'la birlikte İsviçre, Kuzey İtalya ve Paris'i dolaştı; Eylül sonunda Zürih'teki Erlenbach Sanatoryumu'nda kaldı; Prag'da turne yapan ve aralarında Löwy isimindeki halk sanatçısının da bulunduğu Yiddiş bir tiyatro topluluğuyla tanıştı.

1912

Yaz aylarında Max Brod'la Leipzig, Weimar'a seyahat etti; sonra Harz bölgesi Stabelburg yakınlarındaki Jungborn Sanatoryumu'nda tedavi gördü; Ağustos ayında Prag'da Felice Bauer'le tanıştı, Eylül'de onunla yazışmaya başladı; "Hüküm" ve "Dönüşüm" başta olmak üzere öyküler yazdı, *Amerika* romanını yazmaya başladı; Aralık ayında ilk kitabı *Seyir* isimle yayımlandı.

1913

Felice Bauer ile aralarındaki mektup trafiği yoğunlaştı; Mayıs sonunda *Ateşçi – Bir Fragman*, Kurt Wolff Yayınevi'nin "Der Jüngste Tag" (En Yeni Gün) kitap dizisinden çıktı. Haziran ayında "Hüküm" isimli öyküsü, *Arkadia Yıllığı* dergisinde yayımlandı; Eylül ayında Viyana, Venedik ve Riva'ya seyahat etti.

1914

1 Haziran'da Berlin'de Felice Bauer'le resmi olarak nişanlandı, 12 Temmuz'da nişanı attı; Temmuz'da Lübeck üzerinden Marielyst'e gitti. Ağustos ayının başında *Dava*'yı yazmaya başladı; bu vesileyle başlayan yaratıcı süreçte "Ceza Kolonisinde" gibi birçok eser ortaya çıktı.

1915

Ocak ayında, Felice Bauer'le, bozulan nişandan sonra ilk kez karşılaştı; "Dönüşüm", *Die Weißen Blätter* (Beyaz Sayfalar) dergisinin Ekim sayısında yayımlandı. Carl Sternheim kendisine verilen Fontane Ödülü'nün "ona duyduğu saygının göstergesi olarak" Kafka'ya aktarılmasını istedi.

1916

Felice Bauer'le yeniden yakınlaştılar, Temmuz'da Marienbad'da birlikte tatil yaptılar; Oktav Defterleri'ndeki notları tutmaya başladı; *Hüküm* öyküsü Kasım ayında Kurt Wolff Yayınevi'nin "Der Jüngste Tag" (En Yeni Gün) kitap dizisinden çıktı.

1916-1917

Hradschin'de Alchimistengasse'deki evinin çalışma odasında aralarında "İn" in de bulunduğu çok sayıda kısa öykü yazdı.

1917

Temmuz ayında Felice Bauer'le ikinci kez nişanlandı; Ağustos ayında akciğer

rahatsızlığının ilk belirtileri görülmeye başladı, 4 Eylül'de tüberküloz teşhisi kondu; Aralık ayında ikinci kez nişanı attı.

1917-1918

Nekahet döneminde izin alarak Böhmen'in kuzeyindeki Zürau'da, Ottla Kafka'nın işlettiği çiftlikte kaldı.

1919

Ceza Kolonisinde Mayıs ayında Kurt Wolff Yayınevi'nden çıktı; yazın Julie Wohryzek ile nişanlandı; Kasım ayında "Babaya Mektup"u yazdı.

1920

Nisan ayında tedavi için Merano'da kaldı; Milena Jesenská ile yazışmaya başladı; Mayıs ayında *Bir Taşra Hekimi: Küçük Anlatılar* kitabı Kurt Wolff Yayınevi tarafından yayımlandı; Temmuz'da Julie Wohryzek'le nişanını bozdu.

1920-1921

Matliary, Tatra'da tedavi görmeye başladı (1920 Aralık ortasından 1921 Ağustosuna kadar)

1922

Ocak sonundan şubat ortasına kadar Riesengebirge-Spindelmühle'de kaldı; *Şato* romanını yazmaya başladı; "Bir Açlık Sanatçısı" başta olmak üzere birçok öykü yazdı; 1 Temmuz'da emekliye ayrıldı; Haziran sonundan Eylül ayına kadar Luschnitz'te (Böhmerwald) kaldı.

1923

Temmuz'da Ostsee Müritz'te Dora Diamant'la tanıştı; Eylül ayında Prag'dan Berlin'e göç etti. Dora Diamant ile birlikte yaşamaya başladı; "Küçümen Bir Kadın"ın da aralarında olduğu öyküler yazdı.

1924

Sağlık durumu gittikçe kötüleşti; Mart ayında Prag'a döndü; "Şarkıcı Josefina ya da Fare Halkı"nı yazdı; Ortmann (Aşağı Avusturya) Wiener Wald Sanatoryumu'nda, ardından Viyana'da Prof. Hajek'in kliniğinde kaldı; daha sonra Viyana-Kierling'deki Dr. Hugo Hoffmann Sanatoryumu'na yatırıldı; "Bir Açlık Sanatçısı" üzerinde düzeltmeler yapmaya başladı; 3 Haziran günü hayata gözlerini yumdu; 11 Haziran'da Prag-Straschnitz'deki Yahudi Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Sinemaya uyarlanan eserleri

Der Prozeß (Dava), 1948, Yönetmen: Georg Wilhelm Pabst, Oyuncular: Max Brod, Ülke: Avusturya, Siyah-Beyaz.

The Trial (Dava), 1963, Yönetmen: Orson Welles, Oyuncular: Anthony Perkins, Orson Welles, Romy Schneider, Ülke: Fransa/Almanya Federal Cumhuriyeti/İtalya, Siyah-Beyaz.

De Grafbewaker (Mezar Bekçisi), 1965, Yönetmen: Harry Kümel, Oyuncular: Jose Bernaus, Jef Demeds, Werner Kopersi Julien Schoenarts, Frans Vandenbrande. Theo Op de Beek, Ülke: Hollanda, Renkli.

Das Schloß (Şato), 1968, Yönetmen: Rudolf Noelte, Oyuncular: Maximilian Schell, Ülke: Almanya Federal Cumhuriyeti, Renkli.

La colonia penal (Ceza Kolonisinde), 1970, Yönetmen: Raul Ruiz, Oyuncular: Luis Alarcon, Monica Echeverria, Anibal Reyna, Nelson Villagra, Ülke: Şili, Renkli.

Matamorphosis (Dönüşüm), 1975, Yönetmen: Jan Nemeč, Oyuncular: Bilinmiyor, Ülke: Çekoslovakya, Siyah-Beyaz.

Förvandlingen (Dönüşüm), 1976, Yönetmen: Ivo Dvorak, Oyuncular: Peter Schild, Ernst Günther, Gunn Wallgren, Inga-Lill Carlsson, Ülke: İsveç, Renkli.

The Metamorphosis of Mr. Samsa (Dönüşüm), 1977, Yönetmen: Caroline Leaf, Oyuncular: bilinmiyor, Ülke: Kanada, Renkli.

Bratrovrazda (Bir Kardeş Katli), 1977, Yönetmen: Miroslav Jenek, Oyuncular: Bilinmiyor, Ülke: Çekoslovakya, Renk: Bilinmiyor.

Die Klassenverhältnisse (Amerika'dan uyarlama), 1984, Yönetmen: Jean-Marie Straub, Daniele Huillet, Oyuncular: Mario Adorf, bir grup amatör oyuncu, Ülke: Fransa/Almanya Federal Cumhuriyeti, Siyah-Beyaz.

Linna (Şato), 1986, Yönetmen: Jaakko Pakkasvirta, Oyuncular: Carl-Kristian Rundman, Titta Karakorpi, Ülke: Finlandiya, Renkli.

Metamorphosis (Dönüşüm – televizyon filmi), 1987, Yönetmen: Jim Goddard, Oyuncular: Tim Roth, Steven Berkoff, Linda Marlowe, Saskia Reeves, Garry Olsen, Ülke: Büyük Britanya, Renkli.

Los Amores de Kafka, 1988, Yönetmen: Beda Docampo Feijóo, Oyuncular: Susú Pecoraro, Jorge Marrale, Villanueva Cosse, Ülke: Arjantin, Renkli.

Kafka, 1991, Yönetmen: Steven Soderbergh, Oyuncular: Jeremy Irons, Theresa Russel, Alec Guinness, Armin Mueller Stahl, Ülke: Fransa / ABD, Siyah-Beyaz / Renkli.

The Trial (Dava), 1993, Yönetmen: David Hugh Jones, Oyuncular: Kyle McLachlan, Anthony Hopkins, Ülke: Büyük Britanya, Renkli.

Zamok (Şato) 1994, Yönetmen: Aleksei Balabanov, Oyuncular: Nikolai Stotski, Svetlana Pismichenko, Ülke: Rusya / Almanya / Fransa, Renkli.

Spivachka Zhosefina i myshachyj narod (Şarkıcı Josefine ya da Fare Halkı), 1994, Yönetmen: Sergei Maslobojshchikov, Oyuncular: Bilinmiyor, Ülke: Ukrayna, Renkli.

Amerika, 1994, Yönetmen: Vladimir Michalek, Oyuncular: Martin Dejar, Jiri Labus, Ülke: Çekoslovakya, Renkli.

Das Schloß (Şato), 1997 (televizyon filmi), Yönetmen: Michael Haneke, Oyuncular: Ulrich Mühe, Susanne Lothar, Andre Eisermann, Ülke: Avusturya/Almanya, Renkli.

The Sickroom, 1998 (kısa film), Yönetmen: Serge Marcotte, Oyuncular: Bilinmiyor, Ülke: Kanada, Renkli.

K.af.ka Fragment, 2001, Yönetmen: Christian Frosch, Oyuncular: Lars Rudolf, Ursula Ofner, Ülke: Avusturya/Almanya, Renkli.

Kaynaklar

- Baumgart, Reinhard: *Selbstvergessenheit. Drei Wege zum Werk: Thomas Mann, Franz Kafka. Bertolt Brecht*. Frankfurt am Main, 1933.
- Benjamin über Kafka. *Texte, Briefzeugnisse, Aufzeichnungen*. Haz. Hermann Schweppenhauser. Frankfurt am Main, 1981.
- Binder, Hartmut (Haz.): *Kafka Handbuch*. C. 1: Der Mensch und seine Zeit. C. 2: Das Werk und seine Wirkung. Stuttgart, 1979.
- Binder, Hartmut: *Kafka-Kommentar zu den Romanen, Rezensionen, Aphorismen und zum Brief an den Vater*. Münih, 1976.
- Binder, Hartmut: *Kafka-Kommentar zu samtlichen Erzählungen*. Münih, 1975.
- Binder, Hartmut: *Kafka. Der Schaffensprozess*. Frankfurt am Main, 1983.
- Borges, Jorge Luis: "Kafka und seine Vorläufer", *Inquisitionen. Essays 1941-1952*. Frankfurt am Main, 1992 içinde, S.118-121.
- Born, Jürgen: *Kafkas Bibliothek. Ein beschreibendes Verzeichnis*. Frankfurt am Main, 1990.
- Born, Jürgen (vb): *Kafka-Symposion*. Yenilenmiş ikinci basım. Berlin, 1966.
- Brod, Max: *Über Franz Kafka*. Frankfurt am Main, 1974 (Max Brod'un Kafka üzerine bütün uzun yazıları).
- Max Brod. *Franz Kafka. Eine Freundschaft*. Haz. Malcolm Pasley. C. I: Reiseaufzeichnungen. C. II: Briefwechsel. Frankfurt am Main 1987, 1989.
- Canetti, Elias: *Der andere Prozess. Kafkas Briefe an Felice Bauer*. Münih, 1969.
- Deleuze, Gilles, und Guattari, Felix: *Kafka. Für eine kleine Literatur*. Frankfurt am Main, 1976.
- Dietz, Ludwig: *Franz Kafka. Die Veröffentlichungen zu seinen Lebzeiten (1908-1924). Eine textkritische und kommentierte Bibliographie*. Heidelberg, 1982.
- Janouch, Gustav: *Gesprache mit Kafka. Aufzeichnungen und Erinnerungen*. Genişletilmiş yeni basım. Frankfurt am Main, 1968.
- Franz, Kafka. Eine Chronik*. Derleyen: Roger Hermes, Waltraud John, Hans-Gerd Koch ve Anita Widera. Berlin, 1999.
- Kafka, Franz: *Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande und andere Prosa aus dem Nachlass*. Haz. Max Brod. Frankfurt an Main, 1953.
- Kafka, Franz: *Amtliche Schriften*. Haz. Klaus Hermsdorf. Berlin, 1984.
- Kafka, Franz: *Briefe an Felice und andere Korrespondenz aus der Verlobungszeit*. Haz. Erich Heller ve Jürgen Born. Frankfurt am Main, 1967.
- Kafka, Franz: *Briefe an Milena*. Genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş basım. Haz. Jürgen Born ve Michael Müller. Frankfurt am Main, 1982.
- Kafka, Franz: *Briefe an die Eltern aus den Jahren 1922-1924*. Haz. Josef Cermák ve Martin Svatos. Frankfurt am Main, 1990.
- Kafka, Franz: *Briefe an Ottla und die Familie*. Haz. Hartmut Binder ve Klaus Wagenbach. Frankfurt am Main, 1974.

- Kafka, Franz: *Briefe 1902-1924*. Frankfurt am Main, 1958.
- Kafka, Franz: *Briefe 1900-1912*. Haz. Hans-Gerd Koch. Frankfurt am Main, 1999.
- Kafka, Franz: *Briefe 1913-1914*. Haz. Hans-Gerd Koch. Frankfurt am Main, 2001.
- Kafka, Franz: *Drucke zu Lebzeiten*. Haz. Wolf Kittler, Hans-Gerd Koch ve Gerhard Neumann. Frankfurt am Main, 1994.
- Kafka, Franz: *Nachgelassene Schriften und Fragmente I*. Haz. Malcolm Pasley. Frankfurt am Main, 1993.
- Kafka, Franz: *Nachgelassene Schriften und Fragmente II*. Haz. Jost Schillemeit. Frankfurt am Main, 1992.
- Kafka, Franz: *Der Prozess*. Haz. Malcolm Pasley. Frankfurt am Main, 1990.
- Kafka, Franz: *Das Schloss*. Haz. Malcolm Pasley. Frankfurt am Main, 1982.
- Kafka, Franz: *Tagebücher*. Haz. Hans-Gerd Koch, Michael Müller ve Malcolm Pasley. Frankfurt am Main, 1990.
- Kafka, Franz: *Der Verschollene*. Haz. Jost Schillemeit. Frankfurt am Main, 1983.
- Koch, Hans-Gerd (Haz.): “Als Kafka mir entgegenkam...” *Erinnerungen an Franz Kafka*. Berlin, 1995.
- Panzer, Peter (Kurt Tucholsky): “Der Prozess”, *Die Weltbühne* 22 (1926) içinde, s. 383-386.
- Robertson, Ritchie: *Kafka. Judentum - Gesellschaft - Literatur*. Stuttgart, 1988.
- Schirmacher, Frank (Haz.): *Verteidigung der Schrift. Kafkas Prozess*. Frankfurt am Main, 1987.
- Sokel, Walter H.: *Franz Kafka. Tragik und Ironie*. M n h/Viyana, 1964.
- Stach, Reiner: *Kafkas erotischer Mythos. Eine asthetische Konstruktion des Weiblichen*. Frankfurt am Main, 1987.
- Stach, Reiner: *Kafka. Die Jahre der Entscheidungen*. Frankfurt am Main, 2002.
- Unsel, Joachim: *Franz Kafka. Ein Schriftstellerleben. Die Geschichte seiner Veroffentlichungen*. M n h/Viyana, 1982.
- Wagenbach, Klaus: *Franz Kafka. Bilder aus seinem Leben*. İkinci basım. Berlin, 1995.
- Wagenbach, Klaus: *Franz Kafka. Eine Biographie seiner Jugend 1883-1912*. Bern, 1958.
- Wagnerovi, Alena: “Im Hauptquartier des Larms”. *Die Familie Kafka aus Prag*. K ln, 1997.
- Walser, Martin: *Beschreibung einer Form*. M n h, 1961.
- Zischler, Hanns: *Kafka geht ins Kino*. Reinbek, 1996.
- Zimmermann, Hans Dieter: *Der babylonische Dolmetscher. Zu Franz Kafka und Robert Walser*. Frankfurt am Main, 1985.

Çeviride kullanılan Türkçe Kafka kitapları

- Dönüşüm*, çev. Ahmet Cemal, Can Yayınları, 30. basım, Haziran 2011.
- Amerika*, çev. Ayça Sabuncuoğlu, Can Yayınları, 5. basım, Aralık 2012.
- Sevgili Felice'ye Mektuplar*, çev. Orhan Tuncay, Gün Yayıncılık, 2004.

Dava, çev. Ahmet Cemal, Can Yayınları, 16. basım, Şubat 2012.

Babaya Mektup, çev. Cemal Ener, Can Yayınları, 4. basım, Mart 2011.

Günlükler, çev. Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, 3. basım, Mart 2012

Milena'ya Mektuplar, çev. Esen Tezel, Can Yayınları, 7. basım, Ağustos 2012.

Şato, çev. Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, 10. basım, Mart 2011.

Otla'ya ve Ailesine Mektuplar, çev. Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, Haziran 1993.

“Galeride”, “Hüküm”, “Yasa Önünde”, “Bir Taşra Hekimi”, “Akademi İçin Bir Rapor”, “Bir Açlık Sanatçısı”, “Şarkıcı Josefine ya da Fare Halkı”, “Küçümen Bir Kadın”, “Yolcu”, “Elbiseler”, “Binici Beyler Bir Düşünmeli”, “Şosede Çocuklar”, “Dalgınca Dışarı Bakış”, “Seyir”: *Ceza Kolonisinde. Anlatılar I* içinde, çev. Tevfik Turan, Can Yayınları, 3. basım, Ocak 2011.

“Bir Kavganın Tasviri”, “İn”: *Bir Kavganın Tasviri. Anlatılar II* içinde, çev. Tevfik Turan, Can Yayınları, 2. basım, Aralık 2010.

Vakti az olanlara! Hayatımızı değiştirenlerin hayatları *şipşak* dizisinde!

Hiçbir yazar, tanıklık ettiği çağın evrimini, 1883'te doğan, 1924'te ölen Franz Kafka kadar derinden hissedememiş, onun kadar iyi ifade edememiştir. Yazdıkları artık dünya edebiyatının en önemli eserleri arasında sayılıyor, Kafka bugün modern bir edebiyat ikonu -başında hale taşıyan bir açlık sanatçısı- kabul ediliyor ama, eserleri hâlâ esrarını korumakta. Tıpkı kadaastro memuru Bay K.'nın gizemli şatoyu izlediği gibi, derin bir saygı ve çaresizlikle bakıyoruz Kafka'nın kaleminden çıkan her sözcüğe.

Bu kitap, Franz Kafka karşısındaki ürkekliğimizi gideriyor. Karla Reimert esprili üslubu ve ayrıntılı anlatımıyla Kafka'nın öyküleri, romanları ve mektuplarının ne şekilde alımlanabileceğini göstermekle kalmıyor, bu aşamada yazarın biyografisinin ne denli önemli bir rol oynadığını da örneklerle açıklıyor.

Çeviren: Gül Gürtunca